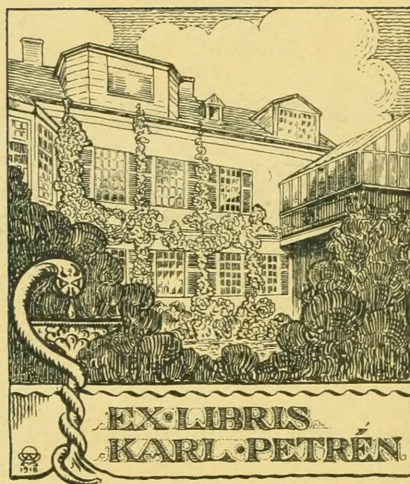

EX·LIBRIS
KARL·PETRÉN
1918
CRONHOLMS LITO MALMÖ

ARKTISKE SKINDDRAGTER
I EURASIEN OG AMERIKA

GUDMUND HATT

ARKTISKE SKINDDRAGTER
I EURASIEN OG AMERIKA

EN ETNOGRAFISK STUDIE



KØBENHAVN
J. H. SCHULTZ FORLAGSBOGHANDEL
GRÆBES BOGTRYKKERI
1914

Denne Afhandling er af det matematisk-naturvidenskabelige Fakultet antaget til at forsvares for den filosofiske Doktorgrad.

København, 25. Juni 1914.

H. P. Steensby,
d. A. Dekan.

MIN HUSTRU

TILEGNET

FORORD

MATERIALET til den foreliggende Afhandling er for Størstedelen indsamlet i følgende Museer: Musée d'Anthropologie et d'Ethnographie de l'Académie Impériale des Sciences de St.-Pétersbourg, Nationalmuseet, København, Historiska Museet, Helsingfors og Universitetets etnografiske Museum, Kristiania. De nævnte Museers Direktører skylder jeg megen Tak for den Beredvillighed, hvormed de har stillet Samlingerne til min Disposition. Særlig varmt maa jeg takke Excellencen *W. W. Radloff;* uden det Kejserlige Akademis overordentlig rige arktiske Samlinger vilde det være umuligt at gennemføre et Studium af arktisk Dragt. Endvidere maa jeg takke Museumsdirektørerne Dr. phil. *S. Müller*, København, Dr. phil. *A. O. Heikel* og Dr. phil. *U. T. Sirelius*, Helsingfors, samt Professor Dr. phil. *Yngvar Nielsen*, Kristiania. — Mit Ophold i St. Petersborg, Foraaret 1912, blev jeg i Stand til at forlænge ved Hjælp af Kommunitetets Rejsestipendium, hvorfor jeg her bringer min Tak.

Megen Taknemmelighed skylder jeg Professor ved Københavns Universitet, Dr. phil. *H. P. Steensby*, hvis Interesse og Forstaaelse har været mig en stor Opmuntring under Arbejdet.

Min Ven Dr. phil. *Karl Hülsen*, St. Petersborg bringer jeg min Tak for Hjælp ved Oversættelse af russisk Litteratur.

Dr. phil. *Kai Donner* skylder jeg megen Tak for den Redebonhed, hvormed han har besvaret en Del Spørgsmaal om Samojedernes Klædedragt m. m., endog pr. Brev, medens han endnu opholdt sig hos de asiatiske Samojeder. For mundtlige Oplysninger om jakutisk og tungusisk Dragt og Skindbehandling maa jeg takke Filologen og Etnografen *E. Pekarski*. For mundtlige Oplysninger om vestgrønlandsk

Dragt m. m. takker jeg Kolonibestyrer *Mathiesen*, og for Oplysninger om islandsk Dragt Forfatteren *Gunnar Gunnarsson*. Docenten Dr. phil. *Andrej Rudnev*, St. Petersborg, maa jeg takke for det værdifulde Fotografi Side 153.

Med Undtagelse af det nævnte Fotografi samt et Par af Snitmønstrene er alle Bogens Figurer originale og skyldes Tegninger af min Hustru, *Emilie Demant-Hatt*, som herigennem har ydet mig uvurderlig Hjælp under Arbejdet.

Mine Venner Fuldmægtig cand. polit. *Hj. Gammelgaard* og Museumsassistent mag. scient. *Kai L. Henriksen* bringer jeg min bedste Tak for Hjælp ved Korrekturlæsningen.

København, Juni 1914

Gudmund Hatt.

I.

INDLEDNING

Et Vidnesbyrd om, at Studiet af Klædedragten endnu er i sin første Begyndelse, ses i den Kendsgærning, at Spørgsmaalet om, hvilke sjælelige Motiver der først har faaet Menneskene til at iføre sig Klæder, endnu bestandig spiller en dominerende Rolle i næsten enhver Udtalelse, der fra videnskabelig Side fremsættes om Klædedragten. Det er jo den Art subtile Spørgsmaal, der plejer at træde i Forgrunden ved Omtalen af et Emne, saa længe alle Detailundersøgelser mangler. I Virkeligheden bør Studiet af Klædedragten ingenlunde begynde med en Diskussion af saa vanskelige og lidet tilgængelige Ting som de sjælelige Motiver, der bevirkede Anlæggelsen af det første Figenblad eller lignende. Studiet vilde straks have mere Udsigt til at blive frugtbringende, om man i Stedet for at spørge om de sjælelige Motiver spurgte om, hvorledes den ældste Dragt var beskaffen, og hvorledes den blev anvendt. Ganske vist er ogsaa dette Spørgsmaal meget vanskeligt og vil maaske sent blive besvaret tilfredsstillende; men det har den Fordel, at det med Nødvendighed fører til en sammenlignende Undersøgelse af de mange Dragtformer, som findes i Verden, og som er det eneste Materiale, hvoraf et videnskabeligt Studium af Klædedragten kan opbygges.

Det første fornødne for Studiet af Klædedragten er en systematisk Inddeling af disse Former. En saadan er endnu ikke givet. Det eneste betydningsfulde Forsøg paa en Inddeling er foretaget af Gerland, som — ud fra den Antagelse, at Dragtens Udvikling i første Række skyldes Tilpasning til klimatiske Forhold — har opstillet de bekendte tre Hovedtyper: den «tropiske», den «subtropiske» og den «boreale», «Dragtens tre store Udviklingstrin». De Definitioner, som Gerland giver af disse tre Hovedtyper, udmærker sig dog langtfra ved Klar-

hed[1]). Saaledes er den tropiske og den subtropiske Dragt meget mangelfuldt adskilte, og paa Gerlands Kort er Grænserne mellem dem trukket med stor Vilkaarlighed. Den bedste af Hovedtyperne er den boreale, men den er dog kun ganske overfladisk karakteriseret. — At Gerlands Inddeling er blevet mangelfuld, beror i Virkeligheden paa, at selve Grundlaget er uheldigt. Ligesom det er urigtigt at begynde Studiet af Klædedragten med en Undersøgelse af de Motiver, der har bevirket dens Opstaaen, saaledes vil ogsaa enhver Inddeling blive forfejlet, der foretages paa Grundlag af de ydre Indvirkninger, som formodes at have fremkaldt disse Motiver. Inddelingen maa tværtimod foretages paa Grundlag af selve Dragtformerne. Gerland har sikkert Ret i, at Dragtens Udvikling i første Række skyldes Tilpasning til Klimaet. Men deraf følger ikke, at der til en bestemt Klimaform hører en bestemt Dragtform. Selvfølgelig har de klimatiske Forhold stor Indflydelse paa en Dragtforms geografiske Udbredelse; men Klimaet alene sætter ikke skarpe Skæl, fordi den menneskelige Organisme er i Stand til at akkommodere sig indenfor visse Grænser. Endnu større Betydning har det, at forskellige Dragtformer med forskellig Udviklingshistorie kan findes indenfor den samme Klimaprovins, i lige høj Grad repræsenterende Tilpasning til Klimaet; de arktiske Skinddragter viser Eksempler nok herpaa.

En Dragtforms Udbredelse bestemmes i høj Grad af historiske Forhold. For de «historiske» Folkeslags Vedkommende er dette tilfulde paavist af Kostyme-Historikerne. For Naturfolkenes Vedkommende er Dragtformernes Historie ganske uopdyrket[2]) og de Kilder, hvoraf Oplysninger kan øses, er her færre; af litterære Oplysninger om Fortiden findes ingen, som rækker synderlig langt tilbage, og heller ikke gives her arkæologisk Materiale af Betydning for Dragten. Man er henvist til at studere selve de i Nutiden anvendte Dragtformer; men da disse og deres geografiske Udbredelse er Produkt af Udviklingen og af historiske Forhold, vil et Studium af disse Dragtformer og deres Udbredelse utvivlsomt kunne give Bidrag til Klædedragtens Historie — om blot den rette Metode anvendes.

---

[1]) Berghaus' physikalischer Atlas. Abth. VII.

[2]) Heinrich Schurtz har ganske vist skrevet en «Grundzüge einer Philosophie der Tracht», men beskæftiger sig heri kun i ganske ringe Grad med Dragtens Former; den paagældende Afhandling har det Formaal at vise, at Dragtens Opstaaen skyldes Udviklingen af kønslig Blufærdighed — en Antagelse som forøvrigt med Held er imødegaaet af flere Forfattere, navnlig Karl v. d. Steinen og Westermarck. Dette Spørgsmaal er slet ikke taget op til Drøftelse i nærværende Arbejde.

Dragtformernes Mængde er uhyre stor; det vil være praktisk at tage en begrænset Del af dem op til Studium, for derved at kunne trænge dybere ind i Detaillerne, af hvis rette Forstaaelse Resultaternes Værdi afhænger. — Emnet for nærværende Arbejde, de *arktiske Skinddragter*, er her taget op til Behandling, fordi de arktiske Folks Klædedragt i to Henseender er af særlig Interesse.

Livsforholdene har i de nordlige Lande fremtvunget og begunstiget en vidtgaaende Udvikling af Klædedragten. I første Række er det Klimaet, der her har haft Indflydelse. Medens den koldeste beboede Del af den sydlige Halvkugle, Ildlandet, har en Middeltemperatur for Juli af 0°, synker Middeltemperaturen for Januar i den beboede Del af Nordamerika til c. —35° og i «Kuldepolen» i det nordlige Asien er den —48°. At Menneskeliv er muligt under saa lave Vintertemperaturer, skyldes en Række af Kulturerhvervelser, blandt hvilke den sluttede Dragt er en af de vigtigste. Intet Sted stiller Naturen saa store Krav til Klædedragten som i det arktiske Omraade; og naar Hensyn tages til Dragtens vigtigste Funktion, at beskytte Legemet mod Klimaets Ugunst, er der Grund til at opfatte de arktiske Skindklæder som dens højeste Udviklingsformer. Kumlien fremhæver Eskimoernes overordentlige Udholdenhed, der overgaar Evropæernes, men tilføjer: «give a healthy white man as good clothes, and he will stand as much fatigue, and perhaps more»[1]. Det er derfor at vente, at et Studium af disse Former vil kunne give Bidrag til Forstaaelsen af, hvorledes et strængt Klimas Fordringer virker ændrende paa Dragten.

Af væsentlig Betydning er det endvidere, at der tiltrods for dette høje Udviklingstrin er en anden Side ved de arktiske Dragter, maaske endnu mere interessant for Forskningen — en Rigdom paa Rester og Spor af ældre primitive Former. Det er netop disse Spor, som gør det muligt at skelne visse Hovedlinjer i Udviklingshistorien.

Maaske er det selve det strænge arktiske Klima i Forbindelse med Naturfolkenes Konservatisme, der har bevaret de primitive Træk i den arktiske Klædedragt. Der har ikke været Raad til store Ekstravagancer under disse Livsforhold, Udviklingslinjerne var nøje foreskrevne af Naturen. Dragtens Urformer undergik de Forandringer, som var nødvendige; men fantastisk og overflødig Luksus fik ikke Lov til i væsentlig Grad at ændre Dragtens Snit, selv om æstetisk Raffinement kunde gøre sig gældende i Valg af Stof og i Udsmykningen.

Ved et Studium af arktisk Klædedragt er det forøvrigt ikke muligt

---

[1]) Kumlien. S. 22.

at holde sig nordenfor nogen arktisk Klimagrænse. De «arktiske» Folkeslag bor nemlig tildels sydfor de af Klimatologerne fastsatte arktiske Grænser, der jo væsentlig er bestemt efter plantegeografiske Hensyn; i Etnografien maa Betegnelsen arktisk derfor opfattes med en lidt sydligere Begrænsning end i Klimatologien. Dertil kommer, at de arktiske Dragtformer udviklingshistorisk set er nøje forbundne med Former, der forekommer under sydligere Breddegrader.

De arktiske Dragtformer udgør nemlig Led i forskellige af de Udviklingsrækker, som tilsammen repræsenterer Klædedragtens Historie. Det er sandsynligt, at Gerland har Ret i, at de Former, han sammenfatter under Betegnelsen den boreale Dragt, har udviklet sig af andre Former, som endnu findes repræsenterede hos sydligere Folk; men denne Udvikling er ikke foregaaet paa en Gang eller gennem en enkelt Række.

Naar det gælder om at finde Dragtformernes naturlige System, bør man betragte de rigtige Enheder. En civiliseret Mandsdragt f. Eks. er ingen Enhed; den bestaar af Skjorte, Strømper, Benklæder, Frakke o. s. v., en lang Række af Klædningsstykker, hvert med sin særegne Historie. I Virkeligheden indeholder næsten enhver Dragt saadanne indbyrdes mèr eller mindre uafhængige Enheder, og først gennem en Udredning af de enkelte Klædningsstykkers Udviklingshistorie vil man kunne naa til en Forstaaelse af Dragten.

En saadan Udredning er endnu slet ikke foretaget; selv om der er forsøgt enkelte Bidrag dertil, bærer disse i Regelen Præg af at være rent hypotetiske, slet ikke underbygget af Iagttagelser. Saaledes siger Hoernes: «Durch Verlängerung und entsprechendem Zuschnitt entsteht aus dem Hüftschurz die Hose und der Frauenrock, aus der Schulterhülle die Jacke und das Hemd» [1]), uden at gøre noget Forsøg paa gennem en Analyse af Formerne at bevise denne Paastand, der — som det i Regelen er Tilfældet med saadanne løse Hypoteser — ved en indgaaende Undersøgelse viser sig at være mere forkert end rigtig. Brog og Kvindeskørt har nemlig udviklet sig af ganske forskellige Former, og Frakken og Skjorten har ligeledes forskellige Urformer.

Ved Dragtens Former bør altsaa forstaas de enkelte Dragtdele; thi disse har udviklet sig ad forskellige Veje og maa studeres hver for sig. Saa betydelig er Selvstændigheden af de forskellige Legemsdeles Beklædning, at man meget vel for at opnaa en foreløbig Orientering i Dragtformernes Mangfoldighed kan opstille følgende Gruppering af For-

[1]) Hoernes: Natur- und Urgeschichte. II. S. 326.

merne: Beklædning af I. Genitalregionen. II. Kroppen og Armene. III. Hovedet. IV. Fødderne. V. Benene. VI. Hænderne.

Helt tilfredsstillende er denne Gruppering ikke; der gives nemlig Former, som hører hjemme under to eller flere af disse Rubrikker. Men i det Hele synes de seks Grupper at staa nogenlunde selvstændige overfor hverandre i Henseende til Oprindelse og Udviklingshistorie. Undersøgelsen vil forøvrigt vise, at der indenfor nogle af Rubrikkerne findes Former, der har ganske forskellig Oprindelse. — Langt mere tilfredsstillende vilde det være, om Formerne kunde ordnes i naturlige Udviklingsrækker; dette kræver imidlertid et indgaaende Studium af Dragten og navnlig af dens Snit. I nærværende Arbejde har jeg forsøgt et saadant Studium for største Delen af de arktiske Dragtformers Vedkommende; Hovedets og Hændernes Beklædning er ikke eller kun i ringe Grad behandlet her — dels fordi disse Formgrupper, navnlig Hovedbeklædningen, i uforholdsmæssig Grad vilde udvide Afhandlingen og blandt andet nødvendiggøre et stærkt forøget Illustrationsmateriale, dels fordi Studiet af de andre Formgrupper giver det fyldigste Bidrag til Forstaaelsen af den arktiske Dragts Udviklingshistorie og i Hovedsagen kan gennemføres uden at tage Hensyn til de her udeladte Grupper.

Nærværende Arbejde er ikke nogen fuldstændig Monografi over den arktiske Klædedragt, men en Undersøgelse, der har til Formaal at kaste Lys over Spørgsmaalet om dennes Oprindelse. Dragtens Udsmykning behandles derfor ikke her; thi de samme Ornamenter, som findes anvendte i Klædedragten, kan ogsaa paavises i andre Genstandes Udsmykning og falder ind under Ornamentstudiet. Af Betydning for Forstaaelsen af Dragtens Udvikling er derimod Materialets Beskaffenhed og den ved Dragtens Tilvirkning anvendte Teknik. Undersøgelsen indledes derfor med en Betragtning af disse Ting; men dette Afsnit, hvis Emne i sig selv byder et rigt Felt for Forskningen, er dog her særdeles kortfattet, saaledes at kun de nødvendige Hovedpunkter er fremsatte. Derimod er Hovedvægten lagt paa et sammenlignende Studium af selve Dragtformerne, med særligt Hensyn til deres Snit. Det er nemlig først og fremmest *i Snittet*, at den udviklingshistoriske Sammenhæng mellem Dragtformerne viser sig.

Det første fornødne ved Studiet af den arktiske Dragt synes mig at være en Bestemmelse af Hovedtyperne; i Sammenhæng hermed maa Hovedtypernes geografiske Udbredelse bestemmes. Gennemføres denne Undersøgelse paa rette Maade, vil herved utvivlsomt fremkomme vigtige Bidrag til Belysning af den arktiske Klædedragts Historie.

Ved et Studium af Snittet viser det sig, at *to Sæt af Urformer* har haft Betydning som Udgangspunkter for de arktiske Dragtformers Udvikling. For Kropbeklædningens Vedkommende er det (1a) Ponchoen og (1b) Kappen; for Genitalbeklædningens Vedkommende er det (2a) Leggings i Forbindelse med det trekantede Forklæde samt (2b) breechcloth; for Fodbeklædningens Vedkommende er det (3a) Skindstrømpe og Sandal samt (3b) Mokkasin.

1a) Ordet *Poncho*, som stammer fra det spanske Sydamerika, vil her blive anvendt om enhver Dragtform af Ponchotype. En Poncho er et Stykke Tøj eller Skind, i hvis Midte er skaaret et Hul, hvorigennem Hovedet føres, saaledes at Ponchoen kommer til at hvile paa begge Skuldre og dække Ryg og Bryst samt eventuelt noget af Armene; Ponchoen kan altsaa bredes ud i et Plan.

1b) Den primitive ærmeløse *Kappe* er i simpleste Tilfælde en hel Dyrehud, der bæres paa Ryggen og Skuldrene og drages sammen fortil, beklædende Overkroppen eller en større Del af Legemet; i Modsætning til Ponchoen har den altsaa ikke nogen i Skindets eller Stoffets Midte udskaaren Halsaabning. Kappen kan være sammensyet af flere Skind eller bestaa af Tøj, og den kan bæres paa andre Maader end den ovennævnte; meget almindeligt er det saaledes, at den bæres paa venstre Skulder og samles under højre Arm, hvorved højre Skulder og Arm forbliver blottede.

2a) Det *trekantede Forklæde* er bedst kendt fra Karl v. d. Steinens Beskrivelse af Bakairi-Kvindernes Dragt (Uluri), men er forøvrigt vidt udbredt; det er et Genitalklæde af Form som en aflang ligebenet Trekant med Spidsen vendende nedad, og holdes oppe fortil ved Hjælp af en Hoftesnor. Spidsen hænger løst ned i nogle Tilfælde; i andre Tilfælde er den draget mellem Benene og bundet op bagtil i Hoftesnoren. Ordet *Legging* anvendes om nordamerikanske Indianeres Benbeklædning, men vil her blive brugt om ethvert Klædningsstykke, hvis specielle og eneste Opgave er at beklæde Benet fra Ankelen og opefter, eller blot en Del deraf. Leggingen er altsaa en længere eller kortere Gamasche.

2b) *Breechcloth* er en Betegnelse, der anvendes om mange nordamerikanske Indianeres Genitalbeklædning, men bruges her om enhver Genitalbeklædning af samme Type; et breechcloth er et Stykke Tøj eller Skind, der drages mellem Benene og fastholdes fortil og bagtil ved Hoftesnoren.

3a) Ordet *Skindstrømpe* anvendes her om en Skind-Beklædning af Foden og en større eller mindre Del af Benet, der bæres indenfor en

ydre Fodbeklædning. *Sandal* er en ydre Beklædning af Fodsaalen og eventuelt Fodens Sider, men ikke af hele Fodens Overside.

3b) *Mokkasin* er et Ord af et Algonkinsprog, først anvendt om Virginia-Indianernes Fodbeklædning. Her anvendes det om enhver Fodbeklædning, der er af samme Type som Virginia-Mokkasinen eller staar denne saa nær, at Forskellighederne kan opfattes som Variationer af den samme Grundtype. Mokkasinen bestaar af et eller flere Stykker Skind, af hvilke det mest karakteristiske er Bundstykket, der beklæder Fodsaalen og bøjes op omkring Fodens Sider, samlet bagtil ved en lige eller T-formet Hælsøm. En skarp Definition af Begrebet Mokkasin er det forøvrigt svært at give, da der i Evropa hos de germanske Folk forekommer mokkasinlignende Sko, som er udviklet af Sandalen, medens de amerikanske, nordasiatiske og lappiske Mokkasinformer maa antages at have en anden Oprindelse.

Hvad der først paakalder Opmærksomheden ved Betragtningen af arktiske Dragter er *Kroppens Beklædning*. Vi vil derfor først studere de henholdsvis af Ponchoen og Kappen udviklede Former — der i Modsætning til Urformerne ikke lader sig lægge ud i Plan. Der er her Brug for Begreberne *Skjorte og Kaftan*; Skjorten er en Kropbeklædning, hvis Bul er lukket saavel fortil som bagtil og i Siderne, men forsynet med Halsaabning og Ærmegab. Kaftanen eller Frakken afviger fra Skjorten derved, at den er aaben fortil. Derefter studeres *Genitalbeklædningens* Former; herved bliver der Anvendelse for Betegnelsen *Brog*; Ordet Brog anvendes her, fordi det almindeligt brugte Udtryk «Benklæder» er misvisende, medens det i og for sig ret gode Udtryk «Bukser» i lidt for høj Grad henleder Tanken paa den civiliserede Skræderkunsts Frembringelser. *Fodbeklædningen* behandles under to Kapitler, af hvilke det første indeholder et Studium af de Urformer, hvoraf arktisk Fodbeklædning har udviklet sig, medens det andet behandler de højere udviklede Former. I et særligt Kapitel er behandlet visse ejendommelige Dragtformer, der samtidig beklæder Kroppen, Armene og Underekstremiteterne, i nogle Tilfælde ogsaa Hovedet (Heldragter).

I et afsluttende Kapitel er endelig behandlet de vigtigste Resultater, som kan uddrages af Undersøgelsen.

II

DRAGTENS MATERIALE OG TEKNIK

A. Skindsorter.

DET er unødvendigt her at forsøge en Opregning af det store Antal Pattedyr, Fugle og Fiske, hvis Skind er blevet anvendt af de nordlige Folkeslag til Klæder. Det vil være tilstrækkeligt at omtale de Skindsorter, som spiller en væsentlig Rolle for den arktiske Dragt.

Indenfor Pattedyrene har Hjortene den største Betydning, idet een Hjorteart, nemlig Renen, ubetinget leverer det vigtigste Materiale; i Sammenligning hermed har andre Hjortearter, f. Eks. Elsdyret, langt ringere Betydning. Sælerne, der for Eurasiens Vedkommende træder stærkt tilbage, leverer til Gengæld en stor Del af Materialet til de amerikanske Arktikeres Dragt. I forholdsvis sen Tid har Jakuterne ført Hesten og Oksen ind i det arktiske Omraade, og i den jakutiske Dragt finder disse Dyrs Skind Anvendelse. Af Rovdyr bør først nævnes Hunden, hvis Skind finder Anvendelse over et stort geografisk Omraade, og som hos Giljakerne og Kamtschadalerne endog foretrækkes fremfor andet Materiale. Isbjørnen og Polarræven har navnlig Betydning for Polareskimoernes og Østgrønlændernes Dragt. Iøvrigt gælder det om det arktiske Omraades talrige Rovdyr, at deres Pels mest anvendes som underordnet Element i Dragten, navnlig til Borter og andre Prydelser. Af Gnaverne afgiver et Par Spermophilus-Arter et vigtigt Dragtmateriale omkring Beringshavet, særlig i Alaska. Egern og Bæver er i tidlig Tid blevet Genstand for Pelshandelen, ligesom ogsaa de mindre Rovdyr, men har forøvrigt ligesom disse haft en meget underordnet Betydning for den arktiske Dragt. — Skindet af adskillige Fuglearter, mest Svømmefugle, er eller har været over næsten hele det arktiske Omraade et uundværligt Dragtmateriale. — Ikke mindre Betydning synes Huden af forskellige Ferskvandsfisk at have haft i ældre Tid, navnlig af flere Laksearter og (ved Obfloden) Kvabben (Lotus vulgaris).

Skulde man fremføre de i den arktiske Klædedragt anvendte Skindsorter i den Rækkefølge, som deres Betydning og den geografiske Udbredelse af deres Brug berettiger dem til, da maatte Renskind nævnes først, derefter Fugleskindene og Fiskeskindene, og saa først Sælskindene, som ganske vist for den eskimoiske Dragt spiller en stor Rolle, men i Eurasien er næsten uden Betydning, bortset fra de nordøstasiatiske Kystegne. I femte Række kommer Hundeskind, og derefter en stor Mængde andre Pelsværkssorter, af hvilke de fleste kun har haft ganske underordnet Betydning for den arktiske Dragt, skønt de paa anden Maade, gennem Pelshandelen, er kommet til at spille en stor økonomisk Rolle.

At *Renskind* er det vigtigste af de nævnte Materialer, hidrører fra flere Aarsager. Renen forekommer næsten overalt i det arktiske Omraade, og de fleste Steder er den mere talrig end noget andet af de store Landpattedyr. For Rensdyr-Nomaderne er Renskind selvfølgelig det lettest tilgængelige Pelsværk; men ogsaa de fleste arktiske Jægere kan forholdsvis let skaffe sig dette Materiale. Dertil kommer, at Renskind har den betydelige Fordel at være en ualmindelig slet Varmeleder. Middendorff[1]) har gjort opmærksom paa, at denne Fordel hænger sammen med netop den Ejendommelighed, der gør Renskind uanvendeligt som Luksus-Pelsværk, at Renhaarene let knækker, og at en Renskindspels derfor altid haarer. Renhaarenes sprøde Konsistens beror nemlig paa, at de er opfyldte af ganske smaa Luftrum — og herpaa beror ogsaa deres ringe Varmeledningsevne. Medens Renen med sit svære, grove Haarlag kan udholde Tundraens Snestorme, er de finere Pelsdyr, som smyger sig mellem Klipper, Buske og Træer, langt mindre udsatte for Vejret og har i Overensstemmelse dermed et Haarlag, der yder langt mindre effektiv Beskyttelse. Renskind er altsaa ikke alene det for arktiske Folk lettest tilgængelige, men ogsaa det under den arktiske Vinter mest hensigtsmæssige Dragtmateriale.

Renens Hud og Haarlag varierer meget betydeligt med Alderen og Aarstiderne; de arktiske Folk skelner derfor imellem Renskind af forskellige Aldre og anvender dem paa forskellig Maade. Skindet af den nyfødte Renkalv (der undertiden omkommer straks efter Fødselen) er tyndt, og Haarlaget silkeblødt og smukt i Farven; det anvendes derfor af Lapperne og alle andre Rensdyr-Nomader som Dragt for de spæde Børn. Lejlighedsvis bruges det ogsaa i voksnes Dragt — hos Sydlapperne anvendes det saaledes som Ryg i Kvindepelse, dobbelt, med Haarsiden indad og udad. Nogen udstrakt Brug kan der dog ikke

---

[1]) Middendorff. IV. S. 1105—1106.

gøres af saadanne nyfødte Renkalveskind, dertil er de altfor tynde og lidet holdbare.

Fire Maaneder gamle Renkalve slagtes i August til Kvindepelse og finere Mandspelse. Disse Skind er lette og har et fortrinligt og smukt Haarlag. I August er den unge Renkalv færdig med at fælde sit medfødte rødbrune Haarlag, og det nye Haarlag, i Regelen mørkegraat, er tæt og endnu ikke for svært. Varmere men tungere og grovere Pelse faas af de Renkalve, som slagtes i Sept. og senere. Lapperne anvender kun undtagelsesvis Skind af voksne Rener til Pelse[1]); Huden er paa saadanne Rener saa tyk og tung, at den ikke egner sig hertil. Ogsaa andre arktiske Folk anvender fortrinsvis Skind af yngre Renkalve til deres Klæder[2]); selvom dette Forhold ikke ofte omtales i Litteraturen, bærer dog Museumsmaterialet tydelig nok Vidne herom. Skind af voksne Rener anvendes som Regel kun i Nødsfald og til ekstra Yderklæder, som bruges paa Rejse og i strængt Vejr. — Tunguserne, der sparer paa deres faa Rener ved saavidt muligt ikke at slagte Kalve, anvender ofte i Stedet for Renkalveskind de forholdsvis tynde Sommerskind af voksne Rener.

Ved Sommertid er den fuldhaarede Renskindspels altfor varm. I nogle Tilfælde anvendes til Sommerdragt gamle afslidte Renskindspelse; Tunguserne skærer Haarene af gamle Pelse og forvandler dem derved til Sommerklæder.[3]) Hos Lapperne bruges den afslidte Pels om Sommeren, hvor ikke Vadmelskoften har fortrængt den. Ogsaa Samojeder, Tedruktscher og Korjaker anvender slidte Vinterpelse om Sommeren. I andre Tilfælde tilvirkes særlige Sommerklæder, undertiden af afhaaret Renskind (garvet, som nedenfor beskrives).

Skind, der er taget om Foraaret og først paa Sommeren, egner sig ikke til Klæder, fordi Renens Ryg da er gennemhullet af Bremselarver. Kun i Undtagelsestilfælde slagtes Rener paa denne Tid; Efteraaret er den vigtigste Slagtetid, bl. a. fordi Renen da er fedest. — Eskimoerne paa Kong Williams Land anvender Skind af Ren, som er dræbt tidligt om Sommeren, til Inderpelse, der om Sommeren bæres uden Yderpelse.[4])

Det stærke og glathaarede Skind af Renens Ben *(Bellinger)*, samt

---

[1]) Leem skriver, at Skind af voksne Hunrener anvendes til nogle Yderpelse, som kaldes Park (S. 75). Pelse af Renkalveskind kaldes Moedda (S. 76).

[2]) Erman. I. S. 615. Bogoras. S. 234. Wrangel. II, S. 8.

[3]) Ferdinand Müller. S. 48.

[4]) Gilder. S. 138.

— i mindre Grad — Hovedhuden, er et uundværligt Materiale for de arktiske Folks Fod- og Benbeklædning.

— For adskillige nordlige Folk har, navnlig i tidligere Tid, *Fiskehud* spillet en stor Rolle som Dragtmateriale. Dette gælder især om saadanne Folk, som i udstrakt Grad har ernæret sig ved Flodfiskeri.

Allerede Ysbrandt Ides[1]) fortæller om Ostjakerne, at de klæder sig i Fiskeskind, ogsaa deres Fodbeklædning er af dette Materiale. Han meddeler, at de selv i den strengeste Vinterkulde ikke har anden Dragt; hertil maa dog bemærkes, at han passerede Ostjakernes Land i August Maaned (langs Ob til Narym). Johan Bernhard Müller[2]) siger, at Ostjakerne syer Klæder af Fiskeskind, som de tager af Gedder, Kvabber og andre Fiske; om Vinteren derimod klæder de sig helst i Renskind eller Elsdyrskind. Pallas[3]) meddeler, at Ostjakerne ved øvre Ob bærer *Regnklæder* af Kvabbehuder (som de i Tilfælde af Hungersnød kan koge i Kedelen og fortære). Georgi[4]) skriver, at Ostjakerne, baade Mænd og Kvinder, ved Sommertid klæder sig i Fiskehuder, og at de ogsaa om Vinteren lejlighedsvis bærer en Kaftan af dette Materiale. Ifølge Erman[5]) anvender Ostjakerne syd for Beresow mere Kvabbehud til deres Klæder end Renskind; saaledes bar Ostjakerne i de Sosnoviske Jurter (ved Ob, c. 61$^3/_4$ ° n. Br.) i November Maaned udelukkende Klæder af Fiskeskind. «Disse Huder er meget lufttætte og stærke, og efter at være indgnedet med Fedt staar de maaske ikke tilbage for Pelsskind i Henseende til daarlig Varmeledningsevne; men i Snevejr og i ringe Kulde beskytter de endnu bedre mod Væde end Pelsskind». — Hofmann omtaler, at Ostjakerne ved Sosswas nordlige Bifloder gaar klædt i Kvabbehuder (September), medens Ostjakerne oppe i Bjærgene bærer Renskindspelse.[6])

Fattige Lapper i Finmarken skal i ældre Tid have anvendt beredt Lakseskind til Hovedbeklædningen.[7])

Ifølge Georgi skal ogsaa nogle Samojeder have benyttet Fiskehud til Sommerklæder (Kaftan og Strømper).[8]) Ligeledes meddeler han, at mange Tunguser om Sommeren bærer Brog og Strømper af Huden af

---

[1]) Ysbrandt Ides. S. 24—26.

[2]) J. B. Müller. S. 31.

[3]) Pallas: Reise III. S. 40.

[4]) Georgi: Russland. S. 76.

[5]) Erman. I. S. 568 og 614.

[6]) Hofmann. S. 104.

[7]) Leem. S. 70 og 83.

[8]) Georgi: Russland. S. 281—282 og S. 316, 318, 320.

«Kvabber og andre Fiske» eller endog gaar helt klædt i Fiskehuder.[1]) Ogsaa i sin sibiriske Rejsebeskrivelse omtaler Georgi Tungusernes Brug af Fiskehuder.[2]) Georgi har besøgt Tunguserne i Transbaikalien, bl. a. i de Nertschinskiske Bjærge mellem Onon og Argun. — I Nærheden af Arka-Floden har Erman endog set Fiskehuder anvendt som Teltdug.[3]) — Middendorff har hos Nigidal-Tunguserne ved Nemilen-Floden iagttaget Brugen af Fiskeskindsklæder; foruden en Lakseart (Keta-Laksen) leverer ogsaa en Geddeart gode Skind.[4]) — Hos Golder og Giljaker finder Lakseskind (især Salmo lagocephalus) en udstrakt Anvendelse til Klæder.[5]) En ringere Rolle spiller Fiskeskindet hos Ainoerne, som dog anvender en Slags primitiv Fodbeklædning af Fiskeskind. — Ifølge Georgi[6]) skal ogsaa Kamtschadalerne have anvendt Fiskeskind, rigtignok kun til Fodbeklædning. Ogsaa Steller[7]) omtaler Kamtschadalernes Vintersko af tørrede Fiskehuder, «gode i Frost, uduelige i Væde».

I det vesteskimoiske Omraade har Klæder af Fiskeskind været anvendt i det mindste et Par Steder, nemlig paa Kadjak[8]) og hos Inkaliterne, en Eskimostamme ved Yukon og Kuskokvim.[9]) Wrangel omtaler ogsaa Klæder af Fiskehud hos en Déné-Stamme, Inkylychlyaterne, ved Yukons og Kuskokvims øvre Tilløb.[10]) Ligeledes omtaler Sagoskin Klæder af Fiskehud hos de indfødte ved Kuskokvim og Yukon; foruden Lakseskind anvendes Kvabbeskind.[11]) 593, 21, PAM. er en Fiskeskindsskjorte fra Yukonfloden. Ifølge Nelson anvender Eskimoerne endnu Lakseskind til vandtætte Klæder.[12])

Morice omtaler, at de vestlige Dénéer undertiden anvender Mokkasiner af Lakseskind. Ogsaa til Leggings og til Kvindeforklæder skal de vestlige Dénéer have anvendt dette Materiale.[13])

Jeg har omtalt den geografiske Udbredelse af Fiskeskindsdragterne saa udførligt, fordi deres Betydning aabenbart er langt større, end det

---

[1]) Se S. 11, Note 8.

[2]) Georgi: Reise. I. S. 254, 262.

[3]) Erman. II. S. 400.

[4]) Middendorff. IV. S. 1530.

[5]) L. v. Schrenck. III. S. 388.

[6]) Georgi: Russland. S. 336.

[7]) Steller. S. 308.

[8]) Langsdorff. S. 57.

[9]) og [10]) Wrangel: Nachrichten. S. 121 og 118.

[11]) Sagoskin. II. S. 21.

[12]) Nelson. S. 117.

[13]) Morice. Anthropos. II. S. 6.

fremgaar af Museernes Materiale. De lidet pyntelige Fiskeskindsdragter har kun i ringe Grad tildraget sig Samleres Opmærksomhed.

— En meget stor Betydning har *Fugleskind* haft som Dragtmateriale.

Ostjakerne anvender endnu Fugleskind til Pelse og synes i tidligere Tid at have gjort det i større Udstrækning. J. B. Müller meddeler, at de syer Pelse af «Skind af Svaner, Vildgæs, Ænder og Rovfugle».[1]) — 1552, 2, PAM. er en ostjakisk Barnepels af Fugleskind.

Samojederne synes i tidligere Tid at have anvendt Fugleskind i ret udstrakt Grad. William Guordon af Hull, som overvintrede i Pustosersk 1614—15, meddeler, at Samojederne undertiden anvender Svaneskind til Inderpelsen.[2]) Witsen omtaler, at Samojedernes Inderpels mest er af Fugleskind.[3]) Endnu hos Georgi nævnes Samojedernes Brug af Fugleskind.[4]) Nyere Forfattere nævner derimod ikke dette Dragtemne hos Samojederne, og ligeledes synes Brugen heraf at være gaaet stærkt tilbage hos Ostjakerne.

Ogsaa Kamtschadalerne har i ældre Tid anvendt Fugleskind (Ænder, Gæs, Svaner og Maager til Pelse; men allerede paa Stellers Tid synes saadant Materiale at være gaaet af Brug.[5]) Georgi omtaler specielt, at Kamtschadalerne undertiden om Vinteren anvender en Hue af Fugleskind — rimeligvis menes hermed en hel Fugleham anvendt som Hovedbeklædning; tilsvarende har været anvendt af Lapperne i gammel Tid,[6]) og findes endnu hos Østgrønlænderne.

Intet Sted har Fugleskindspelsen maaske haft en saa stor Betydning som paa de aleutiske Øer. De bedste Pelse, siger Wenjaminow[7]), gøres af Skindene af Søpapegøjer og «Dykkeren»; kun i Mangel heraf bruges Sælskind. Ifølge Langsdorff anvendtes paa Unalaska især Skindene af Alca cirrhata og Alca arctica samt Pelecanus urile[8]). 140 Stk. af sidstnævnte Fugl medgik paa Kadjak til en stor Pels, naar man kun benyttede det særdeles smukke, fløjelsagtige Halsparti.[9])

Hos alle Eskimoer spiller Fugleskind en Rolle som Dragtemne; men

---

[1]) J. B. Müller. S. 31.

[2]) Purchas his Pilgrims. XIII. S. 261.

[3]) Witsen. II. S. 898.

[4]) Georgi: Russland. S. 281.

[5]) Steller. S. 304.

[6]) Leem. S. 70, Anm. 12.

[7]) Wenjaminow. Ermans Archiv. II. S. 485.

[8]) Langsdorff. II. S. 32.

[9]) Schwostow og Davidow. II. S. 12.

bortset fra Aleuterne og Kadjak er Fugleskindspelsen i de fleste Tilfælde en Inderpels, der bæres under en anden Pels. Dog har ogsaa Vestgrønlænderne brugt Fugleskind ikke alene til Inderpels, men ogsaa til Yderpels. Cranz skriver: «Af Ryggen af Søfugleskindene gør de deres tynde lette Underklæder, af Bugen de varme Vinterklæder og af Halsen de smukke Stadspelse, og paa disse sidste vender Fjerene i Reglen udad»[1].

Glahn gør den Bemærkning, at Navnet paa Inderpelse af Fugleskind er overført paa de andre Inderpelse; han slutter deraf, «at Grønlænderne i Begyndelsen have ladet sig nøje med at fare paa Fuglejagt, og først, efter lang Øvelse, og efter at have faaet forbedrede Fartøjer, have givet sig ifærd med Sælene», og han finder det sandsynligt, «at de første Grønlændere have klædt sig alle i Fuglehams Underpeldse, men Reenskinds Overpeldse»[2]. Denne skarpsindige Slutning er af stor Interesse.

Mærkelig nok synes Fugleskind i meget ringe Grad at være blevet anvendt af Nordamerikas Indianere. Kun hos de vestlige Dénéer synes det at have haft praktisk Betydning. Dénéerne ved Portland-Canal skal i ældre Tider have baaret Klæder af Fugleskind; hos andre af de vestlige Dénéer er et Svaneskind blevet anvendt som Brystdug[3].

Sælskind har især for Eskimoerne en overordentlig stor Betydning som Dragtmateriale. Hos mange Eskimoer bestaar Sommerdragten og Dele af Vinterdragten af Sælskind. Dette gælder først og fremmest de østlige Eskimoer. Hos Centraleskimoerne anvendes Sælskind kun til Sommerdragten, bortset fra, at Støvlesaalerne oftest er af Sælskind ogsaa om Vinteren; Renskind er dog her overalt det foretrukne Materiale. Det synes, at Aivilik- og Kinipetu-Eskimoerne slet ikke bærer Klæder af Sælskind, de anvender derimod Renskind baade Sommer og Vinter[4]. Renskind spiller i det hele taget Hovedrollen i den østlige Del af det centraleskimoiske Omraade. Iglulirmiut-Eskimoerne anvender sjælden Sælskind, undtagen til Støvler og Sko[5]. Eskimoerne paa Kong Williams Land anvender ifølge Gilder ikke Sælskind undtagen til Fodbeklædningen, og om Vinteren bruges slet ikke Sælskind til Dragten, men ogsaa Fodbeklædningen er da af Renskind[6]. Amundsen afbilder

---

[1]) Cranz. S. 220.
[2]) Glahn. S. 186—187.
[3]) Morice. Anthropos. II. S. 6.
[4]) Boas. II. S. 102.
[5]) Lyon. S. 311.
[6]) Gilder. S. 138.

dog Netchillik-Eskimoer i Sælskindsklæder og har hjembragt saadanne fra Kong Williams Land. Hos Vesteskimoerne anvendes Sælskind hovedsagelig til Fodbeklædning; til Pelse bruges her Renskind baade Sommer og Vinter og desuden — især i det vestlige og sydlige Alaska — Spermophilus-Skind og Fugleskind. Ogsaa Bjærgfaarets Skind finder Anvendelse hos Vesteskimoerne og desuden flere mindre Pelsdyrs Skind. Sælskind anvendes derimod sjælden til Pelse. Ved Point Barrow bruges haaret Sælskind sjældent og kun til Støvler og Broge; afhaaret Sælskind med den mørke Epidermis paa (kaldes i Grønland «Vandskind»), anvendes her som overalt hos Eskimoerne til vandtætte Støvler, og det hvide uringarvede Sælskind, som baade Haarlaget og Epidermis er skrabet af, bruges til Saaler i Vinterstøvlerne[1]). Heller ikke omkring Beringsstrædet anvendes Sælskind til Pelse[2]). Paa Aleuterne derimod brugtes Sælskind til Pelse (Søbjørneskind), men kun Kvinderne anvendte saadanne; Mændene klædte sig i Fugleskind[3]).

Ingen nordamerikansk Indianerstamme anvender Sælskind — med Undtagelse af i ganske særlige Tilfælde og til særligt Brug (saaledes anvender Nenenot-Indianerne i Ungava-Distriktet et Hovedbaand — til at bære Byrder — af Sælskind, som de forskaffer sig fra Eskimoerne[4]).

I det arktiske Eurasien spiller Sælskind en ringe Rolle, naar man ser bort fra Østkystens palæasiatiske Fiskerfolk, Giljakerne, Ainoerne, Itelmerne, Korjakerne og Tschuktscherne; alle disse Folk anvender Sælskind, især til Fodbeklædning, men lejlighedsvis ogsaa til andre Dele af Dragten — saaledes bar Itelmerne om Sommeren Broge af Sælskind[5]), og enkelte Giljaker ved Kysten af det Ochotske Hav bruger Sælskindspelse[6]). Korjakerne anvender Broge af Sælskind om Sommeren, men dog kun sjældent[7]). Tschuktscherne anvender derimod ofte Sælskindsbroge, især i det fugtige Foraarsvejr; men til Pelse foretrækkes Renskind, som Kyst-Tschuktscherne tilbytter sig fra Rensdyr-Tschuktscherne, der til Gengæld faar Sælskind, hvilket udmærkede Materiale anvendes til Foraars- og Sommerstøvler, da det er sejgt og holdbart og yder god Beskyttelse mod Vand[8]).

---

[1]) Murdoch. S. 110.

[2]) Nelson. S. 35.

[3]) Sauer. S. 155. Langsdorff. II. S. 32.

[4]) Turner. S. 292.

[5]) Steller. S. 307.

[6]) L. v. Schrenck. III. S. 389.

[7]) Jochelson. S. 599.

[8]) Bogoras. S. 234.

I denne Egenskab, som Materiale til Fodbeklædning og navnlig anvendt til Støvlesaaler, har Sælskind forøvrigt en endnu videre Udbredelse. Tunguserne i Kystdistriktet ved Ajan anvender saaledes om Sommeren Støvler med Saal af Sælskind[1]). Ifølge mundtlig Meddelelse fra Hr. Pekarski bruger de nordlige ved Kysten boende Tunguser, som lejlighedsvis giver sig af med Sælhundefangst, til Saaler enten Oksehud, naar dette kan skaffes tilveje, eller Sælskind; sidstnævnte Materiale anvendes iøvrigt kun til Udsmykning af Dragten samt til Sække og Remme.

Witsen meddeler, at Samojederne (omkring Archangelsk) bærer Strømper af laadne Sælskind[2]). Rimeligvis er det det samme Klædningsstykke, der omtales af Jackson. I fugtig Sne, f. Eks. om Efteraaret bærer Samojederne i Storlands-Tundraen Støvler af Sælskind, der paa Grund af sit Fedtindhold er mere vandtæt end Renskind[3]). Ogsaa hos Bondebefolkningen i det nordlige Rusland træffes Brugen af Sælskindsstøvler[4]).

Derimod beror det utvivlsomt paa en Misforstaaelse, naar Giles Fletscher, en engelsk Gesandt, der i 1588 opholdt sig ved det russiske Hof, meddeler, at Samojederne gaar klædt i Sælskindspelse[5]). William Barentz, som syv Aar senere saa Samojederne ved Waigatz Strædet, beskriver dem som «klædte i Hjorteskind fra Hoved til Fod»[6]).

I det Omraade, hvor Sælskindet har sin største Betydning, er det forøvrigt ikke alene Sælernes Hud, der kommer til Anvendelse — ogsaa disse Dyrs indre Hinder har her en stor Betydning som Dragtmateriale. Skjorter af Sæltarme anvendes eller har i tidligere Tid været anvendt over Størstedelen af det eskimoiske Omraade som en Slags Oljefrakker; hos de fleste Centraleskimoer bruges Tarmskindsskjorter dog ikke. Mest anvendt er dette Materiale hos Eskimoerne ved Beringshavet samt hos Aleuterne; det anvendes ogsaa af Kyst-Tschuktscherne. Aleuterne anvender — ifølge Erman — mest Tarme af Søløven, men ogsaa af Søbjørnen, samt Tarme og Slimhud af Hvaler[7]). Paa Kadjak anvendes Tarme af Sæler, Søløver og Søbjørne, samt Blæren af Hvaler[8]). Sauer

---

[1]) Pekarski og Zwjetkow. S. 340.

[2]) Witsen. S. 898.

[3]) Jackson. S. 63.

[4]) A. G. Schrenk. I. S. 73.

[5]) Purchas his Pilgrims. XII. S. 584

[6]) Purchas his Pilgrims. XIII. S. 55.

[7]) Erman. III. S. 72.

[8]) Lisiansky. S. 194.

nævner fra Unalaska ogsaa Blæren af Helleflynder samt Skindet af Hvaltunge som Materiale til de saakaldte Kamleiker[1]. Af en stor Hvals Tungehud kan der gøres 8 Kamleiker, og af en Hvallevers Hinde gøres der ogsaa Kamleiker, skriver Schwostow og Davidow; man benytter dog hertil kun de Hvaler, som i meget frisk Tilstand skylles op paa Strandbredden, og i alle Tilfælde bliver saadanne Kamleiker af Hvalernes Slimhud ikke rigtig gode, da de er tunge og der hurtig gaar Brud paa dem[2]. Ogsaa af Sælernes Svælg og Spiserør har Aleuterne vundet et Materiale, som blev anvendt til Kamleiker; Søløvens Svælghud er dog saa tyk, at den i Almindelighed anvendes til Støvleskafter. Paa Unalaska fandt dette Materiale megen Anvendelse baade til Støvleskafter og til Mands-Broge[3]. Russerne foretrak Kamleiker af Sælernes Svælg og Spiserør, fordi de var meget holdbare; samtidig var de rigtignok tykke og tunge, og Eskimoerne foretrækker altid selv Tarm-Kamleikerne[4]. De bedste Kamleiker gøres, ifølge Schwostow og Davidow, af Søbjørnetarme, som er renere, finere og solidere end Tarmene af de ægte Sæler. Det daarligste Materiale er Hvaltarme. — Endog Tarmene af Rener og Bjørne anvendes — ifølge Nelson — til Regnklæder af de Eskimoer, som ikke lever lige ved Kysten[5].

Af de talrige Skindsorter, der endnu kunde nævnes som Materiale for den arktiske Dragt, er *Hundeskind* det vigtigste. Hundens Skind har, navnlig hos de eurasiske Arktikere en udstrakt Anvendelse som «Besætning», ornamentale Borter eller Kantninger. Samojederne opdrætter endog særlige Hunde for at anvende Skindet paa denne Maade[6], og Ostjakerne skal i ældre Tid have vurderet Hundeskind højere end Zobel, saa de endog kantede Zobelskindspelse med Hundeskind. Intet Sted har dog Hundeskind haft saa stor Betydning som hos Giljaker og Itelmer. Giljakerne anvender til Pelse i Regelen kun Hundeskind; som Pelsfor bruges det bløde Skind af unge Dyr[7]. Om Itelmerne meddeler Steller, at de før Russernes Ankomst ansaa Hundeskindspels for det fineste og mest standsmæssige, og at de foretrak det fremfor Renskind, fordi Hundeskind ikke taber Haarene og ikke saa let som Renskind

---

[1]) Sauer. S. 156.

[2]) Schwostow og Davidow. II. S. 15.

[3]) Wrangel: Beiträge. S. 48. Langsdorff. S. 35. — Rimeligvis beror det paa en Misforstaaelse, naar flere Forfattere skriver, at Sælens Strubehud anvendtes.

[4]) Erman. III. S. 71.

[5]) Nelson. S. 117.

[6]) Hoffman. S. 139. Middendorff. IV. S. 1425.

[7]) L. v. Schrenck. III. S. 389.

tager Skade ved at blive fugtigt og atter tørt, endvidere fordi en Hundeskindspels er meget varm og kan vare i mindst fire Aar, medens en Renskindspels kun holder sig god een Vinter igennem[1].

Mindre Betydning har Hundeskind som Dragtmateriale hos Korjaker og Tschuktscher, selvom det finder nogen Anvendelse[2]. Hos Eskimoerne anvendes det kun i ringe Grad. Der synes hos Eskimoerne at være en vis Uvilje imod at anvende Hundens Skind; Lyon fortæller saaledes, at en Iglulirmiut-Eskimo med Indignation vægrede sig ved at hjælpe til med Flaaningen af en Hund, som han havde solgt til Europæerne[3] (en saadan Uvilje findes ogsaa hos Lapperne, der aldrig anvender Hundeskind og anser det for urigtigt at flaa en Hund). Capt. Comer har paa Southampton Island set en Mand klædt i Hundeskindspels, lappet med Edderfugleskind[4]; her er der rimeligvis Tale om en Fattigmandsdragt. Paa Lars Dalagers Tid var det ogsaa i Vestgrønland et Tegn paa Fattigdom at være klædt i Hundeskind[5]. Senere er det i Grønland blevet mere almindeligt at anvende Hundeskind, navnlig til Sokker, Inderpelse og Kantning af Pelse[6]. Ved Hudsonstrædet anvendes Hundeskind ogsaa meget til Sokker; i mindre Grad sker dette hos Cumberland-Eskimoerne[7].

B. Skindbehandling (Beredning og Garvning).

I raa Tilstand vil den døde dyriske Hud ikke egne sig godt til Dragtmateriale. Alene af den Grund maa Skindtilberedning antages at være en meget gammel Industri — næsten ligesaa gammel som Skinds Anvendelse til Beklædning. En noget udviklet Dragt af raa Huder vilde i Virkeligheden snart vise sig ubrugelig — Frost eller Tørhed vilde hurtigt forvandle den til en Spændetrøje, og i Regn vilde den raadne op.

Garvning og Skindberedning, saaledes som de praktiseres hos civili-

[1]) Steller. S. 138.

[2]) Jochelsen. S. 96 og S. 387. Bogoras. S. 236.

[3]) Lyon. S. 295.

[4]) Boas. II. S. 475.

[5]) Dalager. S. 58.

[6]) Behrens. S. 10—13.

[7]) Kumlien. S. 25.

serede Folk, er udviklet paa Grundlag af Naturfolkenes Garvemetoder. De samme Processer og tildels de samme Redskaber, som anvendes i det moderne Garveri, genfindes i simplere Skikkelse hos Naturfolkene. Opgaverne har jo altid været de samme — at fjerne det under Huden liggende Bindevæv med vedhængende Køddele og eventuelt Overhuden med Haarene, at gøre den døde Huds stivnede Fibre saa bløde og bøjelige som muligt, og at indføre en præserverende Substans.

Den dyriske Hud bestaar af to Lag: Overhuden og Læderhuden (Corium), hvorunder der ligger et Bindevæv, der ofte er stærkt fedtholdigt. Det er Corium, som garves til Læder.

Skindtilberedningen er i sine simpleste Former en vidt udbredt Kunst; men højst er den udviklet hos de boreale og arktiske Folk.

I den følgende Oversigt over de hos arktiske Folk anvendte Skindbehandlingsmetoder vil jeg først henlede Opmærksomheden paa de meget sparsomme Træk, der genfindes overalt og ligesom udgør et fælles Grundlag; derefter vil jeg fremdrage de vigtigste Særegenheder, som er ejendommelige for begrænsede Dele af det arktiske og boreale Omraade, og som kan opfattes som Vidnesbyrd om divergerende Udvikling.

Skindet tørres i udspilet Tilstand, for at det ikke under Tørringen skal krympe. Den vigtigste Del af Skindbehandlingen er overalt den mekaniske Bearbejdelse, der har til Formaal dels at fjerne det subcutane Væv og undertiden ogsaa Haarene, dels og især at blødgøre Huden ved at bryde Fibrene paa utallige Steder. Fjernelsen af Haarlaget indledes i Regelen derved, at man lader Skindene undergaa en begyndende Forraadnelse, ved hvilken Slimlaget opløses, saa at Overhuden med Haarene let kan afskrabes. Den mekaniske Bearbejdelse sker dels ved Hjælp af Hænder, Fødder og Tænder, dels ved Hjælp af Sten-, Ben-, Træ- og Jærnredskaber af forskellige Former. Et vigtigt Element af Skindbehandlingen er Indførelsen af en præserverende Substans — heri bestaar den egentlige Garvning. De tre i moderne Garvning anvendte Grupper af Garvemidler: Fedtstoffer, Plante-Garvestoffer og Mineraler[1]) findes alle repræsenterede i de arktiske og boreale Naturfolks Garvemetoder, men ikke i samme Grad og forøvrigt med betydelige lokale Forskelligheder.

Alt i alt maa det siges, at de fælles Træk, som genfindes i alle de arktiske Skindtilberedningsmetoder, ikke har en saadan Karakter, at det lader sig gøre at opstille Begrebet »arktisk Skindtilberedning« i Mod-

[1]) Ost. S. 610 o. f.

sætning til de sydligere Former for denne Industri. Hvad der er fælles for al arktisk Skindbehandling, er i Virkeligheden ogsaa fælles for al Skindbehandling paa Jorden; og vil man drage geografiske Grænser for de vigtigste Former af Skindbehandlingens Teknik, da bliver det arktiske Omraade ikke een Provins, men maa fordeles mellem flere saadanne.

Forskellighederne indenfor den arktiske Skindbehandling faar man bedst frem ved at betragte Skindbehandlingens Afsnit hver for sig.

Maaden, hvorpaa Dyrene *flaas*, synes — at dømme efter Litteraturen — i Hovedsagen at være den samme overalt. Paa større Dyr som Ren og Sæl skæres Huden op i Bugens Midtlinje. Mindre Pelsdyr og Fugle flaas paa den Maade, at Skindet krænges af. Dog vilde lokale Forskelle rimeligvis vise sig, om man havde mere indgaaende Beskrivelser af Processen. Saaledes kan det nævnes, at Lapperne altid skærer »Bellingerne«, Huden af Renens For- og Bagben, fra Krophuden under selve Flaaningen, og hvor Forbenet har siddet, fremkommer derved et Hul, som syes sammen med Senetraad ved »hollandsk Kastning«; denne Fremgangsmaade findes ikke i Litteraturen omtalt fra andre Rensdyr-Nomader.

Efter at Huden er afflaaet, bliver den i Almindelighed *tørret*, med mindre selve Skindtilberedningen straks kan begynde. Tørringen foregaar ingenlunde paa samme Maade overalt. Hos Lapperne spiles Huden ud ved Hjælp af tynde Pinde, der gaar tværs over Huden paa dennes Kødside, og hvis tilspidsede Ender stikkes ind i Hudens Rand; paa den lange Led holdes Huden udspændt ved Hjælp af en Stang, der er noget længere end Skindet, saa at det udspilede Skind, staaende paa Enden af Stangen, kan lænes til Koten eller til et Træ for at tørres (se Afbildning af Linné i Iter lapponicum S. 152, beskrevet S. 153). Hovedhuden, der flaas af som et særligt Stykke, udspiles ligeledes ved Hjælp af Tværspiler (se Fig. 10 i min Artikel »Mokkasiner«); Benskindene derimod holdes udspilede ved brede Træspaaner, som klæbes paa den klæbrige Kødside. Dog kan Benskindene ogsaa udspiles ved at klæbes paa Kotestøtterne.

Fra Samojederne mangler en fyldestgørende Beskrivelse, men ifølge mundtlig Meddelelse af den finske Etnograf Kai Donner anvender de en anden Fremgangsmaade; Renskindet udspiles her inde i Teltet.

Hos Tunguserne udspændes den friske Hud paa Jorden og tørres saaledes, før man tager fat paa at skrabe Kødsiden[1]).

[1]) Georgi: Reise. I. S. 261.

Tschuktscherne renser derimod Hudens Kødside med en Kniv for vedhængende Kød og Sener og for den indre Membran, før Huden udspændes til Tørring. Selve Udspændingen foregaar paa forskellig Maade. Mindre Pelsdyrs Skind, der altid krænges af hele, saa Haarsiden vender indad, trækkes over et ejendommeligt Tørre-Stel, bestaaende af to Stænger, der ved den ene Ende er sammenbundne, ved den anden adskilte ved et Mellemstykke. Renskind derimod udspændes paa Jorden, idet Randene enten fastholdes ved Sten eller fæstes til Jorden ved Træpinde; ved den sidste Methode bliver Skindet stærkere udspændt og faar et større Fladeindhold efter Tørringen. Skind af Sæler og Hvalros udspændes i en Træramme ved Hjælp af Snore, der drages gennem Skindets Rand -- det er den samme Metode, som anvendes af Eskimoerne i Alaska ved Udspænding af Sælskind[1]).

Hos Eskimoerne er Udspændingen af Skindet forøvrigt aldrig den første Del af Skindbehandlingen, men hører til de sidste Afsnit af denne. I Alaska anvendes hertil, som ovenfor nævnt, en Træramme. Ogsaa fra Cape Barrow omtales lignende Trærammer[2]). Centraleskimoerne anvender derimod sjældnere en saadan Ramme; her udspændes Skindene over Sneen eller en gruset Plads ved Hjælp af lange Træpløkker, som holder Skindet nogle Tommer over Jorden, saaledes at Luften kan cirkulere under det. Kun i Nødsfald, ved Vintertid, tørrer Centraleskimoerne Skindene udspændt i en Ramme over Lamperne[3]). Ogsaa i Vestgrønland er Udspænding af Skindet over Jorden et af de senere Afsnit af Skindbehandlingen; ifølge Cranz udspændes Sælskindet, efter at det har ligget i Urinkarret, over en grøn Plads ved Hjælp af Sæl-Ribben.

Fra nordamerikanske Indianere kendes begge de hos Eskimoerne anvendte Metoder for Udspænding af Skindet, saavel over Jorden ved Hjælp af Træpløkker som i en Ramme ved Hjælp af en Snor, der drages gennem Huller i Randen af Skindet. Hos Dakotaerne har man brugt at udspænde Skindet mellem Teltets Stænger for at tørre det ved Ilden[4]), og hos Choctaw udspændes Skindet mellem to lodrette Pæle[5]). Udspændingen af Skindet plejer heller ikke hos de nordamerikanske Indianere at være Skindbehandlingens første Afsnit, men finder

---

[1]) Bogoras. S. 217. Nelson. S. 116.
[2]) Murdoch. S. 300.
[3]) Boas. I. S. 519. Amundsen. S. 235.
[4]) Schoolcraft. IV. S. 60.
[5]) Bushnell. S. 11.

i Reglen først Sted, efter at Kødsiden har undergaaet en Skrabning, Haarlaget eventuelt fjernet m. m. Endvidere gælder det for indiansk Skindbehandling, at Skindet ikke udspændes alene for at tørres, men ogsaa for i udspændt Tilstand at underkastes Skrabning og i nogle Tilfælde Behandling med Garvemidler[1]).

Forøvrigt kendes ogsaa fra den gamle Verden Eksempler paa, at Skind udspændes ikke alene for at tørres, men ogsaa under selve Garvningsprocessen. Saaledes meddeler Pallas, at Kalmykkerne udspænder Faareskindet ved Hjælp af Pløkker over Græsset eller over et Filttæppe og bestryger Kødsiden med det anvendte Garvemiddel (se nedenfor)[2]). Ogsaa Baschkirerne udspænder den raa, friske Hud over Jorden, og i denne udspændte Stilling skrabes Haarlaget af[3]).

Udspænding af Huden, foretaget paa forskellige Maader, spiller saaledes en Rolle i Skindbehandlingen næsten overalt[4]), enten som indledende Proces, hvilket synes at være det mest almindelige, bortset fra Nordamerika, eller som et senere Led af Skindbehandlingen. Der er ingen Tvivl om, at Udspænding er et meget gammelt Middel til at hindre Huden i at krympe ved Tørringen. Hvor der ikke anvendes særlige Apparater til Udspænding, maa Huden med Hænder og Fødder strækkes kraftigt paa langs og tværs for at antage den rigtige Form[5]).

Skønt Udspændingen ikke er den første Del af Skindbehandlingen i Nordamerika, forekommer det dog selvfølgelig baade hos Eskimoer og Indianere, at de raa Huder maa opbevares en Tid, inden Behandlingen kan foretages; de tørres da paa den simplest mulige Maade. Nenenot-Indianerne i Ungava Distriktet hænger Renskindene op paa Pæle for at tørre, med Kødsiden opad, og samme Fremgangsmaade anvender Eski-

---

[1]) Jvf. Mason: Skin-dressing. S. 569. Hodge: Handbook. Art. »Skin and skin-dressing«. Morice: Western Dénés. S. 69.

[2]) Pallas: Historischer Nachrichten. I. S. 138.

[3]) Lepechin. II. S. 24.

[4]) Ogsaa udenfor det arktiske og boreale Omraade; saaledes meddeler Musters (S. 179), at de patagoniske Kvinder udspænder den raa Guanaco-Hud til Tørring i Solen ved at fæste den til Jorden med Torne af Algarroba-Træet. — I Afrika anvendes en lignende Metode, f. Eks. af Wakarewe-Stammen (ved Victoria Nyanza), som udspænder Gede- og Faarehuder paa Jorden og saaledes udsætter dem for Solstraalerne i længere Tid (Kollmann. S. 92); paa samme Maade udspænder og tørrer Basutoerne deres Oksehuder (Joest. Z. f. Ethn. XVII. S. 480); ogsaa Heikum-Buskmændene har dette Brug (Werner. Z. f. Ethn. XXXVIII. S. 255).

[5]) Shufeldt. S. 66 og Pl. XXVIII.

moerne ved Hudsonbugten og andre Centraleskimoer overfor de mange Renskind, som vindes paa Vildrenjagten[1]).

— En vigtig Del af Skindbehandlingen bestaar i *Fjærnelsen af det subcutane Væv* og de derved hængende Rester af Fedt og Kød, som er meget tilbøjelige til at raadne. Til dette Arbejde — der forøvrigt ikke altid fremtræder som særligt Led af Skindbehandlingen, idet det ofte falder sammen med Brydningen af Fibrene — udkræves særlige Redskaber, skærende, opkradsende og skrabende. Det er dog ingenlunde Hensigten i nærværende Arbejde at forsøge et Studium af de forskellige Skrabeformer og deres Brug eller af de ved Skindbehandlingen anvendte Knive; Mangfoldigheden er i Virkeligheden altfor stor, til at dette Emne kan behandles tilfredsstillende indenfor denne Afhandlings Rammer, da det vilde kræve stor Plads og et meget udvidet Illustrationsmateriale. — Et Studium af de nordlige Folks Garveredskaber vilde forøvrigt vise sig meget frugtbart; en blot nogenlunde fyldestgørende Behandling af dette Materiale er endnu ikke foretaget; og for en stor Del af Nordasiens Vedkommende er Formerne endnu ikke tilstrækkeligt beskrevne. For Nordamerikas Vedkommende har især *Mason* udgivet betydelige Materialesamlinger, men saa godt som uden Bearbejdelse. *Pfeiffer* har givet en værdifuld systematisk Fremstilling af forhistoriske Skindbehandlings-Redskaber; men de Bidrag, denne Forfatter til Sammenligning har hentet fra nulevende Naturfolk, er overfladisk opfattede og tildels misforstaaede.

Skønt jeg ikke her kan komme ind paa et Studium af Garveredskaberne, vil jeg dog gøre opmærksom paa et Forhold af særlig Interesse. De ved Skindbehandling anvendte Skraberformer kan inddeles i to Grupper, der adskilles ved Haandtagets Beskaffenhed. I den ene Gruppe er Haandtaget saaledes indrettet, at Skraberen føres med een Haand. I den anden Gruppe er Haandtaget dobbelt, og Skraberen føres med begge Hænder. Jeg vil foreslaa at kalde den første Gruppe de »*enhaandede*« Skrabere og den anden Gruppe de »*tvehaandede*« Skrabere. Indenfor hver af Grupperne er der forøvrigt et meget betydeligt Antal af Former. Som Eksempel paa en enhaandet Skraber kan nævnes en hos vestlige Dénéer anvendt Form (beskrevet og afbildet i Morice: Western Dénés. S. 70. Fig. 55); den bestaar af et Stykke Rengevir, som i den ene Ende er forsynet med en skarp takket Kant, medens den øvre Ende er omvundet med et Stykke Renskind til Haandtag. Et Eksempel paa den tvehaandede Skraber er den hos Tschukt-

---

[1]) Turner. S. 277 og 207. Boas. I. S. 522.

scherne almindelig anvendte Form (afbildet Bogoras Fig. 144a); den bestaar af en rund, flad Sten, hvis ene Side er skærpet, og hvis anden uskærpede Side er indsat i Midten af en svagt buet Træstok, hvis Ender da danner Haandtag. Et mere primitivt Eksempel findes bl. a. hos Schasta-Indianerne, der bruger en Hjorte-Ulna eller Elsdyrets Ribben som tvehaandede Skrabere (Dixon: The Shasta S. 396). Den nævnte Gruppering har særlig Interesse derved, at de tvehaandede Skrabere har en ejendommelig geografisk Udbredelse, idet de findes i det nordlige Eurasien fra Lapland til Beringsstrædet, samt i Nordamerika hos mange Indianerstammer, men derimod ganske mangler hos Eskimoerne, som til Gengæld besidder højt udviklede enhaandede Skrabere.

— *Afhaaring* af Skindet spiller en stor Rolle i de boreale Egne, mindre i de arktiske. Afhaaringsprocessen er ikke ganske ens allevegne; Variationerne angaar dog i Regelen kun mindre Detailler. En ret simpel Fremgangsmaade — men dog næppe den ældste — bestaar deri, at Haarene afskæres med en Kniv, uden at man først har løsnet Haarlaget ved Gæring. Tunguserne forvandler deres slidte Vinterklæder til Sommerklæder ved at barbere Haarlaget af[1]). Det ser af Georgis Fremstilling ud, som om de sydlige Tunguser heller ikke ved Afhaaring af friske Skind har anvendt nogen Gæringsproces; de skærer Haarene af med Kniv, og ved samme Lejlighed afkradser de ogsaa Narven[2]) (som derimod skaanes, naar Haarene i Forvejen er løsnet ved Gæring). Ogsaa Baschkirerne afhaarer de raa Huder uden forudgaaende Gæring[3]). Dakotaerne skal have brugt at skære Haarene af den friske Bøffelhud med en meget skarp Kniv[4]). Det er en lignende Metode Eskimoerne anvender overfor Sælskind for at frembringe det saakaldte «Vandskind», som er mørkt af Farve og vandtæt, fordi Epidermis er forblevet uskadt[5]).

Den Iagttagelse, at Haarene løsnes, naar Skindet faar Lov til at undergaa en begyndende Forraadnelsesproces, ligger overordentlig nær for ethvert Naturfolk, der anvender dyriske Huder. Det viser sig da ogsaa, at denne Iagttagelse er benyttet saa godt som alle Vegne. Den Maade, hvorpaa den nødvendige Forraadnelsesproces iværksættes, varierer en Smule. Enten lader man den forløbe forholdsvis hurtigt, og maa

---

[1]) Ferdinand Müller. S. 48.
[2]) Georgi: Reise. I. S. 261.
[3]) Lepechin. II. S. 24.
[4]) Schoolcraft. IV. S. 60.
[5]) Murdoch. S. 110 og 135. Amundsen. S. 234.

da passe paa at afbryde den i Tide — kun Slimlaget mellem Overhud og Corium maa opløses, Læderhuden selv maa naturligvis ikke angribes; eller ogsaa lader man den forløbe ganske langsomt og sikrer sig derved imod Ødelæggelse af Huden. Efter at Slimlaget er opløst, lader Haarene sig let afskrabe eller afplukke, uden at Narven behøver at tage Skade.

Vestgrønlænderne lægger saaledes, ifølge Cranz, det Sælskind, som skal anvendes til Saaler eller Støvleskafter, to eller tre Dage i Urinballen og fjerner derpaa Haarene ved Hjælp af Kniven eller Tænderne[1]). Nenenot-Indianerne lægger ganske simpelt de Renskind, som skal afhaares, i en Bunke; efter nogle Dages Forløb løsnes Haarene og afskrabes[2]). Point Barrow-Eskimoerne bringer de Sælskind, som skal hvidgarves, ind i det varme Hus og lader dem ligge der oprullede nogle Dage for at gære, hvorefter Haar og Epidermis let afskrabes[3]). Tschuktscherne opbløder det Skind, som skal afhaares, hvorefter det kun behøver at ligge sammenfoldet i 24 Timer, før Haarene løsnes og kan afskrabes[4]). Samme Metode omtaler Steller fra Itelmerne. — Vidt udbredt er den Metode at lægge Huden i Vand for at løsne Haarene; den kendes fra forskellige Indianerstammer, Centraleskimoerne, Orotschonerne, Lapperne og endnu flere Folk. —

— Hvad enten Huden faar Lov at beholde Haarlaget eller dette fjernes, vil Holdbarheden i meget betydelig Grad forøges, naar Corium imprægneres med et eller andet Garvemiddel. Næsten overalt, hvor Skind anvendes til Klædedragt, bruges i Skindbehandlingen et eller andet imprægnerende Stof. Der anvendes hos Naturfolkene et stort Antal forskellige Garvemidler; med Hensyn til deres kemiske Beskaffenhed kan de deles i tre Grupper: Fedtstoffer, Plantegarvestoffer og mineralske Stoffer; det er den samme Tredeling, som anvendes overfor den moderne Industris Garvemidler[5]). Dertil kommer dog endnu hos mange nordlige Naturfolk Røgning af Skindene, en Fremgangsmaade, som mærkværdigt nok ikke bruges i moderne Garvning.

Garvning med Fedtstoffer er den mest udbredte Garvningsmetode, og Schurtz anser den for at være den ældste[6]). I nogle Tilfælde synes

---

[1]) Cranz. I. S. 218.
[2]) Turner. S. 293.
[3]) Murdoch. S. 300.
[4]) Bogoras. S. 220.
[5]) Ost. S. 610.
[6]) Schurtz. S. 315.

dog Farvning af Skind med Plantestoffer at være ældre end Fedtgarvning — dette synes saaledes at gælde for Eskimoernes Vedkommende. Fedtgarvning er dog utvivlsomt overordentlig gammel og spiller i det arktiske og boreale Omraade en stor Rolle. Det, som sker ved Fedtgarvningen, er i Hovedsagen følgende: de anvendte Fedtstoffer iltes til Oxyfedtsyre, der forbinder sig fast med Coriums Fibre, hvorved disse præpareres mod Forraadnelse. Det er dog en Selvfølge, at det ikke fra første Begyndelse er for denne præserverende Evnes Skyld, at man har anvendt Fedtstoffer i Skindbehandlingen; rimeligvis er man først blevet opmærksom paa Fedtets Evne til at blødgøre Skindet og beskytte det mod Væde — og endnu er det maaske i de fleste Tilfælde disse ret iøjnefaldende Egenskaber, der motiverer Naturfolkenes Fedtgarvning.

Hjærnemasse er det mest karakteristiske af de hos nordamerikanske Indianere anvendte Garvemidler[1]) og anvendes ogsaa hos flere nordasiatiske Folk, saaledes hos Burjaterne[2]) og Tunguserne[3]) m. fl. Utvivlsomt er det Hjærnens rigelige Fedtindhold der har Betydning, rimeligvis er netop Hjærnens Fedtstoffer særlig egnet til dette Brug, fordi de har en blødere Konsistens, lettere blander sig med Vand og hurtigere trænger ind i Hudens Porer end det stive, talgagtige Fedt fra Drøvtyggernes Ryg og Bug. — Leveren nævnes ogsaa, omend lidt sjældnere, som Garvemiddel hos nordamerikanske Indianere, Tunguser, Tatarer og andre Folk; her kan der næppe være Tale om, at Leverens ringe Fedtindhold spiller nogen synderlig Rolle — derimod virker den halvraadne knuste Lever paa Grund af sit Galdeindhold opløsende paa de Fedtstoffer, som den anvendes sammen med.

Søfugleæg og i endnu højere Grad Fiskerogn er hyppigt brugte Garvemidler i Nordasien. Ostjakerne tager Fiskerogn eller tørrede Fiskemaver i Munden, tygger dem og sprøjter Massen ud over Skindets Kødside, som i Forvejen er renset og opkradset med Skraberen[4]); Fiskehuder garver de med samme Middel. Erman gør opmærksom paa, at Æggestokkene, navnlig om Vinteren, er overordentlig rige paa Fedt, og kun fra denne Del af Fiskelegemet kan Fedtet faas i flydende Tilstand ad rent mekanisk Vej, ved Tygning, uden Kogning eller Smeltning[5]). Brugen af Fiskerogn og Fiskefedt som Garvemiddel hos de sydlige

[1]) Mason: Skin-dressing. S. 568 o. f.

[2]) Pallas: Nachrichten. I. S. 182.

[3]) Georgi: Russland. S. 176.

[4]) Pallas: Reise. III. S. 45.

[5]) Erman: Reise. I. S. 570.

Tunguser og hos Itelmerne har en lignende Karakter som hos Ostjakerne: Garvemidlet tygges ogsaa her raat og spyttes ud over Skindet[1]). Aleuterne garvede Fugleskind med halvraadden Fiskerogn[2]). En formodentlig yngre Fremgangsmaade anvendes af Eskimoerne ved Beringsstrædet, som indgnider Rensdyrskind paa Kødsiden med kogt, endnu varm Fiskerogn[3]).

Ved Kogning kan jo Fedtstoffer i flydende Tilstand frembringes ogsaa af andre dyriske Legemsdele end de nævnte. Kødsuppe er da heller ikke ukendt som Garvemiddel; den anvendes hertil af nogle Indianerstammer f. Eks. Ponca og Omaha, samt lejlighedsvis af Tschuktscherne.

Ved Afkogning af Renens Knogler, som i Forvejen er knuste, vinder Lapperne en Slags Fedt, der er fortrinlig egnet til Indsmøring af Skind og Læder. Dog anvendes Fedtgarvning i egentlig Forstand kun meget lidt hos Lapperne, som derimod er meget forfarne i Barkgarvning; men det nævnte Stof bruges til Indgnidning af Skind og Læder, efter at den egentlige Garvning er tilendebragt, for at gøre Materialet blødt og modstandsdygtigt mod Vand. Vi staar her overfor en meget gammel Anvendelse af Fedtstofferne, thi som ovenfor antydet er det ikke Fedtstoffernes garvende Egenskaber, men derimod deres Evne til at gøre Huderne bløde og vandtætte, der først har tiltrukket sig Naturfolkenes Opmærksomhed. Indfedtningen er derfor ofte Skindbehandlingens sidste Akt, og hos mange nordlige Folk er det Skik stadig at holde Klæderne indfedtede. Lapperne indsmører saaledes bestandig deres Skindbroge i Fedt, for at holde dem bløde og vandtætte; Ostjakernes Fiskeskindsklæder stinker af Fisketran[4]). Det fortælles om Mongolerne, at de altid, naar de faar Fedt paa Hænderne, stryger det af paa Klæderne[5]); og denne Skik genfindes hos flere, rimeligvis alle arktiske Folk. Ogsaa fra Eskimoerne, som — bortset fra de vestligstes Anvendelse af Fiskerogn ved Rensdyrskinds Behandling — synes ganske ukendt med Fedtgarvning, kendes dog denne Skik at indfedte Klæderne; navnlig Tarmskindsskjorten maa holdes vel oljeret for ikke at blive sprød[6]). Murdoch formoder, at Point Barrow Eskimoerne lader

---

[1]) Georgi: Reise. I. S. 261. Steller. S. 319.

[2]) Schwostow og Davidow. II. S. 11.

[3]) Nelson. S. 117.

[4]) Erman: Reise. I. S. 576.

[5]) Ermans Archiv. XX. S. 190.

[6]) Turner. S. 222. Beechey. I. S. 340.

lidt Spæk blive siddende paa de Sælskind, som skal garves til sorte, vandtætte Skind, »to make them oily and waterproof«. Ifølge samme Forfatter anvender Eskimoerne til vandtætte Saaler Skind af Hvidhval, Klapmyds, Hvalros og Isbjørn, som er behandlede med Tran (»oildressed skins«)[1]. Vest-Eskimoerne anvender ogsaa Oljering med Tran ved Tilberedning af Spermophilus-, Moskusrotte- og Fugleskind, for at gøre Skindene blødere; Indfedtningen med Tran er Skindbehandlingens sidste Akt, efter at den mekaniske Bearbejdelse og Tørring er tilendebragt, og kan neppe opfattes som nogen Garvningsproces. Egentlig Fedtgarvning forekommer i det hele taget næsten ikke hos Eskimoerne. Kun i den foran omtalte Anvendelse af Fiskerogn hos Eskimoerne ved Beringsstrædet synes der at være Tale om Fedtgarvning; maaske har de vestlige Eskimoer lært denne Kunst af de sibiriske Naboer. Dette Forhold, at Fedtgarvning saa godt som ganske mangler hos Eskimoerne, er meget paafaldende, navnlig naar man tager i Betragtning, at denne Garvningsmetode anvendes rigeligt af alle deres Naboer, saavel i Amerika som Asien. Det er muligt, at en af Aarsagerne til dette Forhold, ligger i den Kendsgærning, at de arktiske Sødyr har overordentlig trannede Skind; som vi nedenfor skal se, er Hensigten med den eskimoiske Uringarvning bl. a. at fjerne Skindenes overflødige Fedtindhold. Det er maaske endogsaa muligt, at Eskimoerne ubevidst fedtgarver Sødyrenes Skind med den Tran, som disse selv indeholder; dette — som saa mange andre Spørgsmaal vedrørende Naturfolkenes Garvemetoder — lader sig kun besvare ved Hjælp af kemisk Undersøgelse. Under alle Omstændigheder vedbliver dog Mangelen af indførte Fedtstoffer i den eskimoiske Skindbehandling at være et mærkværdigt etnografisk Faktum, som navnlig fremtræder grelt, naar man sammenligner nærboende eskimoiske og indianske Stammers Behandling af Renskind[2].

Hos tyrkiske og mongolske Nomader, for hvem Husdyrenes Mælk spiller en stor Rolle som Fødemiddel, er det Mælkens let opløselige og let tilgængelige Indhold af Fedt, der anvendes som Garvemiddel. Sammen med det tyrkiske Folk Jakuterne er dette Garvemiddels Brug trængt langt mod Nord. Jakuternes Hesteskind faar en grundig Surmælksbehandling[3]. Det er en Selvfølge, at Surmælksgarvningen ikke har kunnet vinde Indpas hos de Arktikere, som ikke malker noget

---

[1]) Murdoch. S. 300 og 110.

[2]) Turner. S. 207 og 294.

[3]) Erman: Reise. II. S. 276.

Husdyr; heller ikke har de malkende Rensdyrnomader optaget denne Skik, da Renmælken er altfor sparsom og værdifuld for en saadan Anvendelse.

— Mindre Betydning end Fedtgarvning har Anvendelsen af *Plantegarvestoffer* hos de nordlige Naturfolk. Dog findes der adskillige herhenhørende Garvemidler i Brug, saavel i Amerika som i det nordlige Eurasien; og særlig Interesse faar enkelte af disse derved, at de kaster Lys over dette Spørgsmaal, hvorledes Brugen af Plantegarvestoffer er opkommen.

Medens Brugen af Fedtstoffer ved Skindbehandlingen ikke synes uforklarlig — fordi Fedtets blødgørende Indflydelse paa Dyrehuder er saa iøjnefaldende — kunde det maaske blive vanskeligere at tænke sig Anvendelse af Plantegarvestoffer opstaaet hos primitive Mennesker. I enkelte af de Tilfælde, hvor Barkgarvning findes hos Naturfolk, er der maaske ogsaa Tale om Laan fra Civilisationen — f. Eks. naar de østlige Sioux anvendte et Afkog af Egebark til Bisonhuden[1]) — men i mangfoldige andre Tilfælde findes Plantegarvestoffer anvendt af Naturfolk, uden at det er muligt at antage noget saadant Laan. I Virkeligheden taber Barkgarvningen sig i forhistorisk Mørke, og det er hos Naturfolkene vi maa søge Forklaringen paa dens Oprindelse.

Ved en Betragtning af de hos Naturfolk forekommende Metoder for Anvendelse af Plantestoffer i Skindbehandlingen, maa man uvægerlig komme til den Opfattelse, at der i de fleste Tilfælde tilsigtes en *Farvning af Skindet*, og i mange Tilfælde er det øjensynligt netop for at farve Skindet, at man behandler det med de paagældende Stoffer; det er derfor næppe nogen uberettiget Antagelse, at Brugen af Plantegarvestoffer har sin Rod i Skindfarvningen.

Hos de arktiske Folk er *Ellebark* den vigtigste ved Skindfarvning anvendte Plantesubstans. Ellebarkens Brug er overordentlig vidt udbredt — fra Lapperne og til de vestlige Eskimoer. Det synes, at Ellebarkfarvningen har sin største Betydning i det nordøstlige Asien, hos Kamtschadalerne, Korjakerne og Tschuktscherne. Efter at Itelmerne har fedtgarvet Hundeskindene med en Blanding af raaddent Træ og Fiskerogn, farver de dem rødbrune med Ellebark; Kødsiden af de Rensdyr- og Sælskind, som skal bruges til Klæder, farver de ligeledes rødbrune med Ellebark — de koger Barken i Vand eller tygger den, spytter den ud paa Skindet og gnider den ind. Rødfarvningen af Sælskind foregaar paa en mere grundig Maade: efter at Afhaaringen er fore-

[1]) Hodge: Handbook. Artiklen »Skin and skin-dressing«.

gaaet, sys Skindene sammen til en Sæk, med Narvsiden indad; i denne Sæk hældes meget stærk Dekokt af Ellebark, med Barken i. Sækken syes til og kastes hen i Jurten; naar nogen har Tid, tager han Sækken, lægger den paa et Underlag af Træ og slaar paa den med en Trækølle, og saaledes behandles Sækken flere Gange, indtil den røde Farve er trængt helt igennem; da skæres Sømmene op, Læderet tørres og gøres siden blødt ved Bearbejdning med Hænderne[1]). — Sljunin meddeler om de Indfødte i den ochotske og kamtschadalske Kreds, at de farver Skindets Kødside rød med Barken af en Slags El, undertiden blandet med Poppelbark, hvis Farven ønskes lysere. Barken koges i Vand, og siden lægges Skindet i Dekoktet eller bestryges dermed paa Kødsiden. Korjakerne tilsætter det jærnholdige Vand fra Slibestenstruget til Barkudtrækket, for at gøre Farven mørkere (Jærn med Tannin giver sort Farve). Til Farvning af Sælskind anvendes ifølge Sljunin Afkog af Ellebark med iblandet Aske af Poppeltræ[2]).

Tschuktscherne farver Renskindene i en Blanding af Urin og finskaaret Ellebark, der varmes en Times Tid over Lampen, hvorefter Skindets Kødside indgnides dermed. Denne Farvning med Ellebark anses af Tschuktscherne for ganske nødvendig, den gør Skindet blødere og svarer — efter Bogoras' Opfattelse — i nogen Grad til Garvning. De farvede Skind staar sig meget bedre overfor Fugtighed end de ufarvede[3]).

Eskimoerne ved Beringsstrædet kender ogsaa til at farve Skind med Ellebark, skønt de anvender denne Kunst i langt ringere Grad end Tschuktscherne. Udtrækket af Ellebark bruges til at farve det tynde pergamentagtige Sælskind, som anvendes til Prydelser; ligeledes bruges det til at farve det uldhaarede Skind af ufødte Sæler. Haarene tager nemlig ligesom Huden imod det røde Farvestof — et Forhold, som ogsaa kendes og benyttes af Tschuktscherne, der hertil bruger et Dekokt af Ellebark og den indre Bark af Lærketræet[4]). Lejlighedsvis farver ogsaa Eskimoerne Renskind med Dekokt af Ellebark[5]). — Det ligger nær at formode, at denne Farvning er kommet til de vestlige Eskimoer fra Tschuktscherne; men forøvrigt maa Anvendelsen af Plantefarvestoffer antages at være gammelkendt af Eskimoerne. Den findes ganske vist

---

[1]) Steller. S. 137, 304 og 111.
[2]) Sljunin. I. S. 636 og 640.
[3]) Bogoras. S. 291.
[4]) Nelson S. 117. Bogoras S. 221.
[5]) Kelly. S. 26.

ikke hos Centraleskimoerne, men om Grønlænderne meddeler Cranz, at de farver det tynde pergamentagtige blegede Sælskind rødt ved Hjælp af Barken af Rødderne af opskyllede Graner; Barken tygges ind i Læderet[1]. Ogsaa Østgrønlænderne har kendt til at farve Skind med Bark; den her anvendte Metode var følgende: Skindet gaves Form af en Pose, hvori Barkstykkerne anbragtes, og denne Pose tyggedes, indtil Barken var knust; derefter anbragtes Posen med Barken i Urin, og efter nogle Dage havde Skindet en smuk rød Farve[2]. Denne Metode minder om Itelmernes, men har en mere primitiv Karakter.

Hos de nordamerikanske Indianere synes Plantefarvestoffer kun sjældent at have været anvendt ved Skindbehandlingen; Omahaerne skal dog have frembragt en mørkeblaa eller sort Farve ved at blande Ahornbark med pulveriseret brændt Okker[3] (atter Jærn og Tannin).

Gaar vi fra Nordøstasien mod Vest og Sydvest, da genfindes Anvendelsen af Ellebark hos en Række af Folk. Saaledes anvender Jakuterne — ifølge mundtlig Meddelelse af Pekarski — Dekokt af Ellebark og af Lærketræets Bark til Skindfarvning. Tunguserne i Transbaikalien farver Skindenes Kødside ved Indgnidning med et Dekokt af Ellebark og Aske[4]; og Heste- og Gedehaar, som anvendes til Udsmykning af Klæderne, rødfarves ligeledes i samme Dekokt eller i et Afkog af Roden af Asperula tinctoria. Ogsaa Burjaterne anvender Ellebark til Skindfarvning[5]. Kirgiserne farver derimod Gedeskind gulbrune med med et Afkog af Roden af Statice tatarica i Alun og med iblandet Faarefedt, og den samme Kunst kender Kalmykkerne[6].

Hos de nordlige asiatiske Samojeder anvendes — ifølge Meddelelse fra Kai Donner — Bark af visse Træer ved Skindbehandlingen. Barken ligger først nogen Tid i Blød, og med den opblødte Bark gnides Skindet. Ved denne Behandling bliver Skindet blødere og samtidig farves det.

Medens Anvendelsen af Bark synes ganske ukendt hos de europæiske Samojeder, spiller den den allerstørste Rolle hos Lapperne. Tre Slags Bark anvendes i Lappernes Skindbehandling, nemlig af Birk (den indre, brune Bark), Pil og El, og desuden bruges lejlighedsvis Enebær-

---

[1]) Cranz. I. S. 220.
[2]) Thalbitzer. S. 506.
[3]) Hodge. Artiklen »Skin and skin-dressing«.
[4]) Georgi: Reise. I. S. 261.
[5]) Pallas: Nachrichten. I. S. 173.
[6]) Pallas: Reise. I. S. 389. Pallas: Nachr. I. S. 140.

grønt. Vi vil først betragte Brugen af Ellebark, som udmærker sig ved primitive og utvivlsomt meget gamle Metoder, mindende stærkt om tilsvarende fra det østlige Sibirien. Ligesom Itelmerne tygger ogsaa Lapperne Ellebarken og spytter den ud over Skindet; kun afhaarede Skind farves paa denne Maade og altid paa Narvsiden. For at gøre Farven stærkere kan man blande Barken med Roden af Potentilla erecta. Tygningen af Ellebarken anses dog nu for en meget gammeldags og ubekvem Fremgangsmaade — moderne Lapper bruger den endnu, men foretrækker at koge Barken og derefter indgnide Skindets Narvside med den vaade Bark. Ligesom de sydlige Tunguser anvender ogsaa nogle Lapper Aske (den lette Faldaske) i Ellebarksudtrækket for at gøre den rødbrune Farve stærkere. En lysere gulbrun Farve faar Skindet ved Behandling med et Udtræk af Enebærgrønt (hos Sydlapperne).

Farvningen med Ellebark foretages hos Lapperne som et af de sidste Led i Skindbehandlingen. Det synes, at der altid forud for den gaar en Behandling med Birkebark eller Vidjebark; undertiden blandes Ellebarken (eller Enebærgrøntet) i Birkebarksudtrækket. Behandlingen med Birke- eller Vidjebark er den egentlige Garvning. Pladsen her tillader ikke at komme nærmere ind paa en Beskrivelse af de anvendte Metoder; det skal blot fremhæves, at et afhaaret Skind lægges nogen Tid (Natten over) i et Afkog af Birkebark, hvorimod et Pelsskind indgnides gentagne Gange paa Kødsiden med selve den opblødte Bark, som har staaet en lille Tid i hedt Vand. Denne sidste Metode minder om den ovenfor citerede, af Kai Donner beskrevne fra Samojederne.

Medens Lappernes Farvning med Ellebark stærkt minder om nordøstasiatiske Fremgangsmaader, gælder dette ikke om deres Anvendelse af Birke- og Vidjebark, og Efterretningerne om samojedisk Garvning er for ufuldstændige til at der lader sig drage indgaaende Sammenligninger. Det er et foreløbig uløst Spørgsmaal, i hvilket Forhold Lappernes (og Samojedernes) Barkgarvning staar til den bofaste Befolknings i det nordlige Rusland, Finland og Skandinavien. Hvad Skandinavien angaar, vil jeg blot fremhæve, at norske og svenske Bønder i langt mindre Grad end Lapperne anvender Bark til deres Skindbehandling, og derimod i udstrakt Grad nøjes med Fedtgarvning, hvilket staar i Modsætning til lappisk Sædvane.

Lapperne anvender Bark af to Grunde: for det første bliver Sko og Pelse mere holdbare derved og holder bedre paa Haarene, for det andet giver Barkbehandlingen navnlig de afhaarede Skind en smuk Farve;

især holder de meget af den rødbrune Farve, og det er udelukkende for Farvens Skyld, at Ellebarken anvendes.

Som ovenfor nævnt anser jeg det for overordentlig sandsynligt, at Brugen af Plantegarvestoffer har sin Rod i Skindfarvning; den først af æstetiske Hensyn foretagne Farvning med Bark har efterhaanden vist sig gavnlig for Skindets Kvalitet. — Den i Ellebarken indeholdte pragtfulde rødbrune Saft er meget let at bemærke — den kommer frem, hver Gang El fældes; den kendes rimeligvis af alle nordlige Folk og anvendes ikke alene i Skindbehandlingen. Lapperne farver bl. a. ogsaa Trækar dermed, Syrjænerne farver[1]) deres vævede Skjorter deri, og de nu uddøde »Red-Indians« paa New Foundland har faaet deres Navn deraf, at de farvede deres Hud og Haar med Ellens Saft.[2]) Det synes troligt, at Brugen af Ellebark paa sine Steder har været forbundet med religiøse Forestillinger. Lapperne bemalede Troldtrommen med dette Farvemiddel, og naar de lappiske Bjørnejægere vendte hjem, sprøjtede Kvinderne tygget Ellebark udover dem. Hos Lapperne synes der at have været en mystisk Forestilling om Sammenhæng mellem Ellesaft og Blod.

I denne Forbindelse bør det maaske nævnes, at ogsaa Blod anvendes ved Skindbehandling i det nordøstlige Asien. Sljunin meddeler om de Indfødte i den ochotske og kamtschadalske Kreds, at de lader Blodet af et nylig slagtet Dyr staa i nogen Tid i Dyrets afflaaede Hud, for at gøre denne mere blød.[3]) Sauer meddeler om Jakuterne, at de lægger afhaarede Ko- og Hestehuder i Blod, indtil de er gennemtrængte deraf, og derefter hænger dem op i Røg. Virkningen af denne Blodbehandling maa antages at være en stærk Opblødning af Hudens Fibre, en »Svelning«, og desuden farver Blodet Skindet.

— Hos Eskimoerne er det vigtigste Garvemiddel *Urin*. Uringarvningen er en ejendommelig Bestanddel af den eskimoiske Kultur; dog synes den at være ukendt hos de fleste Centraleskimoer samt hos Polareskimoerne (den anvendes ved Hudsonstrædet og saa langt mod Vest som Iglulik).[4]) Urin findes ogsaa anvendt som Garvemiddel hos Tschuktscher og Korjaker, ganske vist mest i Forbindelse med Ellebark.

Pladsen her tillader ikke at beskrive de forskellige ved Uringarvning anvendte Metoder; de varierer noget efter Lokaliteten og med de

---

[1]) Lepechin. III. S. 169.

[2]) Chappell. S. 183.

[3]) Sljunin. I. S. 640. Sauer. S. 131.

[4]) Lyon. S. 118 og 319.

forskellige Skindsorter. For Vestgrønlands Vedkommende har ingen beskrevet Fremgangsmaaden bedre end Cranz. Turner har indgaaende beskrevet Metoden hos Eskimoerne ved Hudsonstrædet. Murdoch fra Point Barrow, Nelson og forskellige russiske Forfattere fra det vestlige Alaska og Aleuterne. I alle Tilfælde drejer det sig om en Vaskning af Skindene i Urin, og i mange Tilfælde ligger Skindene i kortere eller længere Tid i Urinballen, saa de bliver rigtig gennemtrukne med Vædsken. Bedst virker Urinen, naar den er saapas gammel, at den er blevet rig paa Ammoniak, og hermed stemmer det godt overens, at — som flere Forfattere hævder — en væsentlig Hensigt med Urinbehandlingen er Fjernelse af Fedtet. Det drejer sig altsaa i første Række om en Vaskning, en Renselse af Skindet, og Urin anvendes ikke alene hertil, men ogsaa til al anden Vask. »Al Vasken, saavel af Haar og Hud som af Klæder, sker i Urinballen«, siger G. Holm om Angmagsalikerne,[1]) og om Konjagerne paa Kadjak siger Lisiansky, at de ikke alene bruger Urin ved Skindbehandlingen, men ogsaa vasker sig selv og deres Klæder deri og bl. a. anvender den ved deres Dampbade[2]) (Urinens Ammoniak og Hudens Fedt vil utvivlsomt indgaa en sæbeagtig Forbindelse).

Som foran nævnt bruger de fleste Centraleskimoer ikke Urin ved deres Skindbehandling. Her vaskes Skindene derimod i Vand, skrubbes med Grus, Sne og Is, udblødes i Havvand og vaskes igen.[3]) Polareskimoerne vasker Sælskindene i varmt Vand.[4]) Skønt Uringarvning anvendes i Vestgrønland, er man dog heller ikke her ukendt med at vaske Sælskind i Vand — det første, en Grønlænder gør, naar en Sæl er flaaet, er altid at skylle Skindet i Stranden (efter Meddelelse af Kolonibestyrer Mathiesen).

Uringarvning har utvivlsomt sin Oprindelse i en simpel Afvaskning af Skindet, der oprindelig har været foretaget med Vand, saaledes som det endnu sker hos Centraleskimoerne. En Afvaskning af Skindet med Vand forekommer hos mange Folk som et Led i Skindbehandlingen. Saaledes plejer Lapperne at give et Renskind en grundig Afvaskning, efter at Afhaaringen er foregaaet. Hos mange nordamerikanske Indianere har Vaskning stor Betydning ved Skindbehandlingen; Skindet

[1]) Holm. S. 65.

[2]) Lisiansky. S. 214. — Vaskning med Urin forekommer ogsaa udenfor det her behandlede Omraade. De arabiske Kvinder vasker saaledes flittigt Hovedet og Haaret i Urin (Musil. S. 163).

[3]) Boas. I. S. 519—520. Amundsen. S. 234—235.

[4]) Steensby. S. 335.

skylles gentagne Gange i rent Vand, og i nogle Tilfælde anbringes det en Tid i Vandet, enten for at Epidermis med Haarene skal løsnes, eller for at Corium skal opløses, hvilket letter Behandlingen.[1])

Ved Vaskning med Urin opnaar Eskimoerne at befri Sødyrenes trannede Skind for deres Overflod af Fedt, hvilket er lige saa nødvendigt som at fjerne de vedhængende Kødrester, da begge Dele i Løbet af kort Tid vilde raadne og medføre Skindets Ødelæggelse. Som ovenfor nævnt kan det meget vel tænkes, at der sker en Fedtgarvning ved Hjælp af en Del af den i Skindet indeholdte Tran; maaske omdannes Fedtstofferne under Urinens Indvirkning saaledes, at de lettere gaar i Forbindelse med Coriums Fibre. Maaske kunde det ogsaa tænkes, at de i Urinen indeholdte Salte har en lignende garvende Virkning, som forskellige i Garvning anvendte mineralske Stoffer. Kemiske Undersøgelser vilde maaske kunne oplyse disse Forhold.

— *Mineralske Stoffer* har i Naturfolkenes Skindbehandling en forholdsvis underordnet Betydning, men anvendes dog mange Steder. Det synes, at tre forskellige Motiver har gjort sig gældende: farvede Jordarter anvendes af æstetiske Hensyn; porøse Jordarter bruges for at fremskynde Skindenes Tørring; Alkali-holdige Stoffer tjener til at rense Skindene paa lignende Maade som Urinen i den eskimoiske Skindbehandling.

Æstetiske Hensyn gør sig gældende ved de nordamerikanske Indianeres Bemaling af Huderne med forskellige farvede Jordarter, de vestlige Eskimoers Farvning af Sælskindspergament med Grafit etc., Tschuktschernes Farvning af Renskind med Okker[2]) og Tungusernes smagfulde Bemaling af Skinddragten med røde og blaa Jordarter, udrørte i Fiskelim eller Lærketræsgummi.[3])

Det forekommer meget almindeligt, at Huderne efter Fedtgarvningen indgnides med porøse Stoffer, hvorved de renses og Tørringen fremskyndes. Flere nordamerikanske Indianerstammer anvender hertil hvidt Ler eller Kridt.[4]) Ogsaa Vesteskimoerne anvender pulveriseret Kridt ved Behandling af Renskind.[5]) Denne Indgnidning med Kridt eller Ler

---

[1]) Jvf. Morice: Western Dénés. S. 69 og 145. Mason: Skin-dressing. S. 570 og 571 (Anvendelse af Sæberod i Vand til Vaskning af Skindene hos Pitt River og Modoc Indians). Dixon: Maidu. S. 141. Bushnell: Choctaw. S. 11. Shufeldt: Navaho Tanner. S. 60 og 62.

[2]) Bogoras. S. 220.

[3]) Georgi: Reise. I. S. 263.

[4]) Dixon: The Shasta. S. 397. Hodge.

[5]) Kelly. S. 26. Murdoch. S. 300.

er altid den sidste Del af Skindbehandlingen. Hos Kalmykkerne og Baschkirerne genfindes den samme Skik at bestryge de fedtgarvede Skinds Kødside med Kridtpulver.[1]) De sydlige Tunguser anvender derimod pulveriseret trøsket Træ til samme Brug,[2]) og Omaha-Indianerne indgnider Skindet med Majsmel for at fremskynde Tørringen.[3]) Maaske skal de evropæiske Samojeders Brug af Mel ved Behandlingen af Renskindene[4]) forstaas paa samme Maade.

Aske er et for alle Naturfolk let tilgængeligt Stof, og vi har allerede set, at det undertiden anvendes i Forbindelse med Ellebark for at forstærke Farven, og at visse nordamerikanske Prærie-Stammer anvender Askelud for at løsne Epidermis. Kalmykkerne anvender megen Aske ved deres Skindbehandling — svære Huder behandles med en Vælling af Aske og Saltvand forud for Surmælksgarvningen.[5]) Ostjakerne gnider Fiskehuderne bløde med tør Aske,[6]) rimeligvis for at befri dem for overflødigt Fedt — Ostjakerne forstaar nemlig den Kunst at lave Sæbe af Aske og Tran.

Der kan næppe være Tvivl om, at der ved nogle af de nævnte Anvendelser af mineralske Stoffer, især ved Brugen af Aske, sker en kemisk Indvirkning paa Coriums Fibre, i Lighed med den, der foregaar i moderne Mineralgarvning — selv om dette sker uden de paagældende Naturfolks Vidende og Hensigt. I ganske enkelte Tilfælde forekommer Anvendelse af Salt som en Bestanddel af selve Garvematerien; saaledes tilsætter Prærie-Indianerne undertiden Salt til den Blanding af Hjærne, Lever og Fedt, hvormed Skindene behandles, Lapperne blander undertiden Salt i Barkafkoget (til Garvning af Oksehud).

Den moderne Garvning med mineralske Stoffer har muligvis sin første Oprindelse i en Vaskning af Skindet i Askeopløsninger og andre Saltopløsninger. Der er i og for sig intet til Hinder for, at Naturfolkene meget tidligt kan have gjort de for Mineralgarvningens Opstaaen nødvendige Erfaringer. Naar det dog hos Naturfolkene er Fedtgarvningen og Barkgarvningen, der er gaaet af med Sejren, beror dette sandsynligvis paa, at disse Metoder i det praktiske Liv er langt at foretrække fremfor Mineralgarvningen, der ganske vist kræver mindre Arbejde og Tidsanvendelse (hvorfor den i moderne Garveri spiller en stadig vok-

[1]) Lepechin. I. S. 137. Georgi: Russl. S. 176.

[2]) Georgi: Reise. I. S. 261.

[3]) Hodge.

[4]) Islawin.

[5]) Pallas: Nachr. I. S. 139.

[6]) Georgi: Russl. S. 74.

sende Rolle), men som til Gengæld giver et særdeles uholdbart Produkt.[1])

— Endnu maa omtales en Garvemetode, der mærkelig nok slet ikke bruges i moderne Garveri, skønt den har en stor Betydning hos mange nordlige Naturfolk, nemlig *Røgning* af Skindene.

I sin simpleste Form forekommer Røgningen hos de nordlige asiatiske Samojeder, hvor Renhuden straks efter Flaaningen ophænges inde i Teltet og udspiles ved Hjælp af smaa Pinde; efter ca. et Døgn er Huden tør og vel røget (meddelt af Kai Donner). I dette Tilfælde er Røgningen i Forbindelse med Tørringen altsaa det første Led i Skindbehandlingen. I Virkeligheden fremtræder Røgningen her ikke som en særlig tilsigtet Proces; den egentlige Hensigt med Skindets Anbringelse i Teltet er rimeligvis Tørringen.

Hvor Røgningen af Skindet er udviklet til en selvstændig Proces, foretages den aldrig som det første Led af Skindbehandlingen, men meget ofte som det sidste. Hos Baschkirerne, Kalmykkerne, Kirgiserne, Jakuterne, Burjaterne og Tunguserne anvendes Røgning i stor Udstrækning og altid som et efterfølgende Supplement til Fedtgarvningen. Hyppigst røges afhaarede Skind — behaarede Skind taaler rimeligvis Ophedningen mindre godt; Baschkirerne, som røger Faareskindene til deres Pelse paa Kødsiden, anvender en snildt konstrueret Ovn, hvorfra Røgen ledes gennem et vandret Rør, saa den faar Tid til at afsvales.[2]) Burjaterne lægger Pelsskindene med Kødsiden nedad paa et Fletværk, der er stillet over en ulmende Ild af trøsket Træ, Heste- og Kogødning, Fyrrekogler etc.[3]) Tunguserne røger Pelsskindene ved at lade dem hænge fire, fem Dage inde i Jurten;[4]) afhaarede Skind røger de endnu stærkere, til de er mørkebrune af Farve. Jakuterne røger Hestelæderet til Støvlerne stærkt, og derefter indgnider de det med sodblandet Fedt, saa Farven bliver ganske sort.[5]) Ogsaa Tschuktscherne anvender Røgning, men kun for de afhaarede Skind; Processen foregaar her enten over Arnen

---

[1]) Olshausen har ved kemisk Undersøgelse af flere forhistoriske Lædergenstande fra Slesvig og Holsten fundet et Indhold af Aluminium og paa Grundlag heraf fremsat den Formodning, at der maaske ved Garvningen var anvendt et eller andet Aluminiumsalt, Alun eller Aluminiumsulfat. Senere viste det sig imidlertid, at det drejede sig om en Pseudomorfose, hvorved det oprindelige Materiale var blevet erstattet med Fosforsyre-holdig Lerjord — og derefter maatte Teorien om den forhistoriske Mineralgarvning falde. Jvf. Z. f. Ethn. XVI. S. 516—521 og XVIII. S. 240 samt XXIX. S. 353—354.

[2]) Pallas: Reise. II. S. 122.

[3]) og [4]) Georgi: Reise. I. S. 309 og 261.

[5]) Erman: Reise. II. S. 276.

eller i et særligt Skur.[1]) Hos Eskimoerne anvendes Røgning ikke, dermod hos en meget stor Del af de nordamerikanske Indianere, bl. a. hos flere af de Stammer, hvis Omraade grænser op til det eskimoiske. Nenenot-Indianerne i Labrador syr to Renskind sammen til en Sæk og anbringer denne med Aabningen over en ulmende Ild af raaddent Træ; Røgningen fortsættes indtil Skindene har antaget den ønskede Farve.[2]) De vestlige Dénéer anvender en lignende Metode.[3]) Dakotaerne bruger ligeledes at sy Skindet sammen til en Sæk og lede Røgen ind deri.[4]) Hos Crow og Blackfeet anbringes Skindene paa et diminutivt Teltstel over en ulmende Ild.[5]) Stammer i det sydøstlige U. S. udspænder Skindet over en Grube i Jorden, hvori en Røgild er antændt.[6]) I Nordamerika foregaar Røgningen saa godt som altid som sidste Led af Skindbehandlingen.

Ved Røgningen imprægneres Skindet med antiseptiske Stoffer, saa det lettere modstaar Forraadnelse. Røgede Skind udmærker sig ved at kunne vædes og tørres uden at blive stive; endvidere antager Skindet ved Røgningen en lysere eller mørkere brun Farve, som aabenbart har æstetisk Værdi.

Iagttagelsen af Røgens Indflydelse paa Dyrehuder maa ligge nær for Folk, der bor i Telte med aaben Ild og lejlighedsvis tørrer Skind derinde. Ikke desto mindre har Røgningen en ganske bestemt geografisk Udbredelse. Den er ukendt hos Lapperne, de europæiske Samojeder og Ostjakerne, den er ligeledes ukendt hos Eskimoerne, og den synes at have været ukendt hos de gamle Itelmer. Derimod er den som ovenfor nævnt, udbredt hos Resten af de nord- og mellemasiatiske Folk, fra Kalmykkerne og Kirgiserne til Tschuktscherne; og den findes vidt udbredt hos de nordamerikanske Indianere.

— Ældre end Anvendelsen af alle de her nævnte Garvemidler er den *mekaniske Bearbejdelse* af Skindet. Den vigtigste Opgave for Skindbehandlingen og den, der først og sidst koster det meste Arbejde, er Brydningen af den døde Huds stive Fibre. Der gives geografiske Omraader, hvor hele Skindbehandlingen bestaar i mekanisk Bearbejdelse, uden at noget Garvemiddel kommer til Anvendelse — saa simpel er Fremgangsmaaden, som vi har set, hos Centraleskimoerne. Og selv

[1]) Bogoras. S. 220.
[2]) Turner. S. 296.
[3]) Morice: Western Dénés. S. 145.
[4]) Schoolcraft. IV. S. 61.
[5]) Mason: Skin-dressing. S. 569.
[6]) Bushnell. S. 11.

hvor Garvemidler kendes og anvendes, kan man dog i visse Tilfælde nøjes med rent mekanisk Bearbejdelse. Saaledes synes det, at Point Barrow-Eskimoerne ikke anvender Urin ved Behandlingen af Skindene af Hvalros, store Sæler og Bjørne, som bruges til Støvlesaaler og Baadbetræk.[1])

Brydningen af Coriums Fibre foregaar tildels ved Hjælp af de samme Instrumenter, som tjener til at fjærne de ved Kødsiden hængende Rester og Haarlaget. Andre Redskaber er mere specielt beregnede paa at anvendes ved Brydningen af Fibrene. I Amurlandet bearbejdes Fiskehuderne ved Hjælp af et kileformet Træstykke, hvormed Huden stødes ned i en tilsvarende Fordybning i en Træblok.[2]) Prærie-Stammerne i Nordamerika blødgør Skindet ved at drage det frem og tilbage over et Reb, der er udspændt mellem to Træer. Lapperne kan anvende en endnu simplere Metode, idet de drager Skindet frem og tilbage over en Birkestamme. I mange Tilfælde gnides Skindet tilsidst paa Kødsiden med en Sten, helst Pimpsten (i Amurlandet, jvf. Middendorff, og hos Eskimoerne ved Beringstrædet, jvf. Nelson).

Men de ældste Redskaber og de, der endnu hos mange Naturfolk har den største Betydning, det er Arbejderens egne Hænder, Fødder og Tænder; ved Hjælp af dem gnider, gnubber, tygger, vrider og strækker hun (eller han) Skindet saa længe og vedholdende, at det omsider opnaar den ønskede Blødhed og Bøjelighed. Skindbearbejdningen er de arktiske Kvinders aldrig ophørende Taalmodighedsarbejde.

Hos Eskimoerne anvendes undertiden en ejendommelig Frysningsmetode, som i høj Grad letter Blødgøringen af Skindet. Netchillik-Eskimoerne bruger dette Middel ved Beredningen af Skind til Inderpelse,[3]) og Østgrønlænderne lader Tarmskindene fryse for at faa dem mathvide.[4])

C. Tilskæring og Syning.

Tilskæringen af Skindene til Klæder foregaar med Kniv; selv hvor Saksen er kommen i Brug, foretrækkes dog Kniven ved Tilskæring af

[1]) Murdoch. S. 300.

[2]) Schrenck. III. S. 388.

[3]) Amundsen. S. 236.

[4]) Holm. S. 61.

Pelsskind. Martin har afbildet Tilskæringsbrætter fra Ostjakerne;[1]) saadanne er vidt udbredte.

Maalene til Skindklæderne tager de arktiske Kvinder ved Fingerspand.[2]) Forøvrigt ved man meget lidt om, hvordan Maaltagningen foregaar, skont der sikkert overalt knytter sig en Række nedarvede Vedtægter hertil. Hos de nordlige Lapper gælder det f. Eks. som en aldrig svigtende Regel, at der til en Vadmelsbrog medgaar saa stort et Stykke Tøj, som vedkommende kan tage i et Favnemaal.

Klædernes Snit er traditionsbestemt. De efterfølgende Kapitler vil væsentlig behandle Snittet, hvis Former er mangfoldige, og som er Kilden til Kendskabet til den arktiske Dragts Udviklingshistorie.

Syningen af Klæderne sker overalt i det arktiske Omraade ved Hjælp af Senetraade og Synaale. Oprindelig har der selvfølgelig overalt været anvendt hjemmegjorte Synaale. Naale af Ben omtales af Ellis fra Eskimoerne ved Hudsonstrædet,[3]) og endnu anvender Centraleskimoerne, naar Staalnaale fattes, Bennaale af samme Form som de købte.[4]) Vestgrønlænderne skal ifølge Cranz[5]) tidligere have anvendt Naale af Fiskeben og smaa Fugleknogler. Point Barrow-Eskimoerne brugte tidligere Naale af Renens Fibula, forsynet med Naaleøje. Konjagerne skal før Russernes Ankomst have lavet Naale af Ben og anvendt et særligt Redskab til at bore Naaleøjet med.[6]) Andre Forfattere meddeler derimod om Aleuterne, at de anvendte Naale af Maagens Vingeben uden noget Naaleøje; i Stedet derfor var en fin Fure skaaret omkring den tykke Ende af Naalen, og Traaden bandtes fast dertil. Saa uvant var Aleuterne med at bruge Naaleøje, at de i Begyndelsen efter Staalnaalens Indførelse slog Øjet over paa den og filede en Fure i Stedet.[7]) Dall formoder, at Aleuterne har klæbet en lille Stump Pennepose til Traaden ved Hjælp af Harpiks, for at kunne føre den gennem Huller, der lavedes i Læderet med Prene af Fugleben.[8]) Tschuktscherne bruger nu kun Jærnnaale; de foretrækker, som forøvrigt alle arktiske Folk, Naale med tre Kanter, da disse lettere gennemborer Læderet.[9]) Jaku-

[1]) Martin. Taf. 13. 5—7.
[2]) Turner. S. 205.
[3]) Ellis. S. 142 og 256.
[4]) Boas. I. S. 523. Turner. S. 207.
[5]) Cranz. S. 183.
[6]) Lisiansky. S. 207.
[7]) Sauer. S. 156. Saritschew. II. S. 14—15.
[8]) Dall: Shell-heaps. S. 79.
[9]) Bogoras. S. 223.

terne skal lejlighedsvis selv smede deres Naale (Pekarski). En engelsk Forfatter fra Begyndelsen af det 17. Aarhundrede fortæller, at Samojederne i Stedet for Naale anvender Fiskeknogler.[1])

Naalene opbevares i Beholdere. Af de forskellige Typer af *Naalehuse* vil jeg fremhæve een, som har en mærkelig vid Udbredelse, idet den er det eneste anvendte Naalehus hos Lapperne og bruges af flere Folk i Amurlandet samt af Korjaker og Tschuktscher og af Vest- og Centraleskimoer. Det bestaar af et cylindrisk Rør, af Ben eller Metal, hvorigennem gaar en Skindrem, i hvilken Naalene er fæstede.[2])

Som *Fingerbøl* anvendes af Lapperne en $1^1/_2$ cm bred Læderring. Medens vore Syersker altid anbringer Fingerbøllet paa Langfingeren, anbringer de lappiske Kvinder det lige saa uvægerligt paa Pegefingeren. Det vilde være interessant at kende denne Skiks Udbredelse, men Litteraturen oplyser desværre kun lidet herom. Paa et Fotografi af tungusiske Kvinder har jeg imidlertid set, at de ligesom Lapperne anbringer Fingerbøllet paa Pegefingeren. Martin afbilder fra Ostjakerne et Fingerbøl, der som det lappiske er en simpel Læderring.[3]) Centraleskimoerne anvender et hætteformigt Fingerbøl af Sælskind, som anbringes paa Tommelfingeren.[4]) Eskimoerne ved Hudsonbugten bruger dog ligesom Lapperne en bred Ring af Skind, der sættes paa Pegefingeren.[5]) Ved Point Barrow og omkring Beringsstrædet anvendes et ovalt Stykke Sælskind, i hvilket en Slidse skæres langs den ene Rand, saa der fremkommer en Løkke, der sættes paa Pegefingeren, saaledes at det brede Parti kommer paa Fingerens Inderside, som trykkes mod Naalen. Eskimokvinderne synes altid at holde Naalen mellem Tommelen og den mellemste Finger og drager Naalen imod sig.[6])

Senetraaden gøres af Sener af større Dyr, i Eurasien næsten udelukkende af Renen, hos Eskimoerne ogsaa af Sæler og Hvaler, men Rensener foretrækkes. Lapperne anvender alle Renens store Sener til Traad, med Undtagelse af Achillessenen, der ikke egner sig, fordi den indeholder en knudeformet Fortykkelse, der gør det umuligt at spalte

[1]) Cit. hos A. G. Schrenk. II. S. 215.

[2]) Jvf. Düben. S. 159. Fig. 52. Schrenck: Amurland. III. S. 405. Taf. XXIX, 2. Middendorff. IV. S. 1529. Jochelson. S. 624. Fig. 147 c. Bogoras. S. 225. Fig. 155, d, e. Nelson. S. 104 og Pl. XLIV, 25. Murdoch. S. 320—21. Boas. I. S. 523. Fig. 472. Boas. II. Fig. 136.

[3]) Martin. S. 23. Fig. 33.

[4]) Boas. I. S. 524. Fig. 473.

[5]) Turner. S. 254.

[6]) Murdoch. S. 318.

den. Rygsenen er den, der lettest lader sig spalte, og er til visse Ting særlig foretrukket. Senerne trækkes paa en Vidje og tørres; naar de skal bruges, spalter man dem først groft, eventuelt efter at have banket dem lidt bløde med en haard Genstand, hvorefter de spaltes fint og glattes mellem Tænderne, vædes med Spyt og tvindes med Haanden mod Laaret; flere Traade tvindes sammen til en lang Streng, som derpaa lægges dobbelt og tvindes sammen mod Kinden. Skønt intet Instrument anvendes ved Senetraadstilberedningen,[1]) kan Traaden dog blive ganske jævn og fast over det hele og saa lang, som det ønskes. Man kan ogsaa sy med utvunden Senetraad; hertil anvendes navnlig Rygsenen.

Paa ganske lignende Maade foregaar Senetraadsberedningen hos alle Arktikere. Hos Tunguserne kan man kende en arbejdsom Kone derpaa, at hendes Legging paa det højre Laar er slidt blank af den bestandige Senespinding.[2]) Tschuktscherne anvender dog til Spaltning at de tørrede Sener en Benkam, den samme, som anvendes ved Beredningen af Skohøet.[3]) Eskimoerne i Alaska anvender lignende Benkamme ved Senespaltningen, og ved Tvindingen af Senetraaden bruger de smaa Benstave, 10—20 cm lange, afbildede hos Nelson S. 111, dog uden at deres Anvendelse er beskrevet. Paa St. Lawrence-Øen anvendes et mere kompliceret Apparat, rimeligvis ved Tvinding af sværere Senesnore; Nelson formoder, at Ideen hertil stammer fra Hvalfangerne.[4]) Point Barrow-Eskimoerne anvender ved Tvinding af svær Senetraad et Instrument af Ben (afbildet S. 311 hos Murdoch); det synes dog, at vedkommende Instrument navnlig tjener som Vindsel til at vinde den færdige Senetraad op paa.

Senetraad er stærk og meget holdbar, og da den i Væde svulmer op, hjælper den til at gøre Fodbeklædningen vandtæt. Medens importerede Synaale har fortrængt de hjemmelavede, vil Senetraaden derimod aldrig kunne erstattes med et indført Produkt. Hør eller Hampegarn

[1]) Paa Grund af en Misforstaaelse af et Sted i Linné's Dagbog fra Laplandsrejsen er den Fejltagelse blevet vidt udbredt i Litteraturen, at Lapperne ved Senespindingen skulde anvende visse Benplader med smaa Huller af forskellig Størrelse, hvorigennem de skulde drage Senetraaden for at gøre den lige tyk over det hele (se f. Eks. Düben. S. 131). Misforstaaelsen er desværre gentaget i Noterne til den sidste Udgave af Iter Lapponicum. Disse Benplader bruges i Virkeligheden kun ved Trækningen af Tintraad, som anvendes til Lappernes ejendommelige Tinbroderier, og bruges slet ikke ved Senespindingen.

[2]) Erman: Reise. II. S. 334.

[3]) Bogoras. S. 225.

[4]) Nelson. S. 112. Fig. 31.

bruges aldrig af de arktiske Folk til deres egne Skindklæder; dog kan man paa Museerne finde Pelsklæder, der er syet med Hørgarn, men i saadanne Tilfælde drejer det sig om Varer, der er syet for at sælges til Europæere.

I Amurlandet anvendes til Syning af Fiskeskindsklæder *Fiskeskindstraad*, d. e. tynde Remme skaarne ud af Fiskeskind. Giljaker og Ainoer syr mærkelig nok Hundeskindspelse og andre Klæder med *Nældetraad* som de selv tilbereder[1]); det ser ud, som om de slet ikke kender til Brugen af Senetraad. Endog deres Fodbeklædning syr de med det forholdsvis uholdbare Nældegarn. Derimod anvender Amur-Tunguserne ikke Nældegarn, men Senetraad[2]). Det synes som om de sydlige Tunguser ogsaa har kendt til at lave Traad af Fiskehud[3]). — Rimeligvis beror det paa en Misforstaaelse, naar Witsen skriver, at Samojederne syr med Traad af Tarme[4]). — Eskimoerne ved nedre Yukon anvender ifølge Nelson (S. 110) et Slags sejgt Græs, som tørres, kæmmes og bruges som Sytraad. I en Tarmskindsskjorte fra Aglemiuterne paa Halvøen Alaska (137, Etholens Saml. H H M.) er Traad af Græs dels anvendt til Syning, dels lagt paa langs Sømmene og oversyet med Senetraadsstingene.

Senetraad anvendes i Asien saa langt mod Syd som hos Kalmykkerne, og den var almindelig brugt af nordamerikanske Indianere. Dog forekommer hos adskillige nordamerikanske Stammer Brugen af *Skindremme* i Stedet for Senetraad. Det ligger nær at formode, at Senetraaden repræsenterer et senere Trin, medens Syningen med Skindremme er et ældre Trin af Teknikens Udvikling, som genfindes i Giljakernes Syning med Fiskeskindsremme. Ogsaa fra Evropa kendes forøvrigt denne Anvendelse af Skindremme; norske Bønder i Valders har indtil seneste Tid syet deres Pelse med Skindremme, og i det nordlige Dalarne har Bønderne syet deres saakaldte Hussko med Skindremme.

Den i arktiske Skindklæder almindeligst anvendte Søm er simpel »*Kastning*«[5]). Derved opnaas, at Sømmen ikke kommer til at danne fremstaaende Rande, der kan trykke Legemets Hud. Variationerne af Sømmene er i det arktiske Omraade meget ringe. Hos Lapperne anvendes »*Forsting*«[5]) i visse Tilfælde, navnlig til Yderpelsens Skulder-

[1]) Schrenck: Amurland. III. S. 402.
[2]) Middendorff. IV. S. 1531. Gerstfeld. S. 591.
[3]) Ides. S. 38.
[4]) Witsen. II. S. 888.
[5]) Emilie West. S. 44, Fig. 14 og S. 42, Fig. 11.

sømme og det øverste af Rygsømmene; ligeledes anvendes Forsting hyppigt i den lappiske Fodbeklædning. Samojederne og Ostjakerne anvender, saavidt mig bekendt, kun Kastning; det samme gælder de vestlige Tunguser; men hos de østlige Tunguser, hvor Fodbeklædningens Snit minder om den lappiske, optræder i Sammenhæng hermed atter Forsting. Paa Tschuktscher-Halvøen anvendes Forsting hyppigt i Fodbeklædning af »Sandalstøvle«- og »Skostøvletypen«; ellers anvendes Kastning. Hos Eskimoerne har Syningen naaet den største Fuldkommenhed, og her synes at have udviklet sig en rigere Teknik. Kastning er dog ogsaa her den mest anvendte Søm, men visse Arter af Dragtmateriale har nødvendiggjort Brugen af Forsting. Saaledes anvendte Konjagerne Forsting ved Syningen af deres Fugleskindspelse og undertiden ogsaa i Gnaverskindspelsene; det temmelig skrøbelige Materiale er aabenbart her Skyld i, at man ikke her har kunnet bruge Kastning. Tarmskindsskjorterne sys altid med Forsting, og Sømmen sikres ofte paa særlig Maade, ved at en Traad lægges paa den ene Side eller paa begge Sider af Sømmen og sys ind i denne. Paa Aleuterne og Pribiloff-Øerne har det været brugt at svinge den paalagte Traad fra den ene Side af Sømmen til den anden for hvert Sting, hvorved Sømmen bliver overordentlig solid og smuk; denne Teknik er den samme, som anvendes i moderne Handskesyning — det lader sig maaske tænke, at de aleutiske Kvinder har lært sig denne kunstfærdige Søm ved at iagttage Russernes Klæder; de har jo paa Dragtens Omraade vist sig som store Efterlignere.

Forsting anvendes forøvrigt hyppigt af Eskimoerne ved Syning af Fodbeklædning, navnlig ved Tilsyning af Saalen; ofte styrkes Sømmen — ligesom i Tarmskindsskjorterne — ved en paalagt, oversyet Traad, en Teknik, som forresten ogsaa anvendes af lappiske Kvinder ved Syning af Fodtøj. Polareskimoerne skal, ifølge Steensby [1]), ved Tilsyningen af Saalen til Støvleskaftet meget omhyggeligt undgaa at føre Traaden helt igennem noget af Skindene, derved forøges selvfølgelig Støvlens Vandtæthed: det bør tilføjes, at denne Teknik ogsaa kendes fra andre Dele af det arktiske Omraade — i hvert Fald anvendes den af Lapperne ved Bødning af en ituslidt Sko.

Hos nordamerikanske Indianere findes saavel Forsting som Kastning i Brug. Det er neppe muligt med Sikkerhed at afgøre, om nogen af de to Former for Syning er ældst; det synes, at deres Anvendelse af-

---

[1]) Steensby. S. 335.

hænger af Dragtens Materiale og Snit, saaledes at Forsting særlig anvendes, naar Materialet er skrøbeligt, og naar de paagældende Sømme er udsat for særlig stærk Spænding.

Vidt udbredt er den Skik at indsy som *Mellemlæg* i Sømmen en smal Strimmel Skind eller Klæde. Saaledes er det hos mange Eskimoer samt hos Tschuktscherne og Korjakerne Brug at indsy en Skindstrimmel, lagt dobbelt i Saalsømmen, aabenbart for at gøre denne Søm tættere. Sandsynligvis er det overalt dette Motiv, der ligger til Grund for Brugen af Mellemlæg, ogsaa naar Mellemlæggene, som i lappiske og, sjældnere, i samojediske Pelse, desuden har faaet dekorativ Betydning —. Lapperne anvender Mellemlæg, navnlig i Pelsens Skuldersømme og i Skoens Sømme, altsaa netop paa de Steder, hvor det særlig gælder om Styrke og Tæthed; samtidig har de røde og gule Mellemlæg stor dekorativ Virkning.

Fra disse »Mellemlæg« maa skælnes de i samojediske Kvindepelse og samojedisk og tungusisk Fodbeklædning almindelige *Indlæg*, $^1/_2$—$^3/_4$ cm brede Skindstrimler, som markerer de mest vigtige og synlige Sømme; her er der i Virkeligheden Tale om en Art Skindmosaik, idet hver Rand af den indsyede Strimmel med Kastesøm er syet til det tilstødende Skindstykke. Hensigten med disse Indlæg er udelukkende æstetisk.

— En betydelig Del af Syarbejdet er knyttet til Dragtens *Udsmykning*; denne Side af Dragtstudiet har jeg imidlertid her ladet ligge, af to Grunde: fordi Studiet af den til Dragten knyttede Ornamentik er saa omfattende, at det bør gøres til Genstand for et særligt Arbejde; og endvidere fordi et saadant Studium nødvendigvis maa føre ud over Dragtens Omraade, da Dragtens Ornamentik ikke udgør noget afgrænset Felt, idet de samme Motiver og den samme Teknik genfindes i andre Genstandes Udsmykning.

Ostjakernes rige Skindmosaik har Sirelius behandlet i »Ornamente auf Birkenrinde und Fell«. Bogoras og Jochelson har studeret Tschuktschernes og Korjakernes Skindmosaik og den for det nordøstlige Asien ejendommelige Kunst at frembringe Mønstre ved at trække forskelligfarvede Skindremme gennem Huller i Stoffet[1]. Mærkelig nok har endnu ingen gjort til Genstand for Studium *Renhaars-Ornamentiken*, der maaske er den interessanteste Gren af de arktiske Folks Ornamentik. I sin simpleste Form er Renhaarsbroderiet en Stribe af Renhaar, ligesom en Pyntesnor,

---

[1]) Bogaras. S. 226 o. f. Jochelson. S. 679 o. f.

oversyet og paasyet med Senetraad; i denne Form er den ofte knyttet til Dragtens Sømme (der anvendes de lange og svære hvide Haar, som sidder under Rentyrens Hals). I det østlige Siberien optræder Renhaarsbroderiet med mere afvekslende Former, hos Tunguserne, Tschuktscherne og Korjakerne; Renhaaret klemmes her fladt med Neglen og lægges paa i smukke Mønstre, der navnlig tager sig godt ud paa det Ellebarkfarvede mørkebrune Skind. I det sydvestlige Alaska og paa Aleuterne kulminerer Renhaarsbroderiet; de aleutiske Kvinders Renhaarsarbejder paa sortfarvet Læder kan i æstetisk Værdi maale sig med de skønneste Sølvbroderier. Fra nordamerikanske Indianere har jeg ikke set noget Eksempel paa Renhaarsbroderi — her erstattes det af de bekendte Pindsvinepig-Broderier, hvis Teknik i Hovedsagen er den samme, som anvendes i Renhaarsbroderiet; en Udtalelse hos Mackenzie tyder dog paa, at de nordlige Dénéer (Slave og Dogrib) og Algonkin (Knisteneaux d. e. Cree) ikke har været ukendt med Haarbroderiet (»embroidery of very neat workmanship with porcupine quills *and the hair of the moose*«)[1]. Mærkeligt nok er Haarbroderi ukendt hos Centraleskimoerne, men i Vestgrønland har det i ældre Tid været anvendt, hvilket fremgaar af en Ytring hos Glahn: »Visse fine Broderinger, saasom paa Støvler, Skoe, paa Peldse, allerhelst hvor de belægges med Skjægget af Reensdyr (NB. af gamle Hanner) fordre saa fine Syenaale, som Kammerdugs Syning«[2]. I Asien anvendes Renhaarsbroderier af alle arktiske Folk, maaske med Undtagelse af Jakuterne; det naar saa langt mod Syd som Amurlandet, og hos Ainoerne genfindes den samme Teknik i farvet Garn. Hos Lapperne kendes Renhaarsbroderiet ikke, men sandsynligvis har det tidligere været kendt; her, ligesom hos Ainoerne, genfindes Tekniken nemlig i et Broderi med andet Materiale, farvet Uldgarn, der lægges paa som en Pyntesnor og oversyes.

D. Skohø.

Under et Studium af arktiske Skinddragter kan man næppe undgaa at tage med i Betragtning et Dragtelement, der — skønt det ikke bestaar af Skind — dog i Brugen hører saa nøje sammen med Skind-

[1]) Mackenzie, S. 36 og XCIII.

[2]) Glahn, S. 185.

klæderne, at det findes anvendt over største Delen af det arktiske Omraade.

Skohøets Tilberedning og Brug er bedst kendt og beskrevet for Lappernes Vedkommende[1]). Der anvendes en bestemt Sort Stargræs, som afskæres i August eller Sept. og opbevares i tørret Tilstand. I de sydlige Lapmarker kæmmes Høet snart efter Afskæringen med en ejendommelig Kam med flade, skarpe Jærntænder i et kort Træskaft; det bliver derved fint og let, idet hvert Straa spaltes til fine Strenge. I de nordlige Lapmarker kæmmes Høet derimod ikke, men før det lægges i Skoen, gnides det blødt og plukkes fra hinanden. I ældre Tid brugtes, navnlig om Sommeren, fint skrabet Vidjebark i Skoene (samme Slags, som bruges til Garvning) i Stedet for Skohø; i de sydlige Lapmarker kunde man ogsaa bruge Vidjeblade eller Enebærløv, som først var gjort blødt ved at holdes nær til Ilden. Om Vinteren kommer Lapperne ogsaa Skohø i Handskerne.

Bønderne i det nordlige Norge og Sverige anvender ogsaa Skohø, en Skik, som de sammen med den lappiske Sko har optaget fra Lapperne. Ligeledes anvender Finnerne Skohø. Samojederne, saavel de europæiske som de asiatiske, bruger alle Skohø[2]). Ifølge Meddelelse fra Kai Donner anvender Samojederne en bestemt Græsart, som skæres, bindes i Knipper og siden kæmmes med en Kam af ganske samme Udseende som den, de sydlige Lapper anvender. Dette fint kæmmede Hø anvendes navnlig om Vinteren og vikles om selve Foden; udenom dette kan man have et Hareskind, derefter kommer Skindstrømpen (med Haarsiden indad), derpaa Inderstøvlen (med Haarsiden udad), derefter vikles en anden Art grovere og ukæmmet Hø omkring Foden, hvorefter Yderstøvlen endelig tages paa.

Ogsaa Ostjakerne anvender Skohø og kæmmer det med en Kam af ganske samme Form, som den Samojeder og Sydlapper bruger (afbildet hos Martin. Taf. 13, 9.).

Hos Karagasserne bruges i Stedet for Skohø Bast af Lonicera pyrenaica, som vikles om Fødder og Ben[3]) Tunguserne anvender ligeledes Bast af Lonicera[4]).

I Amurlandet anvendes Skohø. Giljakerne lægger om Vinteren tørt Græs i Støvlen. Det samme skal ogsaa Mandschu'erne have gjort og

[1]) Emilie Demant Hatt. S. 38, 39, 172, 189.
[2]) Castrén. S. 174. Jackson. S. 27.
[3]) Georgi: Russl. S. 291.
[4]) F. Müller. S. 34.

dertil benyttet en bestemt fin, lang Græsart, der gror nær Vandet (antagelig en Star)[1].

Itelmerne samlede hver Høst et stort Forraad af en Star-Art, kæmmede det med en tvetandet Kam af en Maageknogle, saa det saa ud som friskt brudt Hør, og anvendte det bl. a. som Skohø[2]. Paa samme Maade tilbereder Tschuktscherne deres Skohø. Kammen er ogsaa her af Ben og har to eller flere Tænder[3].

Vesteskimoerne anvender Sokker, flettede eller vævede af Græs, men desuden lægges en Saal af Græs i Bunden af Støvlen for at opsuge Fugtighed og beskytte Foden mod Tryk. Ogsaa Aleuterne anvendte en saadan Græssaal[4]. Græsset kæmmes med Benkamme[5], der i Type ikke er meget forskellige fra de tilsvarende tschuktschiske, samojediske, ostjakiske og lappiske.

Centraleskimoerne synes derimod ikke — i det mindste ikke alle — at anvende Skohø. I følge Amundsen bruger Netchillik-Eskimoerne løse Renhaar i Støvlerne. John Franklin omtaler, at en gammel Eskimo, som han traf ved Mundingen af Coppermine River, havde Fjer i sine Støvler[6].

Polareskimoerne anvender to Lag Skohø — et nærmest Foden, derefter en Fugleskinds-Sok, derefter atter et Lag Hø og endelig Støvlen af Isbjørneskind[7]. — Vestgrønlænderne anvender et Lag Hø mellem Skindstrømpen og Støvlen (i følge Meddelelse af Kolonibestyrer Mathiesen).

Hos Indianerne anvendes forskellige Substituter for Skohø. Chepewyans anvender saaledes Haar af Elsdyr og Ren blandet med Skindstumper[8]. Virginia-Indianerne skal i Mokkasinerne om Vinteren have brugt løse Hjortehaar eller tørt Løv for at holde Fødderne varme[9].

[1]) Schrenck: Amurl. III. S. 395.
[2]) Steller. S. 81.
[3]) Bogaras. S. 225. Fig. 157.
[4]) Sauer. S. 155.
[5]) Nelson. Pl. XLVIII.
[6]) Franklin. II. S. 180.
[7]) Kane. II. S. 23.
[8]) Mackenzie. S. CXX.
[9]) Gerard. S. 77.

III

PONCHOEN OG BESLÆGTEDE FORMER

A. Den simple Poncho og dens Forekomst.

Betegnelsen »Poncho«, der stammer fra det spanske Sydamerika, vil her blive anvendt om alle Klædningsstykker af Poncho-Form. I sin simpleste Skikkelse er Ponchoen et Stykke Tøj eller Skind, i hvis Midte der er et Hul, hvorigennem man fører Hovedet, saa at Ponchoen kommer til at hvile paa begge Skuldre og dække Bryst og Ryg. Denne primitive Dragtform er af særlig Interesse derved, at den — som efterfølgende Undersøgelse vil tjene til at vise — har haft en væsentlig Betydning for Udviklingen af den arktiske Klædedragt.

Ponchoens geografiske Udbredelsesforhold har hidtil været ret upaaagtede i Litteraturen, og da de ikke er uden Interesse, vil jeg her i Korthed skitsere dem.

I det gamle Peru var Ponchoen en af de vigtigste Dragtformer. Som oftest var den sammensyet af to vævede Stykker, saaledes at Sømmen fulgte Midtlinjen, midtvejs afbrudt paa et Stykke af Halsaabningen, der altsaa var en Længdespalte[1]. — Araukanernes Poncho har som Halsaabning en Tværspalte, fra Skulder til Skulder.

Endnu i vore Dage er Ponchoen et meget vigtigt Klædningsstykke i det spanske Sydamerika, og dens Omraade er snarere blevet udvidet end formindsket. Men bortset herfra har Poncho-lignende Former en langt videre Udbredelse, end man hidtil har været opmærksom paa.

Skønt Ponchoen ikke spillede nogen fremtrædende Rolle i det gamle Meksiko og Central-Amerika, har den dog ikke der været ganske ukendt.

[1]) Reiss u. Stübel: Ancon. II. Taf. 35—38

I den yukatekiske Samling i Berlin findes en Lerfigur, forestillende en Person med et Klædningsstykke, der tilsyneladende kun bestaar af et stort rundt Dække med et Hul til at stikke Hovedet igennem[1]). Andagoya taler om et lignende Klædningsstykke i Nicaragua. Den aztekiske Kvindedragt, som den afbildes i Codex Vaticanus, bestod af et snævert Skørt og dertil en ærmeløs Trøje, hvilken sidste i Henseende til Snittet har været en Poncho, selv om den maaske har været sammensyet i Siderne.

Hos de nordamerikanske Indianere har Ponchoen en overordentlig stor Udbredelse, og her findes en Mængde Overgangsformer, som viser, hvorledes en simpel Skjorteform har udviklet sig af Ponchoen. Den simple Poncho af Skind findes saa langt mod Nord som hos Koloscherne (jvf. Side 56). Af en andet Materiale var den Poncho, som Mackenzie omtaler fra Mundingen af Salmon River: »To the robe and cap the men add, when it rains, a circular mat with an opening in the middle sufficient to admit the head, which extending over the shoulders throws off the wet« [2]).

Fra Polynesien og Mikronesien er den simple Ponchoform vel kendt. Paa Tahiti hed den Tiputa, et aflangt Stykke Basttøj, i hvis Midte der er skaaret et Hul for Hovedet og som dækker Bryst og Ryg[3]). Navnlig synes den at have været i Brug paa Karolinerne; her saa Cantova i 1722, at man bar en Maattedragt, som dækkede Ryg og Bryst, men stod aaben i Siderne D'Urville fandt en lignende Dragt paa Truk. Beboerne paa Ponapi bar ogsaa en Art Poncho, men her var den flettet af Græs[4]). Litke siger om Beboerne paa Øen Seniavina: »Over Skulderen kaster de et Stykke Tøj af Basten af Morbærtræet; undertiden er der i Midten af dette en Slidse, gennem hvilken man stikker Hovedet, aldeles som en sydamerikansk Poncho og som det Klædningsstykke, der bruges paa de vestlige Øer af dette Archipel« (Karolinerne). Fra Lukunor beskriver Litke den samme Dragtform saaledes: »Den ligner den sydamerikanske Poncho eller den katolske Præstedragt« [5]).

I en kinesisk Skildring omtales som en Særegenhed et Klædningsstykke, baaret af Li-Mændene paa Øen Hajnan, et Stykke Bomuldstøj med et Hul i Midten for Hovedet og uden Ærmer[6]). Ogsaa her er

[1]) Schellhas. Internat. Arch. f. Ethnogr. III. S. 222.
[2]) Mackenzie. S. 371.
[3]) og [4]) Waitz-Gerland. VI. S. 42 og V. 2. S. 61.
[5]) Litke. II. S. 17 og 47.
[6]) Strzoda. Z. f. Ethn. XLIII. S. 207.

der tydeligvis Tale om en Poncho, og naar denne Form har forekommet Kineserne særlig mærkværdig, da hænger dette vistnok sammen med, at den er ganske ukendt i Kina.

Derimod eksisterer den som religiøs Dragt i Indochina. I PAM. findes en hel Kollektion af Præstedragter fra det franske Indochina — lange, smalle Ponchoer af rødt Bomuldstøj, rigt silkebroderede; Halsaabningen er her rundt udskaaret, og en Slidse i Brystet lukkes med en Knap.

I det ostindiske Archipel genfinder vi Ponchoen i en noget ufuldkommen Skikkelse. Hos Kyst-Dajakerne paa Borneo bærer Krigerne en Slags kort Poncho af Skind, som beskytter Skuldrene mod Saar[1]). I P A M. ses et Par Eksempler fra Borneo af denne Form, men af et andet Materiale: svært Basttøj, broderet med farvede Plantetrævler.

Fra Ny-Hannover omtaler Strauch[2]) et ejendommeligt Klædningsstykke, en aflang, rektangulær Maatte, der som Værn mod Regn og Sol bæres hvilende paa Hovedet, saaledes at den beskytter Overkroppen. Er ikke dette en Forløber for Ponchoen? I det Øjeblik man borer sit Hoved gennem denne Maatte eller skærer en Halsaabning deri, opstaar Ponchoen, og den upraktiske Maatte, som hindrer den fri Brug af Synet og let tabes, er afløst af et langt mere bekvemt Klædningsstykke, der ganske vist ikke skærmer Hovedet, men til Gengæld beskytter Kroppen saa meget desto bedre og tillader fri Bevægelse af Hoved og Arme.

Medens Ponchoen synes at være ukendt i det kinesisk-japanske Kulturomraade (naar undtages den ovenfor nævnte Forekomst i Indochina) saavelsom hos Tibetanerne, Mongolerne og Tunguserne, hvor Kropbeklædningen maa antages at være udviklet af en anden Urform, nemlig den ærmeløse Kappe, har Ponchoen sat sig tydelige Spor i flere af de nordasiatiske Folks Klædedragt (som det senere skal vises); det synes endvidere, at den i Oldtiden har været kendt i de østlige Middelhavslande.

Ovenfor er citeret Litkes Sammenligning af Ponchoen med en katolsk Præstedragt. I Virkeligheden er jo Ponchoens Lighed med en Messehagel ret iøjnefaldende og ofte bemærket. En nøjere Undersøgelse viser ganske vist, at Messehagelen ikke har det simple Ponchosnit; den bestaar nemlig af et forreste og et bageste Stykke, forenede ved skraa Sømme over Skuldrene, og kan altsaa ikke som Ponchoen

[1]) Gomes. S. 74.

[2]) Strauch. Z. f. Ethn. IX. S. 41.

udbredes i et Plan. Dog er det ingenlunde usandsynligt, at Messehagelen eller dens Forgænger, den romerske Pænula, virkelig er udviklet af en ren Poncho, hvis altfor rigelige Skulderpartier man har beskaaret for at give Klædningen et smukt Fald. Pænulaen var en Art Regnslag, som f. Eks. bares af Hyrder (det præstelige Ornat var altsaa en Hyrdedragt med Pænula og Stav). Allerede Pænulaen havde vistnok de skraa Skuldre. Sandsynligvis stammer den fra Vestasien, hvor en lignende Form bares af Fønikere og Hebræer. Rohrbach formoder, at denne Form var opstaaet af den ærmeløse Kappe[1]); men denne Afledning er dog sikkert urigtig. Den løse Kappe kan umuligt være Stamform til Pænulaen eller de nærstaaende vestasiatiske Former; langt snarere er disse at opfatte som Ponchoer, maaske med en særlig Tildanning af Skulderpartiet. At Ponchoen virkelig fandtes i Vestasien, sandsynliggøres yderligere derved, at det rene Ponchosnit genfindes i Ægypten i skjorteformede Klædningsstykker fra det nye Riges Tid[2]), og at Skjorten omkring Aar 1600 f. Chr. var kommet til Ægypten fra Vestasien, hvor den var den fremherskende Dragtform i Syrien, Lilleasien og Assyrien[3]).

Fra Mellem- og Nordeuropa kendes adskillige Eksempler paa den simple Poncho-Type.

Hos Oldtidens Germaner synes Ponchoen at have været i Brug. En af Bastarnerne paa Tropæum Trajanum bærer et Klædningsstykke, som Heyne[4]) opfatter saaledes: »Eine Art Kragen, anscheinend von Pelz, der breit von den Schultern, hier einen grossen Halsausschnitt freigebend, in Verjüngung über den Nabel herabfällt, und in einem Zipfel endigt. Nur die Vorderseite ist sichtbar, aber es ist klar, dass die Rückenhälfte nicht anders geschnitten sein kann, als jene. Dieses Stülpkleid, das nicht einmal Brust und Rücken voll deckt und noch keine Spur eines Ärmelansatzes zeigt, muss als alt und gemeingermanisch angesprochen werden«. Heyne mener, at det er dette Klædningsstykke, Cæsar omtaler, hvor han siger, at Germanerne bærer »en Pels, saa lille, at Legemet for en stor Del forbliver ubedækket«. Cæsar betegner denne Pels med det galliske Navn *rheno*, hvilket viser, at ogsaa Gallerne anvendte en lignende Dragtform. Det germanske Navn var

[1]) Rohrbach und Kretschmer. S. 34.
[2]) Weiss: I. S. 10. Fig. 5.
[3]) Rosenberg. Tekst til Taf. 2 og 12.
[4]) Moriz Heyne: Körperpflege und Kleidung S. 252—254.

reptos, et Ord, der genfindes i lignende Former i Angelsachsisk[1]) og Oldnordisk.

Endnu i vore Dage anvendes hos Lapperne en Pelskrave eller kort Poncho, der i høj Grad minder om den af Heyne beskrevne. Tavle I, 1 (4527—33 H H M.) er en Bjørneskindskrave fra finsk Lapmark, gjort af den forreste Del af Ryg- og Hovedhuden af en ung Bjørn; en Spalte paa langs i Midten af det ovale Skindstykke danner Halsaabningen. Den indvendige Side er foret med rødt Klæde, der naar 4—5 cm udenfor Skindet som en Bort. Fortil, hvor Skindet ender med Hovedhuden, er fastsyet to vævede Baand indvendig, ca. 85 cm lange; ved Hjælp af disse og to Løkker bagtil fastbindes Bjørneskindskraven under Armhulerne. Jakob Fellmann[2]) meddeler om dette Klædningsstykke: «En bjørnskinnskrage (siebennavte), hvartill Lapparne använda 1/3 af en fullvuxen björnhud, sa att af hufvudet och nacken till halfva ryggen fås en krage, af bakdelen en annan och af benen den tredje. Deruti är ett aflångt hål, så stort, at hufvudet väl ryms derigenom. Kragen ligger tätt på halsen, betäcker nacken, axlerne och bröstet, hållar dem varma och torra, samt tjenar till prydnad. Den begagnes likväl aldrig af qvinnorna».

I det nordlige Rusland er Ponchoen ligeledes endnu i Brug. Tavle I, 2 og 3 (4810—255 og 4810—256, H H M.) er to saadanne Klædningsstykker fra Vogulerne ved Sosva. De er af sort Vadmel, paa Indersiden forsynede med store Lommer af paasyet Sækkelærred. I Tavle I, 2 er Halsaabningen fortil kantet med rødt Klæde og den udskaarne Klap er bøjet bagud og syet fast indvendig; i Tavle I, 3, er denne samme Klap derimod anvendt som Bagside i Hætten. Nederst paa Forsiden er paasyet et smalt Baand med lange frie Ender, som tjener til at fastbinde Klædningsstykket omkring Livet. Ifølge mundtlig Meddelelse af Dr. Sirelius, Helsingfors, anvendes dette Klædningsstykke af voguliske og syrjænske Jægere. Det er af Læder, af Vadmel og delvis overtrukket med Læder, eller af Vadmel alene. Russiske Jægere i det nordlige Rusland anvender et lignende Klædningsstykke af Lærred.

[1]) Angelsachsiske Kvinder skal have baaret et Klædningsstykke af Poncho-Type. Rosenberg. Taf. 87, Fig. 12 og Tekst.

[2]) Jacob Fellman: Anteckningar. I. S. 31.

B. Ponchoens Overgang til skjorteformede Klædningsstykker med simpelt Ponchosnit.

I de peruanske Grave kan man følge Udviklingen fra Poncho til Skjorte[1]); og det er sandsynligt, at denne Udvikling er foregaaet ogsaa andre Steder i Verden. Den Tanke er ret nærliggende, at de arktiske Skjorteformer har udviklet sig af Ponchoen, navnlig i Betragtning af, at denne Grundtype findes helt ind i det arktiske Omraade. Dog trænger denne Hypotese i høj Grad til Bevis; Skjorteformen kan nemlig meget vel opstaa ad anden Vej — det er f. Eks. sandsynligt, at Skørtet i det gamle Ægypten har udviklet sig til en Art Skjorte, og den græske Chiton maa rimeligvis opfattes som et forlænget Skørt, der fastholdes over Skuldrene istedetfor omkring Livet. Der er Grund til at antage, at Chitonformen ikke har været uden Indflydelse paa den nordeuropæiske Dragt. Heikel[2]) formoder, at den har spillet en stor Rolle i Landene omkring Østersøen. Saaledes skal Beboerne i preussisk Lithauen have baaret Chitonen saa sent som i forrige Aarhundrede, og det samme gælder om Pigerne paa Øen Mohn. Ved talrige Gravfund er det — efter Heikels Opfattelse — bevist, at en Chiton lignende Dragt blev anvendt i Finland i hvert Fald i det XII—XIV Aarh. Ogsaa i den frisiske Folkedragt ser Heikel Spor af Chitonen, og i det indre Rusland (Rjæsan, Tula, Orloff) bæres endnu et Klædningsstykke af Chitontypen.

Ved Spørgsmaalet om den arktiske Klædedragts Oprindelse bør man ikke overse disse nordlige Forekomster af Chitonen. Heller ikke maa man undlade at tage i Betragtning de primitive Dragtformer, som de jydske Egekistefund har bragt for Dagen. Disse godtgør bl a., at Mændene her i Broncealderen bar en ærmeløs Kappe og derunder et Skørt, som i et Tilfælde (Muldbjerg-Fundet) ses at have naaet helt op til Hjærtekulen, holdt oppe ved Remme over Skuldrene[3]); dette Tilfælde kan ligesaavel som adskillige ægyptiske Eksempler opfattes som en Overgangsform mellem Skørtet og Skjorten. Ogsaa den løse Kappe kan udvikle sig til en Skjorteform. S. 128 er det vist, at Déné-Indianerne paa Halvøen Kenai bærer Skjorter, som har denne Oprindelse. Et andet Eksempel herpaa kan hentes fra Nordafrika; den marokkanske Burnus, Tavle I, 4 (tegnet efter et af Professor Westermarck hjembragt Eksemplar i Helsingfors Geogr. Forenings Samlinger) har Form som en Skjorte og er forsynet med Hætte — den er en sydlig Pendant til den

[1]) Jvf. Wiener: Peru. S. 673 og Fig. S. 675.

[2]) A. O. Heikel: Volkstrachten. I. S. 10—11. Jvf. Appelgren-Kivalo. S. 33—34.

[3]) V. Boye: Fund af Egekister fra Broncealderen. S. 160.

arktiske Skjorte, men dog er den absolut ikke opstaaet af Ponchoen, hvilket man hurtigt overbevises om ved en Undersøgelse af Snittet, (se det vedføjede Snitmønster, Tavle I, 4), der i Korthed kan beskrives saaledes: et firkantet Stykke Tøj er slaaet om Ryggen og syet sammen i Midtlinjen foran og over Skuldrene. Ogsaa i dette Tilfælde maa Skjorteformen antages at være opstaaet af Kappen eller Slaget.

Spørgsmaalet om, af hvilke primitive Former den arktiske Dragt har udviklet sig, maa afgøres gennem et Studium af Snittet. Dersom f. Eks. de arktiske Skjorteformer har udviklet sig af Ponchoen, maa det være muligt at vise Forbindelsen gennem et saadant Studium. Maaske vil man kunne finde Mellemformer, der forbinder Grundtypen med de Typer, der har naaet den videste Udvikling og fjernet sig mest fra det oprindelige.

En saadan Mellemform finder vi hos de sydlige Lapper i den saakaldte *Rongka*, en Yderkofte, der bruges i Regnvejr. I den genfindes Ponchosnittet tydeligt. Bullen er et Stykke svært Vadmel, i hvis Midte Halsaabningen er skaaret ud, og som er syet sammen i Siderne; dertil kommer Ærmerne og den paa lappiske Mandskofter almindelige høje Krave. En saadan Regnkofte havde over Skuldrene en Vidde af 72 cm, Vidden forneden var 90 cm, Længden fortil 88 cm, Længden bagtil 98 cm, Kravens Højde 8 cm. Foran i Brystet var den nedskaaret i en Længde af 32 cm. Ærmets Længde var 44 cm, Vidden i Ærmegabet 26 cm og for Haanden 17 cm. Jeg har ikke set denne »Rongka« nævnet i Litteraturen, men efter Lappernes Sigende skal den være meget gammeldags og have været anvendt af saavel Mænd som Kvinder. Den er nu i Færd med at gaa aldeles af Brug.

Ponchosnittet genfindes i det hele taget meget ofte i Skjorteformerne i det nordlige Europa. Her i Landet f. Eks. anvendes det og har tidligere været endnu mere anvendt i Mands- og Kvindelinned; i Dukketøj genfindes dette primitive Snit meget almindeligt.

Naar Bredden af det anvendte Stof er for ringe til, at det simple Ponchosnit kan give Bullen tilstrækkelig Vidde, er der to Udveje. Enten kan man, som det var Skik i det gamle Peru, sammensætte Bullen af to Stykker, der syes sammen langs Midtlinien; eller man kan indsætte Øgningsstykker i Bullens Sider. I Nordeuropa og de tilgrænsende Dele af Asien er det den sidste Fremgangsmaade, man har valgt.

Tavle I, 5 (3904, 18, HHM.) er en Kvindedragt fra Ostjakerne i Byen Tsingala ved Irtisch, syet af Tøj, der er vævet af Nældegarn og rigt broderet med Uldgarn og Perler. For- og Bagside er *ud i et Stykke*,

uden Skuldersøm, med udskaaret Halsaabning; forneden er øget Stykker i, endvidere er der indsat *Sidestykker* og Ærmer. Det er meget sandsynligt, at man i det Poncho-lignende Midterstykke tør se et Minde om Skjortens Urform. [1])

Skjorter af ganske lignende Snit kendes fra andre finsk-ugriske Folk — jvf. Tavle I Fig. 5, en estnisk Skjorte fra Setukesien, i Heikels foran citerede Arbejde; Heikel knytter hertil følgende Bemærkning: »Die Brust und das Rückenstück d. h. hamö-imä die »Mutter« (der Grund) des Hemdes besteht aus einem Stück Leinwand«. [2]) Her tyder jo selve Navnet paa Skjortens Poncho-formige Midterstykke derpaa, at dette for den folkelige Bevidsthed er Skjortens vigtigste og oprindeligste Del.

Medens det saaledes meget vel lader sig gøre at paavise Sammenhæng mellem Ponchoen og forskellige skjorteformede Klædningsstykker af *vævede* Stoffer, gaar det ikke helt saa let at vise Forbindelsen mellem denne Urtype og Pelsskjorterne; i disse genfindes nemlig forholdsvis meget sjældent det simple Ponchosnit (jvf. dog Side 59—60 samt 100—101) — der forøvrigt ogsaa vilde være uhensigtsmæssigt i en Pelsskjorte med Haarene udad, fordi Haarspidserne derved vilde komme til at vende opad enten fortil eller bagtil.

C. Ponchoens Overgang til „Toskindsskjorten."

For at faa Oplysning om Ponchoens Forhold til Skinddragterne vil vi vende os til Nordamerika. Ponchoen er her overordentlig vidt udbredt. Saa vidt mig bekendt, repræsenterer 211, 17, PAM. dens nordligste amerikanske Forekomst; det er en smal kravelignende Poncho af Læder, hørende til en Schamandragt fra Koloscherne paa Nordvestkysten; fortil er den smykket med Narhvaltænder, Bjørnetænder og store Benperler. I enkelte Dele af Nordamerika (f. Eks. Californien og Oregon) synes saavel Poncho som Skjorte at have manglet.

Tavle I, 6 (KNM., mærket 1481; stammer fra Comancherne i New Mexico) er en meget simpel Poncho, bestaaende af et helt, afhaaret og garvet Hjorteskind (Hovedhuden bortskaaret). Halsaabningen er en

[1]) Efter at ovenstaaende var skrevet, er udkommet U. T. Sirelius: Über einige Traggeräte und Umschlagetücher bei den finnisch-ugrischen Völkern. Sirelius udtaler deri (S. 27) den samme Tanke, som her er fremsat, at det Poncho-lignende Midterstykke i de ostjakiske skjorteformede Kvindedragter er et Vidnesbyrd om, at disse Former har udviklet sig af en primitiv Poncho

[2]) Heikel: Op. cit. II. 11.

Tværspalte, skaaret midt i Skindet. Denne simple Dragtform anvendes af nordamerikanske Prærie-Indianere.

Et saadant Klædningsstykke er kun i Stand til at dække selve Overkroppen. Der kræves to Hjorteskind til en Dragt, som skal beklæde hele Kroppen. Det simpleste vil være at sy de to Skind sammen og lade Halsaabningen være midt i Sammensyningen, saaledes at det ene Skind kommer til at dække Legemets Forside, det andet Bagsiden.

Hd64, KNM. (fra nordamerikanske Indianere) er en saadan Poncho af to Skind, med Søm langs Skuldrene. I Siderne staar den aaben, men kan trækkes sammen ved Hjælp af et Par Skindremme og tilsvarende Huller. De paasyede stærkt frynsede Ærmer er aabne forneden paa de første $^2/_5$ af Længden, paa det øvrige Stykke lukkede ved en Søm. Skindet er taget saaledes, at Nakken vender opad, Haleenden nedad; det almindeligste synes forøvrigt i denne Dragttype at være, at Nakkeenden, den sværeste og samtidig smalleste Ende af Skindet, vender nedad. Da Skindene er afhaarede, er der jo ingen Hensyn at tage til Haarretningen.

Catlin har beskrevet en lignende Dragt fra Blackfeet Indianerne: »The dress, for instance of the chief (Plate 11), consists of a shirt or tunic, made of two deer skins finely dressed, and so placed together with the necks of the skins downwards, and the skins of the hind legs stitched together, the seams running down on each arm, from the neck to the knuckles of the hand«.[1]) En Dragt af samme Snit, men af andet Materiale — Skind af Bjergfaar — skildrer Catlin fra Mandanerne.[2]) Jvf. ogsaa Skildringen hos Lewis and Clarke af en Shoshonee-Dragt, der aabentbart har væsentlige Træk tilfældes med Hd64, KNM.[3])

Et elegantere Snit opnaas ved at indsætte et særligt Bærestykke; et saadant findes i Tavle II, 1 (Hc352, KNM. »En Indianerindes almindelige Husdragt«). Bærestykket er et smalt aflangt Skindstykke, i hvis Midte Halsaabningen er udskaaret, og som dækker Skuldrene og strækker sig langt ud i Ærmerne. Til dette Bærestykke er syet Dragtens to Halvdele, Forsiden og Bagsiden, der — som almindeligt i Prærieindianernes Skindskjorter — er aldeles ens. Til hver Side er her, for at give tilstrækkelig Længde — Kvindedragten er hos Prærieindianerne længere end Mandsdragten — medgaaet det meste af to Skind, øgede

---

[1]) Catlin. I. S. 30.

[2]) Catlin. I. S. 146.

[3]) Lewis and Clarke. S. 312.

sammen paa Midten. Haleenden vender opefter, og en smuk Virkning er frembragt derved, at Skindet foroven er bøjet om, saa at Halepartiet kommer til at danne en elegant Krave, fastsyet med en gennemtrukket Skindrem. Ærmerne er dannede for en mindre Del af Bærestykket, men overvejende af Bagbenspartierne af de to øvre Skind i Bullen. Ærmerne staar aldeles aabne forneden; derimod er Bullen samlet i Siderne ved Syning med en Skindrem.

I en Barnedragt (Hd203, KNM. indsamlet »hos Stammer, som bo paa det østlige Affald af Klippebjærgene«,) bestaar Bærestykket af de bageste Partier af to Skind, sammensyede med Senetraad, undtagen paa det midterste Stykke, selve Halsaabningen. Af Udseende kommer denne Dragt saaledes til at ligne den foregaaende.

Denne smukke Dragttype har haft en vid Udbredelse hos Præriens Indianerstammer; den bæres af næsten alle Catlins Indianerinder, kendelig paa det dekorative, naturligt udtungede Parti under Halsaabningen (den bageste Del af Skindet med Halen).

Overgangen fra Ponchoen af ét Skind til Ponchoen og Skjorten af to Skind har sin Aarsag i selve Materialets Beskaffenhed, navnlig i Hjortehudens begrænsede Størrelse. Det maa anses for mere end sandsynligt, at Toskindsskjorten har udviklet sig af Ponchoen.

(En Undtagelse danner dog muligvis en ejendommelig skjortelignende Dragtform, der bæres af Cree-Kvinderne; den er beskrevet af Mackenzie [1]) og for Nenenot-Indianernes Vedkommende af Turner [2]), men meget ufuldkomment — det synes, at den maa opfattes som en Slags Skørt, der naar helt op under Hagen og holdes oppe ved Snore over Skuldrene. De tilhørende Ærmer er løse og drages paa ligesom Leggings; de er aabne forneden fra Albuen og opefter og drages helt op til Halsen, saa de antagelig dækker Skuldrene. Maaske har denne Form haft en endnu videre Udbredelse i Nordamerika som Kvindedragt; Lewis og Clarke synes saaledes at have iagttaget den — uden Ærmer — hos Tetons Okandandas, en Sioux-Stamme ved Missouri [3]). Jeg kommer senere tilbage til denne ejendommelige Type, da det er muligt, at den maa opfattes som Forløber for et mærkeligt Pelssnit, der anvendes hos Korjakerne.)

Toskindsskjorten opstaar af Toskindsponchoen, saasnart denne sidste samles i Siderne under Ærmegabene ved Syning. En Overgangsform

[1]) Mackenzie. S. XCIII.

[2]) Turner. S. 291.

[3]) Lewis and Clarke. S. 65.

har vi f. Eks. i Hd64. KNM., hvor Siderne er aabne, men kan samles ved et Par Skindremme og tilsvarende Huller. Hos de nordlige Indianerstammer er Toskindsskjorten altid lukket i Siderne. Som Eksempel tjener Tavle II, 2 (177. Etholéns Samling. HHM.) en Skjorte af hvidt Sæmslæder, fra Thnaina-Stammen paa Halvøen Kenai. Den bestaar af et forreste og et bageste Skind, sammensyede langs Skuldrene og i Siderne. I hver Skulder er der indsyet en Fold for at gøre Skuldrene skraa. Hvert Ærme er af eet Stykke Skind med Søm forneden. Omkring Halsen og for Haanden er der en Bort af Odderskind, og Dragten er forøvrigt prydet med Pindsvinepigbroderier og Skindfryndser. Til den etholénske Samling hører flere Eksemplarer af denne Type fra Kenai; i nogle er der indsat særlige Skulderstykker. Et Eksemplar (172) ender forneden, fortil og bagtil med Flapper. Skjorter af denne eller den Side 128 (Tavle X, 5) beskrevne Type anvendes ikke alene paa Kenai-Halvøen, men med ringe lokale Afvigelser ogsaa af andre nordvestlige Déné-Stammer, [1]) hvor dog Skindskjorten i Regelen er forsynet med Flapper forneden, hos Mændene baade for og bag, hos Kvinderne kun bagtil. [2])

Toskindsskjorten er en meget betydningsfuld Type. Dens Herkomst fra Ponchoen tør anses for sikker, og i det følgende skal det vises, at Udviklingen sandsynligvis er gaaet fra Ponchoen gennem denne Mellemform til de arktiske Pelsskjorte-Typer.

For at finde en direkte Bekræftelse paa den Antagelse, at Ponchoen har spillet en Rolle i den arktiske Dragts Udviklingshistorie, vil vi imidlertid først betragte enkelte Former fra det nordøstlige Asien i hvilke det rene Ponchosnit viser sig tydeligt, tjenende som Bevis for, at Poncho-Ideen ikke er ukendt i dette Omraade.

I 20, 11, PAM., en Parka hørende til en Mandsdragt fra Tschuktscherne ved Meschagmenski-Bugten, er Ponchosnittet særdeles vel repræsenteret. Bullen er gjort af et stort Renskind med den rødbruntfarvede Kødside vendende udad; Halsaabningen er skaaret midt i Skindet. Den smallere Ende af Renhuden, Nakken, vender bagtil; Skindets bageste Parti, som er vendt fortil, er saa bredt, at det naar rundt om Siderne, noget om paa Ryggen. Det samme Skind naar ogsaa langt ud i Ærmerne og danner Størsteparten af disse med Søm langs Undersiden, skønt Grænsen mellem Skulder og Ærme er markeret ved et Slags Epaulet, en paasyet rektangulær Strimmel brunfarvet Sælskind

---

[1]) Morice. Anthropos II. S. 3—4.

[2]) Richardson. I. S. 380.

med rigt Renhaarsbroderi. Fortil forneden i Ærmegabet er der indsat en Kile med Spidsen skraat opefter for at give Ærmegabet den fornødne Vidde.

395, 6, PAM., fra Tschuktscherne i Anadyr-Distriktet, er en Skjorte af groft mørkebruntfarvet (røget) Renskind med Haarene indad. Bullen er skaaret ud af et stort Skind som en simpel Poncho med rund Halsaabning og sammensyet i Siderne; Ærmerne er af særlige Stykker, syede til Bullen. Som i foregaaende Eksempel er her ingen Hætte. En saadan Pelsskjorte anvendes af Tschuktscherne ved Foraarsjagt paa Sæler; hvad Snittet angaar, er den ganske analog med den lappiske Rongka.

395, 4, PAM. (Tavle II, 3), fra Tschuktscherne i Anadyr-Distriktet, er en Pelsskjorte, hørende til en Kvindedragt. Materialet er Renkalveskind, Haarsiden vender indad. Snitmønsteret ses af Tavle II, 4. Bullen bestaar af 5 Stykker, øverst en kort Poncho, p, af rødbruntfarvet Skind, som gaar ud i Ærmerne og med et afsmalnet Parti strækker sig ned i Rygsiden, medens den forreste Del af Ponchostykket er meget bredt og danner Halvdelen af Pelsens Forside. Til denne Poncho, der altsaa danner Skjortens midterste Parti og tydeligt fremhæver sig ved sin mørke Farve, slutter sig de fire nederste Stykker i Bullen, som alle er af ufarvet Renskind; f er et bredt trapezformigt Stykke, der danner det nederste af Bullens Forside, h sidder bagtil og løber ud i en smal haleformig Spids, s er det brede Sidestykke (et i hver Side), hvorfra en smal Strimmel strækker sig ud i Underærmet (jvf. »Ærmekilen« i de vesteskimoiske Pelse, S. 81.). Forøvrigt dannes Ærmet af de to Stykker oæ og uæ; den lille Kile k tjener til at give Ærmegabet den fornødne Vidde og Styrke. Den paasyede Hætte er af et Snit, som forekommer meget almindeligt hos eurasiske Arktikere: et Midterstykke og to Sidestykker (b og a). I Snitmønsteret er udeladt den brede brune Bort forneden, Hundeskindskantningen, der ogsaa er anvendt om Hætteaabningen og for Haanden, samt en bred Hageflap, der hænger ned foran, tjenende til at dække og skærme Ansigtet i ondt Vejr. I Snittet er denne Pels analog med den ostjakiske Kvindedragt Tavle I, 5, og det synes mig tilladeligt ogsaa her i det poncholignende Midterstykke at se et Minde om Urformen.

Medens det er ret sjældent, at man i de arktiske Skjorteformer bliver saa iøjnefaldende mindet om den simple Poncho, har Toskindsskjorten efterladt sig tydelige Spor over hele det arktiske Omraade.

Ikke alene hos de nordamerikanske Indianere, men ogsaa i det nordøstlige Asien findes meget enkle Toskindsskjorter. 445, 1, 9, PAM.,

hørende til en Mandsdragt fra Lamuterne i Anadyr-Distriktet, er en saadan Toskindsskjorte af sæmsket Renskind. Bullen bestaar af to Skind, som er syede sammen i Siderne og langs Skuldrene; de er brede nok til at naa ud og danne noget af Ærmerne. 445, 1, 8, PAM., fra samme Lokalitet, er af samme Materiale og Snit, men yderligere forsynet med en paasyet Hætte. Hos Tschuktscherne kan findes lignende Toskindsskjorter af sæmsket Renskind eller — hos Kyst-Tschuktscherne — af Sælskind; 408, 139, PAM. er en saadan Toskindsskjorte af mørkebruntfarvet Sælskindslæder, forsynet med Hætte af samme Materiale; den er hjembragt af Gondatti fra Anadyr-Distriktet. Fra Kerekerne stammer 441, 6, PAM., en simpel Toskindsskjorte af hvidt sæmsket Renskind, uden Hætte.

D. Omdannede Former af Toskindsskjorten.

Langt hyppigere træffes dog i det arktiske Omraade mer eller mindre omdannede Former af Toskindsskjorten. I det følgende vil vi betragte en Række Eksempler paa Omdannelser af Toskindsskjorten. Det vil vise sig, at Udviklingen lader sig forklare ud fra de samme Aarsager, som maa antages at have bevirket Toskindsskjortens Udvikling af Ponchoen hos de nordamerikanske Indianere. Disse Aarsager maa søges dels i det af Klimaet betingede Krav om en sluttet Dragt, dels i selve Dragtmaterialets Natur, dels endelig i æstetiske Hensyn. De anvendte Skind er ikke altid store nok til hver for sig at udgøre hele Skjortens Bul, de er ikke engang altid store nok til at danne hele For- eller Bagsiden af Bullen; deres Størrelse formindskes yderligere derved, at Bugskindet skæres fra, som mindre egnet, dels fordi det er tyndt og tyndhaaret, dels — her kommer det æstetiske Moment — fordi det i Udseende, navnlig Farve, afviger fra Rygskindet.

Ændringerne af Toskindsskjortens Snit kan opfattes som *Øgninger*, dels i Siderne, dels i Skulderpartiet, dels forneden; stadig genfindes de to Skind, som udgør Midtpartiet af Skjortens For- og Bagside. Dette Minde om Oprindelsesformen udslettes aldrig eller i hvert Fald kun yderst sjælden; naar det holder sig med saa stor Sejghed, beror dette sikkert paa den Omstændighed, at det i Virkeligheden er hensigtsmæssigt at lade Dragtens For- og Bagside, der jo i særlig Grad er udsatte for Regn og Blæst, være fri for Sømme. Hvis det ikke var muligt at

paavise forbindende Mellemformer, vilde det være uforsvarligt at opfatte Midtpartiet i den lukkede arktiske Pels som et Rudiment af Urformen.

Meget stærkt omdannet bliver Snittet selvfølgelig i saadanne Tilfælde, hvor Materialet bestaar af mindre Dyrs Skind, som Gnavere og Søfugle, eller af Havpattedyrs Tarme. I disse Former, der maa regnes for at høre til Udviklingens senere Led — alene af den Grund, at de forudsætter en meget fremskreden Grad af Sy-Færdigheden — er det ofte umuligt at paavise nogetsomhelst Spor af Urformens Snit.

Kaster man et Blik paa de arktiske Skjorteformer, er der et Forhold, som hurtig vækker Opmærksomheden: Hos den gamle Verdens Arktikere udmærker Skjorten sig gennemgaaende ved en stor Vidde og betydelig Længde; hos Eskimoerne derimod slutter den tættere til Kroppen. Dette Forhold kan benyttes til en foreløbig Gruppering. Et Mellemstandpunkt indtager i denne Henseende Folkeslagene i det nordøstlige Asien, her antager Skjorten hverken de videste eller de snævreste Former. Det vil derfor være rimeligt at begynde en Undersøgelse af de arktiske Skjorteformer i dette Omraade.

Som Eksempel paa en begyndende Omdannelse af Toskindsskjorten tjener Tavle II, 5 (Forside) og 6 (Bagside) (344a, HHM.), en tschuktschisk Pels uden Hætte; Materialet er Renskind, Haarsiden vender ud. Det forreste Skind fortsætter sig her med to Striber, en paa hver Side af Halsen, over Skuldrene og et lille Stykke ned i Rygsiden. Dette Træk genfindes i de fleste tschuktschiske og eskimoiske Pelse; det er sandsynligvis oprindelig fremkommet derved, at Halsaabningen er udskaaret i det forreste Skind, og utvivlsomt er det bibeholdt og udviklet videre, fordi det har vist sig heldigt at undgaa en Søm midt paa Skulderen. Rygsiden udgøres hovedsagelig af et Skind, der imidlertid ikke naar helt op til Halsaabningen, men hører op 15 cm derfra. Tre mindre Stykker er øget i Bullen; et rektangulært Stykke begrænser Halsaabningen bagtil; af mere Interesse er den Øgning, som yderst paa hver Side gaar over Skulderen og ned i en lille Kile fortil. Hensigten med denne Øgning er aabenbart at give Vidde og Styrke til Ærmegabspartiet, der jo har særlig meget at svare til ved Armens Bevægelse. Da de to Skind, som danner Skjortens For- og Bagside, anbringes saaledes, at Ryglinjen falder sammen med Skjortens Midtlinje, bliver det det tynde og mindre holdbare Bugskind, som kommer ud mod Siderne. I en Pelsskjorte, hvor Haarsiden vender udad, er det endvidere nødvendigt at lade Skindets Nakkeparti være øverst, for Haarretningens Skyld; da Skindet er smallest fortil, bliver det netop i dette Tilfælde særlig nødvendigt at styrke Ærmegabspartiet ved en Øgning.

E. Tschuktschiske Pelssnit.

Det almindeligst forekommende tschuktschiske Pelssnit er endnu lidt mere kompliceret; det er fremstillet i Tavle II, 7 (laant fra Bogoras: The Chukchee S. 235, Fig. 168); a udgør Bullens Forside — det ses, at Halsaabningen er udskaaret i dette Skind — c udgør Bagsiden, b er et Sidestykke, d er Ærmet, som er rummeligt ved Skulderen, snævrere for Haanden. Der optræder i dette Snit et nyt Element, Sidestykket; da det tynde og lystfarvede Bugskind skæres bort, er to Renskind ikke tilstrækkelige til en Bul af den ønskede Vidde — altsaa maa denne syes af fire Stykker i Stedet for af to. Sidestykket danner en Del af Rygsiden, men naar her i den tschuktschiske Pels ikke ret langt om paa Forsiden.

Bogoras afbilder den tschuktschiske Mandspels i »The Chukchee« Pl. XXIII. Inderpelsen kantes ofte i Halsen med Ulve- eller Hundeskind, og forneden kantes baade Inder- og Yderpelsen med et eller andet Pelsværk, i Regelen Hundeskind. Hætte findes derimod ikke i den tschuktschiske Mandspels — kun Ligpelsen har Hætte[1]).

De tschuktschiske Kvinder anvender, naar de i længere Tid opholder sig i fri Luft, en skjorteformig Pels med Hætte udenpaa deres sædvanlige Combination-formede Dragt. Bogoras beskriver ikke nærmere Snittet af denne Yderpels; jeg vil derfor atter gøre opmærksom paa den foran (S. 60) beskrevne og afbildede Kvindepels fra Anadyr-Distriktet (Tavle II, 3), som udmærker sig ved det ponchoformede Midtparti. Forøvrigt formoder jeg, paa Grundlag af Bogoras' Illustrationer, at der ogsaa forekommer andre Snit i de tschuktschiske Kvinders Yderpelse.

F. Korjakiske Pelssnit (herunder kamtschadalske Pelssnit).

Den korjakiske Mandspels er — ifølge Jochelson[2]) — af samme Snit som den tschuktschiske; dog er der forneden indsat en Bort af Renskind ovenfor Hundeskindskanten, og endvidere er den korjakiske Mandspels ikke sjældent forsynet med Hætte og med en Hageflap, et firkantet Skindstykke, i Reglen sammensyet af Rensdyrbellinger, der

[1]) Bogoras. S. 235–236.
[2]) Jochelson. S. 587.

hænger ned over Brystet fra Hætteaabningen og i daarligt Vejr anvendes til at dække Ansigtet med. 956,73, PAM. er et Eksempel paa en saadan korjakisk Mandspels; i Henseende til Snit afviger den fra de fleste arktiske Hættepelse derved, at Hættens Bagside ikke gaar i et med Bullens, men ved en Søm er skilt fra det Skind, som danner Bullens Rygside. Desværre har jeg ikke haft tilstrækkeligt Materiale til at kunne afgøre, om dette er typisk for de korjakiske Mandspelse; den korjakiske Drengepels 956,63, PAM. har dog samme Ejendommelighed.

De korjakiske Kvinders Yderpelse og de korjakiske Ligpelse er alle forsynede med Hætte; flygtigt set ligner de forøvrigt Mandspelsene, men en Undersøgelse af Snittet viser dog ret betydelige Afvigelser derfra, hvilket Jochelson mærkeligt nok slet ikke synes at have bemærket. I Virkeligheden staar vi her overfor en saa ejendommelig Type, at jeg er tilbøjelig til at anse den for at være fundamentalt forskellig fra Toskindsskjorten.

Tavle III, 1 (1681, 1, PAM.) er en korjakisk Ligpels (til Brug for en Mand — Kvinde-Ligpelsen vender Haarsiden ind). Materialet er hvide Renkalveskind. Snittet fremgaar af Tavle III, 2. Bullen bestaar her, bortset fra den nedre Bort og Skulderpartierne, af to Skind, skaaret til som a og b, der udgør henholdsvis For- og Bagside i Bullen og naar sammen under Ærmerne (b gaar endogsaa et lille Stykke ind i Underærmet). Her mangler altsaa særlige Sidestykker; men det mest karakteristiske i denne Pels ligger i Stykket c, et Renkalveskind, der er kløvet op gennem Rygsiden paa nær den sidste $^1/_5$; det øverste Parti af c danner Hættens Bagsiden, Resten danner Skuldre og Overærmer. Hættens Sider dannes af d, som kileformet gaar et Stykke ned i Bullens Forside mellem a og c (jvf. »Hætterødderne« i eskimoiske Pelse, se Side 80); Hættens øverste Parti falder i flere Stykker, e, paa Grund af Udsmykningen. Fra Ansigtsaabningen lidt ned over Brystet hænger den paa korjakiske og kamtchadalske Pelse almindelige Hageflap, her bestaaende af to sammensyede Hundebellinger. De forskellige Borter og Indlæg, som pryder Pelsen, er overordentlig rigt broderede med Renhaarssømme, Skindmosaik etc. Forneden og for Haanden er der en langhaaret hvid Hundeskindskant.

I 422, 1, PAM., en kerekisk Kvindepels af Renkalveskind med den ellebarkfarvede Kødside vendende udad, fremtræder det i foregaaende Eksempel beskrevne Snit med maaske endnu større Tydelighed; det karakteristiske Skulder-Nakke-Skind (c i Tavle III, 2) danner nemlig her Ærmerne helt ud, naar undtages en lille Øgning i Underærmet. PAM. har flere korjakiske Kvindepelse af samme Materiale og Snit, f. Eks.

956, 75 og 1755, 4 samt 956, 146 (en Dukkepels). I 956, 152, en korjakisk Kvindepels, der imod Regelen mangler Hætte, genfindes dog det karakteristiske Stykke, der baade danner Ærmer og Skuldre; ganske vist er det her afbrudt i Midten, fordi Hætten mangler.

Det forekommer mig ret tvivlsomt, om dette ejendommelige Snit — som, at dømme efter det Materiale, der har staaet til min Raadighed, kun findes i de korjakiske Kvinders Yderpelse og i korjakiske Ligpelse[1]) — lader sig aflede af Toskindsskjorten. Mere sandsynligt er det, at denne Type har en særegen Oprindelse og overhovedet ikke staar i nogen Forbindelse med Ponchoen. Muligvis kan den være opstaaet af en Form, lignende den, der bæres af nordlige Algonkinkvinder (se Side 58), og som bestaar af et langt Skørt, der naar helt op til Hagen, holdt oppe ved Remme over Skuldrene, og suppleret med to løse Ærmer, der med deres øvre Del dækker Skuldrene og naar helt op bag om Nakken. Tænker man sig, at disse Ærmer ved Sammensyning forbindes med Skørtet, da fremkommer en Dragtform som den korjakiske Kvindepels 956, 152, PAM., og forsynes denne Pels med Hætte, da falder det meget naturligt at gøre Hættens Bagside af det samme Skind, som danner Skuldre og Ærmer.

Utvivlsomt er det her omtalte Snit meget gammelt, hvilket bl. a. fremgaar deraf, at det kun synes at forekomme i Kvinde- og Ligpelse; Kvindedragten udmærker sig overalt ved en betydelig konservativ Evne, og det samme gælder Ligdragten. Specielt om den korjakiske Ligdragt siger Jochelson, at den har bevaret Træk, som tidligere fandtes i den almindelige Dragt. Blandt disse Træk kan nævnes den ejendommelige halelignende Afslutning, som den mandlige Ligpels har bagtil (se Tavle III, 1). I korjakiske Myter omtales denne Hale som hørende til den almindelige Dragt[2]). Ifølge Steller[3]) havde de kamtschadalske Kvinders Pelsskjorter Hale bagtil, og ifølge Kracheninnikow[4]) havde ogsaa de kamtschadalske Mandspelse en saadan Prydelse. Som vi senere skal se, har de fleste eskimoiske Pelse en Flap bagtil — i Regelen ogsaa fortil — og de nordvestlige Dénéers Skindskjorter har en lignende Udtungning af Bullens For- og Bagside. Jochelson formoder, at denne mærkelige Haleform har samme Oprindelse saa vel hos de nævnte Folk som hos Tunguserne og Jukagirerne, hvis fortil

---

[1]) Jvf. Jochelson: The Koryak. Fig. 43, 44, 51 og 227.

[2]) Jochelson. S. 602—603.

[3]) Steller. S. 307.

[4]) Kracheninnikow. I. S. 57.

aabne Pelsfrakker ligeledes ofte har en Hale bagtil. Det kan være muligt, at der ligger en fælles psykologisk Aarsag til Grund for alle disse dekorative Haler; derimod maa jeg anse det for usandsynligt, at der findes nogen historisk Sammenhæng imellem dem. Som vi senere skal se, har den tungusiske Frakke en ganske anden Oprindelse end de arktiske Pelsskjorter, og hvad de eskimoiske Pelse angaar, staar deres ejendommelige Udtungning for og bag i Sammenhæng med en Opslidsning af Pelsens Sider, der — som det nedenfor er vist — skyldes Tilpasning til praktiske Krav. Dog maa det anses for sandsynligt, at der virkelig ligger noget fælles til Grund for den hos Naturfolkene ganske vidt udbredte Tilbøjelighed til at udstyre Skinddragten med en Hale; det ligger nær at formode, at denne Udsmykning er meget gammel og endog gaar tilbage til Dragtens første Dage, da Dyreskindene bares uden Tilskæring eller Syning. Den indianske Bisonhudskappe, der kan tjene som Eksempel paa en saadan primitiv Dragtform, bærer ofte Bisonhalen som en Prydelse. Maaske har ogsaa de ældste Ponchoer af Dyrehud baaret Halen. Der spores i Naturfolkenes Skinddragter ofte en Tilbøjelighed til at anvende Skindet saa vidt muligt i dets naturlige Form, og ofte søger man at anvende Dele af Dyrehuden saaledes, at de kommer til at beklæde tilsvarende Dele af det menneskelige Legeme. Det synes derfor at være ganske i Overensstemmelse med en hos Naturfolk almindelig Tankeretning at smykke Skinddragten med en Hale.

Kamtschadalernes fortil lukkede Pelsskjorter synes at have stemt temmelig nøje overens med de korjakiske, idet Yderpelsen, Kuklanka, var forsynet med saavel Hætte som Hageflap og forneden ofte smykket med broderede Borter. Inderpelsen synes at have været af simpel Skjorteform[1]. Under russisk Indflydelse har Kamtschadalernes Dragt undergaaet betydelige Forandringer, selv om de endnu ved Vintertid bærer Pelsklæder.

G. Ostjakiske Pelssnit.

Skønt den lukkede arktiske Pels lejlighedsvis anvendes baade af Jakuterne og Tunguserne, navnlig som en Overdragt paa Rejser og i ondt Vejr, hører den dog aldeles ikke til disse Folkeslags oprindelige

[1] Jvf. Steller. S. 305. Georgi: Russland. S. 337.

Dragt, men er laant fra deres arktiske Naboer. Det er først hos Ostjakerne og Samojederne at vi atter — i Mandsdragten — møder selvstændigt udviklede Former af Toskindsskjorten.

Tavle III, 3 (1870, 3, HHM.) er en ostjakisk Inderpels, Maliza, af fedtgarvede Renkalveskind. I de vigtigste Sømme, fremhævede paa Figuren, er der indsyet hvide Renhaar som en Snor. Bullen bestaar af et Skind foran og et bagtil, forbundne ved en Søm langs Skuldrene (det bageste Skind er vendt med Hovedenden nedefter, det forreste med Hovedenden opefter — derved bliver det lettere at drage Pelsen paa, idet Haarene paa Rygsiden kommer til at vende opad); i hver Side af Bullen er der endvidere indsat et Sidestykke, Ryggen af et Renkalveskind, som er slidset op foroven for at danne Ærmegabet — som har en meget betydelig Vidde — og syet sammen paa Skulderen. Forneden er Bullen forlænget ved en 25 cm bred Bort af Renskind, og nederst er den kantet med hvidt, langhaaret Hundeskind. Den paasyede Hætte, der udvendig er beklædt med mørkt Renkalveskind, er ved et temmelig højt Halsstykke forbundet med Bullen.

Sidestykkerne kan dog ogsaa aldeles mangle i den ostjakiske Inderpels. I 4810, 253, HHM. (Vologda Guvernement, vogulisk) bestaar Bullen saaledes kun af to Skind, hvoraf det ene udgør Forsiden, det andet Bagsiden; nedentil er den forlænget med en bred Bort. I Skuldrene ind mod Halsen er der indsat trekantede Kiler, som gør Skuldrene skraa. Hætten er paasyet ligesom i det foregaaende Eksemplar.

Den ostjakiske mandlige Yderpels (Parka) er i Henseende til Snit ikke meget forskellig fra Inderpelsen; den vigtigste Afvigelse er maaske den, at Hættens Bagside plejer at være af det samme Skind, som danner Rygsiden i Bullen. Dette kunde tyde paa, at Hætten i Yderpelsen er ældre end i Inderpelsen, og denne Formodning bekræftes derved, at ældre Forfattere beskriver den ostjakiske Inderpels som værende uden Hætte i Modsætning til Yderpelsene, Parka og Gus, der begge er Hættepelse[1]). Hofmann skriver, at den ostjakiske Inderpels har en meget snæver Halsaabning og en Krave af Renskind eller Odderskind, men ingen Hætte; maaske har en saadan opstaaende Krave været Forløber for det ringformige Halsstykke, der i Inderpelsen Tavle III, 3 forbinder Hætten med Bullen.

Tavle III, 4 (1870, 5, HHM.) er en ostjakisk Parka; Skindets Haarside vender i en saadan udefter, men det foreliggende Eksemplar er

[1]) Jvf. Georgi: Russland. S. 76. Pallas: Reise. III. S. 39. Erman: Reise. I. S. 617. Hofmann: Ural. II. S 104.

vendt for at vise Sømmene. Som allerede bemærket, er Hætten her umiddelbart og ikke ved nogen Søm forbundet med Bullen. Hættens Bagside er dannet af selve Hovedhuden af det Skind, som danner Bullens Rygside. Det Skind, som danner Bullens Forside, gaar ogsaa op i Hætten; men her er Hovedhuden delvis bortskaaret for at give Plads til Ansigtsaabningen. I Skuldrene ind mod Halsen er der indsat Kiler. Bullens meget betydelige Vidde er opnaaet derved, at der i hver Side er indsat et Skind, som i den øverste Del er spaltet, saa der fremkommer et Ærmegab, og derefter syet sammen i Skulderen. Ca. 30 cm fra Bullens nederste Rand er indlagt en dobbelt Bort af mørkt Skind (Pelsen er iøvrigt af hvidt Skind), og lignende Borter er indlagte i Ærmerne. Dette er Typen for en ostjakisk Yderpels. — Et meget lignende Eksemplar er Kd10, KNM., en Parka af hvide Renkalveskind fra Obdorsk; Bullen er her forlænget med en 14 cm bred Bort af hvidt langhaaret Hundeskind.

Ofte er Bullen dog — navnlig i grovere Pelse — sammenflikket af mange Stykker Skind. Især findes ofte en Øgningssøm tværs over Ryggen, hvorimod den øverste Del af Ryggen og Hættens Bagside næsten altid gøres af et stort Stykke Skind. Som Eksempel paa saadanne grove sammenlappede Parka'er kan nævnes 1870, 4, HHM. og Kd9, KNM. (Sidstnævnte skal ifølge Kataloget være en »Gus«, d. e. en ostjakisk Overdragt til Rejsebrug).

I 4810, 229, HHM., en vogulisk Mands-Parka fra Byen Sartynja ved Sosva-Floden, er Snittet meget tydeligt markeret ved indlagte Borter af pragtfuld Skindmosaik. I Virkeligheden findes der her et Bærestykke indsat i Skuldrene, men det gaar usynligt over i Bullens forreste og bageste Skind. Hættens Bagside er som sædvanlig gjort af Renens Hovedhud, og da Halssømmen er usynlig, ser det ud, som om Rygsidens Skind fortsætter sig direkte op i Hætten. Det er aabenbart en æstetisk Fordring, *at kun de Sømme skal være synlige, som hører til Dragtens Hovedsnit.*

Snittet i de studerede ostjakiske og voguliske Pelsskjorter — alle hørende til Mandsdragten — stemmer altsaa temmelig nøje overens: det typiske er, at Bullen udgøres af fire Skind, hvoraf et danner Forsiden, et Bagsiden, og de to andre højre og venstre Side. Inderpelsen kan endnu være en Toskindspels, men Yderpelsens Bul kræver fire Skind for at kunne blive vid nok. Ærmegabet skæres som en simpel Spalte i Siden af Bullen, hvortil Ærmet syes. Hætten synes — som ovenfor fremsat — at være en oprindeligere Bestanddel af Yderpelsene end af Inderpelsen.

Baade i Henseende til Form og Snit frembyder de ostjakiske Pelsskjorter visse Overensstemmelser med de nordøstasiatiske, og paa den anden Side ogsaa visse Afvigelser derfra. For det første maa der gøres opmærksom paa, at det i Tavle III, 1, 2 fremstillede Snit, som er ejendommeligt for korjakiske Kvinde- og Ligpelse, aldeles ikke findes i Vestsibirien. Derimod viser de tschuktschiske og korjakiske Mandspelse væsentlige Overensstemmelser med de ostjakiske: her som der lader Snittet sig let aflede af den simple Toskindsskjorte. I nogle Tilfælde, hyppigere i Nordøstasien, sjældnere i Vestsibirien, bestaar Bullen i Virkeligheden kun af to Skind, der er forenede ved Skulder- og Sidesømme; af denne Toskindspels, der maa antages at være udviklet af en »Toskindsponcho«, har atter udviklet sig en »Fireskindspels«, idet man dels for at opnaa større Vidde, dels for at undgaa at benytte Bugskindet har øget Bullen i hver Side med et Skind. Saadanne Fireskindspelse kender vi allerede fra Tschuktscherne (Tavle II, 7); de er endnu videre i det vestlige Sibirien, thi medens Bullens Sidestykker hos Tschuktscherne ikke eller kun i ringe Grad naar frem paa Forsiden, naar de i ostjakiske Pelse næsten lige saa langt om paa Forsiden som paa Bagsiden, og Ærmegabet er her skaaret som en Spalte i Sidestykket. Det maa formodes, at »Fireskindspelsen« gennem de nævnte Udviklingsled staar i Forbindelse med Ponchoen, der jo forøvrigt endnu eksisterer hos Vogulerne i ret primitiv Form (se Side 53), medens den hos Ostjakerne er paavist som Midtstykket i Kvindesærken af Nældetøj (se Side 55) og hos Tschuktscherne tydeligt genfindes i de Side 60 beskrevne Pelsskjorter (jvf. Tavle I, 5 og II, 3, 4). De ostjakiske Pelsskjorter afviger fra de tschuktschiske ved i mange Tilfælde at være forsynede med Hætte; i korjakiske Mandspelse findes Hætten ganske vist hyppigt, men her er den, at dømme efter det Materiale, der har staaet til min Raadighed, ved en Søm skilt fra Bullen, hvorimod i den typiske ostjakiske Yderpels Hættens Bagside er dannet af Hoved- og Nakkepartiet af det Skind, som danner Bullens Rygside. Endvidere findes i vestsibiriske Pelse aldrig den ejendommelige Hageflap, som næsten altid udgør en karakteristisk Bestanddel af kamtschadalske og korjakiske Pelsskjorter. — Dog er de her nævnte Forskelle ikke større, end at man nok forstaar, at Ermans ostjakiske Klæder kunde forekomme de indfødte paa Kamtschatka saa lidet forskellige fra deres egne, at de overalt spurgte ham, hvor paa Kamtschatka han havde faaet dem [1]).

---

[1]) Erman: Reise. III. S. 245.

— Skønt de ostjakiske Kvinder har bevaret Ponchosnittet i deres Nældetøjssærke, har de mærkeligt nok ganske forladt det i deres Pelsklæder. Den ostjakiske Kvindepels har Slaabrok-Form, og i Henseende til Snit er Ostjakindernes Dragt — ifølge Ahlquist — fuldkommen tatariseret[1]. — Ogsaa de ostjakiske Mænd ved Jugan har — maaske i nyere Tid — anlagt den fortil aabne Pels[2].

H. Samojediske Pelssnit.

Ogsaa hos Samojederne krydses de to Pelstyper, den skjorteformede, fortil lukkede, og den Slaabrok- eller Kaftan-formede, fortil aabne. Men medens hos Ostjakerne den skjorteformede Pels utvivlsomt er den ældste Form, og den fortil aabne Pels maa antages at skyldes tatarisk Indflydelse, er Forholdet rimeligvis anderledes hos Samojederne. Her synes den fortil aabne Pels at være en meget gammel, maaske oprindelig Dragtform; ikke alene er alle samojediske Kvindepelse kaftanformede, men ogsaa Mandspelsen er hos en stor Del af de asiatiske Samojeder aaben fortil, og endvidere har denne Form ikke været uden Indflydelse paa Snittet af de samojediske Pelsskjorter. Paa den anden Side har disse ogsaa Træk tilfælles med de ostjakiske Pelsskjorter og staar i nogle Tilfælde, navnlig hos de evropæiske Samojeder, de ostjakiske Mandspelse overordentlig nær baade i Henseende til Form og Snit. Alex. Schrenk erklærer endogsaa, at den samojediske Yderpels (Sowok) hos evropæiske Samojeder kun afviger fra den ostjakiske ved at mangle de tilspidsede Øren der paa den ostjakiske i Reglen pryder Hætten[3]. Den samojediske Inderpels savner — ifølge Schrenk — Hætte, men har en tætsluttende Halskrave (jvf. Hofmanns foran anførte Beskrivelse af den ostjakiske Maliza). Dog kan de samojediske Inderpelse meget vel være forsynede med Hætte; men denne er da som i de ostjakiske Inderpelse ved en Søm forbundet med Bullen.

Tavle III, 5 (uden Nummer. PAM.) er en samojedisk Inderpels syet af smukke Renkalveskind med den hvide Kødside udad. Sømmene er udhævede ved Mellemlæg af rødt Klæde. Snittet fremgaar tydeligt af

---

[1] Ahlquist. S. 38 og 168.

[2] Martin: Sibiriaca. Taf. 3. Fig. 4.

[3] A. G. Schrenk. I. S. 482.

Figuren; det afviger ikke meget fra det ostjakiske Inderpelssnit. Dog bemærkes følgende Særegenheder: Sidestykkerne naar kun op til Ærmegabet, og Ærmerne naar derfor ind til selve Midtpartiet af Bullen. To store Skulderstykker dækker den øverste Del af Ryggen. — Af lignende Snit er 979, 9, PAM., samojedisk Inderpels fra Storlandstundraen; dog findes her slet ingen Sidestykker i Bullen, der altsaa — bortset fra Skulderstykkerne og Borterne — bestaar af kun to Skind. Ligesom de ostjakiske Pelsskjorter er ogsaa de samojediske forlængede ved brede Borter; i 979, 9 ender Bullen saaledes med en 15 cm bred Hundeskindsbort.

Af en ganske anden Type er Snittet i 639, 2, PAM. (Tavle III, 6), en Mandspels fra de asiatiske Samojeder. Bullens Forside er her delt efter Midtlinjen, og Delingen er endog markeret ved Indlæg af en dobbelt Bort; indvendig er Pelsen foret med en Slags Inderpels, der ogsaa har en median Søm fortil. I Yderpelsen er ogsaa flere af de andre Sømme markerede ved Indlæg af brede Borter, prydede med Skindmosaik; iøjnefaldende viser sig derfor de vigtigste Ejendommeligheder i Snittet: Hættens Bagside gaar i et med Ryggens øverste-midterste Parti, Skuldrene gaar i et med Overærmet, og Bullen er betydelig forlænget med en Serie af Borter. Af ganske samme Type er 1347, 106, PAM., fra Samojeder i den turuchanske Kreds; jvf. ogsaa Afbildningen hos Middendorff af en Assja-Samojedes Inderpels, Sommerdragt[1]).

Ogsaa i uprydede Vinterpelse fra Samojederne i det turuchanske Distrikt findes det samme Snit selv om det her er mindre iøjnefaldende, fordi Sømmene ikke er markerede. Som Eksempel herpaa tjener 1347, 59, PAM., en Yderpels af svære Renkalveskind; alle de ovenfor nævnte Snitejendommeligheder findes her: Overærmet og Skulderen er af det samme Stykke Skind. Hættens Bagside og det øverste af Bullens Rygside gaar ligeledes i et. Bullens Forside er delt ved en median Søm, og nedentil er Bullen forlænget 48 cm ved en Serie af Borter. Denne Vinterpelsens fuldkomne Overensstemmelse i Snittet med den stærkt prydede Sommerpels er saa meget mærkeligere, som Vinterpelsens Snit slet ingen ornamental Betydning har, da Sømmene er usynlige.

I 818, 8, PAM., en samojedisk Barnedragt fra Storlandstundraen, af spæde Renkalveskind, viser saavel Inder- som Yderpelsen i Hovedsagen det samme Snit som de foregaaende Eksempler; navnlig har Forsiden den mediane Søm. Det viser sig altsaa, at dette ejendommelige Skjortesnit ogsaa kan paavises hos de europæiske Samojeder.

---

[1]) Middendorff: Reise. IV. S. 1458.

De her beskrevne samojediske Pelsskjorter tilhører aabenbart to forskellige Typer. Den ene af disse synes at være fremherskende hos de europæiske Samojeder; det er den simpleste og den, der staar den ostjakiske Type nærmest. Bullens For- og Bagside bestaar her hver af eet Skind; dertil kommer ofte to laterale Øgninger, men disse naar dog i den samojediske Pels kun til Ærmegabet, idet selve Ærmet naar lidt ind over Skulderen og er i Forbindelse med Bullens Midtparti. Skønt dette sidste Træk ikke er iagttaget i ostjakiske Pelsskjorter, er det dog ikke ukendt for Ostjakerne; det findes nemlig i ostjakiske Kvindesærke af Nældetøj (jvf. Tavle I, 5). Hætten er i samojediske Inderpelse ofte, ligesom i de ostjakiske, ved et særligt Kraveparti skilt fra Bullen. Alt i alt maa det siges, at den samojediske Pelsskjorte i sin simpleste Form staar den ostjakiske meget nær.

Stærkt afvigende er derimod det mere komplicerede Pelsskjortesnit, som navnlig er fremherskende hos de asiatiske Samojeder, men dog ogsaa kan findes paa den europæiske Side. Den mest karakteristiske Ejendommelighed ved denne Type er det Forhold, at en median Søm deler Bullens Forside, ofte markeret ved ornamentale Indlæg. Bullens Sidestykker har en betydelig Størrelse og danner en stor Del af Forsiden. De Borter, som nedentil forlænger Bullen, er i Regelen mange i Tal og udgør indtil Halvdelen af Længden. I dette Pelssnit er aabenbart to forskellige Typer sammenblandede: den arktiske Toskindsskjorte og den fortil aabne Kaftan, der bæres af alle samojediske Kvinder og i noget afvigende Form hører til en Del af de asiatiske Samojeders Mandsdragt. Det forekommer mig overvejende sandsynligt, at Samojederne under deres Vandring mod Nord fra sydligere Egne har medbragt Kaftanformen, som Kvinderne har kunnet bibeholde, dels fordi de i mindre Grad end Mændene er udsatte for Vejrligets Ekstremer, dels fordi de paa Grund af deres rigeligere Fedtlag bedre end Mændene udholder Kulde, dels endelig fordi det, at Pelsen er aaben fortil, letter Diegivningen. Mændene har i en Del af det asiatiske Omraade bibeholdt Kaftanen, men iøvrigt har de antaget Pelsskjorten, paa Grund af Klimaets Strænghed; det ligger nær at formode, at de har laant denne Form, maaske fra Ostjakerne. Ved Sammenblanding af Kaftanen og Pelsskjorten er imidlertid opstaaet det indviklede samojediske Pelsskjortesnit, der i mange Tilfælde ser ud, som om det var opstaaet ved, at en Kaftan var blevet lukket fortil og forsynet med en Hætte.

I. Lappiske Pelssnit.

I den lappiske Pelsskjorte træffer vi paa en Type, der baade i Henseende til Form og Snit afviger ganske betydeligt fra de hidtil betragtede Typer, skønt det er overvejende sandsynligt, at ogsaa denne har udviklet sig af Toskindsskjorten og derigennem staar i Forbindelse med Ponchoen.

Tavle IV, 1 og 1a (4724, 27, HHM.) er en lappisk Pels af brune Renkalveskind, vendt og tegnet forfra (IV, 1) og bagfra (IV, 1a) for at vise Snittet. Forsiden er dannet af eet Skind, som ud imod hvert Ærmegab er øget med en stor Kile, for at give Vidde og for at erstatte det svagere og mindre smukke Bugskind med bedre Materiale (jvf. den ovenfor omtalte tschuktschiske Pels 344, a, HHM.). Af samme Grund er der indsat en stor Øgningskile forneden paa hver Side. Rynkningen midt i hver Side af Forside-Skindet beror paa, at her er benyttet Bugskind, som paa Grund af sin Tyndhed let bliver for vidt i Kanten. I hver Skulder er indsat et særligt Bærestykke Den midterste Del af Ryggen er dannet af selve Rygpartiet af et Renskind; to andre Renskind er kløvede mediant, og Halvdelene indsatte i Siderne af Ryggen. Der er altsaa medgaaet tre Renskind alene til Rygsiden. For at give Pelsen Vidde er der indsat en Mængde Kiler forneden bagtil og i Siderne. Der er medgaaet 6 eller 7 Renkalveskind til denne Pels.

Hætte savner denne som alle andre lappiske Pelse, men er derimod forsynet med en høj opstaaende Krave, der indvendig er foret med Bugskind, udvendig med rødt Klæde. Den lille Aabning i Halsen fortil er lukket med en Klap, forsynet med to Huller, hvorigennem kan drages to Snore, ved hvilke Halsaabningen trækkes sammen. — I 4527, 9, HHM., en lappisk Barnepels, er den lille Klap, som lukker Halsaabningen, selve Pandehuden af det Renkalveskind, som danner Pelsens Forside, og de to Huller, hvorigennem Snorene er dragne, stammer fra Geviret.[1])

Denne ejendommelige Halsklap findes kun i de nordligste Lappers Pelse, men er vistnok at opfatte som mere oprindelig end den ret store Brystaabning, som nu findes i næsten alle lappiske Pelse, og som lukkes ved en Brystdug. — Hos de sydligste Lapper er det endog i nyere Tid blevet almindeligt at skære Pelsen helt igennem, saa den bliver aaben fortil. Uden Tvivl skyldes denne Ændring en Paavirkning fra

[1]) Denne Skindklap omtales af Leem, der kalder den Pæsk-Lok. Ifølge Leem er Inderpelsen — af Faareskind — nedskaaret i Brystet, og ligeledes de Renskindspelse, som gøres til Salg. Leem S. 72 og 77.

Bøndernes Klædedragt — det er Frakke-Façonen, som er tilstræbt. Det er dog meget almindeligt, at Renvogterpelsene har bevaret det ældre mere hensigtsmæssige Snit. I Hærjedalen har jeg set gamle Pelse, der oprindelig har været syet i den traditionelle Skjorteform, senere er blevet skaaret op fortil, for at tilfredsstille den herskende Smag, og derefter — da dette har vist sig at være upraktisk — atter er blevet syet sammen.

Renvogterpelsen har endnu helt ned til de sydligste Lapper i Regelen bevaret gammeldags Form og Snit. En saadan Renvogterpels gøres af temmelig svære Renkalveskind (af Dyr, slagtede i September). Forsiden bestaar af eet Skind, Ryggen derimod af to Skind, af hvilke det ene sidder i Midten, medens det andet er kløvet mediant, og en Halvdel anbragt paa hver Side af det midterste Skind. Disse Sidestykker i Ryggen maa opfattes som analoge til de Sidestykker, der findes i Bullen af tschuktschiske, korjakiske, ostjakiske og samojediske Pelsskjorter. Snittet af den lappiske Pels minder dog mere om den tschuktschiske end om den ostjakiske Pels, idet nemlig Sidestykkerne aldrig naar om paa Bullens Forside; Forsidens Skind naar her altid saa vidt muligt ud til Siderne, og slaar det ikke til, indsættes Øgningskiler mod Ærmegabene og under disse.

I de nordlige Lapmarker er Bullen ikke kantet forneden. I de sydlige derimod afsluttes den med en Bort af Faare- eller Gedeskind. For Haanden er der en 6—10 cm bred Bort af Renskind med Haarsiden indad, udvendig beklædt med rødt eller blaat Klæde. Hætte findes aldrig, men derimod en opstaaende Krave af to Lag Skind, med Haarlag til begge Sider. Kraven er navnlig i de nordlige Lapmarker meget høj og tjener som en ganske virksom Beskyttelse mod Blæst.

Den lappiske Pels har saaledes en noget særegen Stilling indenfor de arktiske Skjorteformer. Medens Toskindsskjortens Omdannelse hos de asiatiske Arktikere navnlig beror paa Indsættelse af Sidestykker i Bullen og brede, forlængende Borter, udmærker den lappiske Pels sig ved sin Rigdom paa Kiler, der giver den en overordentlig Vidde forneden. En smuk lappisk Pels skal sidde som et kort Skørt under Bæltet med »Folder som Fingre«. Rygsidens elegant svajede Sømme i sydlappiske Pelse kan maaske tænkes at hidrøre fra Paavirkning af moderne Klædedragt; dog maa det erindres, at ogsaa Tschuktscherne skærer Pelsskjortens Ryg noget »i Figur«, uden at dette kan antages at skyldes en saadan Paavirkning (jvf. Tavle II, 7).

Forside-Skindet og det midterste Skind i Rygsiden af den lappiske Pels repræsenterer den oprindelige Toskindsskjorte; at denne — og

derigennem Ponchoen — virkelig er Grundformen, sandsynliggøres yderligere derved, at det simple Ponchosnit ikke er Lapperne fremmed. Som tidligere anført er den lappiske Bjørneskindskrave en simpel Poncho, og i den sydlappiske Regnkofte, Rongka, er Bullen en Poncho, der er sammensyet i Siderne.

J. Eskimoiske Pelssnit. Foreløbig Oversigt.

Hos de nordamerikanske Arktikere har Toskindsskjorten undergaaet lige saa betydelige Ændringer som i det nordlige Eurasien; men Ændringerne er her gaaet i andre Retninger. Medens de asiatiske Pelsskjorter udmærker sig ved en overordentlig Vidde, som er opnaaet derved, at et Skind er indsat i hver Side af Bullen (»Fireskindsskjorten«), slutter den eskimoiske Pels altid temmelig tæt til Kroppen. I Overensstemmelse hermed er næsten alle eskimoiske Pelse af Sæl- eller Renskind sammensyede i Siderne, idet Bullen bestaar af kun to Skind; de i asiatiske Pelse almindelige brede Sidestykker mangler og er overflødige paa Grund af den ringe Vidde. De to Skind, udgørende Bullens For- og Bagside, genfindes næsten altid let; der kræves to Skind til en eskimoisk Pels — selv det mærkelige Urmenneske i et Sagn fra Sledge Island[1]) maa flaa Skindet af *to* Rener, før han kan gøre sig en Klædning.

En ofte bemærket Ejendommelighed i de eskimoiske Pelses Form er den Udtungning af Bullens nedre Parti, som navnlig gør sig gældende i Kvindedragten, men ogsaa spores i Mandsdragten. Maaske optræder denne Udtungning i sin simpleste Form i Kvindedragten i Alaska; her er Pelsen opslidset lateralt til Hofterne, og Bullen ender forneden med to brede, halvrunde Flapper, som naar omtrent til Knæene, idet den bageste kun er ubetydeligt længere end den forreste.[2]) Hos de centraleskimoiske Kvinder er Udtungningen ligeledes meget iøjnefaldende, men her er den bageste Flap altid betydeligt længere end den forreste, og begge Flapperne er i Regelen temmelig smalle og aftager i Bredde nedefter; den bageste faar derved ofte en udpræget Haleform og kan være meget lang. Hos de Eskimoer, som Parry traf

---

[1]) Nelson. S. 507.

[2]) Nelson. Pl. XV og XVIII. Murdoch. Fig. 61.

ved River Clyde, naaede den bageste Flap næsten til Jorden.[1]) Samtidig er Udskæringen i Siden stærkere rundede, mere aabne.[2])

Allerede i de centraleskimoiske Kvindedragter kan iagttages en begyndende Reduktion af Flapperne; de er betydelig smallere end i Alaska, og den forreste Flap kan være temmelig lille, medens den bageste ganske vist ofte udmærker sig ved en ekstravagant Længde. Hos Polareskimoerne er Reduktionen gaaet videre; begge Flapper er her langt mindre anselige, baade i Længde og Bredde, og stadig er det den forreste, som er mindst.[3])

De vestgrønlandske Kvinder har ifølge gamle Afbildninger[4]) tidligere haft større og bredere Flapper i deres Pelse end nu. Der ligger nær at formode, at ogsaa den østgrønlandske Kvindedragt tidligere har været forsynet med større Flapper; de, som nu bæres, er temmelig rudimentære (jvf. Tavle VI, 3).

I den eskimoiske Mandsdragt findes Opslidsningen af Bullens Sider og den dermed følgende Udtungning sjældnere og aldrig i saa ekstrem Grad som hos Kvinderne. Paa Aleuterne og Kadjak bar saavel Mænd som Kvinder lange og temmelig vide Pelse, der naaede til Knæene eller endnu længere og aldrig synes at have været opslidsede i Siderne. Lignende lange Pelsskjorter, i Alm. af Gnaverskind, bæres endnu af de eskimoiske Mænd i det sydlige Alaska, omkring Kuskokvim,[5]) medens Kvindepelsene her er opslidsede. Nord for Kuskokvim, op til nedre Yukon, er Mandspelsene noget kortere og er — ifølge Nelson — i Reglen skaarne lige forneden, men kan dog være opslidsede et kort Stykke i Siderne og som Følge deraf noget udtungede, som det ses af Pl. XVII i Nelsons Værk (en Mandspels af Renkalveskind fra C. Vancouver). Nord for Yukon derimod og op til Point Barrow er Mændenes Pelse temmelig korte, naaende kun lidt nedenfor Hofterne, i Reglen lidt længere bagtil end fortil, men ikke saaledes som Kvindernes Pelse opslidsede i Siderne eller udtungede for og bag. Hos Centraleskimoerne er Mandspelsen ligeledes kort og hos de fleste Stammer ikke opslidset i Siderne; dog naar Aivilik-Mændenes Pels til midt paa Laarene og er opslidset i Siderne omtrent til Midjen. I en Del af det central-

---

[1]) Parry: Journal. S. 203.

[2]) Boas I. Fig. 528. Boas II. Fig. 71, 151, 152, Pl. III og IV. Turner. Fig. 34—40. Low. Pl. overfor S. 164 og 174.

[3]) Steensby. Fig. 80 o. f.

[4]) P. Egede. Afbildning overfor S. 2. Cranz. B. I. Tavle III. H. Egede. Tavle overfor S. 93.

[5]) Nelson. S. 32 og Pl. XV.

eskimoiske Omraade (især Kinipetu- og Netchillik-Stammerne) er Mandspelsen forsynet med en ret betydelig Flap eller Hale bagtil, der minder om det tilsvarende Parti af Kvindepelsen; den for Kvindepelsen karakteristiske forreste Flap findes derimod ikke.[1]) Ved Hudsonbugtens Østkyst, ved Ungavabugten og paa Baffinsland er »Halen« paa Mændenes Pels temmelig kort eller mangler; her optræder derimod en lille median Opslidsning af den nederste Del af Bullens Forside.[2]) Hos Polareskimoerne har Mandspelsen en meget diminutiv Flap bagtil, og fortil findes her en ringe Antydning af en saadan.[3]) Vestgrønlandske Mandspelse kunde allerede paa Hans Egedes Tid være skaarne lige forneden; dog havde nogle »en Snip for og Bag«.[4]) De østgrønlandske Mandspelse er i Alm. ganske jævnt skaarne forneden, men i nogle Tilfælde ses en rudimentær Flap.[5])

Hos de nordvestlige Dénéer er Skindskjorten ofte, saavel i Mands- som i Kvindedragten opslidset i Siderne og udtunget fortil og bagtil[6]) (se Tavle X, 5). Sandsynligvis staar dette i Forbindelse med den her omtalte samme Ejendommelighed hos deres eskimoiske Naboer, hvad enten Skikken er kommen fra Eskimoerne til Dénéerne eller omvendt — det første er vel det rimeligste, da Dénéerne jo i det hele taget er ret uselvstændige i Kulturudvikling og har antaget mange Træk fra Nabofolkene.

Det forekommer mig ikke usandsynligt, at Opslidsningen af Pelsens Sider er en saa gammel Skik, at den maaske endogsaa kan betragtes som en Arv fra selve den primitive Toskindsskjorte; denne har oprindelig haft Ponchoform og slet ikke været sammensyet i Siderne. Senere er den blevet samlet under Ærmerne ved Hjælp af gennemtrukne Remme (jvf. Hd64, KNM., beskrevet Side 57), og omsider har der fundet en Sammensyning af Siderne Sted. I en lang Toskindsskjorte kan det imidlertid være ret uheldigt at lade Siderne være lukkede helt ned; en lang Pelsskjorte maa for ikke at hindre Legemets Bevægelser enten have en betydelig Vidde eller ogsaa være opslidset. I det nordlige Eurasien har man valgt den første Udvej, og det synes, at ogsaa Aleuterne og Konjagerne har foretrukket at gøre Pelsen vid.

[1]) Low. S. 176. Jvf. Amundsen. Fig. S. 112, 113, 213, 222. Boas II. S. 102. Fig. 150. Pl. I, II.

[2]) Turner. Fig. 30, 31. Boas I. S. 555.

[3]) Steensby. Fig. 74—79.

[4]) Hans Egede. S. 72.

[5]) Holm. Tavle VIII.

[6]) Morice. Anthropos II. S. 3.

De øvrige Eskimoer har derimod aabenbart valgt den anden Udvej, at lade Pelsskjorten være aaben i Siderne paa det nederste Stykke. For at forvisse sig om Opslidsningens praktiske Værdi behøver man blot at kaste et Blik paa Fig. 5, S. 38 i Murdochs Værk om Point Barrow Eskimoerne, som forestiller en Kvinde ifærd med at strække et Skind — man forstaar da let, at en lang, snæver Pelsskjorte uvægerlig vil sprænges under et Arbejde, som kræver stærke Kropbevægelser, hvis den ikke er opslidset i Siderne. I sin Afhandling om Polareskimoerne har Steensby[1]) fremsat den Hypotese, at Opslidsningen af den eskimoiske Pels skyldes en Tilpasning til Kajaken. Hertil maa dog siges, at den lange og snævre Toskindspels, som ovenfor anført, vil være en slem Hindring ikke alene for det mandlige Arbejde, men ogsaa for det kvindelige, og at Opslidsningen derfor ikke kan opfattes udelukkende som en Tilpasning til Kajaken. Endvidere er det tvivlsomt, om Opslidsningen virkelig betyder nogen effektiv Fordel for Kajakmanden; de lange Flapper vil snarere være lige saa meget i Vejen som den lange Skindskjorte før Opslidsningen. Derimod skyldes *det* rimeligvis en Tilpasning til Livet i Kajaken, at den eskimoiske Mandspels næsten altid er meget kort, kun naaende til Hofterne eller den øverste Del af Laarene. Det er sandsynligt, at den ikke altid har været saa kort, men tidligere har haft en lignende Længde som hos de nordlige Indianere eller Eskimoerne i det sydlige Alaska. Som ovenfor anført kan Mandspelsen i det midterste Alaska være opslidset, om end i mindre Grad end Kvindepelsen; ligeledes er den opslidset hos Aivilik-Stammen; i Vestgrønland har den tidligere undertiden haft Flapper for og bag, i den polareskimoiske Mandspels kan saadanne endnu paavises, ligeledes undertiden i den østgrønlandske, om end rudimentære. Rimeligvis bør ogsaa den Hale, som centraleskimoiske Mandspelse i Reglen bærer, tydes som den tilbageblevne Rest, efter at den forreste Flap er fjærnet. Det er derfor sandsynligt, at der — antagelig som en Tilpasning til Kajaken — har fundet en Forkortning Sted af den eskimoiske Mandspels, og at denne før Forkortningen har været opslidset i Siderne. Derimod er Opslidsningen næppe at opfatte som en Tilpasning til Kajaken, men er snarere *en Arv fra Toskindsponchoen*, bibeholdt fordi den er hensigtsmæssig.

De vestgrønlandske Kvindepelse har ifølge gamle Afbildninger tidligere haft noget bredere og længere Flapper. Ogsaa i den østgrønlandske og polareskimoiske Kvindedragt maa der antages at være fore-

---

[1]) Steensby. S. 342.

gaaet en Reduktion af Flapperne. Muligvis er dette sket ved en Art Korrelation som en Følge af Mandspelsens Forkortning. Det synes i hvert Tilfælde ikke at kunne forklares ud fra umiddelbart virkende praktiske Motiver, thi for Eskimokvinderne, der ikke færdes i Kajak, er Flapperne ikke til nogen Ulejlighed, men vel snarere til Nytte, hvorfor de ogsaa stadig bibeholdes af centraleskimoiske og vesteskimoiske Kvinder. — Forøvrigt er disse ejendommelige Flapper aabenbart forbundet med Forestillinger af æstetisk Natur — ligesom den i kamtschadalske og korjakiske Pelse optrædende Hale (se Side 65).

— Skønt de eskimoiske Pelse paa Grund af deres Snæverhed har undgaaet de brede Sidestykker, der karakteriserer de asiatiske Skjorteformer, saa har den simple Toskindsskorte dog ogsaa hos Eskimoerne undergaaet betydelige Ændringer i Henseende til Snittet. Dette gælder navnlig Pelsens øvre Parti, hvor Snittet ofte er saa ejendommeligt omformet, at Pelsskjorten straks for en flygtig Betragtning deler sig i en øvre og en nedre Del. Ved nærmere Undersøgelse viser det sig, at de fleste Afvigelser fra det simple Toskindssnit staar i tydelig Relation til Ærmerne og Hætten og tjener til at sikre disse Deles Forbindelse med Bullen.

Det simpleste Snit maa man derfor vente at finde i Skjorter uden Hætte. Aleuterne, Konjagerne og en Del Eskimostammer i Alaska syd for Yukon bærer — eller bar — hætteløse Pelse; men Snittet i disse er dog temmelig kompliceret som Følge af Materialets Natur, de bestaar nemlig af Skind af mindre Dyr som Fugle og Gnavere. Jeg vil derfor foretrække at behandle disse Former senere. Hættepelse bæres af Vesteskimoerne nord for Yukon og af nogle Kystboer syd for Yukon, af alle Central- og Østeskimoer. I Smaabørns Dragt er Pelsen dog ofte uden Hætte, og her kan Toskindssnittet virkelig findes næsten i oprindelig Simpelhed. Som Eksempel herpaa kan tjene L, 5063, KNM., en østgrønlandsk Barnepels af Sælskind (Haarsiden vender indad); hele denne Pels bestaar af to Skind, syede sammen langs Skuldrene og Ærmernes Overrand samt langs Siderne og Ærmernes Underrand.

I de fleste eskimoiske Hættepelse dannes Hættens Bagside af det samme Skind, der danner Bullens Rygside (ligesom i de ostjakiske Hættepelse). Allerede herved opnaas en ret fast Forbindelse mellem Bul og Hætte; yderligere styrkes denne ved, at de Skindstykker, som danner Hættens Sider, forlænges ned i Bullens Forside.

Ejendommelig for næsten alle vesteskimoiske Hættepelse er to hvide Kiler af Renens Bugskind, som udgaaende fra Hættens Sider strækker sig ned i Brystet. »Dobbelte Hætterødder« kunde man passende kalde

disse Kiler; de ses tydeligt i Tavle IV, 2 (16,241, KUM.), en Mandspels af Renskind fra Herscheløen. Naar Bullen er sammensat af mange Skindstykker, som f. Eks. i Pelse af Gnaverskind eller i de meget kunstfærdige vesteskimoiske Kvindepelse af Renkalveskind og tyndt Bugskind af Ren,[1]) strækker der sig endog fire saadanne Kiler ned fra Hættens Sider, idet to af dem gaar ned i Bullens Forside, to i dens Rygside. Ved disse Hætterødder opnaas to Fordele: Forbindelsen mellem Hætte og Bul sikres, og endvidere bidrager de til at give Bullens øverste Parti forøget Vidde. Fra Centraleskimoerne kender jeg ikke denne Snitejendommelighed, og ifølge Murdoch[2]) optræder »the pointed throat pieces«, som han kalder Hætterødderne, ikke østligere end Eskimoerne ved Anderson River. I det sydlige Alaska hos Aglegmjuterne kan i de senere beskrevne Pelse af Gnaverskind iagttages et Slags rudimentære Hætterødder, der sikkert bibeholdes som Ornament. Maaske bør ogsaa de to store hvide Trekanter, der i Renskindspelse fra Netschillik- og Aivillik-Eskimoerne er indsat i Bullens Forside, opfattes som et Slags ornamentale Rudimenter af Hætterødderne. De i østgrønlandske Kvindepelse almindeligt forekommende to lodrette ornamentale Striber, der fra Hættens Sider strækker sig ned i Bullens Forside, kan der ligeledes være Grund til at opfatte som Hætterods-Rudimenter. At de dobbelte Hætterødder ikke er de centrale og østlige Eskimoer ganske ukendte, ses deraf, at de endnu anvendes i Tarmskindspelse fra disse Omraader. (Jvf. »Hætterødder« i korjakiske Pelse, omtalte Side 64).

De østlige og centrale Eskimoer anvender forøvrigt en anden Form af Hætterødder; Hættens Sidestykker samles under Ansigtsaabningen og løber herfra som en enkelt Kile ned i Bullens Brystside. Denne »enkelte Hætterod» er overmaade almindelig i øst- og vestgrønlandske Mandspelse. Ogsaa i grønlandske Kvindedragter kan den enkelte Hætterod eftervises, hyppigst i vestgrønlandske, sjældnere i saadanne fra Østgrønland og Polareskimoerne. Endvidere findes den i Kvindepelse fra Labrador, Hudsonstrædet og det østlige Baffinland, derimod kun yderst sjældent i centraleskimoiske Mandspelse. — Naar Hættens Bagside, som f. Eks. i østgrønlandske Mands-Yderpelse, ikke dannes af det samme Skind som Bullens Rygside, forlænger Hætten sig gærne ned i denne med en bred, lige afskaaret »Rod«.

Naar det bageste Skind i Bullen fortsætter sig op i Hætten, er det

[1]) Nelson. Pl. XVIII. Murdoch. Fig. 61.

[2]) Murdoch. S. 120.

kun naturligt, at Halsaabningen udskæres i det forreste Skind. Sømmen, der forbinder Bullens to Skind, ligger i eskimoiske Pelse næsten aldrig lige paa Skuldrene, men noget bagtil, og i Regelen sender Bullens forreste Skind to brede Forlængelser ud over Skuldrene og et kortere eller længere Stykke ned i Rygsiden; navnlig hos Centraleskimoerne er dette Forhold meget iøjnefaldende — her kan disse Forlængelser, f. Eks. i Netchillik-eskimoiske Mandspelse som vist i Tavle IV, 4 (15, 783, KUM.) naa mere end halvvejs gennem Bullens Rygside. Derved at en egentlig Skuldersøm saaledes undgaas, opnaas der sikkert en betydelig Styrkelse af Skulderpartiet. — I nogle Tilfælde, navnlig i Kvindepelse og hos Polareskimoerne ogsaa i Mandspelse, er Forlængelserne af Bullens Forside erstattede med særlige Skulderstykker, der gaar ned i Bullens For- og Bagside.

Ærmegabspartiet kan paa forskellig Maade være sikret mod Sprængning. Allerede de ovenfor omtalte Hætterødder vil, samtidig med at de giver Vidde over Brystet ogsaa tjene til at modvirke for stærk Spænding i Ærmegabene ved Armbevægelser. Et andet Middel, anvendt i nogle polareskimoiske Kvindepelse, er Indsættelse af særlige Stykker i Bullens Forside ind mod Ærmegabene — det er samme Fremgangsmaade, som er anvendt i den tschuktschiske Toskindsskjorte Tavle II, 5 (344, a, HHM.) og i Lappelsen Tavle IV, 1 (4724, 27, HHM.). Hos Vesteskimoerne findes i Mandspelse en mærkelig og sindrig Snitejendommelighed, der i høj Grad tjener til at sikre Ærmets Forbindelse med Bullen — af Bullens forreste Skind udskæres en Kile, der strækker sig ind i Underærmet, jvf. Tavle IV, 2 (15,755, KUM.). Det synes, at denne Snitejendommelighed slet ikke findes hos Central- og Østeskimoer. I centraleskimoiske Pelse kan der i Ærmets Underside foroven være indsat en trekantet Kile med Spidsen udefter (f. Eks. i 15, 790, KUM., Kvindepels fra Kong Williams Land). Maaske er denne Kile, som aabenbart tjener til at give Vidde til Ærmets øverste Del, ældre end den vesteskimoiske med Bullens forreste Skind sammenhængende Ærmekile, der øjensynlig betegner en ikke ringe Forbedring, idet den tjener til at forhindre Sprængning af Sømmen mellem Bul og Ærme. — Forøvrigt findes en lignende Ærmekile, men udgaaende fra Bullens Sidestykke, ogsaa i nogle tschuktschiske Kvindedragter (jvf. Side 60 og Tavle II, 3, 4).

Kantning af Bullens nedre Rand samt af Hætteaabningen og Ærmets Aabning for Haanden anvendes i den eskimoiske Dragt lige saa almindeligt som i andre arktiske Hættepelse. Materialet, hvoraf Kantningen bestaar, er forskelligt i de forskellige Omraader. Hos Vest-

eskimoerne er Hætteaabningen i Reglen omgivet først med en tommebred Strimmel Renskind med Haarsiden indad, derefter med en smallere Strimmel langhaaret Ulveskind eller Wolverine-Skind, hvis lange Haar giver en vis Beskyttelse mod Vinden. Lignende Skindstrimler kanter ofte Ærmerne for Haanden med Haarsiden indad, og forhindrer saaledes i nogen Grad Vinden i at blæse op gennem Ærmet. Forneden kantes Bullen ligeledes ofte med det samme langhaarede Pelsværk. Øst for Anderson River synes Kantning med Ulve- eller Wolverine-Skind at ophøre, [1]) hos Central- og Østeskimoer kantes Renskindspelse i Almindelighed med Renskind, Sælskindspelse med Sælskind; Kant af langhaaret Pelsværk ses derimod sjældent — kun i Vestgrønland kan Hundeskind anvendes som Kant i Hætteaabningen og for Haanden. Nogle Centraleskimoer, især Aivilik-, Kinipetu- og Netchillik-Stammerne, kanter Bullen med en Bort af lange Frynser, udskaarne i Renens Bugskind (Tavle IV, 4). — Det er en Ejendommelighed ved Skind, at det lettere rives paa langs (i Dyrets Længderetning) end paa tværs. Kantningen tjener derfor i høj Grad til at styrke Pelsens Rande og kan ingenlunde opfattes udelukkende som Pynt. Amundsen fortæller, at Gjøa-Ekspeditionens Medlemmer for ikke at se latterlige ud fjærnede Frynsebortene af deres Pelse, som var syede til dem af Netchillik-Kvinderne; men Følgen blev, at Pelsene snart begyndte at rulle sig sammen fra neden opefter. [2])

K. Eskimoiske Pelssnit. Hovedtyperne.

Efter denne foreløbige Oversigt over de eskimoiske Pelsskjorters vigtigste Snitejendommeligheder, vil vi betragte nogle karakteristiske Typer.

Tavle IV, 2 (16, 241, KUM.) viser Snitmønsteret af en *vesteskimoisk* Mandspels fra Herscheløen. Materialet er Renskind. Forsiden bestaar af eet Skind, i hvis øvre Del der er gjort fire Indsnit, saa der er fremkommet fem Flige, af hvilke den midterste, mærket a, sidder midt i Brystet og naar op til Halsaabningen, medens de to ved Siden af denne, bb, gaar over Skuldrene og naar et Stykke ned over Ryggen,

[1]) Murdoch. S. 120.

[2]) Amundsen. S. 256.

hvor Kanterne m syes sammen med Kanterne n af Bagsidens Skind. De yderste Flige, cc, strækker sig ind i Underærmet. Mellem a og bb indsættes Kilerne, k, af hvidt Renskind, »Hætterødderne«, der er Forlængelser af Hættens Sidestykker. Bullens Rygside bestaar ligeledes i Hovedsagen af eet Skind (kun er der indsat smalle laterale Kiler for at give Vidde), og dettes øverste Del, h, Skindet af Renens Nakke og Isse, danner Hættens Bagside. Hættens Top dannes af et særligt Stykke, t, Huden af en Rens Nakke, Isse og Pande; ovale Lapper er indsatte i Øjnenes Plads. Ærmet bestaar i Hovedsagen af eet Stykke; dog danner Kilen c som nævnt en Del af Ærmets Underside. For Haanden er der kantet med Odderskind; Hætteaabningen er kantet med langhaaret Wolverine; Bullens nedre Rand er prydet med en Bort af Skindmosaik (hvidt og mørkt Renskind) og en Kantning af Wolverine, hvis rødfarvede Kødside vender udad og fremtræder som en mørk Stribe.

Dette Snit stemmer temmelig nøje overens med det af Murdoch fremstillede af Point Barrow Eskimoernes Mandspelse af Renskind og Bjærgfaars Skind.[1]) Grove Arbejdspelse maa ofte undvære de langhaarede Pelsborter. — Omkring Beringsstrædet anvendes meget lignende Mandspelse — at dømme efter Nelsons Afbildninger — navnlig ses i flere af disse Hætterødderne særdeles tydeligt.[2]) Flere af de for vesteskimoiske Renskindspelse karakteristiske Snitejendommeligheder kan paapeges — om end noget modificerede — ogsaa i Pelse af mindre Dyrs Skind, som navnlig i det sydlige Alaska spiller en stor Rolle.

Den vesteskimoiske Kvindedragt har tildels udviklet sig i særlig Retning. I Henseende til Form mærkes — foruden de ovenfor omtalte Flapper — en Tendens til at indsnævre Bullen ganske lidt i Midjen og samtidig gøre den meget vid i Ryggen (for at give Plads til Spædbarnet, der bæres paa Ryggen under Pelsen). Lige i Nakken har Kvindepelsen en særlig Udvidelse til Barnets Hoved. Snitmønstret i Kvindepelsen er ofte i særlig Grad kompliceret, idet Bullen — tildels af æstetiske Hensyn — er sammenstykket af Renens Bug- og Benskind, saa der ved Afveksling af mørkere og lysere Striber fremkommer et ornamentalt Mønster. Som ovenfor omtalt findes »dobbelte Hætterødder« ogsaa i Kvindepelsene; derimod mangler Ærmekilerne i det af Murdoch gengivne Snitmønster af en Kvindepels fra Point Barrow.[3]) Ærmeki-

---

[1]) Murdoch. Fig. 54 og 59.

[2]) Nelson. Pl. IV, VI og VII.

[3]) Murdoch. Fig. 62. S. 119.

lerne er vel ogsaa af størst Nytte for Mændene, hvis Virksomhed medfører kraftigere Armbevægelser end Kvindernes (det maa dog erindres, at et Slags Ærmekiler er iagttagne i en tschuktschisk Kvindepels, se Side 60 og Tavle II, 3, 4.). Karakteristisk for det vesteskimoiske Kvindepelssnit er endvidere særlige Skulderstykker, hvilke i Forbindelse med de to Par Hætterødder (i Forsiden og Rygsiden) giver Bullen Udseende af at bestaa af en øverste og en nederste Halvdel; dette Udseende kan være yderligere markeret ved brede Indlæg af hvidt Renskind, der fortsætter Hætterødderne til Bullens Midte og derfra gaar skraat udefter — saaledes i 537, 18, PAM., en Kvindedragt af Renkalveskind fra Malemiuterne.

I en Mandspels af Renskind fra Eskimoerne ved Anderson River (Pd6. KNM.) mangler Ærmekilen, men den dobbelte Hætterod findes som i Alaska; Snittet er forøvrigt ret simpelt: et Skind danner Rygsiden og Hættens Bagside og Top, smykket foroven med Ørerne (jvf. ostjakiske Mandspelse, Side 70); Bullens Forside dannes af et Skind, som naar op til Hætteaabningen imellem Hætterødderne, og udenfor disse er der to særlige Skulderstykker, der bagtil naar lidt ud over Skuldrene.

Hos *Centraleskimoerne* savnes baade den dobbelte Hætterod og den fra Bullens forreste Skind udgaaende Ærmekile. Tavle IV, 3 (15,755, KUM.) er en Mandspels af Sælskind fra *Kong Williams Land;* den er lige afskaaret forneden. Snittet er saa overmaade simpelt, at det kunde tjene som Repræsentant for det typiske eskimoiske Pelssnit i sin simpleste Form. Forsiden bestaar af eet Skind, hvori foran er udskaaret Halsaabningen, begrænset af de to Flige bb, der strækker sig over Skuldrene et lille Stykke ned paa Rygsiden, hvor Randene, mm, syes sammen med nn. Bagsiden bestaar ligeledes af eet Skind, af hvilket det øverste Parti, h, danner Hættens Bagside. Hætten bestaar forøvrigt af Sidestykkerne, s, der her ikke strækker sig ned i Bullens Forside, og af Topstykket, t, en lille Trekant, der genfindes i de fleste vest- og centraleskimoiske Pelse, dog ikke i dem fra Hudsonstrædet og Cumberland Sound. I hver af Bullens Sidesømme er der forneden indsat en mindre Kile for at give Vidde, og nederst er Bullen afsluttet med en 10 cm bred Bort af Sælskind med Haarlaget gaaende horisontalt.

Netchillik-Mandspelsene af Renskind er fortil lige afskaarne, men bagtil forsynede med en halelignende Flap. Snittet stemmer forøvrigt i sine Grundtræk med Sælskindspelsens, men er ofte betydeligt mere kompliceret. Tavle IV, 4 (15, 783, KUM.), en Mandspels (formodentlig

til en Dreng) af tyndt Renskind, delvis ungt Renkalveskind, viser et Eksempel paa et saadant kompliceret Snit. Forsiden bestaar ogsaa her af eet Skind; ganske vist er der midt i Forsiden indsat to store trekantede Stykker af hvidt Renskind, men de tjener kun som Prydelse, og tilsvarende Stykker er udskaaret for at give disse Trekanter Plads. (Som ovenfor bemærket er det muligt, at disse Trekanter bør opfattes som et Slags Rudimenter af de dobbelte Hætterødder). De to Flige, som begrænser Halsaabningen, er her meget store, gaar over Skuldrene langt ned gennem Ryggen, dannende de laterale Dele af denne, saaledes at Kanten a' i Sidesømmen under Ærmegabet syes sammen med a, b' med b. Rygsidens Skind er derimod ganske lille og udskaaret i en ejendommelig femgrenet Figur; en Gren strækker sig ned i Pelsens halelignende Flap; de to næste Grene gaar en til hver Side, og Kanterne f' forbindes med Kanterne f af Forsideskindets Forlængelser; de to sidste Grene strækker sig op gennem Ryggen paa hver Side af en Forlængelse fra det Skind, der danner Hættens Bagside, og Kanterne e' syes sammen med Kanterne e af Forside-Skindets Forlængelser. Hætten har det sædvanlige trekantede Topstykke, her af Renens Pandehud, og to store Sidestykker, forbundne ved en Søm foroven. Hætteaabningen er kantet med hvidt Skind, lagt dobbelt, med Haarene vendende udad. Ærmet er kantet for Haanden med en bred Strimmel af Renens Bugskind med Haarsiden vendende indad. Bullens nedre Rand er prydet med en Bort af brede hvide og smallere mørke Skindstriber, efterfulgt af en Frynsebort. — Hvad der adskiller dette Snit fra det foregaaende, er i Hovedsagen, bortset fra Flappen, kun Rygsidens kunstfærdige Mosaik, der fremkommer dels derved, at Forside-Skindets Forlængelser strækker sig saa langt ned i Rygsiden, dels derved, at Hættens Bagside her bestaar af et særligt Skind, der sender en Hætterod-lignende Forlængelse ned i Rygsiden. Det er utvivlsomt de unge Renkalveskinds ringe Størrelse og forholdsvis ringe Styrke, der betinger dette indviklede Snit; til Trods for det noget skrøbelige Materiale gør det mosaikagtige Snit, den Maade hvorpaa Stykkerne ligesom er kilede ind i hverandre, dog Rygsiden temmelig modstandsdygtig mod Strækning i enhver Retning, samtidig med at der er frembragt en vis æstetisk Virkning.

De fleste Mandspelse af Renskind i den af Gjøa-Ekspeditionen hjembragte righoldige Samling fra Kong Williams Land har et for saa vidt simplere Snit, som Bullens og Hættens Bagside bestaar af kun eet Skind; dog findes der flere Eksempler paa voksne Mandspelse, hvor Rygsiden har det samme mosaikagtige Snit, som her er beskrevet.

I enkelte Renskindspelse fra Kong Williams Land, f. Eks. P, 129, KNM., findes en lys Kile, der fra Hætteaabningen strækker sig ned i Bullens Forside som en »enkelt Hætterod«, men dog uden Forbindelse med Hættens Sider.

Kvindepelsene fra Kong Williams Land afviger i følgende Træk fra Mandspelsene: de har to Flapper, af hvilke den forreste er noget mindre end den bageste; Hætten er meget stor og navnlig meget høj, sammensat af flere Stykker Skind, af hvilke det bageste strækker sig noget ned i Bullens Rygside, medens de øvrige Stykker ligger symmetrisk med Hensyn til en median Søm; i nogle Kvindepelse er Bullens Rygside stærkt udposet (for at kunne rumme Barnet), og som Følge deraf er Rygsidens Snit meget kompliceret. I 15, 791, KUM., en stor Kvindepels af svære Renskind, er denne Udposnings Midte dannet af Nakken og Panden af Rygside-Skindet; Resten af Udposningen dannes dels af Forlængelser fra det Skind, der danner Hættens Bagside, dels af indsatte Øgningsstykker.

Lignende Pelssnit som de her gengivne fra Netchillik-Eskimoerne synes ifølge Afbildninger i *Boas*: *The Eskimo of Baffin Land and Hudson Bay* at være fremherskende hos Stammerne ved Hudsonbugtens Nordvestkyst, Aivilik og Kinipetu. Jvf. saaledes Fig. 150 S. 103 i Boas' citerede Værk, en Kinipetu-Mandspels, med Tavle IV, 4 (15, 783, KUM.) i nærværende Arbejde; der genfindes det ejendommelige femgrenede Rygsideskind, den nedløbende Kile fra Hættens Bagstykke, samt de store i Forsiden indsatte trekantede Kiler. I Fig. 152 S. 105 hos Boas, Aivilik-Kvindepels, synes der i Snittet af den udposede Rygside at være nogen Overensstemmelse med den foran beskrevne Netchillik-Kvindepels (15, 791, KUM.).

Den i vesteskimoiske Kvindepelse iagttagne Indsnævring af Bullen i Midjen findes ogsaa i de centraleskimoiske Kvindepelse; men Opslidsningen i Siderne naar her helt eller næsten helt op til denne Indsnævring, og Pelsen faar derved Karakter af en Trøje, der slutter temmelig tæt forneden og har den største Vidde foroven. I Mandspelsene kan denne tætsluttende Trøje-Form være endnu mere udtalt, idet disse mangler den forreste Flap. Alle central- og østeskimoiske Kvindepelse og mange af de tilsvarende Mandspelse er indsnævrede forneden og har den største Vidde foroven; som Følge af denne Ejendommelighed, der stiller dem i Modsætning til alle andre arktiske Pelsskjorter, er Bæltet overflødigt og anvendes i Almindelighed ikke af Central- og Østeskimoer. En Særstilling indtager Aivilik-Eskimoernes Mandsdragt, der saavel fortil som bagtil naar ned paa Laarene, er temmelig vid

forneden, opslidset i Siderne og holdt sammen om Livet med en Rem, der maa opfattes som et Bælte.[1]) Maaske er den Skindrem, der af eskimoiske Kvinder anvendes i Forbindelse med Pelsen, knyttet i en Løkke under Brystet og draget rundt om Pelsen for at understøtte Barnet, der bæres paa Ryggen, udviklet af et Bælte. Ved Hudsonstrædet og Cumberland Sound er Mandspelsens Bul omtrent lige vid over det hele, naar til eller ganske lidt ned over Hofterne og har fortil forneden en median Opslidsning. De grønlandske Kvindepelse og — i mindre Grad — ogsaa Mandspelsene har den største Vidde foroven, og ofte er der en iøjnefaldende Indsnævring af det nederste Parti, hvilket bevirker, at Bullens nederste Rand slutter temmelig tæt omkring Hofterne eller nedenfor disse. Denne Ejendommelighed stemmer overens med Sælskindenes Form, disse smalner nemlig stærkt af nedentil — forøvrigt saa stærkt, at det ofte er nødvendigt at indsætte Kiler forneden i Bullens Sider med Spidserne vendende opad. Den betydelige Vidde af Bullens øvre Del falder i Kvindepelsene mest paa Rygsiden, hvorimod Brystsiden i disse kan være meget ringe (mindst i polareskimoiske Kvindepelse). I Mandspelsen er der ikke saa stor Forskel paa Ryg- og Brystvidde. Medens Kvindepelsenes Form er bestemt af Hensynet til Barnet, der bæres paa Ryggen, er Form og Snit af Mandspelsenes Skulderparti indrettet paa at give Armene fri Bevægelighed; særligt iøjnefaldende er dette i Kajakpelsene, der er saaledes konstruerede, at ingen Spænding kan opstaa i Ærmegabene ved voldsomme Armbevægelser. Derimod tillader Kvindepelsene i langt mindre Grad stærke Armbevægelser. Disse Forhold vil nærmere blive belyst gennem de følgende Typer.

Tavle V, 1 (P. 149. KNM.) er en Kvindepels fra *Exeter Sound.* Materialet er Sælskind med Haarsiden ud. Bullen er opslidset i Siderne til over Hofterne, den bageste Flap naar omtrent til Hælene, den forreste omtrent til Knæene. Hætten er overordentlig stor og rummelig. De vigtigste Sømme er markerede ved Indlæg af afvekslende lyse og mørke Skindstriber; derved bliver Snittet fremhævet; Rygsidens Skind naar op i Hætten og danner en meget stor Del af denne. Den forreste Del af Hætten bestaar dog af to brede Sidestykker, og øverst er — i Stedet for det trekantede Topstykke, der anvendes af Netchillik-Eskimoerne og i Alaska — indsat en lignende smal Stribe, som den der næsten altid anvendes i grønlandske Hætter. Nedentil fortsættes Bullens Rygside af den lange bageste Flap; det Sted, hvor denne be-

[1]) Boas. II. Pl. I, II.

gynder, er markeret ved en kort skraa Søm paa hver Side med Indlæg af mørke og lyse Skindstriber; en usynlig Øgningssøm gaar forøvrigt her tværs over Rygsiden. Bullens Forside er dannet af et Skind, som ved ikke markerede Sømme er forbundet med Skulderstykkerne, der — ligesom i de skildrede Renskindspelse fra Netchillik-Eskimoerne — fortsætter sig temmelig langt ned i Rygsiden. Fra Hætteaabningen strækker sig ned i Bullens Forside en afrundet Kile, bestaaende af to lyse Skindstykker, forbundne ved en median Søm; denne Kile er ganske vist ikke nogen direkte Fortsættelse af Hættens Sidestykker, men er dog utvivlsomt af Oprindelse en »enkelt Hætterod« — en saadan som kan paavises i mange grønlandske Pelse. Ærmerne, der i Hovedsagen bestaar af to Stykker med Søm foroven og forneden, er ved en simpel Søm forbundne med Bullen; det lyse Stykke Skind, som er indsat i Ærmets Forside, kan kun have ornamental Betydning. En meget bred Bort af lyst Sælskind afslutter Ærmet for Haanden, en noget smallere Bort af samme Materiale kanter Bullen forneden. — Det samme Snit genfindes i Pd3 a. K N M., en Sælskinds Kvindepels fra Hoffenthal (Hopedale) i Labrador. Det viser sig altsaa, at dette er en meget udbredt Type. Boas, der dog kun har iagttaget Dragtens Udsmykning, bemærker ogsaa om Kvindepelsen: »The styles from Labrador and Savage Island are almost the same as those from Cumberland Sound«[1]).

Som Eksempel paa en *labradoreskimoisk* Mandspels kan nævnes Pd2 c. K N M., fra Hopedale. Materialet er Sælskind, Haarsiden vendende udad. Bullen er lige afskaaret forneden. Snittet er overmaade simpelt: Bullen er dannet af to Skind, af hvilke det bageste tillige danner det meste af Hætten, der forøvrigt er konstrueret ligesom Hætten i den foran beskrevne Kvindepels, idet den har to brede Sidestykker fortil og en smal Midtstribe foroven. Der findes ingen Hætterod. I hver af Bullens Sidesømme er indsat en smal Kile med Spidsen opefter. Det mærkeligste ved Snittet er den Ejendommelighed, at Forsidens Skind ikke naar ud over Skulderen, men forbindes med Rygsidens Skind ved en Skuldersøm, der kun ligger ubetydeligt bag ved Midten af Skulderen; denne Skuldersøm er markeret ved Indlæg af en $2^1/_2$ cm bred Strimmel mørkt Sælskind. En Afbildning af denne Pelstype findes i Turners Værk (Fig. 32—33); i denne Afbildning er Skuldersømmen endog angivet lidt foran Skulderens Midte. Dette overmaade

---

[1]) Boas. II. S. 54 og Fig. 69—70. Fig. 70, a, b, Kvindepels fra Labrador, er næsten identisk med Tavle V, 1 i nærværende Arbejde. — Jvf. Turner, Fig. 36—37.

simple og blandt Eskimopelse ret enestaaende Snit synes altsaa at være almindeligt i de labradoriske Mandspelse af Sælskind. Ved Sydkysten af Hudsonstrædets vestlige Del anvendes i Mandspelse af Renskind et andet Snit[1]. Bullen er her bagtil forsynet med en ganske lille Halelignende Flap, og fortil er den mediant opslidset nedenfra og op til Brystet. Det fremgaar af Turners Afbildninger, at Forside-Skindet i disse Pelse naar ud over Skulderen og om paa Ryggen, saa at Sømmen mellem Forsidens og Bagsidens Skind her ligger bag ved Skulderen, saaledes som det er almindeligt i eskimoiske Pelse. Ifølge Boas[2] hører Pelse af lignende Type ogsaa til Mandsdragten ved Cumberland Sound; dog naar den mediane Opslidsning ikke saa højt op, og Flappen bagtil kan være længere og bredere end i det af Turner givne Eksempel eller den kan helt mangle.

Grønland har tre vel adskilte Type-Omraader: det polareskimoiske, vestgrønlandske og østgrønlandske, selv om der let kan paavises forbindende Træk saavel mellem disse indbyrdes som med andre eskimoiske Omraader.

Som Eksempel paa en *polareskimoisk* Kvindepels kan tjene Tavle V, 2 (L. 4356. K N M.), en Amaut af Sælskind (til Sommerbrug). Snitmønsteret er vedføjet. Rygside-Skindet, R, naar op og danner næsten hele Hætten, samlet foroven i en median Søm, uden noget indsat Topstykke; Hættens forreste Sider er dannede af særlige trekantede Stykker. De afstumpede Spidser, a, af Rygsideskindet strækker sig frem under Hætteaabningen og fortsættes af to smaa Kiler, der forenede ved en median Søm som en »enkelt Hætterod« løber lidt ned i Bullens Forside. Nederst danner Rygsideskindet den bageste halelignende Flap, hvis Form, indsnævret foroven, bred paa Midten, tilspidset mod Enden, er den samme som findes i de vestgrønlandske Kvindepelse, hvorimod den afviger fra de østgrønlandske. Allerede i Kvindepelsene ved Hudsonstrædet har den bageste Flap forøvrigt — trods sin langt betydeligere Størrelse — en meget lignende Form som i de polareskimoiske og vestgrønlandske Kvindepelse, idet den nemlig foroven er indsnævret, derefter atter bredere, for saa endelig at afsmalnes mod Slutningen. I den polareskimoiske som i alle andre eskimoiske Kvindepelse er Bullen kortest i Siderne, og dens nederste Rand løber herfra skraat ned mod Flapperne. Forsideskindet er temmelig lille og naar kun fra Bullens nedre Rand — hvor det danner den smalle, afrundede forreste Flap — op til midt paa Brystet. Her fortsættes det af to Skulderstykker, sk,

---

[1]) Turner. S. 209. Fig. 30—31.

[2]) Boas. II. S. 50. Fig. 67—68. Boas. I. S. 555.

der over Skuldrene naar et lille Stykke ned i Rygsiden; disse Skulderstykker, der i Kvindepelse fra Hudsonstrædet har Karakter af simple Øgninger, hører her nødvendigvis med til Snittet; Forsideskindet, F, er nemlig den forreste Halvdel af et Sælskind og kan kun naa til midt paa Brystet; to runde Lapper markerer Ørehullernes Plads i Sælskindet. Lignende Skulderstykker er karakteristiske for vestgrønlandske og sydøstgrønlandske Kvindepelse, men bruges derimod ikke ved Angmagsalik. Ind under hvert Ærmegab, men *ikke* strækkende sig ind i Ærmet, sidder et særligt halvrundt Stykke, ki (mørkt Sælskind), som danner lidt af Bullens Forside og med en kileformet Spids naar bag ved Ærmet om i Bullens Rygside; ogsaa dette Stykke er nødvendiggjort ved Forsideskindets Utilstrækkelighed — et Sælskind er jo særlig smalt fortil ved Hovedhuden. Ærmet bestaar af et Stykke Skind med Søm foroven fortil, markeret ved Indlæg af en smal Skindstrimmel. En smal Sælskindskant omgiver Hætteaabningen, Ærmets Aabning for Haanden og Bullens nedre Rand. Iøjnefaldende er det, at Bullens Forside og særlig Partiet mellem Ærmegabene er meget snævrere end den tilsvarende Rygside, som er bestemt til at rumme Barnet. En Læderrem, fastgjort til en Knap midt i Bullens Forside, kan føres rundt om Rygsiden og tjene til at holde Barnet oppe. — I mange polareskimoiske Kvindepelse af Sælskind er Snittet yderligere kompliceret derved, at Rygsiden er sammensat af flere Stykker; idet disse er af afvekslende mørkere og lysere Farver, frembringes derved en ornamental Virkning. Almindeligt er følgende Snit: Rygsidens Midte udgøres af en Stribe mørkt Renskind, der afsmalnes nedadtil, hvor det danner Halen, og opadtil mellem Skulderstykkerne, hvorfra det tilsyneladende fortsættes i tre smalle Indlæg, af hvilke det midterste løber mediant gennem Hætten, medens de to andre løber skraat op mellem Skulderstykker og Hætte. Foruden af dette mørke Midtstykke er Bullens Rygside dannet af to laterale Stykker lyst Sælskind. Som det nedenfor er vist, har dette Rygside-Snit Tilknytninger saavel i Vestgrønland som hos Netchillik-Eskimoerne. Hætten, der løber ned med en »enkelt Hætterod« fortil og bagtil, bestaar af to store Stykker lyst Sælskind, forbundne med en median Søm, der er markeret ved et smalt Indlæg af mørkt Skind. L. 4357. K N M. og 957, 2. P A M. kan tjene som Eksempler paa dette Snit.

De polareskimoiske Mandspelse af Sælskind stemmer overens med Kvindepelsene i et vigtigt Punkt, nemlig ved de særlige Skulderstykker, der begynder midt paa Brystet og over Skuldrene fortsætter sig ned i Rygsiden. Forsideskindet er altsaa ogsaa her afbrudt midt over Brystet;

en smal median Stribe fortsætter det mellem Skulderstykkerne op til Hætteaabningen. Ejendommeligt er det, at Skulderstykkernes bageste, indvendige Hjørner fortsætter sig med to kileformede Spidser, der løber langt ned i Rygsiden, frembringende et Ornament og mindende om de nedenfor omtalte »falske Kiler«, der i østgrønlandske Mandspelse strækker sig ned i Rygsiden fra Forsideskindets Skulderforlængelser. Rygsideskindet danner i den polareskimoiske Mandspels — ligesom i Kvindepelsen — næsten hele Hætten. Ejendommelig er en lille Flap af Isbjørneskind, der er fastsyet til Hætteaabningens nedre Rand, antagelig et Slags Hagevarmer. Ærmet kan bestaa af to Stykker med Søm foroven og forneden. Bullens Rand løber skraat ned mod Midten, hvor der fortil er en Antydning af en Flap og bagtil en lidt større saadan. Denne Beskrivelse er støttet paa L. 2169. K N M.[1]).

Af polareskimoiske Renskindspelse har jeg kun haft Lejlighed til at se et enkelt Eksemplar, L. 2094. K N M., en Mandspels af groft, meget langhaaret Skind af fuldvoksen Ren. Snittet er her meget særegent: det Skind, som danner Rygsiden og Hætten, gaar under Ærmegabene rundt om Siderne og danner (med Bugskindet) Størstedelen af Bullens Forside. Dog findes de for polareskimoiske Pelse ejendommelige særlige Skulderstykker (her af Renbellinger med vedhængende Del af Laarskindet), og i Bullens Forside sidder en smal median Stribe af flere Stumper langhaaret Renskind, sendende en Gren ud til hver Side lige nedenfor Skulderstykkerne. I Hættens Bagside er foroven skaaret et Stykke ud og Renens Pandehud sat ind i Stedet. Bullens nedre Rand har en kort haleformig Flap bagtil. Dette Snit er i høj Grad betinget af Materialets Form. Det vilde være ganske forfejlet at søge nogen Forbindelse med det i efterfølgende Kapitel behandlede Kappesnit; bl. a. viser de særlige Skulderstykker tydeligt nok, at det kun drejer sig om en Variation af den polareskimoiske Type. For at kunne anvende det store fuldvoksne Renskind i hele dets Udstrækning har man ladet det naa om paa Forsiden, der altsaa dannes af Bugskindet, hvorved et særligt Forsideskind er blevet overflødiggjort; dog har det været nødvendigt at styrke Forsiden ved det korsformige Indlæg af stærkere Skindstykker; Bugskindet alene vilde være altfor vegt og lade sig trække ud af Façon. Store Dyrs Skind faar ved deres Størrelse ofte — hos Eskimoerne — Indflydelse paa Snittet; dette kan vises for Brogens Vedkommende (Side 147), og vi skal nedenfor i den østgrøn-

[1]) Jvf. Steensby. Fig. 66 og 74—79. I sidstnævnte Figur ses Skulderstykkernes kileformede Forlængelser i Rygsiden.

landske Isbjørnepels se et andet Eksempel paa, hvorledes store Skind omdanner det traditionelle Snit.

Paa anden Maade influeres Snittet derigennem, at mindre Dyrs Skind anvendes; Eksempler herpaa kan ses i polareskimoiske Pelse af Ræveskind og Fugleskind. Jeg vil dog opsætte Omtalen af disse til senere.

Som Eksempel paa en *vestgrønlandsk* Kvindepels kan tjene Tavle V, 3 (Ld. 77. K N M.). Pelsen er afbildet forfra og fra Siden. Materialet er Sælskind med Haarsiden vendende udad. Snitmønsteret er vedføjet, dog er i dette ikke medtaget de Borter, som markerer Side-, Skulder- og Ærmesømme samt kanter Hættens og Ærmets Aabninger og Bullens nedre Rand. Paa flere væsentlige Punkter stemmer Snittet overens med den polareskimoiske Type. Rygsideskindet, R, danner Hætten; i dennes Top er indsyet en smal median Stribe. Sidegrenene, b', der er forlængede med tilsatte Øgninger, løber ned langs Hætteaabningen og fortsættes under denne af et trapezformigt Mosaik-Parti, der utvivlsomt er udviklet af en saadan »enkelt Hætterod«, som vi fandt i den polareskimoiske Kvindedragt og som findes endnu kraftigere udviklet i den vestgrønlandske Mandspels. Forsideskindet, F, naar — som i den polareskimoiske Kvindedragt — kun til midt paa Brystet, og fortsættes af de lange og smalle Skulderstykker, a, der strækker sig ned i Rygsiden. Bullen ender forneden med to Flapper, hvis Overensstemmelse med de tilsvarende i den polareskimoiske Kvindepels allerede er omtalt. Særdeles tydeligt fremtræder den for østeskimoiske Pelse karakteristiske Indsnævring af Bullens nedre Parti. Rygsiden er meget vid, bestemt til at kunne rumme et Barn; en Løkke er fastsyet midt paa Brystet til Fastgørelse af en Rem, der kan drages rundt om Livet, tjenende til at holde Barnet oppe. Særegen for de vestgrønlandske Kvindepelse er Ærmernes Form og endnu mere deres Anbringelsesmaade. De temmelig korte Ærmer er meget vide i Ærmegabet, men tillader dog kun en ringe Grad af vertikal Bevægelse; de er nemlig ikke anbragt vinkelret paa Bullen, i direkte Forlængelse af Skuldrene, saaledes som i næsten alle andre arktiske Dragter, men er derimod rettede skraat nedad og lidt fremefter, idet Ærmets Underside er betydeligt kortere end Oversiden; de minder i den Henseende noget om Ærmerne i civiliseret Klædedragt. Denne Anbringelsesmaade maa nødvendigvis besværliggøre Armenes vertikale Bevægelser; derimod begunstiger de meget vide Ærmegab, der især er udskaaret i Bullens Forside, alle horizontale Bevægelser, hvilket er særdeles heldigt for det kvindelige Arbejde, specielt Skindberedningen og Roning af Konebaaden. Endvidere gør

Ærmegabets Vidde det let at drage Armen ind i Bullen, en Bevægelse, der ofte foretages af eskimoiske Kvinder (ogsaa af eskimoiske Mænd og forøvrigt af alle de Arktikere, der bærer skjorteformede Pelse). Den ejendommelige Anbringelsesmaade af Ærmerne i de vestgrønlandske Kvindepelse har utvivlsomt — tillige med Bullens ringe Brystvidde — udviklet sig i Overensstemmelse dels med den Stilling, Eskimokvinderne indtager, naar de bærer Barnet paa Ryggen: lidt foroverbøjede, med Skuldre og Arme trukne fremefter, — dels med de Krav, som de for Kvindearbejdet karakteristiske Armbevægelser medfører. I andre eskimoiske Kvindepelse — navnlig polareskimoiske og østgrønlandske — kan iagttages begyndende Antydninger af den Anbringelsesmaade af Ærmet, der i de vestgrønlandske Kvindepelse har naaet en saa ekstrem Udvikling. Ærmet i den vestgrønlandske Kvindepels bestaar forøvrigt af to symmetriske Stykker (kun det ene af disse er medtaget i Snitmønstret), forbundne ved en Søm langs Oversiden (markeret) og en Søm langs Undersiden.

Ogsaa i Vestgrønland kan Kvindepelsens Snit varieres derved, at Bullens Rygside gøres af flere Stykker Skind. Som Eksempel herpaa tjener Tavle V, 4 (L D. 32 a. K N M.). Rygsidens Midte dannes her af et smalt Stykke mørkt Skind, der løber ned i den bageste Flap og opadtil ender i to Grene, der indenfor Skulderstykkerne omslutter den bageste »Hætterod«, en Forlængelse, der fra Hætten sænker sig ned i Rygsiden. Paa hver Side af dette Midtstykke er der forneden et temmelig bredt Sidestykke, der naar ind under Ærmegabet. Hætten bestaar af to symmetriske Stykker, forbundne ved en median Søm, der er markeret ved et Indlæg af mørkt Skind, der ser ud som om det var en Fortsættelse af Ryggens Midtstykke; fortil og bagtil løber Hætten ned i Bullen med en »enkelt Hætterod«. Skulderstykkerne er længere og bredere end i det foregaaende Eksempel, navnlig fortil. Den nederste Del af Bullens Forside er dannet af den forreste Ende af et Sælskind (to runde Lapper angiver Ørehullernes Plads, ligesom i den beskrevne polareskimoiske Kvindepels); af ornamentale Hensyn er Skindet kløvet mediant og atter syet sammen, med et Indlæg af Skindmosaik i Sømmen. Den forreste Flap i denne Pels er langt bredere end almindeligt i vestgrønlandske Pelse — sikkert er dette et gammelt Træk. — Af særlig Interesse er i det her beskrevne Snit det midterste Skind i Rygsiden; der er god Grund til at jævnføre dette med de tilsvarende Stykker i polareskimoiske Kvindepelse med kompliceret Rygsidesnit og i Netchillik-Pelsen 15, 783, K U M (Tavle IV, 4). I alle Tilfælde har Midtstykket en grenet Form: een Gren strækker sig ned i

den bageste Flap, to strækker sig op langs Siderne af den bageste Hætterod; i Netchillik-Pelsen findes desuden to laterale Grene, men heraf er der dog i det polareskimoiske og vestgrønlandske Eksempel kun Antydninger (et skarpt Hjørne under hvert Skulderstykke).

I vestgrønlandske Kvindepelse af Renskind genfindes for en stor Del de samme Træk som i Sælskindspelsene. Der findes forøvrigt kun yderst faa grønlandske Renskindspelse i Museerne; i Lc. 187. KNM. er Forsideskindet delt ved en median Søm, sikkert af ornamentale Hensyn, et Hætterod-lignende Ornament fortsætter sig langt ned gennem Forsiden. Forsideskindet er her ikke afbrudt midt paa Brystet, men fortsætter sig med to Forlængelser over Skuldrene ned i Bullens Rygside; dette ældre Træk findes forøvrigt ogsaa i nogle vestgrønlandske Kvindepelse af Sælskind, saaledes i L. 1594. KNM. — her naar Forsideskindet helt op til Hætteaabningen med en smal Stribe mellem to Hætterod-lignende Indlæg, og udenfor disse naar det op næsten til Skuldrene, hvor det usynligt gaar over i to Skulderstykker, der paa sædvanlig Maade naar ned i Rygsiden. Rygsiden af den beskrevne Renskindspels har et meget kompliceret Snit, med et forgrenet Midtstykke og flere smalle Sidestykker og mellemliggende Borter.

I nyere Grønlænderindedragter er Hætteaabningen omgivet med en meget bred Bort af Sælskind eller Hundeskind samt en vældig Perlebort. Idet Hætten i Almindelighed er nedslaaet, faar Hundeskindskanten Karakter af en høj opstaaende Krave og Perleborten hænger Pelerineagtig ned over Skuldre, Bryst og Ryg. — I saadanne moderne Grønlænderindedragter bæres udenpaa Inderpelsen et Betræk af Bomuldstøj, der har Form af en Hætteskjorte, hvis Bul har simpelt Ponchosnit, idet Forside og Rygside er ud af eet Stykke, uden Skuldersøm, med Hætteaabningen udskaaret i Midten; Hætten sender en kort og bred Hætterod ned i Bullens For- og Bagside. Selve Inderpelsen af Sælskind har ogsaa et meget simpelt Snit — dens Bul bestaar af et Forside- og et Bagsideskind med Søm langs Skuldrene, og Hætten har fortil og bagtil en firkantet Hætterod. Muligvis betegner dette Snit en Art Degeneration — det er simplere og tillige mindre holdbart end det mere komplicerede Snit, hvor Hætten dannes af Rygsideskindet og der ingen Søm findes midt paa Skulderen; interessant er det i saa Fald, at Snittet ved en saadan Degeneration falder tilbage til det simple Toskindssnit. Det kan dog ogsaa tænkes, at der ikke i de vestgrønlandske Inderpelse er Tale om nogen Degeneration, men at der netop her er bevaret et gammelt og simpelt Toskindssnit; denne sidste Antagelse vilde vinde i Sandsynlighed, dersom det samme simple Snit kunde paa-

vises i Inderpelse fra andre eskimoiske Omraader — hertil har jeg imidlertid ikke haft Lejlighed.

De vestgrønlandske Mandspelse er i Henseende til Snit simplere og vistnok mindre varierede end Kvindepelsene. Som et typisk Eksempel kan tjene Tavle VI, 1 (4211. KUM.), en Yderpels af Sælskind (Haarsiden ud); Bullen bestaar her af to Skind, af hvilke det forreste over Skuldrene naar et Stykke ned i Rygsiden, paa sædvanlig Maade, medens Rygsideskindet naar op og danner det meste af Hætten. I Toppen af Hætten er indsat en lignende rektangulær Stribe som i Kvindepelsen, og fortil under Hætteaabningen er indsat to Stykker lyst Sælskind, forbundne ved en median Søm, der danner en »enkelt Hætterod«. I hver af Bullens Sidesømme er forneden indsat en Kile med Spidsen opefter, og i Rygsiden lige under Forsideskindets Skulderforlængelser er der indsat Kiler, der fra Ærmesømmen strækker sig indefter (her har Forsideskindet ikke kunnet naa længere). Ærmerne udmærker sig i Sammenligning med Kvindepelsenes ved en overordentlig Længde samt derved, at Undersiden ikke er synderligt kortere end Oversiden, saa at Ærmerne sidder vinkelret paa Bullen, i direkte Forlængelse af Skuldrene — dette begunstiger vertikale Bevægelser, saadanne, som er nødvendige ved Kastning af Harpun og lignende; det bør forøvrigt bemærkes, at Ærmernes Anbringelse i Mandspelsene repræsenterer et ældre og enklere Udviklingstrin, sammenlignet med den foran beskrevne Anbringelsesmaade af Ærmerne i de vestgrønlandske Kvindepelse. At der i Grønland paa dette Punkt er fremkommet saa stor Forskel mellem Mands- og Kvindedragten, beror sikkert bl. a. paa, at her i højere Grad end i noget andet eskimoisk Omraade som Dragtmateriale anvendes Sælskind, hvis Stivhed har gjort det særlig nødvendigt at udvikle Dragtens Snit i Overensstemmelse med de hyppigst forekommende Bevægelser.

Endnu renere fremtræder Snittet i en Mandspels af mindre Dimensioner, f. Eks. i Ld. 31 a. KNM., hvor de anvendte Skind har kunnet række bedre til, saa Øgningskiler er undgaaede. Ved Tavle VI, 1 er vedføjet det meget enkle Snitmønster af en saadan vestgrønlandsk Mandspels. Forsideskindets (F) Skulderforlængelser strækker sig ned i Rygsiden, hvor aa forbindes med a'a'. Rygsideskindet, R, danner med sin øverste Del hele Hætten, idet m forbindes med m' (med et smalt rektangulært Indlæg i Sømmen), b syes sammen med b', og cc med c', hvorved »Hætteroden« fremkommer. Ganske det samme Snit anvendes i Kajakpelse af mørkt afhaaret, vandtæt Sælskind (»Vandskind«), f. Eks. i Lc. 46. KNM.

I de til Mandsdragten hørende Inderpelse synes derimod et andet og endnu simplere Snit at være fremherskende — her bestaar Bullen oftest af to Skind forbundne ved en lige Søm langs Skuldrene, og Hætten er af et særligt Stykke Skind med median Søm foroven og fortil, sendende en firkantet »Hætterod« ned i Bullens For- og Bagside. Dette Snit er altsaa det samme, som kan findes i vestgrønlandske Kvinde Inderpelse, og de samme Bemærkninger, som er knyttet til disse, gælder ogsaa her. I Inderpelsen vender Haarsiden indad; Materialet er enten Sælskind (ofte med Hundeskindskant i Hættens og Ærmernes Aabninger) eller helt af Hundeskind; dette sidste er muligvis et forholdsvis sent Træk, da Hundeskind synes at være meget lidt anvendt som Dragtmateriale hos andre Eskimoer.

Vestgrønlandske Mandspelse er i Nutiden lige afskaarne forneden, men som foran omtalt har ogsaa Mændene i Vestgrønland tidligere kunnet have Flapper i deres Pelse.

— Fra *Sydøstgrønland* har KNM. nogle gamle Dragtstykker, deriblandt nogle Sælskinds-Kvindepelse, hjembragt i 1849 og 1853. De viser i Henseende til Snit betydelig Overensstemmelse med de vestgrønlandske Former, hvorimod de staar Angmagsalik-Dragterne fjærnere. Som Eksempel kan tjene Tavle VI, 2 (Lc. 271. KNM.). Materialet er Sælskind med Haarsiden indad. Forsideskindet, der kun naar til midt paa Brystet, bestaar af den forreste Ende af et Sælskind; Ørehullerne er — som i mange vestgrønlandske og polareskimoiske Eksempler — markerede ved runde Lapper. Under hvert Ærmegab sidder en lignende halvrund Kile som i polareskimoiske Kvindepelse. De lange og smalle Skulderstykker naar langt ned i Bullens For- og Bagside. Hætten bestaar i Hovedsagen af to symmetriske Stykker, forbundne ved en median Søm, og naar et Stykke ned i Rygsiden; den rektangulære »enkelte Hætterod«, der fra Hætteaabningen strækker sig langt ned i Bullens Forside, er et særligt Skindstykke. Bullens Rygside bestaar af eet Skind, bortset fra de nedløbende Skulderstykker, Hættens Forlængelse og et lille rektangulært Stykke, der er indsat lige under Hætten. Bullen har bagtil en større Flap og fortil en mindre; de stemmer i Form overens med de i vestgrønlandske Kvindepelse iagttagne (jvf. Tavle V, 4). Ogsaa Ærmerne viser i deres Anbringelsesmaade Overensstemmelse med de vestgrønlandske Kvindepelse. Det er navnlig i Udsmykningen, at disse sydøstgrønlandske Dragter afviger fra de vestgrønlandske; de Borter, som kanter Hætteaabningen m. m., og en Del af de Indlæg, som markerer de vigtigste Sømme, er prydede med ejendommelige Broderier, bestaaende af paalagte Tarmskindstraade,

oversyede med Senetraad; disse Broderier minder i Teknik og Mønstre om nogle af de omkring Beringshavet og i Nordasien almindelige Renhaarsbroderier, og det vilde sikkert være en taknemmelig Opgave at gøre dem til Genstand for et nøjere Studium — dette ligger dog udenfor nærværende Arbejdes Rammer.

— Medens den sydøstgrønlandske Klædedragt saaledes, hvad Skjorteformerne angaar, viser nøje Tilknytning til Vestgrønland, finder vi i Dragterne fra *Angmagsalik* ret ejendommelige Typer. Den største Interesse knytter sig her til Mandsdragterne, som har udviklet mindst to helt forskellige Pelssnit; Kvindedragten synes — at dømme efter Museumsmaterialet — kun at have udviklet eet Pelssnit, som ganske vist rummer adskillige Særegenheder.

Tavle VI, 3 (Ld. 130. KNM.) er en østgrønlandsk Kvindepels af Sælskind (Haarsiden vender ud). Som Snitmønsteret viser, er Bullen og Hætten dannet af kun to Skind; det bageste af disse, R, danner Bullens Rygside og hele Hætten, løbende ned under Hætteaabningen med de to afstumpede Kiler, a, der tilsyneladende fortsættes ned i Bullens Forside som de to smalle Skindmosaik-Indlæg, a' a', fra hvis nederste Ender der hænger Skindstrimler ned. I Hættens Top er m og m' samlede til en median Søm, med et smalt Indlæg. Bullens Forside bestaar af eet Skind, F, som med de to smalle Spidser, bb, naar op paa Skuldrene, men dog ikke — saaledes som i næsten alle andre eskimoiske Pelse — over Skuldrene ned i Rygsiden. Fortil ender Bullen med en lille og tynd Flap, bagtil med en lidt længere af samme Form, altsaa afvigende fra de tilsvarende vestgrønlandske og polareskimoiske Former. Begge Flapperne ender med en tynd Skindstrimmel, ved hvilken Flapperne bindes sammen mellem Benene i koldt Vejr eller Snefog[1]). Hættens, Ærmets og Bullens Aabninger er kantede med Borter af sammensyede Skindstrimler. Særdeles tydeligt viser sig den i alle grønlandske Kvindepelse mer eller mindre fremtrædende Indsnævring af Bullen forneden. Ærmet bestaar af to Stykker med Søm fortil og bagtil — det er omtrent lige vidt over det hele, kun lidt indsnævret for Haanden. Ærmegabet er temmelig snævert, sammenlignet med det vestgrønlandske, men Ærmets Bevægelighed i vertikal Retning er større. I Ærmegabets Forside, hvor den forreste Søm i Ærmet støder til Ærmegabssømmen, er der en ejendommelig fremspringende spids Udposning, som dannes dels af Ærmet, dels af Forsideskindet, og som peger indefter. Hvad Betydning denne Udposning

[1]) Holm. S. 63.

har eller har haft, er mig ubekendt; men den er typisk for Kvindepelsene fra Angmagsalik, hvorimod jeg ikke har iagttaget den i Pelse fra nogen anden Lokalitet.

I noget større Kvindepelse, med meget rummelig Hætte og Rygside, bestemt til Optagelse af Barnet, kan Rygsideskindet være øget med flere Stykker, navnlig i Hættens forreste Del.

Den til Angmagsalik-Kvindedragten hørende Inderpels er af samme Snit som Yderpelsen. I Inderpelsen Ld. 130. KNM. er de hætterodlignende Indlæg, a' a', erstattede ved, at der paa samme Plads er syet Stikninger, som antyder Forlængelser af Hættens Sidepartier. Ærmet er i denne Pels af eet Stykke med Søm langs Forsiden.

At dømme efter Tavle VIII hos Holm, kan Kvindepelsen ogsaa være udstyret med »enkelt Hætterod«.

Østgrønlandske Kvindepelse og tildels ogsaa Mandspelsene er ofte udsmykkede med Skind- og Perlefrynser samt med Borter med ejendommelige Skindbroderier: smalle Pergamentbaand, paalagte i ejendommelige Mønstre og fastsyede med Senetraad.

I den østgrønlandske Mandsdragt er der Forskel paa Yder- og Inderpelsens Snit; vi vil først betragte den sidste, da den stemmer mest overens med de almindelige eskimoiske Snit-Typer. Tavle VI, 4 (Ld. 40. KNM.) viser Inderpelsens Snitmønster. Materialet er Sælskind med Haarsiden vendende indad. Det ses, at Bullens Bagsideskind som sædvanlig danner Hætten, i hvis Top er indsat den i østeskimoiske Hætter almindelige mediane Stribe; Fligene a a danner den afrundede Hætterod, der under Hætteaabningen sænker sig ned i Forsideskindet (ved a'). Forsideskindet strækker sig paa sædvanlig Maade over Skuldrene ned i Rygsiden; her støder de afstumpede Hjørner b b til b' b', hvorfra de tilsyneladende forlænges som to spidse nedløbende Kiler ved Stikningerne c c; ved dette Træk kommer Rygsiden af denne Pels til at minde stærkt om den polareskimoiske Mandspels, hvor Skulderstykkerne forlænger sig langt ned i Rygsiden af Bullen ved nedløbende Spidser (jvf. Side 91). I Siderne af Bullen er forneden indsat Kiler med Spidsen vendende opefter. Baade fortil og bagtil løber Bullens Rand ned i en median Spids, der maa opfattes som Rudiment af en større Flap. Hættens, Ærmets og Bullens Aabninger er kantede med en Sælskindskant.

En saadan Inderpels kan ogsaa være kantet med Hundeskind, saaledes i L. 4992. K N M., der forøvrigt afviger fra det foran beskrevne Eksemplar derved, at der ikke er noget Indlæg i Hættens mediane Top-Søm, og at der i Bullen er to smalle Sidestykker og ingen Side-

kiler. I Inderpelsen Ld. 35. K N M. mangler de nedløbende falske Kiler i Rygsiden, og endvidere er denne Pels skaaret lige forneden. Derimod er i en anden Inderpels med samme Nummer som den førstnævnte, Ld. 40. K N M., de nedløbende Kiler i Rygsiden, c c, virkelige indsatte Skindstykker, men ved en Søm skilt fra Forsideskindets indre Hjørne, b.

Inderpelssnittet genfindes i de østgrønlandske Kajakpelse af »Vandskind«[1]) og ligeledes i de korte Kajakpelse[2]) af hvidt afhaaret Sælskind, der om Sommeren anvendes sammen med den saakaldte »Halvpels«[3]). Tavle VI, 5 (18. 508. KUM.) er en østgrønlandsk kort Kajakpels; ogsaa her gaar Forsideskindet over Skuldrene lidt ned i Rygsiden, og fra dets indvendige Hjørner strækker sig de smalle nedløbende Kiler, som kendes fra Inderpelsene. Forøvrigt er denne korte Kajakpels afbildet her for at vise Ærmets ejendommelige Anbringelsesmaade; medens Ærmet i almindelige eskimoiske Mandspelse gærne staar vinkelret paa Bullen, er det her endog rettet lidt opefter, og den betydelige Vidde lige under Ærmegabet gør det let for Kajakmanden at løfte Armen i Vejret, hvilket jo ved Udslyngning af Jagtvaaben er i høj Grad nødvendigt.

Derimod findes i de til den østgrønlandske Mandsdragt hørende

---

[1]) Jvf. Holm. Tavle XXI.

[2]) Holm. Tavle XX og S. 60. I Vestgrønland laves korte Kajakpelse af lignende Form af hvidt Bomuldstøj.

[3]) »Halvpelsen« er et simpelt Skørt, der holdes oppe ved to Snore over Skuldrene, betrukne med Benperler. Den drages sammen under Armhulerne ved en Løbesnor, og den nedre Rand drages sammen om Kajakens Aabning, ligeledes ved Hjælp af en Løbesnor. Halvpelsens Snit er meget simpelt: et Stykke Skind (»Vandskind«) med Søm mediant bagtil. Den er omtrent ens i Vest- og Østgrønland; dog udmærker den østgrønlandske sig ved en lille median Spids i den øverste Rand bagtil og er her ofte prydet med et Ornament, der minder om de »falske Kiler« i Inderpelsen — to nedløbende Spidser, begrænsede af paasyede Skindstrimler. — »Halvpelsen« er maaske Skørtets eneste Forekomst indenfor det arktiske Omraade; det synes ikke at have haft nogensomhelst Indflydelse paa Udviklingen af andre eskimoiske Dragtformer. Det minder noget om det Skørt, der bæres af giljakiske Mænd paa Vinterrejser (skønt der sandsynligvis ingen Forbindelse er mellem de to Former, Om det giljakiske Skørt se L. v. Schrenck. III. S. 392. — Derimod er der god Grund til at formode en Sammenhæng mellem den grønlandske Halvpels og det ejendommelige Kajakskørt, der ifølge James Cook anvendtes af Beboerne paa *Unalaska*; omkring Mandhullet var »a rim or top of wood, about which is seved gut-skin, that can be drawn together, or opened like a purse, with leathern thongs fitted to the outer edge. The man seats himself in this place, draws the skin tight round his body over his gut frock, and brings the ends of the thongs, or purse-string, over the shoulders to keep it in its place. (Cook. II. S. 514).

Yderpelse et helt afvigende og blandt eskimoiske Dragttyper mærkværdigt enestaaende Snit. Som Eksempel tjener Tavle VII, 1 (Ld. 40. K N M.). Materialet er Sælskind, Haarsiden vendende ud. Der er til Bullen medgaaet to Skind, eller rettere eet og et halvt, skaaret til, saaledes som Snitmønstret af Bullen viser. Rygsideskindet dækker Skuldrene og naar lidt ned paa Brystet, idet Halsaabningen (h) er udskaaret i det; det bestaar af et helt Sælskind med Undtagelse af Hoved- og Halshuden. Paa Skuldrenes Forside ses Forbenshullerne (f f), lukkede ved korte Sømme (»hollandsk Kastning« — den samme Søm, hvormed Lapperne lukker Forbenshullerne i Renskindet). Nederst i Rygsideskindet ses den Y-formede Søm, der er opstaaet ved, at Skindet af Sælens Hale (p) er syet sammen med Skindet af Bagbenene (b). Bullens Forside bestaar hovedsagelig af den forreste Del af et Sælskind; lige under den Søm, der gaaende tværs over Brystet forbinder Forside- og Rygsideskindet, ses derfor Sælens Ørehuller (ø), og nederst paa Forsiden ud mod Siderne ses Forbenshullerne, lukkede med »hollandsk Kastning« (en lille Strimmel af Forbenshuden er skaaret ud og hænger ved indvendig, lige ovenfor Forbenshudens Sammensyning). Da Forsideskindets øverste Del er temmelig smal, er der her indsat to laterale Kiler (k). Som det ses af Snitmønsteret, foreligger her et tydeligt og simpelt Ponchosnit, der slet ikke forstyrres af Hætten, som er af et særligt Stykke (Sælens Nakke- og Hovedhud) med median Søm i Toppen og fortil under Hætteaabningen, fastsyet til den i Bullen udskaarne Halsaabning og naaende lidt ned i Bullens For- og Bagside med en Runding. Bullens Rygsideskind er ved de korte Indsnit (i i) bøjet rundt om Siderne under Ærmegabene og naar ganske lidt om paa Forsiden. Længere nede er Rygsideskindet for smalt til at kunne danne hele Rygsiden, og her bøjer Forsideskindet derfor om paa Rygsiden. Ovenfor Indsnittene i i naar Rygsideskindet ud i Ærmerne og danner en ringe Del af disse, der forøvrigt bestaar af eet Stykke Skind med Søm langs Undersiden. Ærmets Aabning for Haanden er kantet med Sælskind, derimod er Hætteaabningen, som kan drages sammen ved Hjælp af en Løbesnor, kantet med Isbjørneskind, og med samme Materiale er Bullen kantet forneden. Bullens For- og Bagside ender forneden med en median spids Udtungning af samme Form som de i Inderpelsen paapegte rudimentære Flapper.

Dette ejendommelige Snit, som er typisk for østgrønlandske Mands-Yderpelse af Sælskind, har en ganske isoleret Stilling indenfor de her studerede eskimoiske Dragttyper. Nærmest staar det ved det simple Toskindssnit, som er paavist i vestgrønlandske Inderpelse. Det er dog

baade muligt og sandsynligt, at en fuldstændig Samling af eskimoiske Dragtformer vilde rumme nærstaaende Typer ogsaa fra andre Omraader. Rimeligvis er dette saa forholdsvis lidet modificerede Ponchosnit meget gammelt, repræsenterende en Udviklingslinje parallel med — eller snarere ældre end — den saa vidt udbredte eskimoiske Toskindsskjorte, hvor Forsideskindet over Skuldrene naar ned i Rygsiden. I hvert Tilfælde er den østgrønlandske Yderpels et Bevis for, at det simple Ponchosnit, som jeg nu har paavist over en meget betydelig Del af det arktiske Omraade, heller ikke er Eskimoerne ukendt. Der er herefter intet overraskende i, at Vestgrønlænderne i deres Pelsovertræk af Bomuldstøj anvender det simple Ponchosnit.

Som en Modifikation af det østgrønlandske Yderpelssnit maa betragtes Mandspelsen af Isbjørneskind. I een Henseende er denne Type analog med den ovenfor behandlede polareskimoiske Mandspels af groft Renskind (L. 2094. K N M.); ogsaa her er Rygsideskindet saa bredt, at det naar rundt om Bullens Sider under Ærmegabene og ganske overflødiggør Forsideskindet. Forøvrigt er der ingen Forbindelse mellem den polareskimoiske og den østgrønlandske Form — den første er tydeligvis udviklet af det almindelige polareskimoiske Pelssnit, og den østgrønlandske Isbjørnepels er paa lignende Maade udviklet af det østgrønlandske Mands-Yderpelssnit. I begge Tilfælde skyldes den særlige Modifikation Anvendelsen af meget store Skind. Tavle VII, 2 (Ld. 64. K N M.) viser Isbjørneskindspelsen forfra og bagfra; den er krænget med den haarløse Inderside udad, for at Sømmene skal kunne ses. Snitmønstret viser, at Bullen og Størstedelen af Ærmerne bestaar af kun eet Skind, og ved Sammenligning med Tavle VII, 1 ses det tydeligt at være Rygsideskindet, der paa Grund af sin store Bredde har fortrængt Forsideskindet. Halsaabningen er udskaaret paa samme Maade, Indsnittene i hver Side af Skindet er meget dybe, og af de Partier, der ligger ovenfor Indsnittene, gøres Ærmerne, medens det, der ligger nedenfor Indsnittene, bøjes rundt og danner Bullens Forside i Forbindelse med den Del af Skindet, der ligger foran Halsaabningen. Punktet A forbindes altsaa med A', B med B', C med C', D med D', og herved dannes Ærmerne og Bullens Overdel; derefter forbindes Punkterne E og E' med E^2 og F med F', hvorved Bullens Forside opstaar. — Saaledes er altsaa fremkommet en Skjorte af eet Skind med median Søm fortil, uden at der ligger nogen Forbindelse med Kappen til Grund. Der kræves altid et detailleret Studium af Snittet og Jævnførelse med nærstaaende Former for at bestemme en Dragttypes rette Plads.

L. Skjorter af smaa Dyrs Skind. Sydvesteskimoiske og aleutiske Pelsformer.

Efter at denne Oversigt over en Række arktiske Pelstyper har vist, at Ponchosnittet og det deraf opstaaede Toskindssnit med forskellige Modifikationer har haft en overordentlig Betydning for den arktiske Dragts Udvikling, vil det endnu være nødvendigt at betragte to andre Grupper af Skjorteformer, der i Materiale og som Følge deraf ogsaa i Snit afviger fra de foregaaende af større Dyrs Skind. I den første af disse Grupper er Materialet Skindet af mindre Dyr, navnlig forskellige Arter af mindre Rovdyr, Gnavere samt Fugle og Fiske. I den anden Gruppe er Materialet Indvoldshinder af Pattedyr, navnlig Tarmskind.

Det maa vel paa Forhaand anses for sandsynligt, at Anvendelsen af saadanne Dragtmaterialer er noget senere udviklet end Anvendelsen af de større Dyrs Skind — alene af den Grund, at Brugen af mindre Skind kræver en noget fremskreden Udvikling af Sy-Færdigheden og af Tilskærer-Kunsten. Dog er der intet i Vejen for, at Brugen af mindre Dyrs Skind i og for sig kan være meget gammel — herfor taler den Omstændighed, at den ikke alene har en vid Udbredelse i det arktiske Omraade, men ogsaa er kendt fra sydligere Breddegrader. I det nordlige Kalifornien har saaledes været anvendt et løst Slag af sammensyede Skind af mindre Dyr[1]). Ogsaa Shoshonerne kunde gøre det løse Slag af mindre Dyrs Skind, f. Eks Bæver eller smaa Ulve, skønt de i Almindelighed foretrak Skindene af større Dyr[2]). En Déné-Stamme, som Mackenzie traf ved Peace River, under ca. 55° nordl. Bredde, anvendte Slag af Rensdyr- og Elsdyrskind, men desuden ogsaa saadanne af Gnaverskind[3]). En af de nordligste Déné-Stammer, Kawchodinne eller Hare-Indianerne, har faaet Navn af, at de for en stor Del lever af Polarharen, i hvis Skind de ogsaa delvis klæder sig[4]). De vestlige Dénéer bærer Slag af sammensyede Murmeldyr- og Los-Skind[5]). Dénéerne ved Portland Canal (Tsoet'saut) skal tidligere have baaret Slag af sammensyede Fugleskind[6]).

---

[1]) Mason. Ray Collection. S. 210 og Pl. II Fig. 7.

[2]) Lewis and Clarke. S. 312.

[3]) Mackenzie. S. 205.

[4]) Mackenzie. S. 44.

[5]) Morice: Western Dénés. S. 164.

[6]) Morice: Anthropos II. S. 6.

Disse Eksempler, der kunde forøges betydeligt, viser, at mindre Dyrs Skind ogsaa paa Dragtens tidligere Trin spiller en Rolle. At dette Materiale er meget benyttet i det arktiske Omraade har vi allerede set. Dog er Museumsmaterialet i denne Henseende særlig sparsomt; fra Nordasien har saaledes kun yderst lidet staaet til min Raadighed. Derimod har jeg haft Lejlighed til at studere et større Antal eskimoiske Former, navnlig fra det sydlige Alaska, Kadjak og Aleuterne, samt enkelte fra Grønland. Pladshensyn nøder mig til her kun at omtale nogle faa Hovedtyper.

I østeskimoiske Pelse af middelstore og smaa Dyrs Skind kan Afvigelserne fra de foran beskrevne Snit hovedsagelig opfattes som Øgningssømme, der ikke forekommer i Dragterne af store Dyrs Skind. Dette gælder saaledes om de polareskimoiske Blaarævedragter. I grønlandske Fugleskindsdragter er Bullen sammensat af Rækker eller Etager af Fugleskind. L. 4994. K N M. er en østgrønlandsk Fugleskindspels (Fjersiden indad); Bullen bestaar her af tre Rækker Skind, og dertil kommer endnu to Rækker, der gaar over Skuldrene. Skuldersømmen er meget uregelmæssig og ligger ikke lige midt paa Skulderen; begge disse Forhold forøger dens Holdbarhed. Hætten gaar med en bred »Hætterod« ned i Bullens For- og Bagside (som i de østgrønlandske Mands-Yderpelse). — I polareskimoiske Amauter af Fugleskind (f. Eks. L. 4353. KNM.) er den meget vide Rygside, som er bestemt til at rumme Barnet, styrket med en paasyet Læderrem, der gaar over hver Skulder og ned langs hver Side af Ryggen samt tværs over denne.

Der er maaske intet geografisk Omraade, hvor Smaadyrs Skind har fundet mere udstrakt Anvendelse som Dragtmateriale, end det sydvestlige Alaska, Kadjak og Aleuterne. Dette Materiale har her sikkert i høj Grad influeret paa Snittet; der findes her Dragttyper, som afviger ret betydeligt fra de i det foregaaende beskrevne eskimoiske.

Hvad der karakteriserer disse *sydvesteskimoiske Dragtformer* er følgende Hovedtræk:

Halsaabningen er omgivet af et Slags Bærekrave, et særligt Parti af Bullen, hvis Konstruktion tydeligvis er beregnet paa dels at styrke Halsaabningen, dels at bære Bullens Vægt. Endvidere er Ærmets Forbindelse med Bullen meget ofte sikret derved, at nogle af de Skind, som danner Bullen, strækker sig ud i Ærmet; den i det nordlige Alaska almindelige Ærmekile træffes dog ikke. Ofte er der truffet særlige Forholdsregler for at hindre en Sprængning af Partiet lige under Ærmegabet. Herved faar Bullens øvre Del en ret kunstfærdig Bygning, og selv for en flygtig Betragtning adskiller de sig fra Bullens nedre Del,

som er langt simplere bygget. Ejendommeligt er det endvidere, at Hætten mangler (bortset fra Tarmskindspelsene) i alle Pelse fra Aleuterne, Kadjak og i en Del af dem fra det sydvestlige Alaska. Er dette sidste et primitivt Træk? eller er Hætten bortfaldet ved en Reduktion, som Følge af det mildere Klima i disse Egne?

Det forekommer mig sandsynligt, at de aleutiske og konjagiske Pelse aldrig har været forsynet med Hætte; skønt de — paa Grund af det ejendommelige Materiale — har et temmelig kompliceret Snit, er de dog fuldkommen ens for og bag, hvilket sikkert bør opfattes som et primitivt Træk (jvf. Prærie-Indianernes Skindskjorter), og de bærer ikke i Snit eller Udsmykning noget Træk, der kunde tydes som Spor eller Rudiment efter Hætten. Ofte er de udstyrede med en svær Pelsbort, der kanter Halsaabningen; denne Pelsbort kan være erstattet med en opstaaende Krave af Sælskind, i Reglen prydet enten med Renhaarsbroderier eller med rødt Klæde. Det vil dog sikkert være forfejlet i denne Krave at søge en Rest af Hætten; derimod er det muligt, at den kan være opstaaet ved Efterligning af de russiske Uniformers Kraver — Konjagerne og Aleuterne har vist sig særdeles tilbøjelige til at efterligne fremmed Skik i Klædedragten. — Uforklaret staar det da ganske vist, at Aleuterne dog anvendte Hættepels-Formen i Tarmskindsskjorterne — maaske beror dette Forhold paa, at Tarmskindsskjorten er en yngre Dragtform, som muligvis er kommet fuldt færdig til Aleuterne fra de egentlige Eskimoer.

Paa Fastlandet hos Aglemiuterne ved Bristol Bay forekommer Pelse saavel med som uden Hætte. I nogle af disse sidste kan der ikke findes Spor af Hætten, og de stemmer temmelig nøje overens med Former fra Kadjak og Aleuterne; i andre viser der sig derimod Træk, der stammer fra Hættepelsene — saaledes er der i en hætteløs Pels af Murmeldyrskind (130, Etholéns Samling, HHM.), fra Aglemiuterne, midt i Brystsiden indsat to Kiler af hvidt Renskind med Spidsen nedad, og i Rygsiden to lignende Kiler. Udentvivl maa dette Ornament opfattes som en Levning af »Hætterødderne«; disse er nemlig ofte anvendt i Hættepelse af Murmeldyrskind fra Alaskas Vestkyst (f. Eks. i et Eksemplar i KNM., fra Mc. Clintocks Ekspedition). Dog kan der paa den anden Side i aglemiutiske Hættepelse af Murmeldyrskind findes Træk, der stemmer overens med de hætteløse Pelse fra Kadjak og Aleuterne — f. Eks. det særlige Bærestykke omkring Halsaabningen, og det Træk, at nogle af de Skind, som danner Bullens Skulderparti, strækker sig ind i Ærmet (jvf. 126, Etholéns Samling, HHM.); det sidstnævnte Træk genfindes endog i en Odderskindspels med Hætte af Murmeldyr-

skind fra Kuskokvim (593, 40, PAM.) og i en Fiskeskinds-Hættepels fra Yukonfloden Tavle VIII, 1 (593, 21, PAM.). Men blandet hermed optræder forskellige Træk, der viser disse sydvesteskimoiske Hættepelses Samhørighed med de øvrige foran beskrevne vesteskimoiske Typer fra det nordlige Alaska; af disse Træk er allerede nævnet »Hætteodderne«, der undertiden, naar Hætten er gjort af Murmeldyrskind, optræder som et ornamentalt Rudiment (f. Eks. i 128, Etholéns Saml. HHM.).[1]) Endvidere kan nævnes, at det i Toppen af vesteskimoiske Hætter iagttagne lille trekantede Stykke, der tillige er paavist i Hættepelsene fra Kong Williams Land, ogsaa findes i mange af de sydvesteskimoiske Hættepelse; saaledes sidder i de aglemiutiske Murmeldyrpelse 126, 127 og 128, Etholéns Saml. HHM. i Hættens Top et Stykke Renskind (ganske vist af oval Form), og i den ovenfor nævnte Odderskindspels fra Kuskokvim (593, 40. PAM.) er i Toppen af Hætten indsat det trekantede Stykke Renskind. Jo længere man langs Alaskas Vestkyst gaar mod Nord, desto nøjere stemmer Pelssnittet overens med det tidligere beskrevne fra det nordlige Alaska. Endogsaa Ærmekilen, der fra Bullen strækker sig ud i Underærmet, findes i en Mandspels af smaa Ulveskind fra Yukonfloden (537, 11. PAM.); ganske vist er Ærmekilen her kun meget kort.

Pelsformerne i det sydvestlige Alaska synes altsaa at maatte opfattes som en Blanding af to Typer: en nordlig, der er den tidligere beskrevne vesteskimoiske, og en sydlig, der i sin reneste Udvikling findes paa Aleuterne og Kadjak.

Pelse af store Skind findes — mig bekendt — ikke bevarede fra disse Øer, skønt baade Sælskind og Havodderskind blev anvendt, navnlig til Kvindedragten[2]), og Konjagerne købte Renskind fra Beboerne paa Halvøen Alaska.[3]) Det er sandsynligt, at Dragten af store Skind fra dette Omraade har haft visse Træk tilfælles med de bevarede af mindre Dyrs Skind — navnlig maa det antages, at Bullen har været forsynet med et Bærestykke.

Fra Aglemiuterne paa Halvøen Alaska findes bevaret en ejendommelig Kvindepelstype af meget unge Renkalveskind. Tavle VII, 3 viser en saadan Form (175, Etholéns Saml. HHM.) fra Katmaj; den er vendt, saa den haarløse Inderside er kommet udad, for at vise Snittet. Hals-

---

[1]) Hyppigt mangler Hætterødderne dog aldeles i Hættepelse af mindre Dyrs Skind, saaledes endogsaa i den ved Point Barrow anvendte Mandspels af Hermeliner (Murdoch, S. 116. Fig. 58).

[2]) Martin Sauer. S. 155.

[3]) Schwostow og Davidow. II. S. 14.

aabningen er udskaaret i et Bærestykke, som naar ud over Skuldrene, ud i Overærmet. Bullen er ganske ens for og bag, Forsiden dannes af to Renkalveskind, Bagsiden ligeledes af to, der er anbragt lige over hinanden, og af hvilke det øverste sender en Kile ud i Siden af Ærmet. Kanterne af disse Renkalveskind er stærkt rynkede for at holde sammen paa det tynde, flanende Bugskind. Til hvert Ærme er anvendt den forreste Del af et Renkalveskind, saaledes anbragt, at Pandehuden vender opad, dannende Albue, medens Resten af Ansigtshuden er bortskaaret, saa at Pandehuden forbindes med Halshuden ved en Søm. Under Ærmegabet er bevaret en Rest af Forbenenes Hud, der stikker frem som en trekantet Udposning, bidragende til at undgaa for stærk Spænding i Ærmegabet; Bugskind og Rygskind er bortskaaret, og de sammensyede Sidestriber af Skindet strækker sig ned i Bullens Side, saa langt som de øverste Skind i Bullen rækker. Længere nede er der i hver Side af Bullen indsat et Stykke Rygskind. Den opstaaende Krave er af Sælskind, farvet sort med Grafit og prydet med Broderi af Renhaar, farvet Uldtraad og smalle hvide Skindstrimler. En tre cm bred renhaarsbroderet Bort af det sortfarvede Skind pryder Bryst og Ryg, naaende lidt op paa Skuldrene og dannende en ret Vinkel fortil og bagtil; den er kantet med en Bræmme af Fugleskind. Midt paa Bryst og Ryg er der paasat en Roset af det sorte, broderede Sælskind, og Ærmet ender med en Manchet af samme Materiale. Forøvrigt er alle Sømmene, med Undtagelse af dem, der begrænser Bærestykket, prydede med Frynser, der er udskaarne i selve Skindene; Frynserne er rødfarvede, Skindene iøvrigt hvide paa Kødsiden. Denne Frynse-Udsmykning er i sin Teknik identisk med den, der anvendes af mange nordamerikanske Indianere. Ligeledes minder det om nordamerikanske Indianerdragter, at Bullens For- og Bagside i et og alt er fuldkommen ens. Den naar til under Knæene, er ikke opslidset i Siderne, men har fortil og bagtil i Midtlinjen en lille Udtungning, Renens Halestump. 136, Etholéns Samling. HHM. er ganske som dette Eksemplar, men mangler dog de to Halestumper, idet Bullen er skaaret lige forneden.

Som Eksempel paa en sydvesteskimoisk Pels af Murmeldyrskind tjener Tavle VII, 4 (86, Etholéns Saml. HHM.), en meget ejendommelig Form fra Kadjak. Den bestaar af to Lag Skind; det inderste vender Haarene indad, medens det yderste vender Haarsiden udad. Under den meget brede Bærekrave kommer fire horisontale »Etager« eller Bælter af lodret anbragte sammensyede Skind; i Inderpelsen er der i hver Etage en Snes Skind (idet kun Ryggene er anvendt). Yderpelsens Skind er en Del kortere og naar derfor ikke helt at dække Inderpelsens

Kødside; foroven er de syede ind i Inderpelsens horisontale Sømme, forneden er de kun løst tilheftede. I hver af de horisontale Sømme er endvidere indsyet et 3 cm bredt Baand af Grafit-farvet Renhaars-broderet Sælskind, der dækker det øverste af Yderpels-Skindene og tydeligt fremhæver Inddelingen i Bælter. Endvidere er der i de horisontale Sømme indsyet kvadratiske Fugleskindslapper (med violette Fjer) samt Pergamentstrimler med vedhængende Fuglenæb, lange hvide Haar og røde Uldgarnssnore. De mange hængende Haler fra Skindene virker ogsaa som Dekoration. Den 7½ cm høje opstaaende Krave er af Grafit-farvet og Renhaars-broderet Sælskind, indvendig foret med rødt Klæde. De korte Ærmer er altfor snævre til Brug; under Ærmegabet findes derimod en lang Spalte til at stikke Armene ud igennem. Pelsen er — ligesom den foregaaende — aldeles ens for og bag. — Schwostow og Davidow omtaler denne Dragtform fra Kadjak; ifølge deres Fremstilling kunde Inderpelsen gøres af Bugskindene af Spermophilus, Yderpelsen af Rygskindene af samme Dyr. Denne Pels hørte mest til Kvindedragten, skønt den ogsaa kunde bæres af Mænd.[1])

Spermophilus-Skindene er — som allerede nævnt — et meget vigtigt Dragtmateriale paa Alaskas Vestkyst, anvendt til Pelse med og uden Hætte; dog kendes den her beskrevne Type kun fra Kadjak.

PAM. og HHM. har ganske betydelige Samlinger af Fugleskindspelse fra Konjagerne og Aleuterne. Som Eksempel skal her blot fremføres Tavle VIII, 2 (251, Etholéns Saml. HHM.), en Pels af Fugleskind (Fratercula) fra Aleuterne paa Øen Atcha. Fjersiden vender indad. Næsten alle de vandrette Sømme og, i Bullens øverste Parti, ogsaa nogle af de lodrette er markerede ved Indlæg af ca. 2 cm brede pergamentagtige Skindstrimler (Sælskind), prydede med Renhaarsbroderier. I Bullens nedre Halvdel vender alle Fugleskindene paa langs med Fjerene nedefter. I Midtpartiet af Bullens øvre Halvdel vender Skindene ligeledes paa langs, men med Fjerene opefter, hvilket naturligvis i høj Grad gør det lettere at komme i Pelsen (jvf. den ostjakiske Inderpels Side 67, hvor Haarene vender opad paa Rygsiden). I Partiet henimod Ærmegabet gaar Skindene vandret med Fjerene rettede udefter. Ærmet gaar i eet med Skulderen, har ligesom sin Rod inde i Bullen — saaledes som det er almindeligt i Fugleskindspelse fra disse Egne. For Halsen, for Haanden og langs den nedre Rand er Dragten kantet med Odderskind. De øverste-midterste Skind i Bullen er stærkt rødfarvede, ligeledes Bullens nedre Del samt de øvre og yderste Dele af Ærmerne

[1]) Schwostow og Davidow. II. S. 13 og 14.

og de smalle Indlæg i Sømmene; ellers er Skindenes Kødside hvid. Dobbelte Frynser af Odderskind pryder Bullen, der — som almindeligt i dette Omraade — er ens for og bag (Rygsiden er dog 3 cm længere end Forsiden).

Allerede Rink har gjort opmærksom paa, at Eskimoerne i det sydvestlige Alaska afviger fra alle andre Eskimoer i Henseende til Dragten, og at de her anvendte Pelse udmærker sig ved deres Længde og deres Mangel paa Hætte; i disse Træk finder han Lighed med Indianernes Klædedragt.[1]) Som jeg allerede ovenfor har udviklet, anser jeg baade disse Ejendommeligheder og den, at Bullens For- og Bagside er ens, for at være primitive Træk, og i visse Henseender staar Dragten i dette Omraade saaledes paa et ældre Trin end de nordligere og østligere eskimoiske Dragttyper — skønt den paa andre Maader er ret højt udviklet, navnlig ved den fuldkomne Udnyttelse af Smaadyrs Skind, ved selve Sy-Tekniken og ved den overmaade kunstfærdige og smagfulde Udsmykning.

M. Bemærkninger angaaende de eskimoiske Pels-Typers Udviklingshistorie.

Jeg maa anse det for ret usandsynligt, at det sydvestlige Alaska skulde være den eskimoiske Dragts Urhjem eller lignende. Snarere maa det antages, at ældre Dragtformer har kunnet holde sig i dette Omraade paa Grund af den ret afsides Beliggenhed og det forholdsvis milde Klima. Pelsformerne i det vestlige Alaska viser Blanding af en nordlig og en sydlig Type; det synes, at den ret højt udviklede Hættepels i det nordlige Alaska, med de dobbelte Hætterødder og Ærmekilerne, er vandret mod Syd langs Alaska Kyst og har virket omdannende paa de ældre Dragtformer her, indtil dens Indflydelse omsider ebber ud i det sydvestlige. Derimod taler det studerede Materiale bestemt imod den Antagelse, at de sydvestlige Former skulde være de Stamformer, hvoraf Hættepelsene i det nordlige Alaska har udviklet sig; det for de sydvestlige Pelse karakteristiske Bærestykke-lignende Parti omkring Halsaabningen findes der nemlig ikke mindste Spor af i de nordlige Former, og de i det mellemste og sydlige Alaska helt ned til Bristol Bay optrædende Hætterods-Rudimenter kan paa ingen Maade opfattes som Be-

[1]) H. Rink: The Eskimo Tribes. S. 13.

gyndelser til Hætterods-Udviklingen, men viser sig tydeligt nok at være Rester af Hætterødderne, bibeholdt rimeligvis af ornamentale Hensyn, efter at det særlige Materiale, Smaadyrs-Skindene, efterhaanden har medført en Degeneration af Hætterødderne. Som ovenfor omtalt, kan Hætterods-Rudimenter endog paavises i hætteløse Pelse fra Aglemiuterne.

Spørgsmaalet om Hættepelsenes og specielt den eskimoiske Hættepels' Oprindelse kan kun løses gennem et særligt Studium af den arktiske Hovedbeklædning, og dette falder — af Pladshensyn — udenfor nærværende Arbejdes Rammer. Dog er det nødvendigt her at gøre opmærksom paa visse særlig betydningsfulde Træk. Det maa fremhæves, at skønt Hætten i de eskimoiske Pelse fremtræder som en Forlængelse af Bullen (»the prolongation that forms the hood,« skriver Rink), idet Rygsideskindet i Almindelighed danner Hættens Bagside eller endog hele Hætten, en Ejendommelighed som ogsaa er paavist i de ostjakiske Hættepelse (se Side 67), saa bør dette dog ingenlunde opfattes som et primitivt Træk, men er tværtimod et Resultat af en fremskreden Udvikling. Hætten er i sin Oprindelighed et særligt Dragtstykke; i det arktiske Omraade er den mange Steder forbundet med Pelsens Bul, og hvor Udviklingen er videst fremskredet, som hos Eskimoerne, undgaas en Halssøm, dels ved Anvendelse af Hætterødder, dels derved, at Bullens Rygsideskind danner en Del af Hætten. Dette sidste lader sig saa meget lettere gøre, som Pelsdyrenes Hovedhud altid foretrækkes som Materiale til Hovedbeklædning.

Forøvrigt yder Studiet af Hætten værdifulde Bidrag til den eskimoiske Hættepels' Udviklingshistorie. Der eksisterer en østlig og en vestlig Hætte-Type, af hvilke den første, der her er paavist i de studerede Pelse fra Labrador, Exeter Sound, Smith Sound, Vest- og Østgrønland, karakteriseres ved en median Topsøm, i hvilken der ofte er indlagt en smal rektangulær Stribe (jvf. Tavle V, 3 og VI, 4), hvorimod den vestlige Type, paavist i Hættepelse fra Kong Williams Land, Point Barrow, Norton Sound, Yukon, Kuskokvim og Bristol Bay, mangler den mediane Topsøm, og i Stedet derfor har et trekantet Stykke indsat i Hættens Top (i Hætter af Murmeldyrskind fra det vestlige Alaska kan dette trekantede Stykke mangle, men i mange Tilfælde findes det og er da af hvidt Renskind; ved Bristol Bay har det oval, tilspidset Form). Jvf. Tavle IV, 3 og 4. Denne vestlige Type er utvivlsomt opstaaet derved, at en Øgning er indsat i Stedet for den ubrugelige Næsehud i den til Hætte almindeligt anvendte Hovedhud af Renen; dette ses tydeligt af 537, 18, PAM., en Kvindepels af Renskind fra Malemiuterne.

Efter at Snittet saaledes er opstaaet i Renskind, er det ogsaa anvendt i andet Materiale, f. Eks. Sælskind (jvf. Tavle IV, 3.). I en — muligvis ældre — Variation af den vestlige Type er i Hættens Top istedetfor det trekantede Stykke indsat et større Stykke af Renens Pandehud, hvoraf flere smaa Kiler er skaaret ud, saa det danner en passende Runding (jvf. den beskrevne Pels fra Herschel Øen, Tavle IV, 2, t). Betydningen af den østlige og den vestlige Hættetype forøges derved, at den østliges Omraade for en stor Del falder sammen med Udbredelsen af den »enkelte Hætterod«, den vestliges med Udbredelsen af den »dobbelte Hætterod« (bortset fra, at Rudimenter af denne sidste kan paavises i den østgrønlandske Kvindedragt); endvidere optræder den fra Bullens Forsideskind udgaaende Ærmekile i en Del af de Mandspelse, hvis Hætter hører til den vestlige Type. Der kan næppe være Tvivl om, at Udgangspunkterne for de forskellige eskimoiske Hættepels-Typer skal søges i det centraleskimoiske Gebet, hvor deres Udbredelsesomraader støder sammen, og at Udbredelsesvejene derfra udstraaler mod Øst og Vest. Ved Hjælp af et rigere centraleskimoisk Materiale vil der sikkert kunne kastes mere Lys over Typernes Udviklingshistorie.

N. Tarmskindsskjorter.

Er de eskimoiske Hættepelse udgaaede fra det centrale Omraade, da har sikkert ogsaa *Tarmskindsskjorten*, der næsten altid optræder i Hættepels-Form, sin Oprindelse her, skønt den nu savnes i Størstedelen af det centrale Omraade og har sin Udbredelse hos Øst- og Vest-Eskimoerne, ja endog har spillet en særlig stor Rolle i det sydvestlige, ikke mindst paa Aleuterne, hvor ingen anden Art af Hættepels var kommet i Brug.

Tarmskindsskjorten maa opfattes som en specielt udviklet eskimoisk Hætteskjorte; Tarmskindsskjortens Snit er imidlertid i saa høj Grad bestemt af det ejendommelige Materiale, at det er nødvendigt at gøre den til Genstand for særlig Omtale.

Det beredte Tarmskind præsenterer sig som lange, temmelig smalle Strimler. To Muligheder frembyder sig med Hensyn til Tarmskindsstribernes Anbringelse, idet man enten kan lade dem gaa lodret, paa langs af Bullen, eller vandret, paa tværs af Bullen. Der fremkommer saaledes to forskellige Grundtyper, indenfor hvilke der atter er Mulighed

for mange Variationer. Det viser sig, at den første af disse Grundtyper har en meget vid Udbredelse, baade i Øst og Vest, hvorimod den anden — saa vidt mig bekendt — kun forekommer mod Vest.

Som Eksempler paa den første Type er her afbildet to Former, fra to Yderpunkter af det eskimoiske Omraade: Angmagsalik i Østgrønland og Halvøen Alaska.

I Tavle IX, 4 (østgrønlandsk Tarmskindsskjorte, KNM.) bestaar Bullen af lodrette Striber, af hvilke den midterste bagtil fortsætter sig op i Hætten, den midterste fortil op til Ansigtsaabningen, medens to paa hver Side fortsætter sig over Skuldrene, uden nogen Skuldersøm; yderst paa Skulderen er der endnu et tredie Stykke, der dog kun naar gennem $^{2}/_{3}$ af Bullens Længde, idet det er kileformet tilspidset fortil og bagtil. Bullen faar derved — som almindeligt i østeskimoiske Pelse — større Vidde foroven end forneden; dette forstærkes yderligere derved, at Hættens Sider fortsætter sig som to Kiler ned i Bullens Forside og to i Bagsiden, ligesom de »dobbelte Hætterødder« i vesteskimoiske Pelse. At Hætterødderne her optræder som »dobbelte«, hænger aabenbart sammen med Materialets Natur. Ærmerne bestaar af longitudinale Striber, af hvilke den underste fortsætter sig lodret ned gennem Bullens Side, hvorved Ærmegabet sikres mod Sprængning. Hættens Top har den for østeskimoiske Pelse karakteristiske mediane Søm, med et smalt Indlæg af brunt Sæl-Læder, prydet med paasyet Skindbroderi. Flere af de vigtigste Sømme er ligeledes prydede med Skindbroderi, og alle Aabninger er kantede med Skind-broderet brunt Sæl-Læder. Dette er Typen for østgrønlandske Tarmskindsskjorter — Hætterødderne kan være kortere eller gaa helt ned gennem Bullen.

I KNM. findes en Tarmskindspels, som formodes at stamme fra Vestgrønland; ogsaa her bestaar Bullen af lodrette Tarmskindsstriber, der fortsætter sig over Skulderen uden Søm. Derimod strækker ingen af Bullens Striber sig op i Hætten, men denne er syet af særlige Stykker og sender en firkantet Hætterod ned i Bullens For- og Bagside. Snittet minder saaledes stærkt om de vestgrønlandske Hætteskjorter af Bomuldstøj. Bullen er forneden kantet med hvidt Sæl-Læder, Ærmeaabningerne med hvidt Lærred, Ansigtsaabningen med broget Bomuldstøj, og i Hættens mediane Topsøm er indsyet en Strimmel sort Vadmel. Da det anvendte Materiale saaledes viser en Del fremmed Paavirkning, kan den Mulighed ikke afvises, at de i Snittet fundne Afvigelser fra den østgrønlandske Tarmskindsskjorte skyldes en Art Degeneration; i hvert Fald er Overensstemmelsen med de vestgrønlandske Bomulds-Hætteskjorters Snit iøjnefaldende (jvf. S. 94).

Tarmskindspelse fra Labrador stemmer i Snittet væsentlig overens med den afbildede østgrønlandske; saaledes Pd 1, KNM. (fra Hopedale), der i Hovedsagen kun afviger fra Tavle IX, 4 derved, at »Hætterødderne« fortsætter sig helt ned gennem Bullen. Hætteaabningen kan indsnævres ved Hjælp af en Løbesnor, der drages ud foroven. Meget nær ved Tavle IX, 4 staar den af Turner afbildede Tarmskindsskjorte fra det nordlige Labrador[1]); den mangler ganske vist de yderste Striber over Skuldrene samt den i Bullens Side nedløbende underste Stribe i Ærmet, men har til Gengæld de dobbelte Hætterødder tydeligt udviklede.

Tarmskindspelse er almindeligt anvendte paa Labradors hele Øst- og Nordkyst; de omtales af Chappell fra det sydlige Labrador[2]), og af Ellis fra Hudsonstrædet[3]). De bæres udenpaa de andre Klæder som en Beskyttelse mod Regn og — i Kajaken — mod Søvand. Kajakmanden har den nederste Rand af Tarmskindsskjorten fastbundet om Mandehullets Kant. I Vestgrønland bares paa Cranz' og Egedes Tid Tarmskindsskjorte *under* Vandskinds-Kajakpelsen for at holde Vandet borte fra Inderpelsen[4]). At Tarmskindspelsen er gaaet af Brug i Vestgrønland, hidrører sikkert fra, at Vandskindspelsen har overflødiggjort den. Kajakpelse af Vandskind kendes kun fra Grønland, endskønt Vandskind er anvendt til Fodbeklædning i en stor Del af det eskimoiske Omraade. I Østgrønland anvendes Tarmskindspelsen sammen med Vandskindspelsen paa lignende Maade som tidligere i Vestgrønland, og desuden anvendes Tarmskindspelsen her ogsaa paa Landjorden som Beskyttelse mod Regn[5]).

I den overvejende Del af det centraleskimoiske Omraade synes Brugen af Tarmskindsskjorten at være ganske ukendt, ligesom den ogsaa er ukendt ved Smith Sound. Det synes, at forskellige Kulturtræk, som findes vel udviklede i den østlige og vestlige Del af det eskimoiske Omraade, er udslettede eller fortrængte af den centrale Del, maaske som Følge af en senere Indvandring fra Egnene Vest for Hudsonbugten.

Derimod spiller Tarmskindsskjorten en stor Rolle hos de vestlige Eskimoer, og der optræder her en Rigdom af Former, dels med lodrette, dels med horisontale Striber.

---

[1]) Turner. S. 221. Fig. 45.

[2]) Chappell. S. 101.

[3]) Ellis. S. 142.

[4]) H. Egede. S. 72. Cranz. I. S. 183.

[5]) Holm. S. 60.

Murdoch omtaler Tarmskindsskjorten hos Point Barrow Eskimoerne, men beskriver dog ikke dens Snit saa nøje, at Typen lader sig bestemme; det ligger dog nær at formode, at der anvendes lodrette Striber i Bullen — Kvinderne ved Point Barrow bruger nemlig at beklæde Kødsiden af en Renskindspels med Tarmskindsstriber, syede sammen vertikalt[1]) (paa lignende Maade som Østgrønlændernes Mandspelse af Ræveskind kan have Kødsiden beklædt med smalle longitudinale Striber af hvidt og mørkt Sælskind[2])).

Hos alle Alaskas Eskimoer anvendes Tarmskindsskjorter (af Russerne kaldt Kamlejker), ligeledes hos Namolloerne paa den asiatiske Side af Beringsstrædet samt hos Aleuterne og hos Tschuktscherne. Ifølge Bogoras anvender Kysttschuktscherne denne Dragtform ved deres store religiøse Efteraarsfest til Havguddommenes Ære, fordi Havguden og hans Hustru formodes at bære saadanne Dragter; alle andre Tider paa Aaret gemmes Tarmskindsskjorterne i særlige Sække. Bogoras formoder, at Tarmskindsskjorten oprindelig er en eskimoisk Form; endnu kommer de bedste til Tschuktscherhalvøen fra St. Lawrence Øen[3]). Som jeg allerede ovenfor har bemærket, maa det antages, at ogsaa Aleuterne har laant Tarmskindsskjorten fra Eskimoerne; da de nemlig ikke anvendte Hættepelse, er det ganske udelukket, at de selv skulde have udviklet en Hætteskjorte af Tarmskind. Steensby har givet gode Grunde for den Antagelse, at Aleuterne har laant Kajaken fra Eskimoerne[4]); det er sandsynligt, at de sammen med Kajaken har laant Tarmskindsskjorten, der hos Vesteskimoerne i endnu højere Grad end hos Østeskimoerne er en vigtig Bestanddel af Kajak-Dragten.

Forøvrigt anvendes Tarmskindsskjorten ogsaa paa Landjorden i Regnvejr og baade af Mænd og Kvinder. Som et Eksempel paa, hvorledes Formen paavirkes af den for Hættepelsene gældende Tradition, kan anføres, at Kvindernes Kamlejker undertiden er opslidsede i Siderne for at frembringe de i vesteskimoiske Kvindepelse traditionelle Flapper[5]).

Sin rigeste Udvikling synes Tarmskindsskjorten netop at have faaet i det sydvestlige Alaska og paa de aleutiske Øer, hvorhen den maa antages oprindelig at være kommet ved Laan. I mange af de gamle russiske Skildringer fra disse Egne omtales Kamlejkerne, og der gøres Rede for

---

[1]) Murdoch. S. 122.

[2]) Holm. Tavle V. Fig. I.

[3]) Bogoras. S. 247.

[4]) Steensby: Eskimokulturens Oprindelse. S. 140—141.

[5]) Nelson. S. 37.

deres Materiale (se Side 16-17) og — sjældnere — for deres Snit. Russerne optog endog denne Dragtform fra Aleuterne; det russisk-amerikanske Kompagni lod fabrikere Kamlejker af Søløvens Svælghud til sine Søfolk[1]. Hos Aleuterne og Konjagerne bestod Kamlejkens Bul vistnok altid eller dog hyppigst af horisontale Striber[2]. Derimod kendes fra Fastlandet baade Kamlejker med horisontale Striber og saadanne med lodrette Striber. Disse to Hovedtyper forekommer vistnok Side om Side over store Strækninger; Bogoras afbilder dem begge fra de asiatiske Eskimoer[3], og HHM. har en betydelig Samling af ret forskellige Former af begge Typerne fra det sydvestlige Alaska.

Tavle IX, 3 (137, Etholéns Saml. HHM. Fra Aglemiuterne paa Halvøen Alaska) er en Tarmskinds-Kamlejka med lodrette Striber: de tre briderede Striber midt ned gennem Bullen er af uigennemsigtigt, pergamentagtigt Tarmskind, iøvrigt er mest anvendt klart Tarmskind. Med den ovenfor studerede østgrønlandske Form stemmer denne overens i to vigtige Træk: de dobbelte Hætterødder og den gennem Ærmets Underside gaaende Stribe, der fortsætter sig lodret ned gennem Bullens Side. Afvigende fra de østeskimoiske Former er derimod den Ejendommelighed, at Bullen er indsnævret paa Midten og forneden vider sig ud, idet der foran og bagtil er indsat fire Kiler med Spidsen opefter. Som Følge af Bullens Form har de fleste af Striberne en buet Form. Ærmet er sammensat af Striber vinkelrette paa Ærmets Længde. I Hættens Bygning mærkes det særlige Topstykke, der — selv om det ikke har den traditionelle trekantede Form — dog tydeligvis staar i nogen Forbindelse med det i vesteskimoiske Hættepelse almindelige Topstykke — ligesom vi i de østeskimoiske Tarmskindsskjorters Hætter fandt Overensstemmelse med den i østeskimoiske Pelse almindelige Hættebygning. Bullen ender forneden med en bred horisontal Tarmskindsstribe og er endvidere kantet med en smal Pelsværksstrimmel; Hætteaabningen er ligeledes kantet med Pelsværk, og Ærmets Aabning for Haanden er kantet med Fugleskind. Skjorten bærer tydelige Spor af Brug og er lappet mere end een Gang; fire forskellige Variationer af Sømme er anvendt i den (jvf. Side 43).

Ogsaa Kamlejker med horisontale Striber kendes fra Aglemiuterne, f. Eks. 140, Etholéns Saml. HHM. Der er her anvendt to Slags Tarmskind, et tyndere, klart, og et sværere, hvidt og pergamentagtigt. Stri-

---

[1]) Erman. III. S. 71.

[2]) Schwostow og Davidow. II. S. 15.

[3]) Bogoras. Fig. 180, a, b.

berne er horisontale med Undtagelse af det øverste midterste Parti af Bullen, som hovedsagelig bestaar af det sværere Skind; her er Striberne lodrette af Hensyn til Hættens Sikring. Hættens Sider er ligeledes af det sværere Skind og fortsætter sig ned i Bullens lodrette Striber. Tværs over Bryst og Ryg gaar en bred og en smallere Stribe af det samme solidere Stof, aabenbart tjenende til Sikring af Skulder- og Ærmegabspartiet. Ærmet er meget kort, saa at hele Favnevidden, til Trods for Bullens betydelige Vidde, kun beløber sig til een Meter. — Det er ikke ualmindeligt, at Nakkepartiet i Kamlejker med horisontale Striber bestaar af lodrette Striber, der fortsætter sig op i Hætten, hvis Forbindelse med Bullen paa denne Maade sikres; som Eksempel herpaa kan tjene 273, Etholéns Saml. HHM.

Der forekommer i det vestlige og sydvestlige Alaska meget ejendommelige Blandingsformer af Kamlejkernes to Hovedtyper. I 5e, Wosnessenskijs Samling, PAM., en Kamlejka fra Eskimoerne ved Yukon, ifølge Kataloget anvendt ved Danse (vistnok hørende til en Kvindedragt), er der brugt tre Slags Tarmskind, et klart, et mørkebrunt og et hvidt, pergamentagtigt Stof. Bullens nederste Del bestaar af horisontale Striber af klart Stof, dens øvre Del af longitudinale Striber, hvide og mørkebrune afvekslende. I hver Side af Bullen op til Ærmegabet sidder en Stribe af det klare Tarmskind, og Ærmerne er gjorte af det samme Stof. Bullens midterste Parti har Form som en Poncho af longitudinale Striber, endende i en afrundet Tunge for og bag, og det ejendommelige Snitmønster fremkalder Forestillingen om en Skjorte af klart Tarmskind, over hvilken bæres en Poncho af forskelligfarvede longitudinale Striber. Da Skjorter af Tarmskind sikkert maa opfattes som et forholdsvis sent Produkt af Udviklingen, er der ingen Grund til i dette Poncho-lignende Parti at se et Minde om Tarmskindsdragtens første Form; derimod fristes man til den Tanke, at Ideen til dette dekorative Snit kunde skyldes en gammel Dragtform, som ganske vist ikke er paavist hos Eskimoerne, men som derfor alligevel godt kan eksistere eller have eksisteret hos dem: en Poncho, endende for og bag i den for saa mange Eskimopelse ejendommelige afrundede Tunge.

Som et typisk Eksempel paa en Kamlejka med lutter horisontale Striber vil vi betragte Tavle IX, 2 (87, Etholéns Saml. HHM.), en Tarmskindsskjorte fra Kadjak. Hele Bullen er her opbygget af horisontale Striber, af hvilke de øverste fortsætter sig direkte ud i Ærmerne. Hættens nedre Del er ligeledes dannet af en horisontal Stribe, der for og bag sænker sig ned i Bullen med en kort, afstumpet Kile; de korte, skraa Sømme, som udgaar fra Siderne af denne Kile, tjener

ogsaa til at sikre Forbindelsen mellem Hætte og Bul; Hættens Bagside er dannet af to korte lodrette Striber, og en særlig Stribe danner Hættens øverste Del. I Ærmets Underside er indsat en lang Kile med Spidsen udefter, rigelig bred under Ærmegabet. Bullens nedre Rand, Ærmets og Hættens Aabninger er kantede med brunt pergamentagtigt Skind (vistnok Fiskeskind). Hætteaabningen kan drages sammen ved Hjælp af en trestrænget flettet Senesnor, der trækkes ud under Hagen gennem en Aabning i et lille Stykke rødt Saffian.

Dette er den mest almindelige Kamlejka-Type i Beringshav-Omraadet. Ofte er der i Bullens horisontale Sømme indsyet forskellige Prydelser, f. Eks. Pergamentstrimler med vedhængende Fuglenæb, brogede Fjer og Uldtraade, lange hvide Haar af Bjerggeden etc. — Fra Anadyr-Distriktet har PAM. Kamlejker af begge Hovedtyper, baade saadanne med lodrette og saadanne med horisontale Striber. I de sidstnævnte, f. Eks. 395, 54-9, PAM., er Skindet stærkt rynket ved Syningen; herved opnaas, at næsten enhver Spænding, der kan opstaa i Dragten, kommer til at virke paa Sømmene, der er særlig modstandsdygtige, da de er syede med Forsting og med svær Senetraad.

— Det ligger nær at formode, at Tarmskindsskjorten af lodrette Striber er en ældre Type end den af horisontale Striber. Alle Skind plejer jo at tages paa langs i Bullen, hvad enten det drejer sig om Ren, Sæl, mindre Pattedyr eller Fugle. Det naturligste vil derfor ogsaa være at anbringe Tarmskindene lodret i Bullen. Som et Bevis for, at Typen med de lodrette Striber virkelig er den ældste, staar den Kendsgerning, at denne Type er udbredt baade hos Øst- og Vesteskimoer, hvorimod Typen med de horisontale Striber kun findes hos Vesteskimoerne.

Typen med de horisontale Striber maa derfor antages at have udviklet sig af den med de lodrette Striber, og det ligger nær at formode, at Forandringen er sket i det sydvestlige Alaska. Rimeligvis drejer det sig her om en Indvirkning fra den Teknik, der anvendes ved Forarbejdningen af Pelsene af Fugleskind og smaa Gnaverskind, der jo netop i det nævnte Omraade har spillet en særlig stor Rolle. Som det ovenfor er vist, anbringes Skindene i Bullen af saadanne Pelse lodret, men samtidig ordnede i vandrette Rækker eller Striber (jvf. Tavle VIII, 2). Der kan ikke være Tvivl om, at Forfærdigelsen af en saadan Bul skrider frem paa den Maade, at Skindene først syes sammen i Rækker, og derefter forbindes disse ved horisontale Sømme (selve Sømmene beviser Rigtigheden heraf, skønt der ikke i Litteraturen foreligger nogen Beskrivelse af Metoden). Denne Teknik kan meget vel tænkes

at have givet Anledning til Anvendelsen af de horisontale Striber i Tarmskindsskjorten. — Forøvrigt har den horisontale Ordning af Tarmskindene utvivlsomt sine Fordele. Da Tarmskindene forholdsvis let rives paa langs, hvorimod de meget vanskeligt sønderrives paa tværs, vil en Tarmskindsskjorte med horisontale Striber i Bullen være særlig modstandsdygtig overfor de Spændinger, der opstaar ved horisontale Armbevægelser.

Medens de ældre russiske Forfattere er enige om, at Aleuterne bar Kamlejka med Hætte, findes der fra senere Tid i Museerne aleutiske Kamlejker af et Snit, som forraader europæisk Paavirkning. 275—278, Etholéns Saml. HHM., fra Pribiloff-Øerne, er Tarmskindsskjorter uden Hætte, men med høj Hals og Brystaabning og med meget lange Ærmer, prydede med brede, renhaarsbroderede Borter af sortfarvet Tarmskind; Brystaabningen og de lange Ærmer tyder her afgjort paa, at man har efterlignet fremmede Forbilleder. Rimeligvis er det europæiske Matros-Bluser, der har gjort Tjeneste som Motiv, ligesom et andet mærkværdigt Klædningsstykke af Tarmskind ganske sikkert er en Efterligning af en evropæisk Officers Kappe. I HHM., Etholéns Saml., findes fra Pribiloff-Øerne tre saadanne store ærmeløse Kapper af Tarmskind med høj Halskrave og Pelerine-lignende Slag.

Tarmskindet er særdeles vel egnet til Gengivelse af fremmede Mønstre; det er jo ligesom vævede Stoffer et ensartet Materiale. De aleutiske Kvinders overordentlige Sy-Færdighed har gjort det let for dem at efterabe det fremmede, og deres elegante Renhaarsbroderier egner sig godt til at efterligne sølvbroderede Opslag og Epauletter.

IV

KAPPEN OG BESLÆGTEDE FORMER. BRYSTDUGEN

MEDENS Ponchoens Udbredelse er begrænset til bestemte geografiske Omraader, skulde det blive vanskeligt at angive Grænser for Slagets eller den ærmeløse Kappes Udbredelse; denne primitive og sikkert ældgamle Type findes i Brug over næsten hele Jordkloden, med Undtagelse af Størstedelen af selve de arktiske Egne, hvor den i Virkeligheden ikke er synderlig anvendelig, fordi Klimaet her kræver en mere tætsluttende og lukkede Dragtformer. Kun i et enkelt Omraade — hos Vesteskimoerne — findes Slaget i Brug Nord for Polarkredsen. Murdoch[1]) afbilder et saadant Slag, der i meget koldt Vejr bæres af Point Barrow-Eskimoerne udenpaa deres andre Klæder; det har et ganske kunstfærdigt Snit, som dog ikke her skal omtales nærmere, da det synes ganske uden Forbindelse med andre eskimoiske Dragtformer.

I Nordasien findes Slaget — saa vidt jeg ved — ikke i Nutiden; men ikke desto mindre synes det at være den Urtype, hvoraf en Del af de nordasiatiske Dragtformer har udviklet sig.

A. Den tungusiske Kaftan.

Om den tungusiske Frakke eller Kaftan, der bæres baade af Mændene og Kvinderne, siger Sljunin: »Snittet er yderst originalt og i det væsentlige overordentligt simpelt; det er, saa at sige, et Rensdyrskind,

---

[1]) Murdoch. S. 121.

afflaaet tillige med Forbenene, hvis Hud danner Ærmer, medens den bageste Del er afskaaret i Højde med Bækkenhvirvlerne, og for at opnaa Frihed i Bevægelsen er der indsat trekantede Kiler. Lignende Kiler er indsatte under Armhulerne . . . I Siderne og i Ryggen tilpasses den ved Hjælp af Udsnit til Taljen og omslutter Kroppen tæt bagfra: Tunguserne holder ikke af vide Klæder«[1]).

Denne Skildring af det tungusiske Kaftan-Snit er i det væsentlige rigtig; kun med Hensyn til Ærmerne har vistnok overfladisk Iagttagelse gjort sig gældende. I det mindste har jeg ikke haft Lejlighed til at se nogen tungusisk Frakke, hvor Ærmet var dannet af den hele, uopskaarne Forbenshud, saaledes som Sljunin synes at mene. Ganske vist vilde et saadant Snit være meget interessant, men det er tvivlsomt, om det vilde være anvendeligt. For det første vilde de vedhængende uopskaarne Forbenshuder gøre det overmaade besværligt at berede Skindet. For det andet vilde en saadan Forbenshud, selv om den har siddet bekvemt nok for Renen, blive et særdeles ubekvemt Ærme, der ikke vilde tillade Armen fri Bevægelighed i de for Mennesket naturlige Retninger. Maaske kunde man tænke sig, at det af Sljunin beskrevne Ærme har været anvendt af Fortidens Tunguser, paa et mere primitivt Kulturstandpunkt; selv dette finder jeg dog tvivlsomt — snarere har Fortids-Tungusen baaret Rensdyrskindet paa sine Skuldre som et løst Slag, uden Ærmer.

Sikkert er det, at Tunguser-Kaftanen ikke vilde sidde saa elegant paa »Urskovens Lapse«, hvis Ærmet var gjort af den uopskaarne Forbenshud.

Tavle X,1 (454,4, P.A.M.) er den indvendige Pels af en dobbelt Mands-Pels (fra Lamuterne), afbildet her som Eksempel paa det tungusiske Snit i sin største Simpelhed. Af det i Bugsiden opskaarne Renskind er noget af Halsskindet og lidt af Skindets bageste Del skaaret bort, saa det har antaget en tilnærmelsesvis rektangulær Form. Derefter er der midt i den øverste Rand skaaret ca. 20 cm. dybt ud til Halsaabningen B A A B, og i hver Siderand, ca. 40 cm. fra den øverste Rand, er der gjort et ca. 20 cm. dybt Indsnit E F. De derved fremkomne Klapper A B C D paa hver Side af Halsaabningen bøjes om og danner Forside i Skulderen og den øverste Del af Ærmet. Side-Flapperne nedenfor Indsnittet E F bøjes om og danner Frakkens Forsider. Ved dette overmaade simple Snit opstaar saaledes en Frakke med Ærmer af eet Renskind uden at dette skæres i Stykker, og uden andre Sømme

---

[1]) Sljunin. I. S. 369.

end dem, som lukker Ærmets Underside og forbinder Forsiderne af Bullen med Skulderpartiet. De saaledes fremkomne Ærmer vil selvfølgelig altid blive meget korte, og de forlænges ved Øgninger. Bullens Forsider bestaar af det tynde Bugskind, der let lader sig strække og bliver altfor langt; for at bøde herpaa er der skaaret en mindre Kile ud af hver Side, hvor der paa Figuren er angivet en kort Søm.

Dette Snit, i Reglen dog noget mere kompliceret, kendetegner alle genuine tungusiske Kaftaner. Man tager næppe fejl ved i dette Klædningsstykke at se en Form, der har udviklet sig af den primitive Dyrehuds-Kappe, som lægges over Skuldrene bagfra, trækkes frem under Armene for at dække Legemets Sider og fastholdes over Brystet ved en Naal, ved Sammenknytning eller paa anden Maade; et Minimum af Tilskæring og Sammensyning forvandler denne Kappe til Tunguser-Kaftanen — blot et Indsnit i hver Side og Sammensyning af den Del, der gaar over Skulderen, med den Del, der trækkes frem under Armen.

Paa forskellig Maade er nu dette Snit blevet udviklet hos Tunguserne uden dog at undergaa nogen fundamental Ændring. Den svageste og mindst elegante Part af den primitive Tunguser-Kaftan er Forsiden, der jo bestaar af Bugskindet. Navnlig den nederste (bageste) Del af Bugskindet er svagt og lidet pynteligt. Derfor finder man næsten altid den forreste Del af Bugskindet bortskaaret og erstattet med en Strimmel bedre Skind, ofte smykket med Broderier, og det nederste Parti af Bugskindet er gærne helt bortskaaret og erstattet med bedre Materiale; undertiden er hele den nedre Del af Frakken dannet af en bred Bort. — Et andet svagt Parti er Ærmegabet, der i Reglen sikres ved Indsættelse af Kiler under Ærmet.

Tavle X,3 (445,3, P A M.), er en Barne-Kaftan fra Lamuterne i Anadyr-Distriktet af mørkebrunt Renkalveskind med Haarsiden udefter. Tegningen viser Snittet. I Forsiderne er indsat brede Borter af Skindmosaik, ledsaget af Perlebroderi. Fortil forneden er en stor, firkantet Øgning indsat. En stor Kile er indsat i Underærmet med Spidsen naaende ind i Bullen. Bagtil er der skaaret to dybe Indsnit fra den nedre Rand halvvejs op gennem Ryggen; ved den øverste Ende er disse Indsnit fortsatte med horisontale Snit, der naar om paa Siden af Bullen. Den saaledes løsskaarne Flap er rynket og fastsyet foroven; den fremkomne Aabning fyldes med en rynket Kile. Bullen er forneden og et Stykke op langs Forsiderne kantet med sort Hundeskind. Ved Hjælp af tre Par Læderbaand kan Frakken bindes sammen fortil, og den temmelig vide Halslinning kan drages sammen ved Hjælp af en

Løbesnor. — Som det hyppigt er Tilfældet i Barnedragter fra det nordøstlige Asien, er Ærmerne lukkede for Haanden med et cirkelrundt Stykke Skind; Haanden kan føres ud gennem et spalteformet Hul paa Siden af Ærmet. Med Undtagelse af denne sidste Ejendommelighed kan denne Barne Kaftan forøvrigt godt tjene som Repræsentant for det hos de østlige Tunguser traditionelle Snit. Det er en Selvfølge, at de i Bullens Forside og nederste Del indsatte Øgninger kan være forholdsvis større i de voksnes Kaftaner.

I næsten uforandret Form genfindes dette Snit i Kaftaner fra det Wiljuiske Distrikt, Midten af det tungusiske Omraade, f. Eks. i 334,73, P A M. Derimod er det oprindelige Snit blevet noget omdannet i Kaftanerne fra de vestlige Tunguser; som Eksempel herpaa kan tjene 27,24 a, P A M., en tungusisk Sommerdragt af Rensdyrlæder, hjembragt af Castrén i 1847 fra Egnen ved Turuchansk. Det Skind, som danner Bullen, strækker sig her *ikke* — saaledes som i de foregaaende Eksempler — ud i Ærmet, og i Overensstemmelse hermed er den Søm, som i det oprindelige tungusiske Snit gaar langs med Skulderens Forside, her rykket op paa selve Skulderen; Ærmegabet er nemlig skaaret som et lodret Indsnit i Skindet. Under Ærmegabet er indsat en Kile, og i Bullens Rygside er forneden indsat de sædvanlige to store Kiler.

At det hos Lamuterne anvendte Snit af Kaftanens Skulder- og Ærmegabs-Parti er oprindeligere end denne vest-tungusiske Variation, fremgaar bl. a. deraf, at den østlige Type genfindes i Schaman-Kaftaner fra det Turuchanske Distrikt, f. Eks. i 1594,334, P A M.

Som Eksempel paa en vesttungusisk Kaftan, hvor Snittet af dekorative Hensyn er blevet mere kompliceret, kan tjene 461, 1 a, P A M., en Festdragt af haaret Renskind fra Tunguserne ved Floden Sjum, Biflod til Jenissej. Den rige Udsmykning beror for en stor Del paa Indlæg af forskellig farvet Skind, større og mindre Stykker, der frembringer en rig Skind-Mosaik. Ikke desto mindre genfindes det sædvanlige vest-tungusiske Frakke-Snit; bortset fra de ornamentale Sømme er det eet Skind, der danner den øverste Del af Ryg- og Forside, Ærmegabet er skaaret som et lodret Indsnit i dette Skind, og en Søm langs Skulderen forbinder Ryg- og Forside. Under Ærmegabet er indsat en sortfarvet Kile af Skind med Haarene indad, for at optage Sved. — Denne Kaftan mangler de to Kiler, som i de fleste tungusiske Frakker giver Vidde til Rygsidens nederste Del. Derimod løber Rygsiden ned i en Spids, der tilmed er gentaget flere Gange i den overordentlig dekorative Skindmosaik.

Denne »Hale« er ejendommelig for Schaman-Dragterne; ofte ender

den med et særlig afsmalnet Parti, rigt prydet med Renhaarsbroderi og lignende. Dette gælder saaledes om den i Tavle X,2 afbildede Schaman-Kaftan (334,33, P A M. — Fra Wiljuiske Distrikt). Rimeligvis er denne Afslutning af Bullens Rygside meget gammel; det lader sig meget vel tænke, at den er ældre end Frakken selv og allerede fandtes hos Frakkens Stamform, den ærmeløse Kappe. Prærie-Indianernes Bisonhuds-Kappe prydes jo endnu af den vedhængende Hale, og der er intet til Hinder for, at ogsaa Fortids-Tunguserne kan have draperet sig med halesmykket Kappe, selv om Reners og Elsdyrs Hale ikke er synderligt imponerende — Halen har jo alle Dage haft æstetisk Værdi.

Det er næsten en Selvfølge, at der findes tungusiske Frakker, hvor Bullen er saa sammenstykket, at det oprindelige Snit ganske er skjult. Det skorter heller ikke paa visse Moderniseringer; f. Eks. kan Løbegangen i Halsen erstattes af en nedfaldende Krave eller af en opstaaende perlebroderet Krave, der bidrager til at give Dragten et militært Udseende, som sikkert behager de chevalereske Tunguser.

— Allerede Sjeroschjevski har haft Blik for Tunguser-Kaftanens ejendommelige Snit; han udtrykker sine Tanker herom paa følgende Maade[1]: »Opmærksomt Studium af den tungusiske Dragt (som er identisk med den jukagirske) giver, tror jeg, meget af Interesse for Klædedragtens Udvikling. Dens Form virkede altid paa mig ved sin Elegance. Nærmere Bekendtskab overbeviste mig om, at denne Elegance ikke er Resultatet af nogen kompliceret Skrædderkunst. Tvært imod: Arbejdet i den tungusiske Dragt overrasker ved en næsten oprindelig Simpelhed. Den tungusiske Kaftan var ikke andet end et helt Renskind, hvis Forbenshud var afflaaet som Strømper og brugt i Stedet for Ærmer. Indsatte Stykker under Armhulen, i Siderne og Kiler bagtil maa man tænke sig opstaaede af Lapper, som de maatte indsætte efter Brud, de havde faaet ved Bevægelse og Gang. Det er muligt, at de tidligere tog Skindet paa sig *vaadt* og først siden gned det blødt, naar det antog Legemets Form; nu syr de Dragten af beredt Skind.« — Det er mærkeligt, at man ogsaa hos denne Forfatter møder den samme Fejltagelse som hos Sljunin, at Renens Forbenshud skulde danne Ærme i Tunguser-Frakken; man maa vel antage, at Sljunin her har benyttet Sjeroschjevski.

Sjeroschjevskis Teori om, at de indsatte Kiler skulde være opstaaede ved Reparation af Brud, kan muligvis have sin Rigtighed hvad Ærmegabskilerne angaar; derimod er der ingen Grund til at formode, at den fortil aabne Frakke skulde være særligt udsat for at revne bag-

[1]) Sjeroschevski. S. 343. Anm.

til under Gangen, og at dette skulde være Foranledningen til de to store bageste Kiler. Disse, der ikke findes i Schamandragter, maa opfattes som en Tilpasning til Ridning paa Renen, hvis de da ikke skyldes Paavirkning fra jakutisk Klædedragt.

Hypotesen om, at Tunguserne i tidligere Tid skulde have baaret den raa Hud paa Kroppen, indtil den antog Legemets Form, for derefter at bearbejde Huden, hviler paa meget usikker Grund. Den raa, vaade Hud vilde krympe meget stærkt, samtidig med at den tog Form efter Legemet, og siden ved Bearbejdelsen af Huden vilde Formen gaa tabt. I Virkeligheden hører det til de første Grundsætninger i Skindtilberedningen, overalt hvor Dyrehuder anvendes til Klædedragt, at den afflaaede Hud, medens den endnu er vaad, udspiles saa stærkt som muligt for ikke at krympe og fordærves. Sjeroschevskis Hypotese er derfor uden Tvivl ganske mislykket. Dyriske Huder er sikkert aldrig uden i yderste Nødsfald blevet anvendt i raa og frisk Tilstand (saaledes meddeler Turi[1]), at Lapperne undertiden i Ødemarken, »naar paa færden efter renerne skindklæderne raadner«, kan flaa en Ren hel, uden at skære Bugskindet op, og drage Huden paa som en Pels; men saadant foregaar kun i Nødsfald, og Studiet af den lappiske Dragt viser tydeligt, at en saadan krænget Dyrehud ikke i nogen Henseende har haft Indflydelse paa Udviklingen af det lappiske Pelssnit).

Tunguserne, Jakuterne og Samojederne har bragt fortil aabne Pelsformer ind i det arktiske Omraade. Men medens den tungusiske Form er saa overraskende simpel i Snittet, at der ikke — mig bekendt — findes nogen anden, der tydeligere viser Forbindelsen med den ærmeløse Kappe, er derimod de jakutiske og samojediske Former betydeligt længere fjærnede fra Urformen. Den jakutiske Dragt har jeg kun i ringe Grad haft Lejlighed til at studere; men den er ret indgaaende beskrevet af Sjeroschevski, som ogsaa har givet en skematisk Fremstilling af Snittet i den jakutiske Kaftan[2]). I Hovedsagen bestaar denne af følgende Stykker: Bullens Rygside dannes af to symmetriske Halvdele forbundne ved en median Søm; en eller flere Kiler forneden giver en betydelig Vidde, saa Kaftanen ikke kommer til at hindre under Ridt; Forsiden bestaar ligeledes af to symmetriske Halvdele. Sandsynligvis vil der ved et sammenlignende Studium af jakutiske og kirgisiske Kaftanformer kunde findes betydningsfulde Ligheder. Det er ogsaa muligt, at Snittet i Jakuternes Kaftan er paavirket af Former af tekstilt

---

[1]) Turi. S. 148.

[2]) Sjeroschevski. S. 333.

Materiale — herpaa tyder navnlig den mediane Rygsøm. Derimod synes der ikke at kunne spores nogen Paavirkning fra Tunguser-Kaftanen, skønt ældre Forfattere undertiden skildrer Jakuternes Dragt som næsten tungusisk; rimeligvis har den tungusiske Paavirkning indskrænket sig til enkelte Laan. Den nedenfor omtalte tungusiske Brystdug synes saaledes i nogle Tilfælde[1]) at være antaget af Jakuterne, men dette Laan har dog ikke fæstnet sig.

Større Betydning har den tungusiske Dragt faaet for Dolganerne og Jukagirerne; begge disse Folk anvender fortil aabne Pelse, som er fuldstændig tungusiske i Snit og Udsmykning, og som de sikkert har antaget paa Grund af stærk tungusisk Paavirkning; det ligger i hvert Tilfælde nær at formode, at Jukagirerne — ligesom de andre nordøstlige Palæasiater — i tidligere Tid har baaret skjorteformede Pelse.

B. Ostjakiske og samojediske Kaftaner. Skjorter med Kaftansnit.

Som tidligere nævnt spiller den fortil aabne Pels ogsaa en stor Rolle i det ostjakiske og samojediske Omraade; de ostjakiske og samojediske Kvindepelse er alle aabne fortil, og det samme gælder Mandspelsen hos mange af de asiatiske Samojeder; ogsaa de ostjakiske Mænd anvender, i sjældnere Tilfælde, fortil aabne Pelse.

Kvindepelsene hos Ostjaker og Samojeder udmærker sig ved i Reglen at være sammenstykkede af utallige Skindstumper. Dette besværliggør i høj Grad en klar Forstaaelse af Snittet. Som Eksempel kan anføres 4810, 225; HHM., en *ostjakisk* Kvinde-Kaftan fra Floden Sosva. Materialet er Renskind med Haarsiden udad, især Bugskind, hvorfor Dragten er meget let. Ærmerne er, ligesom i de ostjakiske Mandspelse, meget korte, hvorimod Bullen har en meget betydelig Skulderbredde. Ved Hjælp af Læderremme og Uldsnore bindes Kaftanen sammen fortil. Bullen bestaar af en Mængde sammensyede Skindstykker, men en bred Bort af lidt sværere mørkt Renskind, mørkebrunt farvet paa Kødsiden, omgiver alle Kaftanens Rande, begyndende som et 7 cm bredt Bærestykke omkring Halsen og fortsættende sig nedefter langs begge For-

---

[1]) Saritschew I. S. 23.

sidekanterne som en meget bredere Bort, der atter gaar over i den endnu bredere Bort forneden. Indenfor Forsideborterne og den nedre Bort er der en Stribe af Skindmosaik i et ejendommeligt Mønster, der henleder Tanken paa stiliserede Rensdyrgevirer. Kaftanens Bul er saaledes ligesom indrammet af en Bort, der paa samme Tid bærer den og betinger dens Form. Det synes at alle ostjakiske Kvindepelse har denne »Indramning«, ogsaa Vinterpelsene, der forøvrigt bestaar af to Lag Skind, af hvilke det inderste vender Haarsiden indad (Eksempel: 1870,6, HHM.). Ogsaa i ostjakiske Fugleskindspelse genfindes den samme indrammende Bort, saaledes i 1552,2, PAM., en Barne-Kaftan, hvor Borten er af mørkt Renskind, medens Materialet forøvrigt er Edderfugle-Nakker, ordnede i longitudinale Rækker med smalle Striber af brunt Renkalveskind mellem Rækkerne.

Da de ostjakiske Pelskaftaner i alle mig bekendte Tilfælde er sammenstykkede af mange Skindstykker, er det nødvendigt — for at studere Snittet i dets rene Simpelhed — at betragte Tavle X,4 (1864,21, PAM.), en ostjakisk Kvinde-Kaftan, hvor Hovedmassen af Materialet er sort Klæde. Ogsaa her findes den sædvanlige indrammende Bort af brunt Renskind, gaaende omkring Halsen, hvor den delvis skjules af en Hundeskindskrave, ned langs Forsiden og rundt langs Bullens nedre Rand; ovenfor den nedre Bort er indlagt det sædvanlige Mosaik-Mønster i brunt og hvidt Renskind. Ærmerne er afsluttede ved en Manchet af Renskind. Forøvrigt bestaar denne Kaftan af sort Klæde, og det viser sig, at — bortset fra en Øgningssøm i den ene Side — bestaar hele Bullen af et eneste Stykke, i hvilket Ærmegabet er skaaret som et lodret Indsnit; Skuldersømmen løber langs Skulderens Forside. Snittet viser saaledes en ret væsentlig Overensstemmelse med den vest-tungusiske Kaftan, og det røber en udviklingshistorisk Sammenhæng med den ærmeløse Kappe. Fra den tungusiske Kaftan afviger den ostjakiske dog bl. a. ved sin meget betydelige Vidde. Forneden er Vidden yderligere øget ved Indsættelse af fire lodrette Kiler.

Som tidligere nævnt, anser Ahlquist den ostjakiske Kvindedragt for at være ganske tatariseret. Det vilde være ønskeligt, om Rigtigheden af denne Anskuelse blev prøvet ved indgaaende Studium af ostjakisk og tatarisk Dragt; jeg har imidlertid ikke haft Lejlighed til en saadan Undersøgelse.

Ostjakiske Mænd anvender i Reglen skjorteformede Pelse, men det forekommer ogsaa, at de bærer kaftanformede Pelse; rimeligvis er dette sidste et nyere Træk. Martin afbilder fra Ostjakerne ved Jugan en

saadan Pelsfrakke, som er sammenstykket af Skindene af over 400 Rensdyrøren[1]).

Den typiske *samojediske* Kvindepels er altid kaftanformet (Eksempler: 1155, 1, 2 og 3, P A M.), men afviger forøvrigt i nogen Grad fra de ostjakiske. Det mest iøjnefaldende ved de samojediske Pelse er maaske de talrige Borter af forskelligfarvet Klæde og af langhaaret Hunde- og Polarræveskind eller kostbarere Pelsværk, hvoraf den nederste Halvdel af Bullen bestaar[2]). Den øverste Halvdel samt Ærmerne bestaar derimod i Reglen af en Skindmosaik, hvis Mønstre er udpræget forskellige fra de ostjakiske, og hvis Materiale er hvidt og brunt Renskind (især Bellinger), samt undertiden ogsaa andet Pelsværk, f. Eks. Egernskind. Omkring Halsen er der gerne en Kant af langhaaret Renskind og Hundeskind. Rødt, grønt og gult Klæde er indsyet i Sømmene i den øverste Del af Ryg, Skuldre og Ærmer og hænger ned som lange Baand. Pelsens Forsider er i Reglen kantede med en smal Bort af Renskind, men denne naar ikke rundt om Halsen saaledes som i de ostjakiske Kaftaner. Til Vinterbrug kan Pelsen være foret med Renskind, der vender Haarsiden indad. Med de samojediske Mandspelse stemmer Kvindepelsen overens i den Ejendommelighed, at Skulderen umiddelbart fortsætter sig ind i Ærmets øverste Del; som det nedenfor skal vises, ligger heri en væsentlig Oplysning om denne Dragtforms Udviklingshistorie.

Erman har i den samojediske Kvindepels fundet Lighed med den gammel-russiske Sarafan[3]); denne Sammenligning forekommer dog A. G. Schrenk ganske urimelig[4]) og har sandsynligvis intet paa sig. Ældre Forfattere beskriver og afbilder den samojediske Kvindedragt i det væsentlige saaledes, som den er i Nutiden; jvf. bl. a. le Bruns Tegning af en Samojedekvinde fra Archangelsk[5]). Witsen siger, at de samojediske Kvinders Klæder er syede sammen af allehaande Lapper, artigt for Øjet, og har forneden tre fire Borter af rødt, gult, blaat eller grønt Tøj[6]); aabenbart gælder denne Beskrivelse den endnu brugelige Type.

I et russisk Skrift fra 15. Aarh. »Om de ubekendte Folk i Østen«

---

[1]) Martin. Taf. 3. Fig. 4.

[2]) Jvf. Nordenskøld: Vega S. 83, Fig. Jackson. Fig. S. 27 og S. 65. A. G. Schrenk. I. S. 481—485.

[3]) Erman. I. S. 700.

[4]) A. G. Schrenk. I. S. 482.

[5]) Le Brun. Fig. 7, S. 8.

[6]) Witsen. II. S. 888.

omtales Samojeder, der fra Navlen nedad er behaarede; Anutschin[1]) formoder, at hermed menes en Stamme, der har udmærket sig ved særlig langhaarede Pelsborter. Det maa erindres, at ogsaa Mandspelsene hos nogle asiatiske Samojeder er prydede med en Serie af Borter forneden (jvf. Side 71); aabenbart er denne Ejendommelighed meget gammel i den samojediske Dragt.

Som foran omtalt er de skjorteformede samojediske Mandspelse i mange Tilfælde forsynede med en median Søm fortil og kan i Henseende til Snit minde meget om de samojediske Mands-Kaftaner. En Form som 639, 2, P A M. (Tavle III,6) er i Virkeligheden, naar bortses fra, at den er lukket fortil og forsynet med Hætte, ganske af Kaftan-Snit. De vigtigste Snitejendommeligheder i den samojediske Mands-Kaftan er følgende: Bullen er sammensat af en Mængde Skindstykker, dog dannes Bagsidens midterste Del af eet stort, firkantet Stykke, og under hvert Ærmegab sidder ligeledes i Reglen eet stort Stykke. Bullens Forside bestaar derimod oftest af en hel Mosaik af lodrette Skindstriber. Nedentil er Bullen forlænget med en Serie af horisontale Borter. Det Skindstykke, som danner den øverste Del af Ærmet, fortsætter sig altid et Stykke ind i Bullen og danner dennes Skulderparti (Eks. 1347, 104 og 107, P A M., Mands-Kaftaner fra Samojeder i den Turuchanske Kreds). Samojediske Vadmels-Kaftaner kan have ganske det samme Snit som Pels-Kaftanerne (Eks. 1347, 25, P A M., fra den Turuchanske Kreds).

De kaftanformede Pelse er hos mange asiatiske Samojeder en vigtig Del af Mandsdragten[2]). Jeg har allerede Side 72 fremsat den Formodning, at Samojederne har bragt Kaftanformen med sig Syd fra under deres Vandring mod Nord. Det samojediske Kaftansnits overordentlige Komplicerthed kunde tyde paa, at Kaftan-Typen her er meget gammel — idet den har faaet Tid til at gennemgaa en betydelig Udvikling. Samtidig gør Snittets Komplicerthed det vanskeligt at finde Holdepunkter for nogen Hypotese angaaende Urformen. Dog kan et saadant Holdepunkt søges i et betydningsfuldt Træk, som genfindes i alle de samojediske Kaftaner og de med Kaftanen beslægtede Skjorteformer — nemlig den Ejendommelighed, at det bageste og øverste Parti af Skulderen gaar i eet med Ærmets Overside; dette minder stærkt om den Maade, hvorpaa Skulder-Ærme-Partiet er konstrueret i den ældre

---

[1]) Anutschin. S. 9.

[2]) Jvf. Georgi: Russland. S. 281. Pallas: Reise. III. Tavle III. Fig. 1. Erman: Reise. I. S. 695.

tungusiske Kaftan (jvf. Tavle X,1). Den vigtigste Søm baade i den tungusiske og den samojediske Kaftan er utvivlsomt den, der løber langs Skulderens Forside, forbindende den Del af den oprindelige simple Kappe, der er trukket frem over Skulderen, med den Del af samme, der er trukket frem under Armen. Hvad der gør den samojediske Kaftans Snit indviklet, er i Virkeligheden kun det, at Bullen af æstetiske Hensyn er sammensat af saa mange Stykker Skind; men skærer man den omtalte Skuldersøm op, da kan Bullen saavel af den samojediske som af den tungusiske Kaftan bredes ud i et Plan. — Et andet Bevis for, at den samojediske Kaftan i sin oprindelige Form har staaet den tungusiske nær, findes i Inderpelsen til 639,2, P A M.; denne bestaar nemlig af eet stort Renkalveskind, som dækker Ryggen og gaaende omkring Siderne danner Størstedelen af Bullens Forside.

En helt anden Retning har Udviklingen taget hos Samojedernes sydlige Stammefrænder i de sajanske Bjærge, som har været udsat for stærk mongolsk og tatarisk Paavirkning. Her har Pelsen faaet det mongolske Kaftansnit.

I det arktiske Omraade derimod har den samojediske Dragt naaet en ejendommelig og høj Udvikling, særlig i Retning af ornamental Udsmykning. Samtidig er Kaftanen i Mandsdragten i nogle Tilfælde blevet fortrængt af Toskindsskjorten, i andre omdannet til en Skjorte.

Det viser sig altsaa, at ogsaa den løse Kappe kan være Udgangspunktet for en Udvikling, der omsider fører til en Skjorteform, som kun gennem Studium af Snittet kan skelnes fra de Skjorteformer, der har udviklet sig af Ponchoen. Jeg har allerede tidligere paapegt en saadan af Kappen udviklet Skjorteform i den marrokkanske Burnus Tavle I,4. Ogsaa i det nordlige Nordamerika findes Former, som hører herhen. Tavle X,5 (175, Etholéns Saml., H H M. Af samme Snit er 167—171 samt 173 og 176 af samme Samling) viser en Skjorte af Rensdyr-Semslæder fra Thnaina-Stammen paa Halvøen Kenai. Den største Del af Bullen bestaar her af eet Skind, som dækker Ryggen og naar frem over Skuldrene og rundt om Siderne, saaledes ogsaa dannende den største Del af Forsiden; endvidere gaar det samme Skind ud i Ærmet og danner den øvre Del af dette. Som Snitmønster til denne Dragt kan med faa Modifikationer anvendes Tavle X,1, der tjener til at fremstille det tungusiske Kaftansnit. Er den tungusiske Kaftan, som det foran er sandsynliggjort, udviklet af den løse Kappe, da gælder dette med lige saa god Ret om denne Skjorteform. Den midterste Del af Bullens Forside indtages af et forneden bredt, foroven afsmalnet Stykke.

Jeg har ikke fra Amerika set noget Eksempel paa en af Kappen

udviklet Frakke- eller Kaftanform; det her beskrevne Skjortesnit synes imidlertid ikke at kunne være opstaaet direkte af den ærmeløse Kappe — der maa have eksisteret et mellemliggende Udviklingsled, og dette har været en Frakke eller Kaftan af tungusisk Snit. Det er sikkert mere end en Tilfældighed, at det her behandlede Skjortesnit er fundet i en Del af Amerika, som ligger Asien meget nær[1]). — Det vil forøvrigt erindres, at der fra Thnainaerne ogsaa haves Skjorteformer af det simple Toskindssnit, som kendes fra Størstedelen af det nordamerikanske Omraade.

Det viser sig altsaa, at Kaftanformer, som at dømme efter Snittet maa antages at være opstaaet af den ærmeløse Kappe, forekommer i det meste af det arktiske Asien og de tilgrænsende boreale Egne; mod Vest, hos Samojederne, er Kaftanen — under Indflydelse af de af Ponchoen udviklede Skjorteformer — omdannet til Skjorte, idet Kaftansnittet dog stadig spores; og analoge Skjorteformer med Kaftansnit forekommer ogsaa mod Øst, i det nordvestlige Amerika, bærende Vidnesbyrd om, at Kaftansnittets Omraade naar ind i Amerika.

I Centralasien, Vestasien og en stor Del af Forasien spiller fortil aabne Skindpelse en fremtrædende Rolle i Klædedragten, og skønt Snittet ikke i noget mig bekendt Tilfælde viser saa tydelige Spor af Urformen, som i den tungusiske Frakke, forekommer det mig dog overvejende sandsynligt, at alle disse fortil aabne Kaftaner eller Frakker har udviklet sig af den samme fælles Urform, den ærmeløse Kappe, som i simpleste Tilfælde er en Dyrehud.

Ganske vist kan under særlige Omstændigheder Frakken opstaa af Skjorten, derved at denne skæres midt igennem fortil; dette er i meget ny Tid gaaet for sig hos de sydligste Lapper; og der kan næppe være Tvivl om, at den fortil aabne Skindfrakke, som bæres af nogle Indianerstammer, endog saa nordligt som af Nenenot-Stammen i Labrador[2]) (dog kun til Sommerbrug — om Vinteren bruges en Toskindsskjorte), er opstaaet paa lignende Maade i meget sen Tid som en Følge af evropæisk Indflydelse. Dens Bul bestaar nemlig — ligesom i Toskinds-

[1]) Lyon omtaler (S. 312) fra Iglulirmiut-Eskimoerne, en Slags stor Overfrakke, der bæres udenpaa Yderpelsen, »an open deerskin with sleeves«; den blev mest anvendt som Tæppe og synes i det hele taget ikke at have være meget brugt. Jeg har ikke set denne Form omtalt hos andre Forfattere. Skulde her muligvis være Tale om en sidste Rest af en af Kappen udviklet Form, der tidligere har været videre udbredt i Nordamerika? Iglulirmiut-Eskimoerne kan have bragt den med sig fra sydligere Egne, Vest for Hudsonbugten.

[2]) Turner. S. 281.

skjorten — af et forreste og et bageste Skind, af hvilke det forreste er gennemskaaret mediant. Under russisk Indflydelse har ogsaa Korjakerne ladet sig forlede til — dog kun i sjældnere Tilfælde — at omdanne Pelsskjorten til en Pelsfrakke[1]).

Derimod har de meget gamle Kaftan-Former, hvis store og sammenhængende Forekomst-Omraade dækker det meste af det arktiske og hele det tempererede Asien, næppe udviklet sig ved en Omformning af Skjorten; her er der som sagt langt mere Grund til at formode, at den ærmeløse Kappe er Urformen.

C. Brystdugen.

I Sammenhæng med Kaftanen maa omtales Brystdugen, en Dragtform, der har en temmelig vid Udbredelse i de boreale og arktiske Egne, idet den ofte forekommer sammen med Kappen eller de af Kappen opstaaede Former; den er saaledes et nødvendigt Tilbehør til den tungusiske Kaftan. Den tungusiske Brystdug bæres paa det blotte Legeme indenfor Frakken, »istedetfor Skjorte« som en gammel russisk Forfatter udtrykker sig. I Virkeligheden yder den ret snævre og fortil aabne tungusiske Kaftan kun ringe Beskyttelse til Legemets Forside, og Brystdugen gør derfor god Nytte. Den fastbindes altid ved en Rem omkring Halsen og en anden Rem omkring Livet. Den er af samme Materiale som Frakken, Rensdyr-Semslæder eller haaret Renskind.

Der findes to Hovedtyper af Tunguser-Brystdugen: en bredere og en smallere. I Tavle X,7 (445, P A M.) er afbildet et Eksemplar af den første Type, fra Lamuterne ved Anadyr; det bestaar af to Dele: et øverste Parti af haaret Renskind med Haarsiden vendende ind mod Kroppen, smalt foroven og forneden saa bredt, at det kan naa helt om paa Ryggen; dertil er fastsyet et nedre Parti af smukt mørkt Renskind med Haarsiden udefter, rigt prydet med Broderi, ringlende Metalstykker og langhaaret Pelsværkskantning. Aabenbart er den øverste Del af Klædningsstykket ikke bestemt til at være synlig; den dækkes af Frakken, der jo er bundet sammen ved flere Par Remme over Brystet. Derimod er den nedre, stærkt prydede Del synlig, hver Gang Frakkeskøderne slaas tilside.

---

[1]) Jochelson. S. 592.

Medens denne brede Brystdugs-Type er fremherskende hos de nordøstlige Tunguser og ogsaa kendes — om end noget mindre bred — — fra det Wiljuiske Distrikt (334, 87, P A M.), anvender de vestlige Tunguser Brystduge af den smalle Type. Som Eksempel herpaa kan tjene Tavle X,6 (E, K, c, 69. K N M.), der skal stamme fra Dolganerne, hvis Dragt ganske stemmer overens med de vestlige Tungusers. Det ses straks, at den er betydeligt smallere end den foregaaende Type, og at den ikke saaledes som denne er delt i et øvre og et nedre Parti; den er bestemt til at kunne være synlig i hele sin Længde. Denne Brystdug er rigt perlebroderet og kantet med en Bræmme af lange Gede- og Hestehaar helt rundt, undtagen foroven, mest langhaaret forneden. Længden af Brystdugen er 65 cm, Haarbræmmen fraregnet; dens smukke Mønster er beregnet paa at gøre æstetisk Virkning, naar den snævre Frakkes Sider flagrer for Vinden.

Det er svært at afgøre, hvilken af de to tungusiske Brystdugs-Typer der er den ældste. Man fristes af flere Grunde til at anse den brede Form for den oprindeligste. Den forekommer sammen med det mest oprindelige Kaftan-Snit hos de nordøstlige Tunguser. Den minder i Form overmaade meget om det Forklæde, kinesiske Børn, f. Eks. i Peking, bærer paa den bare Krop som eneste Klædningsstykke (jvf. kinesiske Dukker i Børnekostyme i P A M.). Uden Tvivl er Tunguser-Brystdugen meget gammel; den omtales allerede Aar 263 e. Chr. af en kinesisk Kilde — Tunguser af Stammen Yliu, som bebor et bjergfuldt Land med et koldt Klima, gaar om Sommeren nøgne, kun ombundne med et Forklæde[1]). Ur-Tungusen har maaske baaret Brystdugen sammen med sin ærmeløse Kappe, og det er sandsynligt, at han har brugt den brede Form, der yder en effektiv Beskyttelse af Bryst og Underliv. Den nordøst-tungusiske Brystdug giver forøvrigt Anledning til at formode, at der oprindelig har været anvendt et Forklæde, dækkende Underlivet, og en Brystdug, og at disse to Klædningsstykker senere er forenede til den nuværende brede Brystdug. Den smalle Form, der antagelig vilde være ret unyttig sammen med en ærmeløs Kappe, har muligvis udviklet sig samtidig med, at Frakken fik en mere fuldkommen Form, og samtidig med, at den meget højlivede vesttungusiske Brog opstod (se Side 156). At det brede Forklæde har holdt sig i Brug hos de nordøstlige Tunguser staar i god Overensstemmelse med Klædedragtens Præg af Oprindelighed hos disse

[1]) Castrén. IV. S. 26.

Stammer og hænger paa den anden Side maaske ogsaa sammen med det barske Klima i disse Egne.

I nogle Tilfælde er Brystdugen gaaet i Forbindelse med Brogen. Pekarski har hjembragt Klædningsstykker af denne Type fra Kyst-Tunguserne i det Ochotske Distrikt (f. Eks. 787,9 i Alexander III's Museum i St. Petersborg). I denne Form kendes Brystdugen ogsaa fra de østlige Samojeders Kvindedragt; Middendorff meddeler saaledes om Assja-Samojederne: »Die Weiberhosen . . . . gehen ungetrennt in das Bruststück über, das vermittelst Achselbändern festgehalten wird, während der Rücken bloss bleibt«[1]). 1147, 14, P A M. er en saadan Kombination af Brog og Brystdug fra Samojederne i det Tobolske Guvernement. Det er mig ikke bekendt, at Brystdugen anvendes hos andre Samojeder; det foreliggende Tilfælde maa enten hidrøre fra tungusisk Indflydelse eller være en Rest af den oprindelige samojediske Dragt, der — som ovenfor vist — maa formodes at have haft et Kaftan-Snit, der stod det tungusiske meget nær.

Brystdugen anvendes af alle Tunguser, ogsaa i Amurlandet, hvor endvidere Giljakerne bærer en ejendommelig kort, bred Brystdug under de andre Klæder paa det blotte Legeme for at beskytte Bryst og Bug[2]). Om Ainoerne siger Siebold, at de ved særlige Lejligheder binder et Forklæde for af Basttøj[3]) Ogsaa de indfødte paa Formosa bærer en firkantet Brystdug i Forbindelse med en Overklædning med eller uden Ærmer[4]). I det østlige Tibet bæres sammen med den fortil aabne Kaftan en Brystdug saa bred, at Kanterne næsten mødes paa Ryggen[5]).

Hos de vestlige Dénéer findes et Klædningsstykke, som minder om den tungusiske Brystdug, selv om det ikke saaledes som denne er prydet med Broderier o. l. De vestlige Dénéer, saavel Mænd som Kvinder, men navnlig de sidste, bærer i den kolde Aarstid en Brystdug (»pectoral blanket«) af uberedt Skind af et eller andet mindre Pelsdyr; i ældre Tid kunde det være et Svaneskind[6]). Denne Brystdug fastholdes ved Baand omkring Halsen og ved Hjælp af Bæltet omkring Livet. (Maaske er det aflange Stykke, som danner Forsiden i den Side 128 Tavle X,5 beskrevne Déné-Skjorte, udviklet af en løs Brystdug, ligesom den øvrige Del af Skjorten er udviklet af en Kaftan).

[1]) Middendorff. IV. S. 1460.

[2]) L. v. Schrenck. III. S. 394 og Tavle XXII,3.

[3]) Siebold. S. 13.

[4]) W. Müller: Z. f. Ethn. XLII. S. 232.

[5]) Rockhill. S. 687.

[6]) Morice: Western Dénés. S. 164.

Det viser sig altsaa, at Brystdugens Udbredelse tilnærmelsesvis falder sammen med det tungusiske Kaftan-Snits; sandsynligvis har disse to Dragtformer fra første Færd af hørt sammen og udviklet og udbredt sig sammen.

Den hos Lapperne forekommende Brystdug, der vokser i Størrelse sydefter med Pelsens tiltagende Opslidsning, staar sandsynligvis ikke i nogen direkte Forbindelse med Tunguser-Brystdugen, men maa snarere antages at have udviklet sig i Lapland, nødvendiggjort ved Opslidsningen af Pelsen. Forøvrigt er denne Brystdug ikke af Skind, men altid af Tøj.

V.

GENITALBEKLÆDNINGEN

A. Trekantet Forklæde

En af Genitalbeklædningens ældste Typer er uden Tvivl det trekantede Skamhylle eller diminutive Forklæde, det har en overordentlig vid geografisk Udbredelse, fortrinsvis hørende til Kvindedragten. Bedst kendt er Bakairi-Kvindernes Uluri [1]), men lignende Former kendes fra mange sydamerikanske Folk og fra nogle afrikanske og enkelte sydøstasiatiske. Et Uluri-lignende Klædningsstykke bares af Slavinder i det gamle Ægypten [2]), og paa forhistoriske Menneskefigurer fra Sydeuropas Bronzealder betegnes Skødregionen ofte ved en trekantet Figur, som fremkalder Forestillingen om et trekantet Forklæde. [3]) — Ogsaa i det arktiske Omraade finder vi denne meget gamle Type repræsenteret.

Tavle XI, 1 (1870, 20, HHM.) er et ejendommeligt Skamhylle, som bruges af ostjakiske Kvinder. Det omtales af Ahlquist [4]) under det ostjakiske Navn *vŏrup* og af Pallas [5]) under Betegnelsen *Worop*. Det bestaar af et Bælte af tre Læder-Strimler, et bredere i Midten og to smallere, som knyttes bagtil. Fra Bæltets Midte udgaar et timeglasformet Baand af Birkebark (i et andet Eksemplar af Læder), to Lag, sammensyede med Senetraad. Det øverste brede Parti af dette Baand er bestemt til at dække Genitalia, det smalle Parti gaar ind mellem Benene, og den nederste Ende af Baandet forbindes bagtil med Bæltet.

---

[1]) v. d. Steinen. S. 194.

[2]) Rosenberg. Taf. 2.

[3]) Hoernes: Urgeschichte der bildenden Kunst. Fig. 30, 39, 133, 134, T. III.

[4]) Ahlquist. S. 160. Fig. 30.

[5]) Pallas: Reise. III. S. 42.

De ostjakiske Kvinder anvender dette Bind efter Pubertetens Indtræden; de dækker Kønsaabningen med en Tot fint skrabet Vidjebark, der holdes paa Plads af vōrup.

Muligvis har vōrup'en i tidligere Tid ogsaa været anvendt af samojediske Kvinder, skønt den i nyere Tid skal være ukendt her. I hvert Tilfælde synes det at fremgaa af en Ytring hos en Forfatter, der i Slutningen af det 17. Aarh. har været i Archangelsk, at de vestsamojediske Kvinder bar et Klædningsstykke af denne Type [1].

Ogsaa de kamtschadalske Kvinder har baaret et Klædningsstykke af vōrup-Typen; ifølge Steller brugte de under Menstruationen — og undertiden udenfor denne Periode — at anbringe en Tot fint kæmmet Stargræs i Kønsaabningen og fastholde med »ein Gürtel, der in der Mitte zwischen den Beinen weggehet, von Hasenfellen.« [2])

Ogsaa hos de amerikanske Arktikere findes Skamhyller af denne Type. Holm beskriver de af østgrønlandske Kvinder anvendte »natit« saaledes: »I Hjemmet bruges . . . . . . alene et trekantet Stykke Skind, som dækker Kønsdelene og holdes paa Plads ved Remme over Hofterne«. [3]) I Virkeligheden har Kvinde-natit'en netop Karakter af at være et trekantet Forklæde, der sammen med de til Fastbindingen nødvendige Remme er blevet et Slags diminutiv Brog; det ligger nær at formode, at den har udviklet sig af en Form som den ostjakiske vōrup eller det kamtschadalske Hareskindsbind. Tavle XI, 2 (18, 424, KUM.) viser Kvinde-natit'en; den bestaar af »et trekantet Forklæde«, et Stykke Sælskind, bredt fortil, afsmalnet bagtil, forbundet mediant for og bag med et Bælte af fem sammensyede smalle Sælskindsstrimler, prydet med Læderfrynser. I Modsætning til Mands-natit'en og alle andre eskimoiske Brog-Former, der altid bestaar af to symmetriske Halvdele, forbundne ved en median Søm, mangler Kvinde-natit'en i de fleste Tilfælde en saadan Midtsøm; dette turde hidrøre fra, at den har en anden Oprindelse end disse. At Kvinde-natit'en dog i enkelte Tilfælde er forsynet med en median Søm, der endog kan være markeret ved Indlæg af forskelligfarvet Skind, skyldes utvivlsomt en senere Efterligning af Snittet i de andre Brog-Former, maaske overført, fordi det giver Lejlighed til rigere Ornamentering.

Da den østgrønlandske Kvinde-natit saaledes indtager en Særstilling indenfor de eskimoiske Brog-Former, vil det have Interesse at under-

[1]) Sieweria. S. 62.

[2]) Steller. S. 81 og 348.

[3]) Holm. S. 64. Tavle XXII.

søge, om der findes andre Spor af det trekantede Forklæde i det nordligste Amerika. Jeg tror at kunne paapege saadanne Spor fra den vestlige Del af det eskimoiske Omraade.

Fig. 1 (536, 2, PAM.), en siddende Kvindefigur, skaaret i brunt Træ, skal ifølge Museumskataloget være hjembragt fra Øen Kadjak af Urey Lisiansky, der i Aarene 1803—1806 foretog en Jordomsejling. Figuren

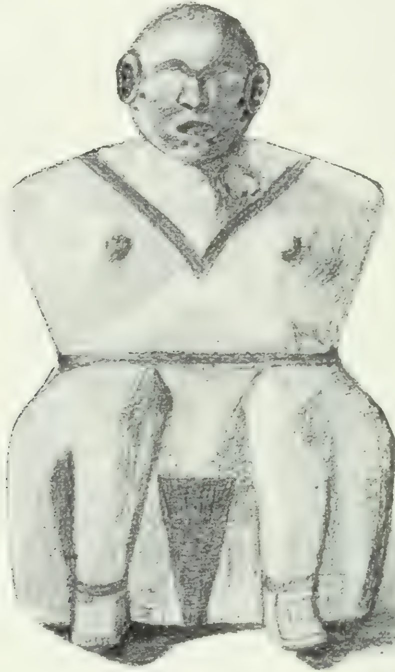


Fig. 1.

bærer de for Konjag- og Aleut-Kvinderne ejendommelige Gennemboringer af Ørets Rand; mærkeligt er det, at den i Stedet for de traditionelle to Gennemboringer af Underlæben har tre, men ifølge Holmberg [1]) kunde Kvinderne paa Kadjak dog have indtil 6 Huller i Læben. Mere besynderligt er det, at en Haarfletning er malet midt ned ad Ryggen, skønt Konjaginderne skal have baaret Haaret i en Knude paa Baghovedet. Antagelig er dog Figurens Herkomst rigtig angivet, da Lisiansky [2]) netop omtaler, at der paa Kadjak udskæres Figurer, og

[1]) Holmberg. S. 82.

[2]) Lisiansky. S. 207 og Pl. III.

afbilder et Par Eksempler paa saadanne Arbejder. Over Bryst og Skuldre af den i Fig. 1 fremstillede Kvindefigur er der med sort Farve (Grafit?) malet det af Eskimoer almindeligt baarne Amuletbaand, om Livet et Bælte og Baand om Anklerne; mest bemærkelsesværdigt er imidlertid det paamalede trekantede Genitalklæde, for hvis Skyld Figuren her er afbildet. Desværre er Fremstillingen ikke saa fuldstændig, at man kan danne sig en Forestilling om, hvorledes dette Klædningsstykke har været fastgjort; men det synes dog at have været af natit- eller maaske snarere af vōrup-Formen.

Martin Sauer [1]) siger, at Beboerne paa Kadjak var klædt som dem paa Unalaska, og om Kvinderne paa sidstnævnte Ø meddeler han, at deres Dragt er en Parka (Pelsskjorte) samt Armbaand og Ankelbaand af Sælskind, »and this is all their dress«. Ogsaa Saritschew [2]) siger om Aleut-Kvinderne, at de ikke bære andre Klæder end en Parka, og endog gaar barfodede (i Juni Maaned). Det synes heraf at fremgaa, at Kvinderne paa Kadjak og Aleuterne ikke har baaret Brog — og netop derfor er det ingenlunde usandsynligt, at de kan have baaret et natit- eller vōrup-lignende Skamhylle, saaledes som det synes at fremgaa af den afbildede Figur.

Maaske har ogsaa Mændene i dette Omraade baaret det trekantede Forklæde. Fig. 2 (261, e, PAM.) er en staaende mandlig Figur, skaaret i Træ. Ifølge Kataloget skal den være hjembragt fra Eskimoerne af Zoologen Wosnessenskij, der fra 1840—1849 opholdt sig paa Sibiriens Østkyst og i det russiske Nordvest-Amerika; nærmere Stedsbestemmelse savnes. Figuren er meget groft udskaaret og bestaar kun af Hoved, med opadvendt Ansigt, og Underkrop med Ben. Underansigtet er malet sort, den udstrakte Tunge er rød. Genitalia er tydeligt angivet, men dækkes af et trekantet Forklæde af hvidt Sæl-Læder, holdt oppe ved en Hoftesnor af utvunden Senetraad, som er trukket gennem to Huller i Forklædets øvre Rand. Det er dette Klædsningsstykke, som her har Interesse. Den Mulighed kan jo tænkes, at Figuren er gjort af en Eskimo, som har faret med et europæisk Skib og set tropiske Folkeslag; men dette er dog højst usandsynligt. Langt rimeligere er den Formodning, at et trekantet Forklæde, omtrent som det, Figuren bærer, har været mandlig Husdragt hos Aleuterne eller hos en eller anden Eskimo-Stamme i Nordvest-Amerika.

Desværre omtales et saadant Klædningsstykke ikke i Litteraturen.

---

[1]) Sauer. S. 155.

[2]) Saritschew. II. S. 18.

Det eneste mig bekendt Tilfælde, hvor det nævnes, at Eskimoer bærer et Forklæde, er hos Lisiansky [1]), der siger om Mændene paa Kadjak, at de »bærer Bælter omkring deres Legemer, med et firkantet Stykke eller Forklæde naaende til midt paa Laaret«. Men det fremgaar ikke klart om dette Forklæde blev baaret paa det blotte Legeme indenfor Parka'en eller udvendig paa denne.

Mændene paa Kadjak og Aleuterne andvendte lejlighedsvis Brog, skønt de gamle Forfattere ofte undlader at nævne dette Klædningsstykke, naar de beskriver Dragten. Indendørs og paa Søen var de uden Brog; Martin Sauer siger om Mændene paa Unalaska: »I deres Baidarer eller i deres Hytter anvender de hverken Bukser eller Støvler.« [2]) Den Tanke ligger da ikke fjern, at de maaske har baaret et Skamhylle.


Fig. 2.

Hos Aleuternes Naboer, Kamtschadalerne, bar ikke alene — som ovenfor nævnt — Kvinderne, men ogsaa Mændene et Slags Skamhylle. Dette var ganske vist ikke det trekantede Forklæde, men muligvis en af dette udviklet Form. Steller meddeler, at de kamtschadalske Mænd, naar de forrettede det dem paahvilende huslige Arbejde, ikke bar anden Dragt end en kapselformig Genital-Beklædning af Skind, foran og bagtil fæstet ved Hoftesnoren [3]); aabenbart har dette Klædningsstykke mindet om de forskellige »Penis-Hylstre«, der anvendes af Bantu-Folk, melanesiske og sydamerikanske Stammer — for ikke at tale om Renaissancetidens europæiske Mandsdragt. I følge Georgi bares det omtalte kamtschadalske Skamhylle ved Sommertid ogsaa i det frie, paa Jagt eller Fiskeri, i Stedet for Brog. [4])

B. Breechcloth.

Hos de nordamerikanske Indianere havde den saakaldte assian eller breechcloth en vid Udbredelse som Genital-Beklædning; den var et

[1]) Lisiansky S. 194. Dall, der ogsaa meddeler, at Mændene paa Kadjak bar Forklæde, har antagelig denne Oplysning fra Lisianskys Bog (Dall: Alaska. S. 402).

[2]) Sauer. S. 156.

[3]) Steller. S. 313.

[4]) Georgi: Rusland. S. 336.

temmelig bredt Stykke Skind eller Tøj, trukket mellem Benene og holdt oppe fortil og bagtil ved Hjælp af Hoftesnoren — altsaa en Type forskellig fra det trekantede Forklæde, selv om det maaske kan tænkes, at den er udviklet af dette. Som det senere skal vises, har breechcloth-Typen, hvis Udbredelse er meget stor, ogsaa udenfor Amerika, haft væsentlig Betydning for Udviklingen af Brog-Formerne i det nordlige Asien. Derimod savnes denne Type i det eskimoiske Omraade og har været ganske uden Indflydelse paa de eskimoiske Brog-Formers Udvikling. Det er i denne Forbindelse ikke uden Interesse, at breechcloth-Typen ogsaa har været ukendt hos nogle af Eskimoernes indianske Naboer, de nordlig og vestlige Déné-Stammer.

Mackenzie beskriver breechcloth fra de nordlige Algonkin-Stammer (Knisteneaux-Indianerne, boende i Labrador og i Landet syd for Hudson Bay og syd for Chepewyan-Omraadet.[1]) Ogsaa Chepewyans (en Déné-Stamme, ifølge Mackenzie mellem 60° og 65° n. Br., 100° og 110° v. L. f. Gr.) anvender breechcloth.[2]) Derimod omtaler Mackenzie ikke nogen breechcloth hos Slave- og Dogrib-Indianerne, som han traf ved Mackenzie river under 65 ½° n. Br., skønt han i øvrigt beskriver deres Dragt[3]). Om en anden Déné-Stamme under ca. 67 ½° n. Br. nær Mackenzie-Flodens Munding meddeler han, at der bæres saa lange Leggings, at hvis de foroven blev forbundne med hinanden, vilde man kunne kalde dem Bukser; iøvrigt nævnes ikke nogen Art af Skamhylle.[4]) — Om en Déné-Stamme, som Mackenzie traf ved Peace-river under ca. 55 n. Br., (»Rocky Mountain Indians«), siger han udtrykkelig, at Mændene ikke bærer nogetsomhelst Skamhylle, og Kvinderne et Forklæde[5]) — De vestlige Dénéer, Carrier Stammen og dens Naboer, har ifølge Morice først i nyere Tid antaget Brugen af breechcloth, rimeligvis som Følge af Samkvem med hvide Handlende. Paa Harmons Tid havde Brugen af breechcloth endnu ikke fæstnet sig; »den ene Dag ser man det baaret paa sit rigtige Sted,« siger Harmon, »den næste Dag maaske paa Hovedet, og den tredie omkring Halsen.« Endnu kan man, siger Morice, træffe gamle Mænd af Carrier-Stammen og dens Nabostammer aldeles nøgne.[6]) Kvinderne hos de vestlige Dénéer bar i Alm. et For-

---

[1]) Mackenzie. S. XCIII.
[2]) Ibid. S. CXX.
[3]) Ibid. S. 36.
[4]) Ibid. S. 48.
[5]) Ibid. S. 205.
[6]) Morice. Anthropos. II. S. 9.

klæde, men ingen breechcloth. — Hos Slave- og Dogrib-Indianerne bar Kvinderne et meget diminutivt Forklæde [1]) — Hos de nordvestlige Dénéer, Loucheux- eller Kutchin-Indianerne, bærer saavel Mænd som Kvinder et Slags Brog, en ret højt udviklet Type, som nedenfor vil blive omtalt nærmere (Side 147); her vil jeg blot bemærke, at den lige saa lidt som de eskimoiske Broge har nogen udviklingshistorisk Forbindelse med breechcloth-Typen. — Hos Koloscherne paa Nordvestkysten bar Kvinderne et Frynseforklæde. Mændene gik ifølge enkelte Rejsende med breechcloth, ifølge andre ganske uden Skamhylle.

Det viser sig altsaa, at breechcloth-Typen savnes hos Eskimoerne og Aleuterne, og at meget taler for, at den ogsaa har manglet hos nogle af deres nærmeste amerikanske Naboer. I det hele taget findes et simpelt Genitalklæde af breechcloth-Typen mærkeligt nok ikke indenfor arktisk Omraade — naar undtages, at der i den tschuktschiske og korjakiske Combination-formede Barnedragt (Tavle XIII, 5) indgaar et Genitalklæde af breechcloth-Type (jvf. Side 210). Breechcloth-Genitalklædet maa antages at være en forholdsvis ny Type, der — bortset fra den nævnte Undtagelse — først i sin højere udviklede Form, som Brog, har naaet ind i det arktiske Omraade.

Derimod er det trekantede Forklæde en ældgammel Type og har i ret uudviklet Skikkelse naaet længere mod Nord end nogen anden af Genitalbeklædningens primitive Former [2]); og dog har denne Form ikke haft nogen — eller i hvert Fald kun højst ubetydelig — Indflydelse paa Udviklingen af de arktiske Brog-Former. Højest er den naaet i den ret isolerede østgrønlandske Kvindenatit.

C. Legging-Brogen.

Ifølge min Teori, som i det efterfølgende vil blive begrundet, hører de arktiske Brog-Former til to Hovedtyper, af hvilken den ene maa

[1]) Mackenzie. S. 36.

[2]) En anden ældgammel Type, der maaske kan henregnes til Genitalbeklædningen, men dog har været ganske uden Betydning for Klædedragtens Udvikling, træffes hos Eskimoerne i Alaska. Woldt anfører efter Kaptajn Jacobsen, at Eskimoerne ved Badning binder en Traad om Penis — en Skik, som har sine Paraleller hos mange tropiske Folk (Z. f. Ethn. XVII. 1885. S. 575.)

antages at være opstaaet af Leggings (maaske i nogle Tilfælde i Forbindelse med det trekantede Forklæde), medens den anden maa være udviklet af et Genitalklæde af breechcloth-Typen. Den første af disse Hovedtyper er eneraadende i det arktiske Amerika og findes endvidere repræsenteret i Nordeuropa; den anden Type har udbredt sig over Omraadet fra det nordlige Lapland til Tschuktscherhalvøen.

Den første af disse Hovedtyper har indenfor det arktiske Omraade sin største Udbredelse og Formrigdom i Amerika. — Medens der for Pelsskjorternes Vedkommende viste sig en vis Modsætning mellem den østlige og den vestlige Del af det eskimoiske Omraade, er det næppe muligt at gennemføre en lignende Betragtning med Hensyn til Brog-Formerne. Ganske vist findes der mod Øst ejendommeligt udviklede Broge, hørende til Mandsdragten, som udmærker sig ved at være saa korte i Livet, at den øvre Rand hviler paa Trochanter. Men bortset fra disse særegne Former (og fra den allerede behandlede østgrønlandske Kvinde-natit) synes der — at dømme efter det mig bekendte Materiale — at herske en meget betydelig Overensstemmelse mellem de forskellige Provinser. Særlig almindelig forekommende i den vestlige Del af Omraadet er en ejendommelig Type, bestaaende af en Kombination af Brog og Strømper (eller Støvler); men denne kan paavises endog saa langt mod Øst som i Vestgrønland (her ganske vist kun gennem ældre Litteratur).

Som et Eksempel paa det typiske eskimoiske Brogsnit kan tjene den af Murdoch beskrevne Mands-Yderbrog, af Rensdyrskind fra *Point Barrow* (jvf. Snitmønstret Tavle XI, 3). Hver af Brogens symmetriske Halvdele bestaar af et indvendigt (d) og et udvendigt (ab) Stykke; mediant fortil mellem Kanterne e af de to »Ben« er indsat en Kile, gjort af fem smaa Stykker Skind. [1])

Dette Snit er typisk eskimoisk. Næsten alle eskimoiske Broge bestaar af to Halvdele, forenede ved en Midtsøm. Hertil kommer undertiden, saaledes som her hos Point Barrow-Eskimoerne, en fortil indsat Kile, der dækker Skamdelene. Man kan vanskeligt frigøre sig for den Tanke, at Brogens Udviklingshistorie er at læse i dette Snit: de to Halvdele, beklædende hver sit Ben, maa oprindelig have været løse Leggings. Om Dénéerne nær Mackenzie-Flodens Munding siger Mackenzie: »If their leggings were made with waistbands, they might with great propriety be denominated trowsers;« [2]) utvivlvsomt er det eskimoiske

[1]) Murdoch. S. 125—126.

[2]) Mackenzie. S. 48 og S. 205

Brogsnit opstaaet derved, at et Folk tvunget af det arktiske Klima, har foretaget den meget simple Forbedring at sy de to Leggings sammen til en Brog. — Hvorledes maa da den trekantede Kile opfattes, som er anbragt fortil mellem Brogens Halvdele? Rimeligvis er den netop det trekantede Forklæde, hvis formodede Eksistens hos Eskimoerne omtales ovenfor, og som genfindes i den østgrønlandske Kvindenatit. Den eskimoiske Brog skal altsaa efter denne Antagelse være opstaaet ligefrem ved en Sammensyning af Leggings indbyrdes og med det trekantede Forklæde. — Jeg vil anvende Betegnelsen »*Legging-Brog*« om denne Hovedtype.

Meget ofte er dog Eskimo-Brogens to Halvdele umiddelbart forbundne, uden nogen i Skridtet indsat Kile. Maaske beror dette paa en Simplificering af det oprindelige Snit; Skridt-Kilen er ikke nødvendig for at give Brogen den rigtige Form.

Tavle XI, 4 (593, 3, PAM.) er en Brog fra *Aglemiuterne* ved Kuskokvim-Floden; den er bestemt for en Mand til Vinterbrug. Materialet er Renskind; Snittet fremgaar af Figuren — det ses, at Brogen bestaar af to symmetriske Halvdele, forenede ved en Midtsøm, uden nogen Skridtkile. Forsiden af hvert »Ben« bestaar af Skindet (Bellingen) af et af Renens Forben med vedhængende Stykke af det forreste Bugskind; Bagsiden er derimod en af Renens Bag-Bellinger med et vedhængende Stykke af det bageste Bugskind. Den ejendommelige Haarknude fra Indersiden af Renens Bagben kommer derved til at sidde paa Buksebenets Inderside. Udvendig er der indsat en Stribe af mere langhaaret Bugskind; og foroven bagtil, hvor Brogen som sædvanligt er højere end fortil, er den øget med nogle Skindstykker. I Hovedsagen bestaar altsaa denne Brog af Skindet af en Rens For- og Bagben med de tilstødende Dele af Bugskindet, saaledes at Forbellingerne danner Brogens Forside, Bagbellingerne dens Bagside. — Den temmelig kortlivede Brog holdes oppe ved Hjælp af en Løbegang foroven; Løbesnoren er en treflettet Senesnor, der knyttes fortil. Dette er overalt i det arktiske Omraade den almindelige Maade hvorpaa Brogen holdes oppe; og man tager næppe fejl ved at opfatte denne Løbesnor som identisk med den Hoftesnor, der oprindelig har baaret Genitalklæde og Leggings [1]). — I Brogens Sidesømme er der indsyet Skindfrynser, en meget almindelig Dragt-Prydelse hos Eskimoerne Syd for Yukons

[1]) Tschuktscherne bærer endnu en ekstra Hoftesnor, noget ovenfor Løbesnoren (se Bogoras: The Chukchee. Fig. 90 og Pl. XIV). En lignende Hoftesnor bæres af de to unge Chalcha Mongoler, som er afbildede her Fig. 3.

Munding. — Fra Halvøen Alaska, fra Aglemiuterne, findes i PAM. og HHM. en betydelig Samling af Broge af dette Materiale og næsten samme Snit; dog er de fleste noget højere i Livet, navnlig bagtil. Disse Broge udmærker sig ved en overordentlig rig Udsmykning; de vigtigste Sømme er prydede med indsyede Frynser, udskaarne i Skind og forsynede med vedhængende Søpappegøje-Næb, som ved Bevægelse frembringer en stærk Raslen.

Som Eksempel paa en Mands-Brog fra Centraleskimoerne kan tjene Tavle XI, 7 (15, 800, HHM.), fra *Netchillik-Eskimoerne*. Materialet er Renskind, Haarsiden vendende udad (det er en Yderbrog). Som det ses af Figuren, bestaar ogsaa denne Brog af to symmetriske Halvdele, forbundne ved en Midtsøm. Der er ikke her indsat nogen Skridtkile. Haarretningen vender nedad paa Brogens Overdel; paa den nedre Del af »Benene« er Haarretningen horisontal. Nederst er en 6 cm bred Bort af hvidt Renskind, kantet med en $^1/_2$ cm bred Kant med Haarsiden indad. Løbegangen foroven er af tyndt Bugskind; den treflettede Senesnor gaar bagtil gennem to Aabninger, men knyttes rimeligvis fortil. — I Hovedsagen synes dette at kunne gælde som Type for de centraleskimoiske Mandsbroge; dog anvender de nordlige Stammer i Baffinland ikke den brede Bort med horisontal Haarretning.[1])

I en stor Del af det centraleskimoiske Omraade, navnlig hos Stammerne ved den nordvestlige Del af Hudsonsbugten og ved Gulf of Boothia, bærer Kvinderne en Brog, som naar til Knæet og rimeligvis i Henseende til Snit stemmer temmelig nøje overens med Mændenes. Det samme gælder Akudnirmiut-Stammen ved Davis-Strædet.[2]) En anden Type er derimod fremherskende i Kvindedragten fra Cumberland sound mod Syd til Hudsonsstrædet og mod Vest til Southampton Island; her bæres af Kvinderne en meget kort Brog, der kun dækker den øverste Del af Laaret og hvortil slutter sig et Par korte Leggings, som holdes oppe ved Hjælp af Snore, der gaar til Brogens øvre Rand.[3]) Parry omtaler denne Kombination af Brog og Legging fra Baffinlands Østkyst saa langt mod Nord som 70° 20', hvor han traf sammen med Eskimoer paa sin første Rejse.[4]) Ifølge Parry bærer Kvinderne her en diminutiv Brog, i Reglen af Renens Bugskind, kun dækkende den øverste Trediedel af Laaret, og i Tilslutning hertil Leggings, som naar

---

[1]) Boas. I. S. 554

[2]) Ibid. S. 556.

[3]) Boas. II. S. 49 og 54.

[4]) Parry. S. 283.

fra Brogens nedre Rand til lidt nedenfor Knæet og holdes paa Plads ved en Snor, der er knyttet til Brogens Overkant. I mildt Vejr hænger disse Leggings dog saa lavt, at den største Del af Laaret er blottet.

Det ses heraf, at løse Leggings ikke er ganske ukendte indenfor det eskimoiske Omraade, et Forhold, der tjener til at støtte den ovenfor fremsatte Antagelse, at Eskimoernes Forfædre har baaret Leggings, og at Brogen har udviklet sig af disse.

Den i Forbindelse med Leggings anvendte korte Brog maa antages at være af lignende Snit som de korte Broge, der kendes fra den polareskimoiske og den vestgrønlandske Kvindedragt.

Hos *Polareskimoerne* ved Smith Sound bærer Kvinderne en Brog, som ifølge Steensbys Beskrivelse kun er ca. 10 cm lang, saa at den lige dækker det øverste af Laarene. Som Regel anvendes *to* Blaaræveskind til en saadan Brog [1]), og en Undersøgelse af Snittet viser, at den bestaar af to symmetriske Halvdele, forbundne med en median Søm.

Tavle XI, 5 (957, 17, PAM.) er en Kvindes Inderbrog, af Sælskind, fra Polareskimoerne. Skønt Formen er meget afvigende fra de beskrevne vesteskimoiske Broge, ses dog i Snittet stor Ovensstemmelse, ja i Virkeligheden en Gentagelse af det af Murdoch beskrevne Brog-Snit fra Point Barrow. To symmetriske Halvdele er, som det fremgaar af Tegningen, forbundne ved en Midtsøm, og dertil kommer en — i dette Tilfælde temmelig kort — Skridtkile, indsat mediant fortil (i nogle Tilfælde mangler denne Kile helt). Brogens øvre Rand er kantet med Semslæder, og Aabningerne for Benene er forsynede med en smal Styrkekant af Sælskind. Bagtil, hvor Brogen er noget sammenlappet, naar den som sædvanlig højere op end fortil.

En Ytring hos Cranz kunde tyde paa, at *vestgrønlandske* Kvinder paa hans Tid har baaret et Klædningsstykke, lignende den østgrønlandske Kvinde-natit: »Sie tragen Beinkleider, *und unter denselben einen Gurt.*« [2]) Cranz har dog aabenbart paa dette Punkt gjort sig skyldig i en af de mange Fejltagelser, som Glahn protesterer imod. »Derimod have de virkeligen smaa korte Benklæder under de større,« skriver Glahn. »Disse bære de altid, ja endog ligge med dem. De er gemeenligen syede af meget korthaarede Reenskind og stærk med Bugskind udstafferede. Pudenda og den 3die Del af Laarene er alt det,

[1]) Steensby. S. 333.

[2]) Cranz S. 184.

de skyvle.«[1]) Da disse smaa Benklæder er hele Kvindedragten indenfor Huset, er de meget smukt syede. Glahn stemmer overens med Hans Egede[2]).

I Tavle XI, 6 (uden Num. KNM.) ses et Eksempel paa denne gammeldags, nu ikke længere anvendte vestgrønlandske Kvinde-Inderbrog. Materialet er Renskind, Haarsiden vendende ud. Snittet er i Hovedsagen det samme som i den polareskimoiske Kvinde-Brog; den vigtigste Afvigelse er de to meget deminutive Bukseben. Foroven er der en Løbegang, i hver Side er indlagt Stribe af Skindmosaik.

De af Kvinderne i Baffinland anvendte Leggings genfindes ikke i Grønland. Hos de polareskimoiske Kvinder erstattes de af meget lange Støvleskafter, i Vestgrønland er de aabenbart erstattede af Yderbrogen.

Som allerede tidligere antydet, har Mandsbrogen hos Østeskimoerne udviklet sig paa en særlig Maade. Den polareskimoiske Mandsbrog, der i Reglen gøres af Isbjørneskind, naar fra Knæene til den øvre Del af Laarene, hvor den drages sammen ved Hjælp af en Løbesnor, der saaledes kommer til at hvile paa Trochanter major paa hver Side.[3]) Steensby gør opmærksom paa den praktiske Betydning af, at Brogen ikke naar højere op; Bøjninger i Leddet mellem Laar og Hofte foregaar som Følge heraf uhindret, hvilket har særlig meget at sige for de eskimoiske Mænd, der saa ofte maa indtage siddende Stillinger, navnlig i Kajaken. Som Følge af denne Ejendommelighed ved Polareskimoernes Brog, lader den den øvre Del af Skamhaarspartiet ubedækket, »thus leaving exposed those part, which in civilised countries ar shielded most carefully«, som Kane udtrykker sig.[4]) Maaske er det netop denne Omstændighed, der har bevirket, at de *vestgrønlandske* Mænd samtidig med andre Elementer af Civilisationen har maattet antage europæisk Brog-Snit, i hvert Fald bar ogsaa de paa Hans Egedes Tid en Brog, der stemte nøje overens med Polareskimoernes. »Deres Buxer er ganske smaa og rekker ikke engang over Lænderne, hvilket sker for at være dis beqvemmere til at komme af og i deres smaa Baader.«[5]) Paa Tavlen overfor Pag. 93 har Hans Egede afbildet grønlandske Mænd, der prøver Kræfter i Brydning og derfor bærer Husdragt, d. e. kun Brog; det er aldeles øjensynligt, at Brogen kun naar

---

[1]) Glahn. S. 190.

[2]) Hans Egede. S. 73.

[3]) Steensby. S. 333.

[4]) E. K. Kane. II. S. 23.

[5]) Hans Egede. S. 72.

til Trochanter, den har egentlig slet intet »Liv«-Parti, men bestaar kun af et Par oventil forenede Bukseben.

Den *østgrønlandske* Mands-natit eller Inder-Brog afviger fra den polareskimoiske og ældre vestgrønlandske Mandsbrog ved kun at beklæde den øverste Del af Laarene. Men paa et vigtigt Punkt stemmer den overens med de nævnte Former, idet den øverste Rand kun naar til Trochanter; [1]) man kunde maaske tænke sig den østgrønlandske Mandsnatit opstaaet ved en Forkortelse af »Benene« i den gamle vestgrønlandske eller polareskimoiske Mandsbrog. Aarsagen til denne Forkortning kunde tænkes at ligge i, at vedkommende Klædningsstykke fra at være eneste Brog er gaaet over til at blive Inder-Brog. Østgrønlænderne anvender nemlig, naar de færdes borte fra Hjemmet, en Yder-Brog. — Fra den østgrønlandske Kvinde-natit afviger Mands-natit'en som allerede nævnt afgørende ved altid at have en median Søm.

De østgrønlandske natit'er og den gamle vestgrønlandske Kvindenatit afviger fra andre Inderbroge ved at have Haarsiden vendende udad. Netop heraf tør man slutte, at de ikke oprindelig er blevet til som Inderbroge, men først er blevet dette under Udviklingens Løb. I Modsætning hertil er de hos Centraleskimoerne [2]) og ved Point Barrow [3]) forekommende Inderbroge at opfatte som simple Fordoblinger af Brogen, og de vender altid Haarsiden indad; det samme gælder forøvrigt de i Nordasien forekommende Inderbroge.

Yderbrogene i Grønland afviger fra de tilsvarende Inderbroge ved at beklæde en noget større Del af Legemet. Tavle XI, 9 (195e, PAM.) er en vestgrønlandsk Kvinde-Brog af brunt Renkalveskind; den maa antages i det væsentlige at stemme overens med den gammeldags Kvinde-Yderbrog. Snittet er yderst simpelt: to symmetriske, Legging-agtige Halvdele er forbundne ved en Midtsøm. Endvidere gaar der en Søm langs »Benene«s Inderside bagtil. Der er ikke indsat nogen Skridtkile mellem de to Halvdele. Foroven er der en Løbegang af brunfarvet Sællæder og forneden Løbegange af rødfarvet Sællæder. Langs Forsiden af hvert Bukseben gaar en Bort af Skindmosaik.

Medens den vestgrønlandske Kvindebrog naar ned til Støvleranden, lige over Knæet, er derimod den østgrønlandske Kvinde-Yderbrog en Del kortere, som det fremgaar af Tavle XI, 8 (6571, KUM.) og lader derfor en betydelig Del af Laaret blottet. Forøvrigt er Snittet, som

[1]) Jvf. Tavle VII hos Holm med Fig. 68 og 69 hos Steensby.

[2]) Boas. I. S. 554. Amundsen. S. 254.

[3]) Murdoch. S. 126—127.

det fremgaar af Figuren, ikke i noget væsentligt afvigende fra den vestgrønlandske Kvindebrog.

Den østgrønlandske Mands-Yderbrog, som bæres «i Kajak, paa Fangst eller naar de fjærne sig fra Hjemmet» [1]), har i høj Grad Karakter af en Overtræks-Brog; den snøres sammen over Hofterne udenpaa Pelsen og forneden gaar den ned over Knæene og snøres sammen udenpaa Støvleskafterne. Snittet synes tildels at være afhængigt af Materialet. Naar dette er Sælskind, da har Brogen den sædvanlige mediane Søm, men er Materialet Isbjørneskind, da gøres Brogen saa vidt muligt af eet Stykke, og Snittet, der saaledes bliver noget afvigende fra det almindelige eskimoiske, kan beskrives saaledes: Bagsiden er ganske uden Sømme, men Skindet er samlet fortil ved en median Søm og endvidere ved Sømme langs Indersiden af hvert Bukseben (L. 5014, KNM.).

Dette Snit, der er det typiske for østgrønlandske Broge af Isbjørneskind, optræder forøvrigt ikke alene her, men er ogsaa iagttaget i en Brog af Moskusokseskind fra Kong Williams Land (i KUM.). Det findes endvidere hyppigt i Broge fra de nordvestlige Dénéer.

Tavle XI, 10 (7d, PAM.) er en Mands-Brog fra *Thnaina-Indianerne* paa Halvøen Kenai. Materialet er Rensdyr Semslæder. Snittet ses af det vedføjede Snitmønster; et helt Skind er delt ved et Snit langs Midtlinjen, dog er det ikke skaaret helt igennem, men kun gennem $^2/_3$ af Længden. Brogen opstaar nu derved, at Siden a syes sammen med b, a' med b', og c med c'. Sømmen følger altsaa Buksebenenes Inderside og fortsættes op gennem Midten af Brogens Forside, ligesom i den østgrønlandske Bjørneskinds-Brog. Iøvrigt er der den Særegenhed, at de meget lange Bukseben nedentil afsluttes som et Par Skindstrømper; denne Form er altsaa en Kombination af Brog og Strømpe. Vristkilen, 1, indsættes i et Indsnit forneden i Buksebenet, idet Siderne d' syes sammen med d; Saalen, 2, er et ovalt Stykke tykt og stift Læder. Ned langs Forsiden af Buksebenene, begyndende i Skridthøjden, gaar en Bort, bestaaende af en paasyet, 2 cm bred Skindstrimmel, broderet med Pindsvinepig; denne Bort ender lidt nedenfor Knæet ved et Knæbaand, bestaaende af tynde Semslæders-Remme, kunstfærdigt omvundne med forskelligfarvede Pindsvinepigge, fastsyet fortil og ellers løst siddende. Omkring Ankelen gaar ligeledes en paasyet Bort, broderet med Pindsvinepigge.

PAM. og HHM. besidder smukke Samlinger af saadanne Broge fra

[1]) Holm. S. 60.

Kenai-Halvøen; Forskel mellem Mands- og Kvinde-Broge viser sig kun — muligvis — i Udsmykningen. I nogle Tilfælde gaar Midtsømmen helt igennem, saa Brogen ser ud aldeles som et Par sammensyede Leggings. I det afbildede Eksemplar er den øverste Kant usømmet og ganske uregelmæssig; den bærer Spor af at have været holdt oppe ved et Bælte. I andre Tilfælde er der foroven en Løbegang med en Semslæders Rem, der knyttes fortil. — Broge af denne Type bæres, ifølge Morice, af de nordvestlige Dénéer eller Loucheux Indianerne [1]). De træffes saa langt mod Syd som hos Atnanaerne, en Déné-Stamme ved Copper River i Alaska [2]); ifølge Petitot anvendes de ogsaa af Hare-Indianerne [3]).

Ogsaa hos Eskimoerne træffes denne Dragtform, Brog og Strømper eller Støvler i eet. Den hører hos Eskimoerne i Mackenzie Distriktet og Vest herfor til Kvindedragten [4]). Den anvendes Syd for Beringsstædet, men synes dog ikke at være brugt Syd for Kuskokvim; i hvert Fald har Wosnessenskij fra Aglemiuterne hjembragt Kvindebroge, som staar den vesteskimoiske Mandsbrog nær i Form og Snit, naaende fra Hofterne til ned over Knæene (jvf. 593, 5, og 17e, PAM.) [5]). Paa Kadjak og Aleuterne bar Kvinderne efter de ældre Forfatteres Udsagn ikke anden Dragt end Parkaen; jeg har allerede ovenfor fremført Grunde, der taler for, at de dog har baaret et Slags Genitalklæde.

Murdoch beskriver og afbilder de ejendommelige »Womans pantaloons«, som tydeligt ses at være en Forening af en tætsluttende Brog med et Par korte Støvler Materialet er Renskind. Saalen er dog af Sælskind og har den sædvanlige eskimoiske Form, bøjet op langs Randene og rynket fortil og bagtil. Murdoch giver en detailleret Beskrivelse af Snittet, ledsaget af et Snitmønster. Brogen bestaar af to Legging-agtige Halvdele, hvert dannet af fire Rensdyrbellinger samt nogle Øgningskiler, og disse Halvdele er forbundne ved en median

[1]) Morice. Anthropos II. S. 4.

[2]) H. T. Allen. S. 262.

[3]) Petitot: Monographie. S. XXIV.

[4]) Murdoch. S. 129. Nelson. S. 31.

[5]) Jvf. Sagoskin. I. S. 51. Heller ikke hos Eskimoerne ved Kuskokvim og Yukon synes den med Fodbeklædningen kombinerede Kvinde-Brog at være anvendt. Sagoskin, der berejste disse Floder, skriver, at de eskimoiske Mænd bærer kun een Brog, men Kvinderne to, af hvilke den inderste, som har Haarsiden indad, er meget kort (»jakutisk«), medens den anden, der har Haarsiden ud, er lang. Den omtalte Inderbrog, der sammenlignes med de jakutiske Kvinders meget korte Broge, tør vel formodes at have været af lignende Form og Snit, som de i tidligere Tid i Vestgrønland anvendte Kvinde-natit, hvorfra den dog afviger derved, at Haarsiden vender indad.

Søm, idet en Kile er indsat mediant fortil, ligesom i Mands-Brogen fra Point Barrow. Kvindebrogen af Rensdyr-Bellinger bæres med Haarene udad og hører navnlig til Vinterdragten. Under den bæres en Inderbrog af blødere, mere langhaaret Skind (Renens Bugskind) med Haarsiden indad og endende i et Par Skindstrømper, paa samme Maade som Yderbrogen ender i Støvler.[1])

Børnene ved Point Barrow bærer et lignende Klædningsstykke. Lejlighedsvis bærer ogsaa Mændene Brog og Støvler i eet, men af et andet Materiale, vandtæt Sælskind, og for at undgaa Utæthed anvendes saa faa Sømme som muligt, sædvanlig kun een Søm langs hvert Ben. — Som hørende til Mandsdragten og Barnedragten har denne Brog-Type forøvrigt en ret vid Udbredelse mod Øst. Fra Kong Williams Land har Gjøa-Ekspeditionen hjembragt en Drenge-Brog af samme Type (15, 859, KUM.); fra Eskimoerne ved Hudsonstrædet omtaler Turner »trousers ending in stocking feet« som hørende til Mandsdragten;[2]) fra Frederikshaabs Koloni i Vestgrønland omtaler Dalager, at en Dreng, som var bestemt til at blive Angekok, var »udi Klæde-Dragt distingueret fra andre, saaledes: At han stedse fra Fødselen af har baaret Boxser og Støvler udi et Stykke.«[3]) Netop den Omstændighed, at denne Brog i det af Dalager nævnede Tilfælde synes at have haft et Slags religiøs Betydning, tyder paa, at det drejede sig om et meget gammeldags Klædningsstykke, der næsten var gaaet af Brug.

Som Mandsdragt findes denne Brog-Form forøvrigt ogsaa i det nordøstlige Asien hos Korjakerne. Jochelsen afbilder »a man's winter trousers, with boots sewed on« og tilføjer, at det er en sjældent forekommende Type, som enten skyldes fremmed Paavirkning eller en Rest af en gammel Mode.[4])

Paa den asiatiske Side af Beringsstrædet findes ikke alene hos Namolloerne, men ogsaa hos *Tschuktscherne* og *Korjakerne* Brog-Former, der maa regnes til samme Hovedtype (»Legging-Brogen«) som de foregaaende. Navnlig i den tschuktschiske Mandsdragt anvendes almindeligt Brog-Former, der i Snittet stemmer overens med de eskimoiske. Som Eksempel vil jeg fremføre Tavle XII, 1, 2 (395, 14b, PAM.), en Drenge-Brog fra Tschuktscherne i Anadyr-Distriktet. Brogen er vendt og tegnet forfra (2) og bagfra (1) for at vise Snittet, der i Hovedsagen

[1]) Murdoch. S. 126—128. Fig. 72 og 73.

[2]) Turner. S. 213.

[3]) Dalager. S. 85.

[4]) Jochelson. S. 593 og Fig. 122.

stemmer overens med det af Murdoch beskrevne fra Point Barrow. Brogen bestaar af to symmetriske Halvdele, forbundne ved en Midtsøm, og dertil kommer en fortil i Midten indsat Kile (paa Figuren mørkt skraveret, da den er et Stykke med Ellebark brunfarvet Skind, medens Brogen forøvrigt er syet af almindeligt fedtgarvet Skind, der paa Kødsiden er hvidt). Foroven er Brogen forsynet med en Løbegang; Løbesnoren knyttes fortil, og en særlig paasyet lille Skindlap beskytter Huden mod Tryk fra Knuden. En saadan Skindlap findes meget ofte i tschuktschiske og korjakiske Broge. Forneden ender hvert Bukseben med en Løbegang, hvis Løbesnor knyttes bagtil. — Til denne Yderbrog, der bæres med Haarlaget udad, hører en Inderbrog, med Haarlaget indad, af samme Materiale og Snit, kun — som alle Inderbroge — noget sammenlappet.

Den tschuktschiske Mandsbrog kan ogsaa være uden Skridtkile, saaledes i 395, 15, PAM., som er af mørkebrunfarvet Renskind (røget) med det kortklippede Haarlag indad; hver af Brogens Halvdele bestaar her kun af eet Stykke Skind, antagelig for at undgaa for mange Sømme og derved opnaa større Vandtæthed. Denne Brog har nemlig været baaret ved Sæljagt om Foraaret.

Allerede paa Tschuktscherhalvøen optræder forøvrigt jævnsides med Legging-Brogen, Eksempler paa Brogens anden Hovedtype (jvf. S. 141). Gaar vi endnu længere imod Vest, da forsvinder Legging-Brogen ganske, og i hele Resten af det nordlige Asien bærer »Ikke-Russerne«, — Tunguserne, Jakuterne, Burjaterne og de andre Mongoler, Samojederne, Ostjakerne, Vogulerne — alle Broge af den anden Hovedtype; finder man lejlighedsvis hos dem Broge af Legging-Typen, drejer det sig vistnok altid om russisk Paavirkning. Ogsaa de nordlige Lapper bærer Broge af den anden Hovedtype.

Men hos de *sydlige Lapper* (Vesterbotten, Jæmtland) træffer vi atter paa en Brog, som maa henregnes til Legging-Typen.

Tavle XII, 3, 4 viser den sydlappiske Brog, forfra (4) og bagfra (3). Den bestaar af to symmetriske Halvdele, forbundne ved en median Søm; i Skridtet er der forneden indsat en Kile med Spidsen vendende bagtil. En sydlappisk Brog kan skæres af eet afhaaret og garvet Renskind; dette kløves midt igennem, og af hver Halvdel dannes een Side af Brogen, idet Nakkeskindet, som er den smalleste Ende, vender nedad. Undertiden skæres Skindet ikke helt igennem, og derved spares den forreste Del af den mediane Søm (analogt til Snittet i den østgrønlandske Bjørneskindsbrog og Déné-Brogen Tavle XI, 10, hvor den bageste Del af Midtsømmen er sparet). I Buksebenene gaar Søm-

mene langs Indersiden, medens den i den nordlappiske Brog gaar langs Ydersiden. Forneden i Buksebenet er der en lodret Opslidsning, for at det skal kunne snøres fast sammen om Skoens Skaft ved Hjælp af Skobaandet. I Vadmel anvendes det samme Snit som i Skind. I sin genuine Form er den sydlappiske Brog ligesom den nordlappiske meget lav foroven, saa at Løbesnoren (lappisk: faldie), ved hvilken Brogen holdes oppe, hviler paa Trochanter. I nyere Tid er det dog meget sjældent, at den gammeldags »faldie-mouga« (Brog med Løbesnor foroven) forekommer i Brug hos Syd-Lapperne. Brogen skæres nu delvis efter moderne Mønstre, gøres højere i Livet, og i Stedet for «faldie» anvendes en almindelig Bukserem. Af Bekvemmelighedshensyn foretrækker mange Lapper dog at bære Bukseremmen meget lavt, saa den hviler paa Trochanter.

Hos de nordlige Lapper bærer voksne — som allerede sagt — Brog af den anden Hovedtype; men Børnene bærer et Slags meget primitiv Legging-Brog, bestaaende af Leggings, der foroven er forbundne ved en Bukselinning. Denne Brog er altsaa aaben i Skridtet ligesom de Benklæder, der bæres af smaa Drenge hos Carrier-Stammen og andre vestlige Dénéer (jvf. Morice, Anthropos, II. S. 11). Indtil for ca. en Menneskealder siden skal hos de nordlige Lapper ogsaa Kvinderne have baaret Brog af denne Type.

Heikel har beskrevet og afbildet en estnisk Brog, som minder stærkt om den sydlappiske i Henseende til Form og Snit, skønt den er lidt længere i Livet [1]. Utvivlsomt er denne Form meget gammel i Europa.

Paa Østlandet, Island, har Bønderne indtil Nutiden baaret Læderbrog af Legging-Snittet, som holdtes oppe ved at snøres sammen over Hofterne ved en Løbesnor (efter Meddelelse fra Forfatteren Gunnar Gunnarsson). — I Oldtiden har Nordgermanerne bl. a. anvendt Benklæder af en Type, der minder om de nordvestlige Dénéers Brog. En saadan Form er fundet i Thorsbjerg Mose, fra Folkevandringstiden. Den er af Legging-Snittet; Sømmen gaar som i den sydlappiske Brog langs Buksebenenes Inderside. Fra den sydlappiske Brog afviger denne germanske Form dog i flere Henseender — ikke alene derved, at Buksebenene gaar i eet med Sokkerne, men ogsaa ved den større Højde af Liv-Partiet; foroven er der ingen Løbegang, men paasyede Løkker, hvorigennem antagelig har gaaet en Bukserem. [2])

---

[1]) Heikel. II. S. 12 og Taf. VI, 1.

[2]) Engelhardt. S. 18 og Pl. 2.

Den moderne europæiske Brog er af Legging-Snittet, og i de (mig bekendte) nordeuropæiske Folkedragter genfindes den samme Hovedtype — alene bortset fra den nordlappiske Brog, der hører til Brogens nedenfor omtalte anden Hovedtype og derigennem viser sig beslægtet med asiatiske Former.

D. Breechcloth-Brogen.

-- Ligesom de hidtil behandlede Brogformer fra det nordligste Amerika, Nordøstasien og Nordeuropa i Henseende til Snit viser en væsentlig Overensstemmelse, der har ført mig til den Antagelse, at de alle har udviklet sig af den samme elementære Form, Leggings, saaledes findes ogsaa en slaaende Overensstemmelse indenfor de Brogformer, hvis geografiske Omraade indtager Pladsen mellem Legging-Brogens østlige og vestlige Forekomst-Gebeter; ogsaa her viser Formerne sig at være Variationer af een Grundtype. Denne Grundtype er udbredt ogsaa udenfor arktisk Omraade; i sin simpleste Form findes den maaske hos *Mongolerne*.

Fig. 3 er efter et Fotografi, velvilligt overladt mig af Dr. phil. Andrej Rudnev, St. Petersborg; det er taget under hans Rejse i det østlige Mongoli ved Bredden af Chalcha-Floden. Den yngste af de to unge Mongoler gaar aldeles nøgen, bærer kun en Snor om Livet; den ældre derimod bærer foruden denne Snor en meget deminutiv Brog, der i Henseende til Snit sikkert maa opfattes saaledes: et Stykke Tøj (eller Skind) er trukket mellem Benene, syet sammen ved en kort Søm paa hver Side, og holdt oppe ved Hjælp af en Snor, der gaar gennem en Løbegang i den øvre Rand og er knyttet fortil.

Det er kun Sammensyningen i Siderne, der adskiller dette Klædningsstykke fra det Genitalklæde, som i Nordamerika kaldes breechcloth, og som er bedst kendt fra nordamerikanske Indianere, men forøvrigt har en meget vid Udbredelse, bl. a. ogsaa i Østasien.[1]) Og det er

[1]) Denne Skamhylle-Form findes paa de østasiatiske Øer fra Hainan (W. Strzoda. Z. f. Ethn. XLIII. S. 206.) til Sachalin. Til den japanske Mandsdragt hører et saadant Skamhylle, der hos de mere velhavende dækkes af Benklæder og Kimono, hvorimod den hos den fattige og arbejdende Befolkning er næsten det eneste brugte Klædningsstykke om Sommeren. Ifølge en japansk Tegning (Mac Ritchie: The Aïnos. Pl. IX.) bærer Ainoerne et lignende Skamhylle. Hos Giljakerne paa Sachalin har Schrenck iagttaget hos Mændene et Skamhylle, vistnok af samme Type (L. v. Schrenck. III. S. 394.)

kun Størrelse og forskellige Detailler, der adskiller det fra de Brogformer, der anvendes af Asiens og Europas Arktikere.

Allerede hos Mongolerne finder vi breechcloth-Brogen — som man



Fig. 3.

passende kan kalde denne Grundtype — udviklet til en fuldstændig Benbeklædning. En saadan lang mongolsk Brog gøres af eet Stykke Tøj med Søm op langs Ydersiden af hvert Bukseben, uden indsatte Kiler. I PAM. findes Eksempler paa denne mere udviklede Form.

Ogsaa hos *Sojoterne* findes breechcloth-Brogen repræsenteret ved en mere og en mindre udviklet Form, hørende henholdsvis til Vinter- og Sommerdragten. Aspelin skriver i sin Rejseberetning fra en Rejse i Altai og gennem Sojoternes Land[1]: »Mændenes vanlige og eneste Dragt var Benklæder af Faareskind, om man kan kalde dem saaledes, thi Buksebenene dækkede blot Laarenes overste Del. Det øverste lod næsten hele Maven bar.« (Rejsen foregik om Sommeren).

Tavle XII, 5 (1340, 102, PAM.) er en sojotisk Brog, bestemt til Vinterbrug. Den bestaar af et Stykke Hjorteskind, samlet ved en Søm udvendig paa hver Side, med Haarene vendende indad. Hvert Bukseben er forlænget med et stort Stykke blaat Tøj. Bukselinningen er af Lærred, og en Læderrem er trukket gennem Læder-Løkker, der er fastsyet paa Ydersiden af Linningen. — Ogsaa den korte Faareskinds-Brog, som Aspelin omtaler, findes repræsenteret i PAM.; den er af samme Snit, men mangler de tilsyede Forlængelser af Buksebenene.

Den primitive breechcloth-Brog, saaledes som den bæres af den unge Mongol Fig. 3, kan udvikle sig i to Retninger: enten vokser den nedad og bliver foruden at være Beklædning af Genitalregionen ogsaa Beklædning af Benene; eller den vokser opad og bliver Beklædning af Underkroppen. Den første Udviklingsretning har vi allerede set et Eksempel paa, og hertil vil blive føjet flere, navnlig fra Samojeder, Voguler og Lapper. Den anden Udviklingsretning findes repræsenteret i den tungusiske og jakutiske Dragt.

Tavle XII, 7 (1347, 42, PAM.) er en *samojedisk* Brog fra den Turuchanske Kreds, hørende til en Mands Vinterdragt. Materialet er Renskind med den klippede Haarside indad. Breechcloth-Snittet genfindes her med Lethed. Brogen bestaar af eet helt Stykke Skind, syet sammen langs de udvendige Sider. I hver af Sidesømmene er indsat et Par mindre Øgninger. Medens den sojotiske Brog er ens for og bag — hvilket er et typisk primitivt Træk, jfr. de nordamerikanske Indianeres Toskindsskjorter — er her en udpræget Forskel paa For- og Bagside; Bagsiden er meget videre og naar betydeligt højere op end Forsiden. Dette betegner et højere Udviklingstrin, som forøvrigt alle arktiske Brogformer har naaet. Ejendommeligt er det endvidere, at Buksebenene spidser noget til nedefter. Foroven er der en Løbegang med en Læderrem, der knyttes paa venstre Side. Den lille Forklæde-lignende Frynsebort, som pryder Brogens Forside, skyldes maaske

[1]) I det finske Dagblad Usi Suometar, 1888, Num. 223.

tungusisk Paavirkning, da den forekommer almindeligt i tungusiske Broge — dersom den da ikke er en Levning fra en Tid, hvor tungusisk og samojedisk Klædedragt stod hinanden meget nær. Antagelig stammer dette Frynse-Forklæde fra meget gammel Tid; muligvis har det engang været den forreste Ende af Genitalklædet, der droges frem over Hofte-snoren og faldt ned som en Flap fortil.

Uden denne Pynt er dog mange samojediske Broge, f. Eks. 638, 3, PAM., fra Samojederne ved Jenissej, hjembragt af Castrén. Materialet er Semslæder, eet Stykke, med Søm langs de udvendige Sider. Brogen holdes oppe ved en Løbesnor, og naar forneden omtrent til Knæene.

Samme Type er fremstillet i Tavle XII, 9 (4810, 254, HHM.), en Brog af hvidt Semslæder fra *Vogulerne* ved Stschurja (en Biflod til Sosva), antagelig hørende til en Kvindedragt. Breechcloth-Snittet er ogsaa her iøjnefaldende: Brogens Midtparti er eet Stykke Læder; for at give den fornødne Vidde er der indsat en Kile i hver af Side-Sømmene. Hvert Bukseben er forlænget med et stort Stykke Læder; de har samme tilspidsede Form som de samojediske Eksempler. Løbegangen foroven er af et særligt Stykke Læder og Løbesnoren en Læderrem, der knyttes paa Siden. Paa Brogens Forside er fastsyet to Læderstropper med Jærnringe, bestemt til Opbinding af Støvleskafterne.

Som Eksempel paa den hos de *nordlige Lapper* anvendte Brog fremføres Tavle XII, 8 (4135, 4, HHM.). Materialet er blaat Vadmel. Ogsaa her genfindes breechcloth-Snittet; Brogen er gjort af eet stort Stykke Vadmel (Lapperne regner, at der medgaar en Favn, maalt af den Person, som skal bruge Klædningsstykket); Sømmene gaar langs hvert Buksebens Yderside. Foran i Midtlinjen er skaaret lodret ned og indsat en Kile for at give den fornødne Vidde. Løbesnoren knyttes fortil. Buksebenene naar helt ned til Ankelen. De to paasyede Løkker foroven fortil tjener til Fastgørelse af de Skind-Leggings, som bæres om Vinteren. Saadanne Vadmelsbroge anvendes af saavel Mænd som Kvinder.

Ejendommeligt for denne specielt lappiske Type er Buksebenenes betydelige Længde, der stemmer overens med den lappiske Fodbeklædning, og endvidere den store Kile, som er indsat fortil.

I Skind anvender Nord Lapperne det samme Snit. Tavle XII, 10 (4724, 28, HHM.) viser et saadant Klædningsstykke. Det midterste Parti er en kort Brog af eet Stykke brunfarvet (barkgarvet) Rensdyrlæder, breechcloth-Snit, med en stor Kile indsat mediant fortil. I Sømmene er der indsyet Mellemlæg af rødt Klæde. Løbegangen foroven er forsynet med en treflettet Uldgarnssnor, der knyttes fortil. De dertil

syede Bukseben, af Rensdyrbellinger med Haarsiden udad, er i Materiale, Form og Snit identiske med de af Lapperne anvendte lodne Leggings. Man fristes til at tænke sig en saadan Form opstaaet ved Sammensyning af Leggings med en kort breechcloth-Brog; ganske vist maa det dog bemærkes, at en saadan kort Brog ikke vides at have været i Brug hos Lapperne. — Skindbrog anvendes hos Nordlapperne kun af Mændene. Derimod anvender baade Mænd og Kvinder Leggings af Skind.

Hvad der kendetegner den foregaaende Række af breechcloth-Broge er den ringe Højde af Overdelen. Brogens Overrand sidder, navnlig fortil, meget lavt, især i de sidst omtalte Eksempler, og naar ingenlunde op over Hofterne; Lapperne maa derfor af og til hale lidt op i Brogen, der altid er tilbøjelig til at glide ned. Samtidig synes Rækken at være Udtryk for en Udvikling, der har medført, at Brogen fra at være blot Beklædning af Genitalregionen tillige er blevet Benbeklædning. — Vi vil nu betragte en anden Række, der viser en tilsvarende Udvikling i en anden Retning.

Tavle XIII, 2 (445, $^2/_5$, PAM.) er en Brog af Semslæder, hørende til en Kvindedragt fra de nordøstligste Tunguser, Lamuterne i Anadyr Distriktet. Den har det typiske breechcloth-Snit, men afviger fra de samojediske og lappiske Former ved at naa højere op paa Livet. — Det er dog hos de vestlige Tunguser, vi træffer den ekstreme tungusiske Brogtype. Som Eksempel herpaa kan tjene Tavle XIII, 1 (27, 18, PAM.), af en Tunguser-Dragt, som Castrén har hjembragt fra Egnen om Turuchansk. Materialet er Semslæder, brunfarvet paa Ydersiden. Brogen er 40 cm lang, og naar altsaa ret højt op paa Livet. Den er skaaret ud af eet Stykke, det sædvanlige breechcloth-Snit, med en lodret Søm i hver Side; de korte Bukseben er dog af særlige Stykker. Foran er den prydet med den ovenfor omtalte Frynsebort, der meget ofte findes paa tungusiske Broge.[1])

[1]) At de centrale Tunguser oprindelig har baaret en lavere Brog end nu, ses af Gmelins Beskrivelse af de tungusiske Kvinders Dragt (ved Lena under ca. 59° nordl. Br.). De bærer en meget kort Brog — siger han — som næppe naar til de lange Støvler, men blot dækker Skamdelene, og fortil bindes ved Hjælp af en Rem (Løbesnoren); hos de yngre Kvinder naar denne Brog dog et Stykke op paa Livet· men de gamle Kvinder har — saa vidt man kan skønne af Gmelins Fremstilling — baaret Brogen paa Trochanter. »Denn die älteren scheuen sich nicht ihren Hintern der ganzen ehrbaren Welt zu zeigen« (Gmelin. II. S. 301). — Finsch har aabenbart misforstaaet dette Sted hos Gmelin, naar han mener, at her er Tale om et Klædningsstykke af võrup-Typen (Finsch. S. 537). — En mærkelig Beskrivelse giver Ysbrandt Ides af Tungusernes Sommerdragt; de gaar ganske nøgne, siger han, med Undtagelse af, at de om Livet og over Skamdelene bærer et Læ-

Det er denne Type, Middendorff benævner »Rumpfhosen«, fordi den ikke beklæder Benene, men Kroppen; han afbilder saadanne »Rumpfhosen« med ganske diminutive Bukseben, der er udstyrede med Læderbaand til Opbinding af Leggings.[1])

Breechcloth-Brogen findes altsaa hos de asiatiske Arktikere udviklet i to forskellige Retninger, idet den enten er blevet en Benbeklædning eller en Beklædning af Underkroppen. Mærkværdig nok har den ikke udviklet sig i begge Retninger samtidigt. Hos de Folkeslag, som bærer den fortil lukkede Pels, har det ikke været nødvendigt, at Brogen voksede op til at blive en Underlivsbeklædning.[2]) Hos Tunguserne derimod med den aabne Frakke var en saadan Udvikling særdeles heldig. Muligvis tør man sætte de ekstreme Former af Tunguser-Brogen i et Slags Forbindelse med de smalle Former af Brystdugen, medens de — formentlig ældre — bredere Former af denne, saaledes som de findes i Brug hos Lamuterne, beskytter Underlivet ganske effektivt, yder de af vestlige Tunguser anvendte smalle Brystduge kun meget ringe Beskyttelse af dette Parti.

Om den jakutiske Brog siger Sjeroschevski: »Den ældre jakutiske Brog kom den tungusiske nær, og udgjorde i Sammenligning med den et højere Trin i Udviklingen af denne Del af Klædedragten.«[3]) Det er tvivlsomt, om den jakutiske Brog kan betegnes som et højere Udviklingstrin; men i hvert Fald er dens Slægtskab med den tungusiske iøjnefaldende. Dog antager den jakutiske Brog aldrig, saa vidt mig bekendt, den ekstreme tungusiske Form, som karakteriseres ved det høje Liv-Parti. Den rummelige jakutiske Kaftan har ikke saaledes som den snævre tungusiske Frakke fremtvunget en saadan Udvikling af Brogen. Dertil kommer, at Jakuterne paa Rejser anvender et bredt Livbind af haaret Skind. Sjeroschevski beskriver den jakutiske Brog saaledes: »Korte Læderbukser, lignende vore Badebukser. . . . Deres Form er ens for begge Køn. Buksebenene er højst to—tre Tommer

derbælte, 3 Hænder bredt, i hvilket der er udskaaret Remme eller Frynser. Paalideligheden af denne Meddelelse forringes derved, at Forfatteren ikke har set Tunguserne om Sommeren; han rejste gennem deres Land i Jan. 1694. Det drejer sig sikkert om en Misopfattelse af den tungusiske breechcloth-Brog; de nævnte Frynser anvendes jo endnu som Pryd paa Forsiden af dette Klædningsstykke (Ysbrandt Ides. S. 36).

[1]) Middendorff. IV. S. 1421. Ill.

[2]) *Bæltet* tjener i høj Grad til at holde paa Legemets Varme, idet det hindrer en altfor livlig Luftcirkulation under Pelsen, hvilket ogsaa Jackson gør opmærksom paa (Jackson. S. 63). De nordlige Lapper anbringer Bæltet meget lavt, hvorved den Del af Underkroppen beskyttes, som ikke dækkes af den meget lave Brog.

[3]) Sjeroschevski. S. 339.

lange, forsynede med Ringe eller Remme til Befæstning af Knæbeklædningen. . . . Kropdelen af Jakuternes Brog syes i Almindelighed uden Bælte; den Del, som dækker Sædet, er større end den forreste Del, saa at næsten hele Underkroppen forbliver ubedækket. Dette giver en Forestilling om, hvorfor brede Pelsbælter eller Livbaand udgør en uundgaaelig Del af det jakutiske Rejsekustyme.«[1]) Sjeroschevski tilføjer, at man nu begynder at skære og sy Brogen paa russisk Maner. Materialet hvoraf den jakutiske Brog gøres, er beredt, afhaaret Skind af Ren eller ung Okse; om Vinteren haaret Skind med Haarsiden indad.

1071, 73, PAM. er en jakutisk Kvindebrog af Semslæder, vatteret og foret med Bomuldstøj. Den har breechcloth-Snittet med lodret Søm i hver Side og ganske korte Bukseben. Der er ingen Løbegang foroven, men derimod en Slidse i hver Side, der lukkes ved Binding med Semslæders-Remme. Fortil er Brogen prydet med et Slags Frynseforklæde, bestaaende af Perler, Sølv- og Messing-Prydelser. — 723, 23, PAM. er en jakutisk Kvindebrog af ganske lignende Snit, skønt Materialet her er Bomuldstøj og Sømmene syede paa Maskine.

Fra Dolganerne, hvis Klædedragt i et og alt er ganske tungusisk, stammer den i Tavle XIII, 3 (696, 6, PAM.) afbildede Brog, der er et godt Eksempel paa den vesttungusiske Brogtype. Den er af Semslæder og har det typiske breechcloth-Snit med en lodret Søm i hver Side, lidt fortil. Løbesnoren foroven knyttes paa højre Side. Bukseben savnes ganske; Aabningerne for Benene er forsynede med Løbesnore, der kan drages sammen udvendig. Paa hver Side udvendig er der en Rem, der kan knyttes i en tilsvarende Rem i den tilhørende Legging; endvidere er der fortil paasyet en Jærnring til Opbinding af Leggingen.

I det nordøstlige Asien hos Tschuktscherne og Korjakerne optræder breechcloth-Brogen Side om Side med Legging-Brogen, som allerede omtalt. Breechcloth-Typen forekommer her ikke i sin tungusiske Form, men er altid temmelig lav og minder derved om samojediske og lappiske Former. Pelsskjorten forhindrer eller overflødiggør Udviklingen af højlivede Brogformer.

Tavle XIII, 4 (956, 77, PAM.) er en Brog, som har hørt til en Ligdragt fra Korjakerne ved Kuschka. Materialet er Renskind med Haarsiden ud. Den øverste eller midterste Del af Brogen er gjort af et brunt Renkalveskind; de to korte, skraa Sømme fortil lige under Linningen er Sammensyningen af de Huller, hvor Geviret har siddet; Skindets Ryglinje gaar mediant gennem Klædningsstykket. I Sidesøm-

[2]) Sjeroschevski. S. 338 og Fig. 27.

mene er indsat Kiler. Til denne breechcloth-Brog er føjet et Par Bukseben, hvert af fire hvide Renbellinger med røde Traadfrynser indsyede i Sømmene, forneden afsluttede med broderede Borter af flere sammensyede Skindstrimler. Foroven drages Brogen sammen ved Hjælp af en Løbesnor, der knyttes fortil, og ligeledes er der en Løbegang forneden i hvert Bukseben. — I Henseende til Snit er denne korjakiske Brog en Parallel til den lappiske Brog Tavle XII, 10.

Hos Tschuktscherne er det navnlig i Kvindedragten, breechcloth-Brogen anvendes, medens Mændene anvender Legging-Brogen. Tavle XII, 6 (395, 18, PAM.) er en tschuktschisk Kvindebrog, sammensyet af lutter smaa hvide Renkalvebellinger. Skønt Snittet paa Grund af dette særegne Materiale er meget kompliceret, bør den dog henregnes til breechcloth-Typen. Brogen er ganske lav fortil, gaar noget højere op bagtil; den har ingen Løbegang, men er kantet med Semslæder. — 395, 63, PAM., ligeledes en tschuktschisk Kvindebrog, ligner den foregaaende; men da Materialet er Semslæder, er breechcloth-Snittet her mere tydeligt. Foroven kan denne Brog drages sammen ved Hjælp af en treflettet Senesnor, som bindes fortil.

Som Eksempel paa en Blandingsform af Legging- og breechcloth-Typen kan fremføres 1059, 53 b, PAM., en Brog fra de russificerede Indfødte i Markova, Anadyr-Distriktet. Det midterste Parti udgøres af eet Stykke Skind, som foran og bagtil naar op til Løbegangen og med en kileformet Spids strækker sig ned i den indvendige Side af hvert Bukseben; dette er breechcloth-Typen. Dertil slutter sig nu paa hver Side et Legging-Parti, der ikke alene danner Buksebenene, men ogsaa udgør meget af Brogens øvre Del og naar op til Løbegangen foroven. — Sammenblandingen af de to Typer kan frembringe endnu mere indviklede Snit, men derpaa skal jeg ikke komme nærmere ind.

Det synes, at Udbredelsesomraadet for breechcloth-Brogen naar i det mindste til Beringsstrædet. Bogoras[1]) afbilder en kort Brog, som synes at være af breechcloth-Snittet; den gøres af Læder eller — i nyere Tid — af Kaliko eller uldent Stof og bruges hos Kysttschuktscherne og de asiatiske Eskimoer, baade af Mænd og Kvinder. Den bruges dog ikke af Rensdyr-Tschuktscherne og heller ikke af de Kysttschuktscher, der bor sydvest for de asiatiske Eskimoer; disse sidstnævnte Kysttschuktscher anser tilmed Klædningsstykket for at være af eskimoisk Oprindelse — en Antagelse, hvis Rigtighed dog sikkert maa anses for meget tvivlsom. Langt snarere er denne Brog paa en eller anden Maade

---

[1]) Bogoras. S. 252—253 og Fig. 185 a, b.

beslægtet med den tungusiske Brog — derpaa tyder foruden Overensstemmelsen i Snit ogsaa den i Læder udskaarne paasyede Frynse, som smykker Brogens Forside, og som stærkt minder om den hos Tuguserne brugelige Udsmykning af Brogen.

At breechcloth-Brogen ikke findes anvendt noget Sted i Amerika, har jeg selvfølgelig ikke med Sikkerhed kunnet afgøre, skønt jeg maa anse det for overvejende sandsynligt paa Grundlag af de Oplysninger, som Museerne og Litteraturen byder. Uagtet breechcloth anvendes af overmaade mange amerikanske Stammer, synes denne Urform dog ikke i Amerika at have udviklet sig til en Brog. Ganske vist findes i PAM. en Brog af breechcloth-Type, som angives at stamme fra Koloscherne; men rimeligvis drejer det sig her om en Misforstaaelse — baade det nævnte Klædningsstykke og et Par Leggings, mærkede med samme Nummer, ser nemlig fuldkommen tungusiske ud. Rigtignok siger Lisiansky, at nogle af Mændene paa Sitcha bærer »a kind of short pantaloon«;[1]) men den Mulighed er nærliggende, at hvad Lisiansky har set, er en almindelig indiansk breechcloth.

Hos Naskopie-Indianerne i Ungava-Distriktet bærer Mændene, ifølge Turner, en meget kort Brog, som holdes oppe ved Hjælp af en Løbesnor.[2]) Desværre beskriver Turner ikke dette Klædningsstykke nærmere; det vilde være interessant at faa afgjort, om det er et Laan fra Eskimoerne (i hvilket Tilfælde det sikkert er af Legging-Brogens Snit) eller om det muligvis er en selvstændig Erhvervelse. De sydlige Cree-Stammer bærer breechcloth.[3])

[1]) Lisiansky. S. 238.
[2]) Turner. S. 283.
[3]) Mackenzie. S. XCIII.

VI

FODBEKLÆDNINGENS URFORMER

A. Sandalen.

FODBEKLÆDNINGEN er en Beskyttelse af Foden, dels imod skadelig mekanisk Paavirkning, dels imod Kulde. I tropiske og subtropiske Egne er det det førstnævnte Hensyn, der især gør sig gældende; her er derfor *Sandalen* den vigtigste Type. Forøvrigt er der store geografiske Omraader, hvor Fodbeklædning mangler eller kun sjældent anvendes. Navnlig er det — som Mason har gjort opmærksom paa — meget almindeligt, at Kystboer gaar barfodede, maaske fordi deres Rejser sker tilsøs; saaledes gik Kystboerne i Peru mest uden Fodtøj, hvilket fremgaar deraf, at Gravfundene kun indeholder meget faa Sandaler;[1]) Nordvestamerikanerne, fra Mount Elias til Columbia River, var i Reglen barfodede, og Øerne i det indiske og det stille Ocean er — for at bruge Masons Udtryk — »par excellence the barefooted region«.[2]) Polynesierne bar saaledes kun deres primitive Bast-Sandaler, naar de for at fiske vadede ud paa Koral-Revene. De aleutiske Kvinder gik barfodede, og Mændene drog Støvlerne af sig, før de steg i Baidaren.[3]) — Barfodethed er ogsaa meget almindelig i de store tropiske Lavlande.

Sandalen synes at have faaet sin rigeste Udvikling i tropiske og subtropiske Bjærgegne; sin største Formrigdom har den vundet i Peru, Meksiko og de gamle vestasiatiske Kulturlande. Skønt den ikke i samme Grad som Kroppens og Hovedets Beklædning indbyder til æstetisk Udsmykning, bærer den dog ofte Præg af at være en Luksusgenstand; saaledes var det hos Babylonierne oprindelig kun de fornemste, der bar

---

[1]) Reiss u. Stübel.

[2]) Mason: Primitive travel. S. 314 og 351.

[3]) Langsdorff. II. S. 37. Sauer. S. 155.

Sandaler;[1]) ligeledes hos Ægypterne, hos hvem Fodbeklædning først kom i Brug efter det nye Riges Begyndelse.[2])

Det er ikke Hensigten her at komme ind paa en nærmere Inddeling af Sandalens mange Former; jeg vil blot gøre opmærksom paa, at disse kan indordnes under to Hovedgrupper, naar Hensyn tages til, hvorledes Sandalen er fastgjort under Foden. I den ene Gruppe anvendes Taastrængen, der gaar ind mellem to Tæer, som oftest første og anden; i den anden Gruppe anvendes derimod ingen Taastræng, men en Snøring, som gaar gennem Huller eller Løkker i Siden af Sandalen. Til den sidste Gruppe hører f. Eks. den i Polynesien anvendte Sandal af Plantefibre, og lignende Former kendes fra Japanerne, Ainoerne, Klamath-Indianerne, Ute-Indianerne og fra Klippeboligerne i Arizona.[3]) Til Gruppen uden Taastræng hører en Form, som er af særlig Interesse for den arktiske Dragts Udviklingshistorie, nemlig den omkring Foden opbøjede Skind-Sandal uden Taastreng; denne Form kendes fra Sydamerikas Andes og Pampasegnene. Mason afbilder en saadan Sandal fra en Grav ved Pachacamac, Peru; den bestaar af et Stykke raa Lamahud, der i vaad Tilstand er taget paa Foden og bøjet op over Taaen, Hælen og Fodens Sider til en Højde af ca. 2 Tommer, hvorefter der gennem en Serie Huller i Randen er trukket en Læderrem, ved hvis Hjælp Sandalens øvre Rand drages sammen, medens Enderne af Remmen bindes omkring Ankelen.[4]) Wiener meddeler, at Indianerne paa Cerro de Pasco endnu bærer saadanne Sandaler.[5]) Araukanerne anvender en lignende Sandal, bestaaende af et Stykke Skind, hvis Sider er bøjet op omkring Foden og som snøres fast ved en Snor gennem en Række Huller i Randen; denne Form er her afbildet i Tavle XIV, 1 (845, 86 b, PAM.). Fra Patagonierne omtaler Musters den samme Sandal-Form,[6]) her som hos Araukanerne anvendt i Forbindelse med den nedenfor omtalte Skindstrømpe. — I Europa har en meget lignende Sandal-Form haft en lige saa stor Betydning og findes endnu i Brug i Kaukasus, Østersøprovinserne, Island og rimeligvis endnu flere Steder. I min Afhandling »Mokkasiner« har jeg gjort opmærksom paa, at denne Sandal-Form hos de germanske Folk har udviklet sig til højere Former,

---

[1]) Weiss. I. S. 95.
[2]) Weiss. I. S. 12.
[3]) Mason: Primitive travel. Fig. 36, 39, 62 og Plate V.
[4]) Ibid. S. 368.
[5]) Wiener S. 679.
[6]) Musters. S. 170.

der i nogen Grad kan jævnføres med de nordamerikanske og østasiatiske Mokkasiner.[1])

Denne omkring Foden opbøjede og gennem Huller i Randen fastsnørede, simple Sandal er et vigtigt Led i Udviklingen af Fodbeklædningens nordlige Former. Skønt den ikke helt dækker Foden, er den dog rimeligvis opstaaet som en Beskyttelse mod Kulde, specielt Rimfrost og tyndere Snelag. Den geografiske Udbredelse af denne Sandal-Form har Mason betydeligt overdrevet;[2]) naar han opgiver, at den kendes fra Hottentotterne og fra Unyoro, beror dette paa Misforstaaelse. Kolben, som er Masons Kilde for Hottentotternes Vedkommende, beskriver nemlig den hottentottiske Sandal som en *flad* Saal, aldeles ikke opbøjet omkring Foden;[3]) derimod omtaler Kolben paa et andet Sted, at *Europæerne* i Sydafrika anvender et Slags Sko, som aabenbart staar den oldgermanske Sandal meget nær[4]) — og det er denne Form, Mason har opfattet som hottentottisk. Ligeledes har Mason misforstaaet Bakers Illustration af Unyoro-Sandalen; thi denne er af en helt anden Type end den her behandlede, idet den er forsynet med Taastræng.[5]) Overhovedet forekommer den her behandlede Type vistnok slet ikke hos de afrikanske Naturfolk; den maa derimod anses for at være en meget gammel nordlig Form, og det ligger nær at formode, at den nordfra er kommet ind i Sydamerika.

Sandalen er, skønt den sikkert oprindelig har været eneste Fodbeklædning, dog ofte blevet bibeholdt, efter at den noget yngre Form, Strømpen, var kommet i Brug. Strømpen, der i første Række er en Beskyttelse mod Kulde, overflødiggør nemlig ingenlunde Sandalen, hvis Betydning tillige ligger i, at den beskytter Foden mod mekanisk Beskadigelse; det er en Selvfølge, at den ogsaa beskytter Strømpen mod Slid.

B. Skindstrømpen.

Skindstrømpen er i de nordlige Lande vidt udbredt; i det arktiske Omraade findes den overalt undtagen hos Lapperne. Med Hensyn til Snittet kan der skelnes mellem følgende tre Grupper: (1) i nogle Til-

[1]) Geogr. Tidskrift. 1914. H. V. S. 179—180.

[2]) Mason: Op. cit. S. 316.

[3]) og [4]) Kolben. S. 479 og 489.

[5]) Ratzel. I. S. 94. Fig.

fælde er Strømpens Snit et Laan fra højere Former, idet den har et lignende Snit som den tilhørende Yderstøvle, kun mere skødesløst gjort; som Eksempel herpaa kan især nævnes de vestgrønlandske Skindstrømper, der endog har den ejendommelige opbøjede Saal, kun ikke saa fint rynket som paa Yderstøvlen; forøvrigt er denne Gruppe ret faatallig, dog kunde der ogsaa paapeges spredte Eksempler i Nordasien. (2) Langt hyppigere synes Strømpens Snit at være ganske regelløst, og navnlig er den ofte sammenlappet af en Mængde Skindstumper (det i det arktiske Omraade mest anvendte Strømpemateriale er Renens Bugskind). (3) I nogle Tilfælde endelig er det umiskendeligt, at der ved Skindstrømpens Snit er taget særlige praktiske Hensyn til Strømpens Holdbarhed, og at der som Følge heraf er fremkommet Snitejendommeligheder, som ikke findes i Yderstøvlen; Eksempler paa denne tredie Gruppe findes især i det centrale og vestlige eskimoiske Omraade samt paa Tschuktscherhalvøen.

Skindstrømpens ældste og oprindeligste Snit findes maaske ikke repræsenteret i nogen af disse tre Formgrupper; det ligger nær at formode, at dette Snit forlængst er udvisket, dels fordi Strømpen er et helt eller delvis skjult Klædningsstykke og dens Snit derfor ikke forbundet med æstetiske Forestillinger (som altid virker konserverende paa Snittet), dels fordi Yderstøvlens Snit, der af æstetiske Grunde er langt mere traditionsbundet, let vil komme til at influere paa Strømpen, der er af samme Form. I den første og anden af de nævnte Formgrupper vil det derfor i hvert Fald sikkert være frugtesløst at søge efter Strømpens oprindelige Træk. Maaske vil det lønne sig bedre at søge disse i den tredie Gruppe — thi selv om her kan være Tale om en ret høj Udvikling, er den i hvert Fald ikke laant fra Yderstøvlen; og da Strømpen sikkert altid har været anvendt i Forbindelse med en ydre Fodbeklædning — Sandal, Sko eller Støvle — er det fra første Begyndelse indtil nu de samme Krav, der har været stillet til den.

Tavle XIV, 2 (15, 848, KUM.) er en Mands-Skindstrømpe fra Kong Williams Land. Materialet er Renbellinger med Haarsiden vendende udad. Skaftet, som er bestemt til at ses, har samme Snit som Renbelling-Støvlerne fra dette Omraade. Foden derimod, som er bestemt til at skjules af en Overtrækssko, har et ejendommeligt Snit, som aldrig findes i nogen Yderstøvle. Vriststykke og Saal er skaaret ud af eet Stykke (en Belling), saaledes som Tavle XIV, 2 a viser; v danner Vristen, s Saalen, og over Taaen hænger de sammen ved et smalt Parti. Saalsømmen gaar altsaa ikke helt rundt. Lige over

Vristen er udskaaret en median Kile for at frembringe den passende Runding. Bagtil omkring Hælen er indsat Øgningsstykker. At dette Klædningsstykke ikke er bestemt til at anvendes uden Overtræksko ses bl. a. deraf, at der bagtil i Saalen er et naturligt Hul, Aabningen efter Klovkirtelsækken i Renens Bagfod. Den Ejendommelighed, at Vrist- og Saalestykke er i eet, tjener i høj Grad til at forebygge Sprængning af Strømpen og genfindes i flere Skindstrømper fra Kong Williams Land. En anden Type er fremstillet i Tavle XIV, 3, 3 a (15, 858, KUM.), en Kvindestøvle fra Kong Williams Land. Skaftet, der ogsaa i dette Tilfælde er bestemt til at ses, hører til en for mange centraleskimoiske Kvindestøvler ejendommelig Type og vil senere blive omtalt. Foden derimod er bestemt til at skjules af en Sko og har et Snit, der genfindes i mange Skindstrømper fra dette Omraade. Vriststykket, der er skaaret som Tavle XIV, 3 a viser, gaar ud over Fodspidsen og ned paa Fodens Underside, som altsaa ikke helt dækkes af Saalen, da denne ikke naar frem til Fodspidsen. Ogsaa denne Snitejendommelighed tjener til at forebygge Sprængning af Strømpen.

Rimeligvis har disse Skindstrømpe-Snit en vid Udbredelse i det centrale og vestlige eskimoiske Omraade. I KNM. findes en Skindstrømpe, som skal være hjembragt fra Alaska af MacClintocks Ekspedition; Vriststykket er her skaaret paa en noget anden Maade end det i Tavle XIV, 3 a afbildede, men gaar dog som dette ned over Fodspidsen og beklæder den forreste Del af Fodens Underside. — Ogsaa i tschuktschiske Skindstrømper kan iagttages den Ejendommelighed, at Vriststykket gaar ned over Fodspidsen; desuden findes her ofte en anden Snitejendommelighed, den nemlig, at Skaftets Bagside fortsætter sig direkte i Saalen (Eks.: 395, 31 a og 611, 76, PAM.).

I de her beskrevne Eksempler er Skindstrømpens Snit ganske afvigende fra og sikkert upaavirket af det i Yderstøvlen anvendte Snit. Dog maa disse Snit antages at være ret højt udviklede og repræsenterer sikkert ikke den oprindeligste Skindstrømpe. Men *eet Træk* har de muligvis bevaret fra denne, nemlig den Ejendommelighed, at Foden saa vidt muligt beklædes med eet Stykke Skind, der drages ned over Taaspidsen. Forud for den syede Strømpe er der nemlig utvivlsomt gaaet en usyet, et Stykke Skind, der vikledes om Foden, og for at beskytte Tæerne var det sikkert nødvendigt at drage Skindet ned over Fodspidsen, saaledes som det endnu sker i de her studerede Strømpesnit.

Den usyede Strømpe findes endnu i Brug hos de vestlige Dénéer, som vikler et firkantet Stykke uldent Tøj om Foden, før Mokkasinen

tages paa[1]). I samme Skikkelse anvendes den ogsaa — ifølge Richardson — hos Cree-Indianerne[2]). Peruanske Mumier, fundne ved Paramonga, bærer ogsaa som et Slags Strømpe et Stykke Tøj viklet om Foden og Underbenet[3]), og i Forbindelse hermed en Sandal af den ovenfor beskrevne Type, et Stykke raat Skind, bøjet op omkring Fodens Sider og snøret fast gennem Huller i Randen. En ganske lignende Kombination af den usyede Strømpe eller Fod-Beviklingen og Sandalen kendes fra Tatarerne paa Krim[4].

C. Samtidig Brug af Skindstrømpe og Sandal.

I Virkeligheden er Forbindelsen af Strømpe og Sandal kendt fra mange Folkeslags Klædedragt. I Sydamerika anvendes den saaledes af Araukanerne og Patagonierne. Tavle XIV,1 (845,86, P A M.) viser en Fodbeklædning fra Araukanerne, bestaaende af Skindstrømpe og paabundet Sandal. Strømpen er Huden af et Hesteben, hel afflaaet og draget paa i raa Tilstand, saa den har taget Form efter vedkommendes Mands Fod og Underben; der er ingen andre Sømme end en grov Sammensyning af Hullet foran Fodspidsen ved Hjælp af en Læderrem. Musters omtaler samme Slags Fodbeklædning fra Patagonierne[5]). Undertiden anvendes i Stedet for Hestehud Huden af en stor Pumas Ben; dette tyder paa, at denne Skindstrømpe kan have været kendt af Patagonierne før Hestens Indførelse. Musters formoder endogsaa, at det skal have været den klodsede Fodbeklædning, der fik de spanske Opdagere til at benævne disse Folk »Patagoniere« eller »Storfødder«. De patagoniske Kvinder og Børn bærer lignende Fodbeklædning, de sidstnævntes Skindstrømper gøres af Skindet af Guanacoens Forben.

Ogsaa i Japan anvendes Strømpe og Sandal sammen. Mason afbilder en ejendommelig Fodbeklædning fra Tate Yama, baaret af Jægere; Materialet er Ris-Straa[6]). Afbildningen viser tydeligt, at denne Fod-

[1]) Morice: Western Dénés. S. 165.
[2]) Franklin: Journey to the shores of the Polar Sea. I. S. 126.
[3]) Wiener. S. 679 og S. 680. Fig.
[4]) Radde. Ermans Archiv. XVII. S. 99.
[5]) Musters. S. 170—171.
[6]) Mason: Primitive Travel. S. 332. Fig. 44.

beklædning bestaar af en Strømpe og en dertil fastsnoret Sandal (derimod er det *ikke*, saaledes som Mason skriver, en Legging, der er forbundet med Sandalen). Sandal og Strømpe hører forøvrigt i Japan til den daglige Dragt[1]).

Fra Europa kan ligeledes nævnes Eksempler paa Forbindelse af Strømpe og Sandal. Ovenfor er allerede nævnt Forekomsten hos Tatarerne paa Krim. Det synes, at der her i Danmark allerede i Bronzealderen af Mændene har været baaret Lædersandaler og indenfor disse en Tøj-Bevikling, altsaa et Slags primitiv Strømpe[2]). Endnu indtil vore Dage har der paa Island været baaret en Slags Sandal — et Stykke Skind, bøjet op om Fodens Sider og snøret sammen ved Hjælp af en Snor gennem Huller i Randen — og indenfor denne Sandal Strømper, i nogle Tilfælde af Læder (efter Meddelelse af Forfatteren Gunnar Gunnarsson). — Som ovenfor nævnt, forekommer Sandalen i Østersøprovinserne og Kavkasus; ogsaa her anvendes den sammen med Strømper. Maaske har i ældre Tid Forbindelsen af Sandal og Strømpe haft en endnu videre Udbredelse i de nordlige Lande.

I Virkeligheden har Forbindelsen af Strømpe og Sandal stor Betydning som Overgangsled til en Række Støvleformer. Saaledes maa de eskimoiske Støvleformer ifølge deres Snit antages at være opstaaede netop ved en Kombination af Strømpen med Sandalen. En betydelig Støtte for denne Antagelse findes deri, at Sandalen ikke er ganske ukendt i Nutiden hos Eskimoerne. Ifølge Meddelelse fra Kolonibestyrer Mathiesen anvender Børnene i Vestgrønland et ejendommeligt Legetøj, »en Glidesko« (grønlandsk: »sarlisarut«), bestaaende af et ovalt Stykke Skind, i Reglen af et gammelt Brikseskind, som anbringes under Støvlen med Haarene vendende bagud, bøjes op omkring Foden, rynkes fortil og undertiden ogsaa bagtil, og bindes fast ved Hjælp af en Rem, der drages gennem Huller i Randen (to fortil og to bagtil) og knyttes over Vristen. Denne Glidesko, der anvendes af Børnene om Vinteren for at kunne glide paa Sne og Is, er altsaa en Sandal, bunden under Støvlen. Østgrønlænderne kan — ifølge Holm — anvende Bjørneskindssandaler under deres Støvler ved Fangst af Sæler ved Aandehullerne i Isen[3]). Denne Sandal er et rektangulært, fortil afrundet Stykke Bjørneskind[4]), som fastgøres under Støvlen dels ved en Løkke

---

[1]) Rosenberg. Taf. 370. Tekst.

[2]) Boye. S. 161.

[3]) Holm. S. 77.

[4]) Afbildet Fig. 314b hos Thalbitzer.

fortil, der gaar over Fodspidsen, dels ved et Baand, der drages gennem en Løkke paa hver Side og knyttes over Vristen. — Disse i Nutiden eksisterende eskimoiske Sandaler anvendes altsaa kun til meget specielt Brug og altid udenpaa Støvlen; dog er der adskilligt, som tyder paa, at der i det nordligste Amerika tidligere har været baaret Sandal udenpaa Skindstrømpen. Det vægtigste Bevis for denne Antagelse ligger i de eskimoiske Støvleformers Snit, som vil blive studerede i det følgende Kapitel; men der kan ogsaa fremlægges en Slags historiske Beviser, som jeg vil medtage her; selv om deres Værdi i sig selv ikke er meget stor, er de dog ikke uden Interesse, da de peger i samme Retning som de Resultater, der opnaas ved Studiet af Snittet.

I et sydgrønlandsk Sagn omtales en nordlig Stamme, som »til Fodtøj brugte *Strømper alene med nyt Saaleskind under Foden*«[1]). Hermed kan kun være ment, at en Sandal var bundet direkte udenpaa Strømpen. En lignende primitiv Fodbeklædning skal ifølge Dobbs' Meddeler, den halvblods Kanadier Joseph la France, have været anvendt om Vinteren af en Stamme, der levede Vest for Hudson Bay: »they also have a kind of boots or stockings of beavers skin well oiled, with the fur inwards, and above them they have an oiled skin laced about their feet«[2]). Dobbs opfatter denne Stamme som »Indians«; men hvis Meddelelsen overhovedet har Virkelighed bag sig, er her rimeligvis Tale om Eskimoer. Joseph la France havde rejst som Pelshandler i Landene Vest for Hudson Bay i 3-4 Aar omkring 1740.

D. Mokkasinen (Sneskoen).

I et andet Arbejde[3]) har jeg gjort Rede for *Mokkasinens* vigtigste Former og Udbredelsesforhold; jeg har der anvendt Betegnelsen Mokkasin om alle Fodbeklædningsformer, som i Henseende til Snit staar i Nærheden af Virginia-Indianernes Fodbeklædning. Det karakteristiske for Mokkasinen er, at eet Stykke Skind beklæder Fodsaalen og Fodens Sider, og at dette Skindstykke bagtil er samlet ved en lige

---

[1]) Rink: Eskimoiske Eventyr og Sagn. S. 282.

[2]) Dobbs. S. 42.

[3]) Geografisk Tidskrift. 1914. H. V. S. 172—182.

eller T-formet Hælsøm. Det viser sig, at Mokkasinen — idet Betegnelsen opfattes paa denne Maade — er en boreal Formgruppe, hvis Udbredelsesomraade kun eet Sted naar Nord for Polarkredsen, nemlig i Lapland, hvor Klimaet jo udmærker sig ved en forholdsvis Mildhed.

Til de i den anførte Artikel nævnte Forekomster kunde endnu føjes, at der fra Mongoliet af W. W. Rockhill er hjembragt en Mokkasin, der — at dømme efter Masons Beskrivelse[1]) — er af et Snit, som genfindes i det nordvestlige Amerika, bl. a. ved øvre Stikine (afbildet »Mokkasiner« Fig. 5). Som det er vist i Artiklen, findes dette Snit i kun lidet ændret Form i Amurlandet, hos Giljaker og Orotschoner, samt i Nordeuropa hos Lapperne. At dette Mokkasinsnit ogsaa kendes fra Mongoliet, giver Haab om, at det tillige vil blive fundet i Bjærgene langs Mongoliets Nordgrænse.

I min Artikel »Mokkasiner« har jeg anvendt denne Betegnelse ogsaa om visse europæiske Former, om hvilke det med stor Sikkerhed vides, at de er udviklet af den omkring Foden opbøjede Skindsandal, da der nemlig kan paavises tilstrækkelige Mellemformer. Ganske vist er der, som jeg sammesteds har godtgjort, ingen Grund til at antage nogen udviklingshistorisk Sammenhæng mellem den lappiske Mokkasin og de germanske af Sandalen udviklede mokkasinlignende Former. Men disse sidste har dog visse Træk tilfælles med Mokkasinerne, navnlig Hælsømmen, der endogsaa kan være T-formet (saaledes i et i Thorsbjerg Mose fundet Eksemplar[2]). Dette Forhold foranledigede mig til at anvende Betegnelsen Mokkasin om disse oldgermanske Former; og heri bestyrkedes jeg af Masons Formening, at ogsaa de amerikanske Mokkasiner skulde være udviklede af Sandalen[3]). Senere Undersøgelser har imidlertid ført mig til den Opfattelse, at Masons Anskuelse paa dette Punkt maa anses for at være ganske misvisende. Det er derfor mindre

---

[1]) Mason. S. 327.

[2]) Engelhardt. S. 19 og Pl. 3, Fig. 1. Hos skandinaviske Bønder findes Former, der er endnu mere mokkasinagtige end de oldgermanske Sko. Herhen hører Husskoen fra Särna (»Mokkasiner« Fig. 12), hvis Snit dog i Virkeligheden kun ved det særlige Vriststykke afviger fra de mosefundne oldgermanske Sko. Mere afvigende er vistnok de saakaldte »Lauparsko« (beskrevet og afbildet Nansen, S. 48), der anvendes i Norge; jeg har ikke haft Lejlighed til at se denne Form, men der synes at være Træk i den, som minder om den lappiske Mokkasin. Maaske er »Lauparskoen« en nordisk Efterligning af Lapskoen, altsaa egentlig et Laan fra Lapperne, der kan antages at være foregaaet samtidig med, at Nordboerne laante Skien fra Lapperne.

[3]) Mason. S. 310.

heldigt at anvende Betegnelsen Mokkasin om de oldgermanske Former; de er opstaaede af en anden Urform end de egentlige Mokkasiner, og de Lighedspunkter som findes med disse maa skyldes en Art Parallelisme i Udviklingen.

Medens de europæiske mokkasinlignende Former — bortset fra de lappiske — tydeligt viser sig at være opstaaede ved en Udvikling fra Sandalen, lader en saadan Oprindelse sig ikke paavise for de amerikanske, østasiatiske og lappiske Formers Vedkommende; meget betydningsfulde Snit-Overensstemmelser forbinder iøvrigt disse sidstnævnte Former, skønt de tre Forekomst-Gebeter ligger saa vidt adskilte, og leder til den Formodning, at de amerikanske, østasiatiske og lappiske Mokkasiner hidrører fra et fælles Udgangspunkt. Masons Sætning »the shoe is a sandal that has grown up over the foot«[1]), gælder for de oldgermanske Skos Vedkommende, men det lader sig ikke godtgøre, at den gælder for de egentlige Mokkasinformer; langt snarere er disse udviklede af en ganske anden Urtype, nemlig af *en specielt udviklet Strømpeform.* Paa Jeso og Sachalin anvendes af Ainoerne et stort Antal Fodbeklædnings-Former, af hvilke nogle synes at være meget primitive. Bl. a. anvendes paa Jeso en Slags Strømpe bestaaende af et helt Lakseskind, der er bøjet op omkring Foden og samlet ovenpaa denne ved en median Vristsøm, hvorimod Hælsøm mangler[2]). Side om Side med denne Form anvendes paa Jeso ogsaa Fiskeskinds-Mokkasiner af mere udviklet Snit, med Hælsøm[3]). Dersom flere Former af Ainoernes Fodbeklædning var kendt, vilde det maaske vise sig, at der her findes flere Overgangsled, som betegner en Udvikling fra Strømpen (uden Hælsøm) til Mokkasinen (med Hælsøm). I saa Fald vilde det være bevist, at de østasiatiske Mokkasiner er et Slags højt udviklet Skindstrømpe; og da de amerikanske og lappiske Former viser stor Overensstemmelse med de østasiatiske i Henseende til Snittet, vilde det dermed ogsaa være sandsynliggjort, at disse havde udviklet sig af Skindstrømpen. Desværre er Ainoernes Fodbeklædning endnu ikke tilstrækkelig kendt.

Strømpen, der maa antages at være opstaaet senere end Sandalen, har sikkert oprindelig været brugt sammen med denne, saaledes som det endnu sker mange Steder. Fra at være en simpel Bevikling af

---

[1]) Mason. S. 310.

[2]) Geogr. Tidskr. 1914. H. V. Fig. 8.

[3]) Hitchcock. Plate XCVII.

Foden og Underbenet har Strømpen udviklet sig til at blive et syet Klædningsstykke, og i nogle Tilfælde er den — som det skal vises i næste Kapitel — sammen med Sandalen blevet til en Støvle. Et eller andet Sted indenfor det Omraade, hvor nu Mokkasinen og af denne udviklede Former anvendes, er det derimod — ifølge min Hypotese — blevet Skik at anvende *Strømpen uden Sandal*; denne Brug har medført en særlig Udvikling af Strømpens Snit, samtidig med at det nødvendiggjorde Anvendelsen af solidere Materiale, og som Resultat heraf fremkom Mokkasinen.

Men hvorledes er man kommet til at anvende Strømpen uden Sandal? — Hermed turde det forholde sig paa følgende Maade:

I mange nordlige Lande, særligt i Bjærgegne, anvendes ved Vintertid forskellige Former af *Snesko* og *Skier*. Jeg skal ikke i nærværende Arbejde, der jo omhandler Skinddragterne, komme ind paa et Studium af disse interessante Færdselsmidler; jeg vil blot gøre opmærksom paa, at Sneskoen, der maa antages at være en ældre Formgruppe end Skien, findes forskellige Steder i Europa, saaledes i Skandinavien (hos svenske og norske Bønder) og i det nordlige Spanien[1]), endvidere spredt her og der i det midterste Asien, f. Eks. Armenien og Tibet[2]), samt i Østasien hos Ainoerne[3]) og Japanerne[4]), paa Tschuktscherhalvøen og endelig i Amerika, hvor den hos de nordamerikanske Indianere har fundet sin rigeste Udvikling. Midt imellem Sneskoens østligste og vestligste Forekomster har den vistnok yngre Formgruppe, Skien, fundet sin Udbredelse, fra Lapland til Amurlandet og Tschuktscherhalvøen. Rimeligvis har Skien udviklet sig af Sneskoen; men det maa fremhæves, at Skien er en stærkt udpræget og fra Sneskoen skarpt afgrænset Formgruppe. — Med Hensyn til Sneskoens Oprindelse kan der næppe være Tvivl om, at den er opstaaet *af Sandalen*. De primitiveste Former af Sneskoen, hvortil f. Eks. hører Aino-Sneskoen, er i Virkeligheden at opfatte som en Slags flettede Sandaler, der er gjort meget store, for at kunne bære oppe paa Sne. Sammen med Sneskoen bærer Ainoerne ingen Sandal — det modsatte vilde være baade unødvendigt og meget upraktisk — men derimod Skindstrømpe eller Mokkasin. Det forekommer mig overmaade sandsynligt, at det netop er Sandalens Omdannelse

---

[1]) Gadow. S. 120.

[2]) Nansen. S. 103.

[3]) Hitchcock. Pl. XCVII.

[4]) Mason. Fig. 76.

til Snesko, der fra først af har bevirket, at Skindstrømpen blev baaret uden Sandal. Naar Point Barrow Eskimoerne anvender Snesko, erstatter de Yderstøvlen med en Strømpe af meget svært Renskind (Murdoch, S. 129). Dette viser, at Skindstrømpen er en særlig heldig Form for Fodbeklædning, naar Snesko anvendes, hvorimod den eskimoiske Yderstøvle med sin Sandal-agtige Saal i dette Tilfælde er upraktisk. *Samtidig med, at Sneskoen opstod af Sandalen, begyndte da Skindstrømpen at gennemløbe en Udvikling, hvorigennem den udformedes til Mokkasin.*

I det Strømpen fra at have været et halvt indvendigt Klædningsstykke, hvis Fodparti beskyttedes af Sandalen, bliver en selvstændig ydre Form, maa den nødvendigvis ændræs saavel i Snit som i Materiale. Derigennem er opstaaet Mokkasinens paa en Gang simple og hensigtsmæssige Snit, hvis Grundelement er eet Stykke Skind, der tages om Foden, samlet ved Sømme, der sikrer en god Form og ikke trykker paa Foden. Materialet, der, medens Strømpen brugtes sammen med Sandalen, kunde være af ret tilfældig Art, maa, naar Sandalen erstattes af Sneskoen, være Skind af god og solid Kvalitet. Efter at Mokkasinen saaledes er opstaaet sammen med og som en Følge af Sneskoen, har den ganske overflødiggjort Kombinationen af Strømpe og Sandal, da den meget vel kunde gøre Tjeneste, ogsaa naar der ikke anvendtes Snesko.

Den geografiske Udbredelse af Sneskoen og den rimeligvis af Sneskoen udviklede Ski samt Mokkasinens Udbredelse stemmer ganske godt med denne formodede udviklingshistoriske Forbindelse mellem Snesko og Mokkasin. Snesko eller Ski findes nemlig overalt, hvor Mokkasin eller af Mokkasinen udviklede Fodbeklædningsformer anvendes. At Sneskoen endda er udbredt noget udover Grænserne for Mokkasinen, strider aldeles ikke imod Hypotesen; thi i nogle Tilfælde, f. Eks. hos Eskimoerne, maa Sneskoen antages at være laant fra Mokkasin-bærende Folk, og i andre Tilfælde, f. Eks. i Europa, drejer det sig om særlig primitive Sneskoformer, der muligvis kan have udviklet sig, før Strømpen endnu havde faaet Tid til at omdanne sig til Mokkasin.

E. Leggings.

Endnu maa jeg gøre opmærksom paa en primitiv Form, som — skønt den strængt taget ikke er nogen Fodbeklædning — dog spiller en Rolle for Udviklingen af Fodbeklædningens højere Former, nemlig *Leggingen.*

Medens Strømpen er en Beklædning af Foden og Underbenet, er Leggingen en Beklædning af Benet ovenfor Ankelen; i nogle Tilfælde naar den kun til Knæet, i andre helt op til Hoften, og endelig er den i nogle Tilfælde hovedsagelig en Beskyttelse af selve Knæpartiet. Skønt Leggingen altsaa egentlig ikke er nogen Fodbeklædning, omtales den dog her, da den har stor Betydning for Forstaaelsen af Fodbeklædningens højere Udviklingstrin. Den kunde for saa vidt med lige saa god Grund have været behandlet under Genitalbeklædningen, thi som allerede tidligere vist har en Række af Brogformer udviklet sig af Leggingen (»Legging-Brogen«). Det er Leggingens Skæbne at miste sin Selvstændighed, idet den enten bliver til Brog eller gaar i Forbindelse med Fodbeklædningen; som allerede omtalt findes der endogsaa Former, i hvilke Genitalbeklædning, Legging og Fodbeklædning er forbundne til eet Klædningsstykke (Side 147 o. f.).

I sine mest primitive Former er Leggingen — ligesom Strømpen — *usyet* og bestaar af en simpel Bevikling. Leggings af denne Type kendes bl. a. fra Europa, fra Amurlandet, fra Formosa, samt fra Pueblo-Regionen i Nordamerika. I Oldtiden og Begyndelsen af Middelalderen hørte til Mandsdragten hos Angelsachser og andre germanske Folk et Slags Bandage-formet Benbeklædning[1]), lignende den, der hører til Nutidens Sportsdragt, og i 11. Aarh. bares lignende Benbeviklinger ogsaa af de tyske Kvinder[2]). Om Hunnerne fortæller Ammianus Marcellinus, at de viklede Hjorteskind om deres Ben[3]). Orotschonerne og Manegirerne anvender undertiden en Bevikling af Benet med Renskind med Haarsiden indad og den udadvendende Side smykket med Broderier[4]). De indfødte Kvinder paa Formosa bærer undertiden en Bevikling af Bomuldtøj fra Knæet til Ankelen[5]). Hos Hopierne, Navahoerne og

---

[1]) Strutt. I. S. 47. Weinhold: Altnordisches Leben. S. 164.

[2]) Weinhold: Die deutschen Frauen. II. S. 249.

[3]) Thierry. I. S. 11.

[4]) Gerstfeld. Ermans Archiv. XVII. S. 584.

[5]) Hirth. Z. f. Ethn. XXV. S. 333. W. Müller. Z. f. Ethn. XLII. S. 232.

Apacherne bærer Kvinderne et Slags Støvler, hvis Skaft aabenbart er at opfatte som en primitiv Legging, bestaaende af et halvt Hjorteskind, der vikles om Benet (Eksempel: Hd 194, K N M., fra New Mexico).

Til de primitive Legging Former kan maaske ogsaa henregnes de af Ainoerne og Klamath-Indianerne m. fl. baarne Leggings, flettede af Halm, Bast eller Siv. Disse Former skal dog ikke nærmere omtales her, da de næppe kan have haft nogen Betydning for Udviklingen af Skinddragten.

Den syede Legging bestaar i sin simpleste Form af eet Stykke Skind, der ved en longitudinal Søm er samlet til et cylindrisk Hylster. Hos Shoshonerne anvendtes et helt Antilopeskind til hver Legging, med vedhængende Hale, Nakke og Benskind; en saadan Legging beklædte hele Benet; og Bagbensskindet, som vendte opad, blev stukket ind under Hoftesnoren, medens Nakkeskindet slæbte paa Jorden efter Hælen[1]) (i K N M. findes et Par Leggings af denne Type). Sømmen gaar her som i de fleste nordamerikanske Leggings langs Benets Yderside. I nogle Tilfælde, som hos Hupaerne, gaar Sømmen dog langs Forsiden[2]). — Legging bares af alle nordamerikanske Indianere Nord for Meksiko, med Undtagelse af nogle af Stammerne i det centrale Californien og i Gila-Sonora Omraadet samt maaske ved den meksikanske Golf. Hos de nordvestlige Dénéer var Leggings og Fodbeklædningen som allerede nævnt forbundet til en Slags Brog. Hos Slave-, Dogrib- og Hare-Indianerne samt hos Chepewyans var Legging og Fodbeklædning forenede til et Slags Støvle[3]); det samme gælder Kvindedragten hos enkelte Præriestammer (f. Eks. Cheyenne) samt i Pueblo-Regionen (»legging-moccasins« kalder amerikanske Etnografer disse Former). Hos Eskimoerne bares løse Leggings kun af Kvinderne i en Del af det centrale Omraade, nemlig paa Øst- og Sydkysten af Baffinland. I Reglen fastgøres Leggingen ved Hoftesnoren, i nogle Tilfælde ogsaa ved Ombinding over eller under Knæet. Kvinderne af Sioux- og de fleste andre Præriestammer bar korte Leggings, der kun naaede til Knæet og bandtes lidt under dette[4]). I Puebloregionen var saavel Mændenes som Kvindernes Leggings korte og naaede kun til Knæet. Ligeledes bar de nordlige Maidu-Indianere i Californien korte Leggings;

---

[1]) Lewis and Clarke. S. 314.

[2]) Goddard. S. 18.

[3]) Mackenzie. S. CXX, 36 og 48.

[4]) Schoolcraft. III. S. 66 og Pl. 8.

disse bandtes lige over Knæet og holdtes desuden oppe ved en spiralformet Ombinding med en Rem[1]). Hos de nordlige Indianerstammer bar saavel Mænd som Kvinder lange Leggings, der naaede fra Ankelen til Laarets øvre Del eller endog til Hofterne. Forøvrigt skal jeg ikke her komme ind paa et nærmere Studium af de nordamerikanske Leggings. Jeg vil blot endnu fremhæve, at Leggingen altid forneden slutter sig til Fodbeklædningen og enten gaar ned over Mokkasinens Skaftstykke eller — som hos de vestlige Dénéer[2]) — omsluttes af dette Skaftstykke og sammen med dette snøres fast om Ankelen.

I det centrale, østlige og nordlige Asien og i Europa er Leggingen i Brug over store Omraader. Mændene i Ladak anvender saaledes Leggings af Filt[3]). Mærkeligt nok bruger de ikke civiliserede Tibetanere ingen løse Leggings[4]); i Kina derimod hører Leggings af særligt Stof med til Vinterdragten; de drages udenpaa Brog og Strømper[5]). Ainoerne anvender ved Vintertid Leggings, undertiden af Skind (Eksempel: 700,158, P A M., kort Legging af hvidt Hundeskind, bestemt til at beklæde Knæet og de nærmeste Partier af Underbenet og Laaret; fra Ainoer paa Jeso). — Ogsaa i Amurlandet anvendes Leggingen. 313,$^{18}/_{7}$, P A M. er en lang Legging af Semslæder, fra Golderne; 313,$^{1}/_{5}$, P A M. er ligeledes en goldisk Legging, men af Fiskeskind.

I det arktiske Omraade har Leggingen i de fleste Tilfælde mistet sin Selvstændighed, ogsaa i den gamle Verden, idet den enten er blevet til Støvleskaft eller er forbundet med Brogen. Dog findes løse Leggings i Brug hos Tunguserne og Jakuterne samt hos Lapperne — hos de sidstnævnte rigtignok kun som Overtræks-Beklædning, udenpaa Brogen.

Den tungusiske Legging, der med Remme bindes fast til den meget korte Brog, er afbildet af Middendorff[6]), der sammenligner den med Tyrolernes »Beinhösl«. Som Eksempel kan ogsaa tjene Tavle XIII, 3a (696,10, P A M.) i nærværende Arbejde; det er en 80 cm lang Legging af Semslæder, foroven kantet med Fløjl; ved Hjælp af Bindebaand kan den knyttes til Brogen. Ganske vist stammer dette Eksemplar fra Dolganerne, men er, ligesom ogsaa Dolganernes øvrige Dragt, af tungusisk

---

[1]) Dixon. S. 158.
[2]) Morice. Anthropos. II. S. 8.
[3]) Rockhill. S. 687.
[4]) Ibid. S. 686.
[5]) Williams. II. S. 30.
[6] Middendorff. IV. S. 1416. Ill.

Type. Leggingen bestaar af eet Stykke Skind og har — som alle tungusiske Leggings — den lodrette Søm bagtil; forneden er der en 15 cm lang Split og ved Enden af denne et Bindebaand, ved hvilket Leggingen kan snøres fast om Ankelen. — Tungusiske Leggings til Vinterbrug er ofte delvis gjort af Renbellinger. Saaledes er i 382,6, P A M., et Par Leggings fra Tunguserne ved Jenisej, Forsiden af Renbellinger, Bagsiden af Semslæder, og den nedre Del, som er bestemt til at skjules af Støvleskaftet, er af Klæde; i Stedet for Klæde er der i et for øvrigt ganske lignende Eksemplar anvendt blødt Semslæder.

Jakutiske Leggings adskiller sig ikke i Henseende til Snit fra de tungusiske; til Sommerbrug kan de være gjort af groft Bomuldstøj eller lignende.

Løse Leggings findes vistnok i Brug overalt i det tungusiske og jakutiske Omraade. Men ved Siden deraf anvendes ogsaa meget lange Støvler, der maa antages at være opstaaede ved en Forbindelse af Leggingen med Fodbeklædningen, og hvis Skafter, der ganske overflødiggør Leggings, ligesom disse ved Bindebaand knyttes til den korte Brog.

Karakteristisk er det, at den tungusiske Legging aldrig syes sammen med Brogen, saa den kommer til at danne Bukseben. Hos Tschuktscherne og Korjakerne er Forholdet derimod ganske anderledes; her optræder, som allerede nævnt, baade Legging-Brogen og breechcloth-Brogen, og den sidstnævnte kan være forsynet med Legging-agtige Forlængelser (Eksempel: Tavle XIII,4; 956,77, P A M.); løse Leggings forekommer derimod ikke hos Tschuktscherne og Korjakerne. — Heller ikke hos Ostjakerne og Samojederne findes — mig bekendt — løse Leggings; de erstattes af de lange Støvleskafter. — Hos Lapperne er det selve Brogen, der beklæder Benene. De sydlige Lapper bærer, som tidligere vist, Brog af Legging-Snittet, de nordlige derimod af breechcloth-Snittet, men med meget lange Bukseben, der, naar Materialet er Vadmel, er at opfatte som en simpel Forlængelse af Brogen, hvorimod Renskindsbrogen kan være forsynet med Bukseben af Renbellinger, af ganske samme Udseende som de løse Leggings af Renbellinger. Løse Leggings anvender Lapperne nemlig enten af Rensdyrlæder eller af Renbellinger; de bæres aldrig paa det blotte Legeme, men altid udenpaa Brogen og fastgøres foroven enten til en Hoftesnor eller til Løkker, der er fastsyede til Brogen (jvf. Tavle XII,8). Forneden har den lappiske Legging — som den tungusiske — en lodret Split, der sidder paa den indvendige Side. Ved Hjælp af Skobaandet snøres Leggingen og Buksebenet tillige med Skoens Skaftparti fast om Ankelen. — Leg-

gingen er ikke hos Lapperne gaaet i Forbindelse med Fodbeklædningen; en enkelt Undtagelse herfra danner dog et hos russiske Lapper anvendt Klædningsstykke, der bestaar af Brog og Fodbeklædning i eet.

— Eksempler paa Leggingens Forbindelse med Fodbeklædningen, der har haft stor Betydning for Udviklingen af den arktiske Dragt, vil blive behandlede i det efterfølgende Kapitel.

VII

FODBEKLÆDNINGENS HØJERE UDVIKLEDE FORMER

I det foregaaende Kapitel er vist, at Strømpen og Sandalen i mange Tilfælde anvendes sammen. Utvivlsomt maa Sandalen opfattes som den ældre af disse Grundtyper; den anvendes over store Omraader som eneste Fodbeklædning. Strømpen, der er en Beskyttelse af Foden og Underbenet mod Kulde, anvendes i Lande med Vintersne og bruges næsten aldrig alene, men meget ofte sammen med Sandalen. Kun i sine højest udviklede Former, omdannet til Mokkasin, er Strømpen blevet en selvstændig Fodbeklædning; som i det foregaaende fremsat, er Udviklingen fra Strømpe til Mokkasin antagelig foregaaet samtidig med og som Følge af, at Sneskoen udviklede sig af Sandalen.

Gennem Mokkasinen er Skindstrømpen blevet Urform til en lang Række af Fodbeklædningsformer. Men ogsaa uden Mokkasinen som Mellemled har der af Strømpen i Forbindelse med Sandalen udviklet sig en Række af højere Former. For disse sidste vil jeg indføre den fælles Betegnelse »Sandalstøvle«, medens jeg vil betegne de af Mokkasinen udviklede Former med Ordet »Mokkasinstøvle«. Det viser sig, at en stor Del af den arktiske Fodbeklædnings Former med betydelig Sikkerhed kan henføres til den første eller den anden af disse to Grupper. Men ganske vist har Udviklingen i nogle Tilfælde omdannet eller udvisket de oprindelige Træk saa vidt, at det bliver vanskeligt eller umuligt at bestemme Urformen.

A. Sandalstøvlen.

Sandalstøvlen har sit betydeligste Udbredelsesomraade i det nordligste Nordamerika (hos Eskimoerne) og i den nærmeste Del af det nordøstlige Asien. Allerede i det foregaaende er det vist, at simple Skindsandaler med opbøjede Rande kendes fra Grønland, skønt de ikke hører til den regulære Dragt. Der er endvidere fremført en sydgrønlandsk Tradition, gaaende ud paa, at en nordlig Stamme i ældre Tid skal have baaret Skindsandaler paa Skindstrømper, og en — noget usikker — kanadisk Rejseberetning, ifølge hvilken en lignende Fodbeklædning skal have været anvendt Vest for Hudsonbugten. — Den Antagelse, at Strømpen og Sandalen virkelig er de Urformer, hvoraf den ydre eskimoiske Fodbeklædning har udviklet sig, styrkes i høj Grad ved en Undersøgelse af Snittet.

I *eskimoiske* Yderstøvler er Saalen skaaret noget større end Fodsaalen og bøjet op omkring Foden hele Vejen rundt, navnlig for Fodspidsen og Hælen, hvor den opbøjede Del næsten altid er fint og regelmæssigt rynket. Murdoch giver en nøje Skildring af, hvorledes Saalen skæres og tildannes hos Point Barrow-Eskimoerne[1]; Rynkningen foretages her uden noget særligt Instrument, ved Hjælp af Arbejderskens Tænder, men mange Eskimoer anvender hertil et særligt »Rynkeben«.

Ved denne ejendommelige Form faar Saalen en umiskendelig Lighed med den i forrige Kapitel omtalte Sandaltype, der bestaar af et Stykke Skind, som er bøjet op omkring Fodens Sider. Derimod er det ganske misvisende, naar Mason og andre amerikanske Etnografer i denne Saal finder noget Mokkasin-agtigt; Mokkasinens vigtigste Karaktermærke, *Hælsømmen*, mangler jo her ganske. Ligheden med en Sandal forstærkes yderligere derved, at de i mange eskimoiske Støvler anvendte Vristbaand altid er befæstet ved Saalens Rand, idet de enten er indsyede i Saalsømmen eller drages gennem Løkker, der er indsyede i denne Søm; ofte finder begge Dele Sted samtidig. Vristbaandet er utvivlsomt at opfatte som en Levning fra den Tid, da Saalen var en Sandal, der snøredes fast udenpaa Strømpen. Naar Sandalens Snøring er bevaret i den færdige Sandalstøvle som Vristbaand, da skyldes dette ganske vist ikke udelukkende en blind Konservatisme; thi Vristbaandet har stadig en praktisk Betydning, idet det bevirker, at Støvlen slutter fastere om Ankelen. Men dersom de eskimoiske Vristbaand ikke netop

---

[1]) Murdoch. S 129.

havde udviklet sig af Sandalsnøringen, da vilde de næppe være fastgjort til Saalens Rand; snarere vilde de da — som de i mange nordasiatiske Støvler forekommende Ankelbaand — være indsyede i de lodrette Skaftsømme, saa de kunde vikles horisontalt om Ankelen.

Saalens Form varierer noget i de forskellige Dele af det eskimoiske Omraade, navnlig med Hensyn til hvor højt den naar op om Fodens Sider og hvor omhyggeligt Rynkningen er udført. Ligeledes kan der paavises Variationer i Vristbaandets Anbringelsesmaade, og i nogle Tilfælde mangler dette ganske. — Ogsaa Støvlens øvrige Del varierer ganske betydeligt. Skaftets Snit afhænger navnlig i høj Grad af Materialet; de i Sælskind anvendte Snit stemmer overens deri, at der findes en median Søm fortil, hvorimod mediane Sømme ikke findes i Skafter af Renbellinger. I Henseende til Skaftets Form og Længde er der betydelige Variationer. Det er meget sandsynligt, at Skaftets Snit, saavel i Støvlerne som ogsaa i Strømperne, i nogle Tilfælde er paavirket af en Dragtform, der ganske vist nu kun i ringe Grad er repræsenteret hos Eskimoerne, men som dog sikkert i Fortiden har spillet en større Rolle, nemlig den løse Legging. Det er meget sandsynligt, at der i nogle Tilfælde er sket en Forening af Leggingen med Fodbeklædningen, selv om dette ikke nu lader sig paavise. (Som allerede tidligere omtalt, er Legging-Brogen i nogle Tilfælde forbundet med Fodbeklædningen.)

Indenfor den af Sandalen opstaaede Saal kunde man vente at finde Strømpens oprindelige Fod-Parti; dette lader sig dog ikke gøre i nogen — mig bekendt — eskimoisk Støvle; den Del af den oprindelige Strømpe, som var skjult af Sandalen, er i Reglen bortfaldet, efter at Sandalen er blevet en fastsyet Saal. Dog tyder enkelte Meddelelser i Litteraturen paa, at Saalen endnu i nogle Tilfælde, hos Central- og Polareskimoer syes udenpaa en Skindstrømpe[1]).

Jeg vil fremføre nogle typiske Eksempler paa eskimoiske og nordøstasiatiske Sandalstøvler. Pladsen tillader langtfra en udtømmende Behandling af Variationerne, men visse Hovedtræk vil dog blive belyst.

---

[1]) Ifølge Steensby (S. 335) anvendes hos Polareskimoerne en »extra sole of especially strong skin«. Dette maa muligvis forstaas saaledes, at Polareskimoerne endnu i nogle Tilfælde har bevaret den oprindelige Strømpes Fodstykke indenfor den af Sandalen opstaaede Saal. Gilder meddeler (S. 138), at Eskimoerne paa Kong Williams Land om Vinteren udenpaa deres Fodbeklædning, Støvler og Sko af Renskind, bærer en »falsk Saal« af Renens Pandehud med Haarsiden udad. Dette maa aabenbart forstaas saaledes, at en ekstra Saal syes udenpaa Fodbeklædningen.

Tavle XIV, 4 (15, 845, KUM.) er en Mandsstøvle fra *Kong Williams Land*. Skaftet er af Renbellinger, Saalen af afhaaret Renskind. Skaftets Snit er noget uregelmæssigt, men den smukkeste Belling er — som altid — anbragt lige fortil og naar ud over Vristen og frem til Saalen, der er opbøjet rundt om samt rynket fortil og — i mindre Grad — bagtil. I hver Side er i Saalsømmen indsyet en Læderstrop, hvorigennem er trukket en treflettet Senesnor. Paa Saalens Underside er der (under Hæl og Fodballe) fastsyet i Zigzag en Sælskindsrem, som hindrer Foden i at glide og tillige gør Saalen holdbarere mod Slid. Skaftet kan foroven drages sammen ved Hjælp af en Løbesnor, som trækkes ud bagtil.

Dette Eksempel indeholder visse Træk, som er typiske for *centraleskimoiske* Støvler. Karakteristisk er saaledes det Forhold, at de i Saalsømmen indsyede Løkker sidder omtrent midt paa Siden af Foden, lidt bagtil. Hyppigt forekommende i centraleskimoisk Fodbeklædning er ogsaa den under Saalen paasyede Skindrem[1]); dette Træk genfindes dog ogsaa længere mod Vest[2]). Et tredie Forhold, som ofte genfindes i centraleskimoiske Sandalstøvler, er det, at Rynkningen af Saalen er mindre omhyggeligt gennemført, end det almindeligvis sker hos Eskimoerne ved Anderson River og vestligere samt hos Vest- og Østgrønlændere; allerede Murdoch har forøvrigt gjort opmærksom paa dette Forhold[3]). Det bør dog tilføjes, at Rynkningen *kan* være omhyggeligt udført ogsaa i centraleskimoisk Fodbeklædning; dette viser sig maaske mest i Skoene (jvf. Tavle XV, 6, 957, 71, PAM., en Sko fra Aivilik-Eskimoerne).

Endnu mere skødesløs eller endogsaa ganske manglende er Saalens Rynkning i den *polareskimoiske* Fodbeklædning. Som Eksempel fremføres her Tavle XIV, 5 (957, 5, PAM.), en polareskimoisk Mandsstøvle af svært, afhaaret Sælskind. Saalen naar her kun ganske lidt op paa Fodens Sider og er saa godt som slet ikke rynket. I Randen af Saalen er der paa hver Side lidt fortil skaaret et Hul, hvorigennem der kan drages en Rem, som vikles om Ankelen. Da Materialet her er Sælskind, har Støvlens Overdel et ganske andet Snit end i det

---

[1]) Jvf. Boas II. Fig. 154 og Turner Fig. 43.

[2]) Murdoch. S. 135 og Fig. 82. Endog i det nordøstlige Asien findes dette Træk. I 956, 22, PAM., en korjakisk Støvle fra Kamenskoje ved Penshina-Bugten, er saaledes en Skindrem med Knuder syet under Fodballen og under Hælen. — Iøvrigt anvender saavel Tschuktscherne og Korjakerne som Vesteskimoerne riflede Benstykker, bundne under Saalen, naar de skal færdes paa glat Is (Bogoras. S. 263. Fig. 195).

[3]) Murdoch. S. 131.

foregaaende Eksempel; Skaftet bestaar, som i næsten alle eskimoiske Sælskindsstøvler, af eet Stykke, med median Søm fortil, og dertil kommer her et særligt Vriststykke. Alle Sømme, ogsaa Saalsømmen, er syede paa den Maade, at Kanterne er lagt over hinanden og derefter forenede ved Forsting, som ikke gaar helt gennem Skindet, hvorved Vandtætheden forøges. Skaftets øverste Rand, som bagtil naar lidt højere op end fortil, kan ved Hjælp af en Løbesnor drages sammen udenpaa Buksebenene[1]. — De med Moskusokseskind-Kant forsynede Skindstrømper ses at rage op af Støvleskaftet.

Den polareskimoiske Kvindestøvle udmærker sig ved en meget betydelig Længde; den naar helt op til det øverste af Laaret og slutter sig til den meget korte Kvinde-Brog. Snittet er forøvrigt i alt væsentligt som i de skildrede Mandsstøvler; Saalen er ogsaa her kun lidet opbøjet og svagt rynket (ifølge Steensby foregaar Rynkningen uden noget særligt Instrument[2]). Vristbaandet drages gennem Løkker, der er anbragt paa samme Sted som i Mandsstøvlen (Eksempel: L, 4355, K N M.).

Ifølge Kane laver Polareskimoerne Støvler af Isbjørnens Benskind, med Saal af Dyrets naturlige Saale-Hud[3]. Jeg har ikke haft Lejlighed til at se en saadan Form. Men at Isbjørneskind egner sig fortrinligt til Støvlesaaler fremgaar af en Ytring hos Langsdorff, som siger, at Beboerne paa Kamtschatka hyppigt anvender ubehaaret Isbjørneskind til Støvlesaaler, da det holder Foden meget varm og ikke — saaledes som andet Skind — fryser, selv ikke i den strængeste Kulde[4]. — L, 2102, K N M. er en polareskimoisk Mandsstøvle, hvis Skaft bestaar af Renbellinger, medens Saalen er et Stykke tykhaaret Isbjørneskind med Haarsiden udefter og Haarene vendende fremefter. Skaftets Snit stemmer overens med andre eskimoiske Belling-Støvler: en forreste og en bageste Belling er forenede ved laterale Sømme, og i Siderne er indsat temmelig store Øgningskiler. Saalen er lidt opbøjet hele Vejen rundt. Dette Eksemplar er ikke forsynet med Vristbaand.

Muligvis maa den skødesløse og mangelfulde Rynkning af Saalen opfattes som et primitivt Træk. Det ligger nær at formode, at den oprindelige løse Sandal ikke har været saa fint og regelmæssigt rynket som Saalerne i de vest- og østgrønlandske eller i de vesteskimoiske Støvler. Den fine og

[1] Bessels. S. 354.
[2] Steensby. S. 335.
[3] E. K. Kane. II. S. 23.
[4] Langsdorff. II. S. 223.

regelmæssige Rynkning er nemlig af stor Betydning i den fastsyede Saal, thi den betinger i væsentlig Grad Støvlens gode Form; derimod er det langt mindre nødvendigt, at Rynkningen bliver saa regelmæssig i en løs Sandal, der paabindes. Der kunde altsaa være Grund til at opfatte den polareskimoiske og en Del af den centraleskimoiske Fodbeklædning som staaende paa et mindre udviklet Trin end de østligere og vestligere Former. I denne Sammenhæng kan ogsaa erindres om, at de i forrige Kapitel anførte, noget usikre Traditioner om en primitiv Fodbeklædning, bestaaende af en Skindstrømpe og paabundet Sandal, netop angaar Stammer Vest for Hudson Bay og Nord for Vestgrønland (i sidste Tilfælde maa der vel tænkes paa Polareskimoerne). Betydning har ogsaa i denne Forbindelse det af Steensby omtalte Forhold, at Polareskimoerne sætter en *ydre Saal* paa Støvlen.

Paa *eet* ikke uvæsentligt Punkt stemmer den polareskimoiske Fodbeklædning overens med den vestgrønlandske, nemlig i Henseende til Anbringelsesstedet for de Løkker, hvorigennem Vristbaandet drages, og den Maade, hvorpaa dette er viklet omkring Ankelen. Vristbaandet mangler ganske vist i mange vesteskimoiske Støvler, men anvendes dog endnu meget i de nordlige Distrikter.

Tavle XIV, 6 (Ld, 158, K N M.) viser en *vestgrønlandsk* Mandsstøvle af afhaaret Sælskind. Saalen er opbøjet rundt om Foden og stærkt og fint rynket fortil og bagtil. Løkker er indsyede i Saalsømmen paa hver Side fortil, paa samme Plads som i de polareskimoiske Eksempler, og gennem disse er der draget et Vristbaand. Støvlens Overdel bestaar af eet Stykke, med een Søm, som løber mediant fortil og derefter skraat ned langs den ene Side af Vristen mod Saalen; dette Snit genfindes meget ofte i eskimoiske Sælskindsstøvler, det anvendes f. Eks. ved Point Barrow[1]).

Som Eksempel paa en vestgrønlandsk Kvindestøvle kan fremføres Tavle XIV, 7 (11, b, P A M.). Materialet er afhaaret Sælskind; Skaftet er rødfarvet, Saalen sortebrun (»Vandskind«). Støvlen er temmelig lang, naar til lidt ovenfor Knæet og er fortil lidt længere end bagtil. Som i det foregaaende Eksempel er den opbøjede Saal smukt rynket fortil og bagtil. Derimod findes intet Vristbaand; dette mangler forøvrigt ogsaa i mange Mandsstøvler, navnlig fra Sydgrønland. I den forreste Del af Saalsømmen er indsyet som Mellemlæg en Strimmel Sælskind, lagt dobbelt; i andre vesteskimoiske Kvindestøvler kan et saadant Mellemlæg være indlagt i hele Saalsømmen. Støvlens Overdel bestaar i Hoved-

---

[1]) Jvf. Fig. 81 hos Murdoch.

sagen af eet Stykke Skind, samlet fortil ved en median Søm, som gaar ud over Vristen, ud til Saalen. Fortil foroven, paa Knæet, er indsat et halvrundt Stykke, hvis praktiske Betydning aabenbart er den, at det let lader sig erstatte med et nyt, naar det slides. I Skaftsømmen er et Indlæg af rødt Skind med Broderi af paasyede hvide Skindstrimler.

En ejendommelig ekstrem Udvikling betegner de *østgrønlandske* Støvler. Som Eksempel tjener Tavle XIV, 8 (Ld, 134, K N M.), en Kvindestøvle fra Angmagsalik. Materialet er afhaaret mørkt Sælskind (Vandskind). Den svære Saal gaar meget højt op paa Fodens Sider og er stærkt og regelmæssigt rynket fortil og bagtil. Denne Rynkning foretages ved Hjælp af et »Rynkeben«[1]), og Saalen holder sin Form særdeles godt. Maaske er det tildels derfor, at Vristbaand i Almindelighed ikke anvendes i østgrønlandske Støvler[2]). Formen styrkes yderligere derved, at der i Saalsømmen er indsyet et femdobbelt Mellemlæg af dobbelte Skindstrimler[3]). Støvlens Overdel bestaar af eet Stykke Skind, der fortil er samlet ved en median Søm. Lige over Saalen har Skaftet en ejendommelig Udposning, som er opstaaet ved Brug og antagelig hidrører fra, at Foden lejlighedsvis er draget op i Skaftet for Varmens Skyld (paa lignende Maade som de centraleskimoiske Kvinder anvender de nedenfor omtalte udposede Støvle- og Strømpeskafter). Skaftet naar til lige over Knæet, er kantet med Isbjørneskind og har fortil et lille trekantet Hak. I enkelte Tilfælde genfindes i de østgrønlandske Kvindestovler det halvrunde Knæstykke, som er karakteristisk for de vestgrønlandske Kvindestøvler. Skaftet bestaar undertiden af to

---

[1]) Holm. Tavle XIX. Fig. e og f.

[2]) Ifølge Thalbitzer, S. 587, anvendes dog en Slags Vristbaand ved Angmagsalik; men Th. afbilder eller beskriver ikke disse.

[3]) Enkelte Mellemlæg af Skindstrimler, lagt dobbelt, er foran paavist i vestgrønlandske Støvler og kendes ogsaa fra vesteskimoiske Eksemplarer. Det er utvivlsomt ganske urigtigt, naar Murdoch (S. 131), og efter ham Mason (S. 345) formoder, at saadanne Mellemlæg skyldes civiliseret Paavirkning; denne besynderlige Antagelse stammer fra en Captain Herendeen, som har fortalt Murdoch, at Hvalfangerne havde »lært« de Indfødte i Plover Bay at sy saadanne Mellemlæg ind i Saalsømmen — en Oplysning, hvis Usandsynlighed er indlysende; Hvalfangerne kan umuligt have lært Eskimoerne en Teknik, som er ganske ukendt i civiliseret Fodbeklædning. At Indsyningen af Mellemlæg i Saalsømmen tværtimod er et gammelt eskimoisk Træk, det fremgaar deraf, at denne Teknik anvendes ikke alene af nogle Vesteskimoer, men ogsaa — som vist — hos Østeskimoerne, hvor den hos Østgrønlænderne har naaet sin højeste Udvikling. Forøvrigt er her i Virkeligheden Tale om en vidt udbredt og utvivlsomt ældgammel *arktisk* Teknik. Som tidligere vist anvendes Indsyning af Mellemlæg i Sømmene overalt i det arktiske Omraade (Side 45), og hos Lapperne anvendes den bl. a. for at tætte Sømmene mellem Fodstykke og Vrist- og Skaftstykke i Skoen.

Stykker Skind, forbundne ved en horisontal Søm over Ankelen; det nederste Stykke er da af Vandskind, det øverste af hvidt Sælskind, som Epidermis er taget af sammen med Haarlaget. — Mændenes Støvler er af væsentlig samme Snit som Kvindernes, men lige afskaarne foroven. — Den østgrønlandske Støvletype er kendt ogsaa fra Sydøstgrønland.

Mindre udviklet er Snittet i de ved Sælfangst paa Isen anvendte Støvler og Sko af Isbjørneskind. Saalen er i disse langt mindre højt opbøjet omkring Foden og kun uregelmæssigt rynket (Eksempel: Ld, 49, K N M.). Som omtalt i foregaaende Kapitel (Side 167) anvendes undertiden ved Isfangsten en primitiv Sandal af Isbjørneskind, der kun i ringe Grad er bøjet op om Fodens Sider; den bæres — ligesom Skoen og Støvlen af Isbjørneskind — udenpaa de sædvanlige Støvler[1]).

— I det central- og østeskimoiske Omraade findes endnu et Par Grupper af særegne Former, der udmærker sig ved en speciel Udvikling af Skaftpartiet. Inden jeg omtaler disse nærmere, vil jeg dog først gøre Rede for de *vesteskimoiske* og *nordøstasiatiske* Sandalstøvlers almindelige Forhold, for derigennem at opnaa en samlet Fremstilling af *Saalens* Variationer. —

Eskimoerne ved Anderson River anvender en meget højt opbøjet Saal, fint og regelmæssigt rynket. I 440, KUM., stammende fra denne Lokalitet, naar Saalen lige saa højt op paa Foden som i en østgrønlandsk Støvle. I Saalsømmen er indsyet et 2 cm bredt Indlæg, bestaaende af to Striber Sælskind, som tjener til at holde sammen paa de rynkede Partier af Saalen. Skaftet bestaar af fire Renbellinger, og Snittet minder i det hele taget ganske om en af Murdoch afbildet Mandsstøvle fra Point Barrow[2]); kun mangler i dette Tilfælde Vristbaandene.

En meget udbredt Form er fremstillet i Tavle XIV,9 (16, 242, KUM.), en Mandsstøvle fra *Herscheløen*. Saalen, af hvidt afhaaret Sælskind, er højt opbøjet rundt om, dybt og regelmæssigt rynket fortil og bagtil og ved Forsting med en svær Senetraad, over en paalagt Senetraad, syet til en 1 cm bred Sælskindsrem, hvis øverste Kant er syet til Støvlens Overdel, som bestaar af Renbellinger. Et Vristbaand er paa hver Side, lidt bagtil, indsyet i Saalsømmen (ovenfor Indlæget); det vikles om Ankelen og knyttes fortil eller paa Siden. En horisontal Søm lidt ovenfor Ankelen deler Skaftet i en nedre (Strømpe-lignende)

[1]) Holm. S. 77.

[2]) Murdoch. S. 132. Fig. 77 og 78.

Del og en øvre (Legging-lignende) Del. Foroven er der en bred Bort af hvidt Renskind, prydet med horisontale Indlæg af Odderskind m. m. Lige under Knæet drages Skaftets øverste Rand sammen ved Hjælp af en Løbesnor. Nelson afbilder denne Form[1]) og meddeler, at den er almindelig fra nedre Yukon til den arktiske Kyst Nord for Kotzebue Sund. Det her afbildede Eksemplar viser, at den er kendt saa langt mod Øst som paa Herscheløen.

Rynkningen af Saalen foretages med stor Omhu hos Vesteskimoerne nord for Yukon. Ved Norton Sund og Kotzebue Sund sker den ved Hjælp af et lignende glat og tilspidset Rynkeben, som det der anvendes af Østgrønlænderne[2]). Ved Point Barrow anvendes — som allerede nævnt — intet særligt Instrument, men kun Tænderne. Paa Tundraen mellem Yukon og Kuskokvim er Støvlesaalerne derimod mindre højt opbøjede og mindre omhyggeligt rynkede; ifølge Nelson skal Aarsagen hertil være, at Kvinderne i denne Del af Landet er mindre dygtige Syersker[3]). Men fra nedre Kuskokvim og Syd efter er Fodbeklædningen særdeles vel syet, og Støvlesaalen er her formet paa samme Maade som Nord for Yukon. Som Eksempel tjener Tavle XIV, 10 (8, d, P A M.), en halvlang Støvle fra Aglemiuterne (Katmaj, Halvøen Alaska). Den fortil og bagtil smukt rynkede Saal af hvidt, afhaaret Sælskind er syet til en Overdel, bestaaende af to Renbellinger, som er forenede ved laterale Sømme, prydede med Frynser, udskaarne i den bageste Belling. I hver Side forneden er der indsat en lille trekantet Kile med Spidsen vendende fremefter. I Saalsømmen er der ikke noget Indlæg eller Mellemlæg, men i den rynkede Del af Saalen er Randen styrket ved en i Sømmen indsyet svær Senetraad. Skaftet er foroven kantet med en Bort af Renskind og Grafit-farvet Sælskind, broderet med Renhaar og farvet Uldgarn. — Støvler fra Aglemiuterne og Konjagerne er ofte endnu langt mere prydede med Frynser og renhaarsbroderede Borter. — Den lille trekantede Kile nederst i Siden af Skaftet kan være betydeligt større, navnlig i Støvler fra Eskimoerne *ved nedre Kuskokvim.* I 21, e, P A M., en noget over halvlang Støvle fra denne Lokalitet, naar Kilen saaledes fra Saalen og halvvejs op gennem Skaftet, og i 9, e, P A M. (Tavle XIV, 11) er Sidekilen blevet endnu større og har antaget Form af en bred Stribe, der strækker sig gennem hele Skaftet af den temmelig lange Støvle. I næsten alle eskimoiske Renskindsstøvler gøres Skaftet af fire Bellinger; kun fra det sydvestlige Alaska kendes

---

[1]) Nelson. Pl. XXI, 12.

[2]) og [3]) Nelson. S. 40 og 41

Former, hvis Skaft er gjort af kun to Bellinger — det her anvendte Materiale maa antages at stamme fra særlig store Rener.

Medens Støvler fra Halvøen Alaska, fra Kadjak og fra Aleuterne i Almindelighed ikke er forsynede med Løkker til at drage Vristbaandet igennem, findes saadanne ofte i Eksemplarer fra Kuskokvim og nordligere Egne; den i Tavle XIV, 11 afbildede Støvle har saaledes to Par Løkker, anbragte i Saalsømmen, der hvor Rynkningen af Saalen begynder. Naar Vristbaandene ikke er indsyede i Saalsømmen findes i vesteskimoiske Støvler meget ofte saadanne Løkker; de genfindes saaledes i et af Murdoch afbildet Eksemplar fra Point Barrow[1]). Enderne af Vristbaandet føres gennem de to forreste Løkker, saaledes at Baandet kommer til at ligge ovenpaa Foden, derefter krydses Baandet over Vristen og Enderne føres gennem de bageste Løkker, vikles om Ankelen og bindes fortil. I nogle Tilfælde anvendes dog kun to Løkker, ligesom i det centraleskimoiske Omraade; som Eksempel herpaa kan nævnes 593, 21, P A M, en Fiskeskindsstøvle fra Yukon (Tavle XV, 10).

Paa den asiatiske Side af Beringsstrædet anvender og tilvirker baade de *asiatiske Eskimoer* og *Kyst-Tschuktscherne* Fodbeklædning af Sandalstøvlesnit, ikke meget forskellig fra de i Alaska anvendte Former. Ogsaa Rensdyr-Tschuktscherne anvender Sandalstøvler, idet de køber disse af Kystboerne; saa langt mod Vest som paa Markedspladserne ved Kolyma forhandles Fodbeklædning af eskimoisk Snit. Det synes dog, at ogsaa Rensdyr-Tschuktscherne selv tilvirker korte Sandalstøvler til Hjemmebrug af Rensdyrbellinger med Saal af svært, røget Skind[2]).

Som Eksempel paa en *tschuktschisk* Sandalstøvle af Sælskind fremføres Tavle XV, 1 (395, 37, P A M.). Saalens smukke og regelmæssige Rynkning frembringer de nordøstasiatiske Kvinder uden andet Redskab end deres Tænder[3]). I Saalsømmen er som Mellemlæg indsyet en dobbelt Strimmel afhaaret Sælskind. Vristbaandene er indsyede i Saalsømmen foran Fodens Midte, krydses over Vristen, drages gennem Løkker, som er indsyede i Saalsømmen bagtil, og føres bag om Hælen, hvorefter de knyttes fortil. Samme Befæstelsesmaade for Vristbaandene kendes ogsaa fra Alaska. Skaftet er af haaret Sælskind med Haarsiden udad og bestaar — som i næsten alle eskimoiske Sælskindsstøvler — af eet Stykke med median Søm fortil; dertil kommer et Viststykke. Den lodrette Søm og Skaftets øvre Rand er smykket med smalle broderede Borter.

---

[1]) Murdoch. S. 134. Fig. 81.

[2]) og [3]) Bogoras. S. 248—250 og Fig. 181 samt Pl. XXIV Fig. 1, Pl. XXVII Fig. 2 og Pl. XXVIII Fig. 1.

Vristbaandene kan ogsaa være anbragt paa anden Maade i de tschuktschiske Støvler. I Tavle XV, 2 (611,80, P A M.) er de saaledes indsyede i Saalsømmen bagtil; de krydses over Vristen, vikles om Ankelen og knyttes fortil. Gennem Saalens rynkede Partier er her trukket tre svære Senetraade, som tjener til at holde Rynkerne samlede. Mellem Saalen, der er af Sælskind, og Støvlens Overdel, der er af Rensdyrbellinger, er et bredt Indlæg af svært brunfarvet Rensdyrlæder.

Lignende Indlæg mellem Saalen og Skaftet findes i mange eskimoiske og tschuktschiske Støvler. Jeg har saaledes allerede gjort opmærksom paa et saadant i Støvlen fra Herscheløen, Tavle XIV, 9. Muligvis er det ved særlig stærk Udvikling af dette Indlæg eller denne Siderand, at den ejendommelige Type er opstaaet, som er afbildet i Tavle XV, 3 (395, 34 a, P A M. — en tschuktschisk Kvindestøvle til Sommerbrug); i saa Fald kan denne altsaa opfattes som en særligt udviklet Sandalstøvle. Den Del af Saalen, som i de foregaaende Sandalstøvler var opbøjet og rynket, er her erstattet ved et Slags »Overlæder«, og Støvlens nederste Del faar derved Udseende som en lav Sko. »*Skostøvle*« kunde man maaske benævne denne Type; dog er Betegnelsen mindre heldig, da Typen ikke kan antages at være opstaaet af nogen Sko. Saalen, der er af raa Sælhud, er kun ganske lidt opbøjet; i Saalsømmen er indsyet det ogsaa i eskimoiske Støvler hyppigt forekommende dobbelte Mellemlæg. »Overlæderet« er svært, røget og mørktfarvet Rensdyrlæder, og i Sømmen mellem dette og Skaftet er indsyet Vristbaand paa ganske samme Maade som i Sandalstøvlen Tavle XV, 1. Skaftet bestaar af mindre svært bruntfarvet Rensdyrlæder og har et lignende Snit som det, der anvendes almindeligt i Sandalstøvler af Sælskind, idet det bestaar af eet Stykke med median Søm fortil og endvidere et særligt Vriststykke.

Dutton afbilder en »man's eskimo boot«[1]), der aabenbart tilhører samme Type som den her beskrevne tschuktschiske Kvindestøvle. Antagelig stammer det paagældende Eksemplar fra en Egn nær Beringsstrædet; i hvert Fald minder det meget om en Støvle, der er hjembragt fra Norton Sund af W. H. Dall[2]) og maaske kan opfattes som en Overgangsform, der staar den egentlige Sandalstøvle nærmere. Saalen er nemlig her stærkt opbøjet og rynket, før »Overlæderet« er sat paa. Muligt er det ogsaa, at dette Træk hidrører fra, at her foreligger en Blanding af den eskimoiske og en nordøstasiatisk Støvle-Type.

---

[1]) Dutton. Pl. IX. Num. 47.

[2]) Mason. Pl. 4. Fig. 1.

»Skostøvlen«, som jeg i Mangel af anden Betegnelse vil kalde denne Type, er ret vidt udbredt i Nordøstasien. Den anvendes af tschuktschiske Kvinder[1]) og endvidere af Korjakerne (som sjældnere anvender det simple Sandalstøvlesnit[2])), Kamtschadalerne og de russificerede Jukagirer, og bruges ogsaa meget af de indvandrede Russere ved Kolyma. Wrangel omtaler dens ejendommelige Form og beskriver den som en Sko, der er syet til et Støvleskaft[3]). Sljunin afbilder den samme Form fra Lamuterne[4]), der sikkert maa antages at have laant den fra Korjakerne. Fra Kommandør-Øerne stammer 313, 66 c, P A M., en »Skostøvle« uden Vristbaand; fra Aleuterne hidrører 43,3 og 44,3 P A M., »Skostøvler« med Vristbaand, vistnok anvendte af Kvinder; fra Kadjak hidrører I, c, 210, K N M., en »Skostøvle« med Skaft af Søløve-Svælghud og »Overlæder« af købt sort Læder, uden Vristbaand — paa Grund af sin ringe Størrelse maa ogsaa dette Eksemplar antages at være en Kvindestøvle. Fra Amerikas Fastland kender jeg derimod kun de ovennævnte Blandings- eller Mellemformer, der antagelig begge stammer fra Kysten nær Beringsstrædet. Denne Type synes altsaa at være udpræget nordøstasiatisk, hjemmehørende hos Korjakerne, Kamtschadalerne og Tschuktscherne. Hos dette sidstnævnte Folk er det Kvinderne, der har bevaret denne sikkert gamle Form, medens Mændene for en stor Del anvender Fodbeklædnig af eskimoisk Snit. Ogsaa hos Aleuterne og Konjagerne synes det at have været Kvinderne, der bar »Skostøvle«, medens Mændene bar Sandalstøvle (begge Køn gik forøvrigt ofte barfodet).

Det forekommer mig overvejende sandsynligt, at »Skostøvlen« er en meget gammel nordøstasiatisk Form, maaske ældre end den eskimoiske Indflydelse i disse Egne. Dog maa den rimeligvis opfattes som en Slags særlig udviklet Sandalstøvle, opstaaet — saaledes som ovenfor er fremsat — af en Type lignende den eskimoiske Sandalstøvle.

Det viser sig altsaa, at Sandalstøvlen er udbredt hos Eskimoerne og hos de nordøstlige Palæasiater. Jeg vil kalde dette Sandalstøvlens *østlige* Udbredelsesomraade, da den — som det senere skal vises — ogsaa har et vestligt Udbredelsesomraade. Hos de nordøstlige Palæ-

---

[1]) Bogoras. Fig. 181, d.

[2]) I P A M. findes flere Eksempler paa korjakiske »Skostøvler«, anvendte af Mænd, Kvinder og Børn. Kyst-Korjakernes vandtætte Støvler af Sælskind er derimod af et simpelt Sandalstøvlesnit — jvf. Jochelson, S. 600, Fig. 127.

[3]) Wrangel: Reise. I. S. 195.

[4]) Sljunin, I. S. 373. Fig. 14.

asiater har Sandalstøvlen udviklet sig til en særegen Type, »Skostøvlen«; naar tschuktschiske og i mindre Grad korjakiske Mænd anvender Sandalstøvler af eskimoisk Snit, skyldes dette maaske en nyere Indflydelse fra Amerika. Aleuterne har rimeligvis faaet »Skostøvlen« fra Kamtschatka og den egentlige Sandalstøvle fra Eskimoerne.

— Før jeg forlader den østlige Sandalstøvle, maa jeg endnu gøre opmærksom paa visse særegne Former, hvis Ejendommeligheder imidlertid ikke er knyttede til Saalen, men derimod til Skaftet.

Ældre Rejsende omtaler en ejendommelig Slags Støvler, som bæres af *Aleuterne* og *Konjagerne*[1]). Tavle. XV, 4 (133, e, PAM.) viser en af disse monstrøse, aleutiske Støvler. Det meget vide Skaft, formet som en Cylinder med ovalt Tværsnit, er af lyst, svært Læder, vistnok Søløve-Svælghud, med median Søm bagtil, i hvilken der er indsyet lange hvide Haar; til den ene Ende af denne Cylinder er fastsyet Saalen, der er af samme Materiale, men forøvrigt har den almindelige eskimoiske Form, opbøjet og rynket. Fra Aleuterne paa Øen St. Georg stammer 593,33, PAM. (Tavle XV, 8), hvis Skaft er af samme Materiale og Form, medens Saalen, der kun er i ringe Grad opbøjet, bestaar af Hval-Hud. Disse Støvler naaede til Knæet og blev lige under dette snørede sammen ved et Baand. Begge de beskrevne Eksemplarer er gamle, vistnok hjembragt af Wosnessenskij. Saa vidt mig bekendt findes den eneste i Litteraturen forekommende Afbildning af denne Form i Tavle 58 i Beretningen om J. Cooks tredie Rejse. — Saalens Bygning viser, at her i Virkeligheden kun er Tale om en Variation af Sandalstøvlen, fremkommet ved, at Skaftet har faaet samme Vidde som Fod-Partiet. En parallel Udvikling er — som det senere skal vises — foregaaet hos Samojederne, hvor Renbelling-Støvlen (hos Awam-Samojederne) har antaget en lignende Elefantfod-Skikkelse. Som Forløbere for den ejendommelige aleutiske Støvleform kan maaske opfattes visse eskimoiske Former med særlig vidt Skaft og højt Vristparti, f. Eks. den afbildede Form fra Kuskokvim (Tavle XIV, 11).

Meget omtalt i Litteraturen er de i en Del af det centraleskimoiske Omraade forekommende Kvinde-Støvler og -Strømper med stærkt udvidet Skaft. To Eksempler paa disse kuriøse Former fremføres her fra *Kong Williams Land*, repræsenterende to Grader af Omformning.

Tavle XIV, 3 (15,858, KUM.) er en Kvinde-Strømpe. Fodens Snit er allerede omtalt i det foregaaende Kapitel; her vil vi betragte Skaftet,

---

[1]) Sauer. S. 155. Langsdorff. II. S. 35. Schwostow og Davidow. II. S. 19. J. Cook. II. S. 509 og Tavle 58.

der under Brugen er synligt, da denne Strømpe bruges sammen med en lav Sko. Materialet er Renbellinger. Nede omkring Ankelen har Skaftet en almindelig Vidde, men højere oppe bliver det meget vidt og poser stærkt ud i den udvendige Side; den forøgede Vidde er opnaaet ved indsatte Kiler. Ovenfor Knæet er der en horisontal Bort af hvidt og brunt Renskind, men Skaftets forreste og udvendige Side fortsættes med en lang trekantet Flap, hvis Spids ender i et bredt Baand af tyndt Renskind, bestemt til at fæstes ved Brogens øvre Rand.

I Tavle XV, 5 (15, 857, K U M.), en Kvinde-Støvle af almindeligt haaret Renskind, er Skaftets Udposning endnu mere iøjnefaldende. Saalen er et Stykke haaret Renskind med Haarsiden ud, bøjet op om Siderne af Foden og rynket fortil og bagtil som i andre eskimoiske Sandalstøvler. Skaftets nedre Del har et lignende Snit som i mange eskimoiske Sælskindsstøvler, idet den bestaar af eet Stykke Skind, som er samlet ved en median Søm fortil, og dertil et Vriststykke. I de øverste to Trediedele er Skaftet derimod meget sammenstykket. Den store Udposning af Ydersiden er dog af eet Stykke Skind, med en Søm langs den øvre og nedre Kant. Skaftets udvendige og forreste Side (Skaftet af det paagældende Eksemplar er vredet udefter, saa det paa Tegningen ser ud, som om det er den udvendige, bageste Side, der fortsætter sig i i den trekantede Flap) fortsætter sig som i det foregaaende Eksempel med en stor trekantet Flap, endende med en Træknap (Endestykket af en Traadrulle, trukket paa et Stykke Skind). Paa Skaftets Inderside, lidt nedenfor Randen, er fastsyet to hængende Skindremser, een fortil og een bagtil; ved at knytte disse sammen, kan Skaftet drages lidt sammen ovenfor Knæet.

I een Henseende afviger disse Former fra al anden eskimoisk Fodbeklædning; højre og venstre kan ikke ombyttes. Dette skyldes dog ikke nogen særlig Udvikling af den selve Foden omgivende Del af Beklædningen, men udelukkende Skaftets usymmetriske Form.

Om Brugen af disse mærkelige Støvleformer foreligger der i Litteraturen forskellige Oplysninger. Ellis fortæller om Eskimokvinderne i Hudsonstrædet, at de anbringer deres Børn i de stærkt udvidede Støvleskafter, som holdes udspilede med Fiskeben[1]). Franklins anden Ekspedition traf ved den arktiske Kyst under 127° 40' V. f. Gr. nogle Eskimoer, der havde den samme Skik, hvilket fremgaar af Richardsons Ytring: »Mødrene trak deres Børn ud af deres vide Støvler, hvor de

[1]) Ellis. S. 142.

plejer at bære dem nøgne«[1]). — En anden Brug af de udposede Støvleskafter omtaler Low fra Eskimoerne ved Hudsonbugtens Nordvestkyst[2]); Kvinderne plejer her, naar de sidder i Snehytten, at trække deres Fødder ud af Fodbeklædningen og stikke dem ind i Udposningen paa Siden af Skaftet for at holde dem varme. Denne Brug af Udposningen maa dog antages at være opstaaet sekundært.

Det vide og udposede Skaft paa den centraleskimoiske Kvindestøvle er analogt med den stærkt udposede Ryg i Kvindepelsen, som forekommer baade hos Centraleskimoerne og i Grønland. Men medens Udposningen af Pelsens Rygparti sikkert har udviklet sig i Sammenhæng med den Skik at bære Spædbarnet paa Ryggen under Klæderne — en Brug, der forekommer ikke alene hos Eskimoerne[3]) — kan Udvidelsen af Støvleskafterne ikke oprindelig skyldes en saadan Anvendelse. Utvivlsomt har derimod den Skik at bære forskellige mindre Genstande i Støvleskafterne[4]) efterhaanden ført med sig, at Støvleskafterne gjordes mere og mere vide, indtil de omsider blev saa rummelige, at de ogsaa lod sig anvende til at bære Spædbørn i.

En ikke uvæsentlig Ejendommelighed ved disse Kvindestøvler er den store trekantede Flap, hvis Spids naar helt op til Hoften og fastgøres til Brogens øvre Rand. Rimeligvis hidrører dette Træk fra, at Strømpe- eller Støvleskaftet er blevet forlænget med en oprindelig løs Legging; i den Del af det centraleskimoiske Omraade, hvor Kvinderne endnu har bevaret den løse Legging, er Kvinde-Støvlen kort, saa den kun naar til under Knæet[5]). Den Støvleskaftet forlængende Flap findes ikke alene i det centraleskimoiske Omraade, men ogsaa i Alaska Syd for Yukon; den ses saaledes i Tavle XIV, 11 (9 e, P.A.M., fra Kuskokvim), og Nelson afbilder en Vinterstøvle fra nedre Kuskokvim af Renskind med Haarsiden indad, men med en lang oval Flap fortil, der hænger ned og altsaa vender den smukt broderede Haarside ud — i dette Tilfælde er Flappen saaledes blevet et Slags Ornament.

Olearius beskriver og afbilder nogle Eskimoer, som i 1654 røvedes af et dansk Skib og bragtes til Danmark. To af Kvinderne afbildes med Støvleskafter, der paa Siden fortil løber ud i en lang Trekant, i

---

[1]) Franklin: Second Expedition. S. 226.

[2]) Low. S. 176.

[3]) Ogsaa hos Chepewyans (Mackenzie. S. CXXII), hos Kamtschadalerne (Steller. S. 352), hos Ainoerne (Siebold. S. 13), hos Japanerne (Rosenberg. Tavle 370. Fig. 3) etc.

[4]) Turner meddeler (S. 213), at Eskimoerne ved Ungava Bay bruger Støvleskafterne som Opbevaringssted for Smaating, som Knive, Tobak m. m.

[5]) Parry. S. 283. Fig.

Spidsen forsynet med Bindebaand, men dog ikke bundet op; Støvleskafterne hænger nemlig ned, saa at en Del af Benet, fra den yderst korte Brog til nedenfor Knæet, er blottet[1]). Der kan næppe være Tvivl om, at disse Eskimo-Kvinder virkelig har haft den trekantede Forlængelse af Støvleskaftet — skønt denne ikke ses paa det i Bergen udførte Maleri af de samme Eskimoer (opbevaret i K N M.). Dersom disse Eskimoer, som det almindeligt antages, er komne fra Vestgrønland, da skulde hermed altsaa være bevist, at de vestgrønlandske Kvinder i ældre Tid har baaret Støvler med trekantede Flapper til Opbinding. Paa den anden Side findes i den øvrige Del af Kvindedragten Træk, som stemmer med den nyere vestgrønlandske Kvindedragt, navnlig den horisontale Søm tværs over Pelsens Brystparti.

Støvler, hvis Skaft er forsynet med trekantet Flap, bestemt til Opbinding, er altsaa vidt udbredte hos Eskimoerne som Del af Kvindedragten. Som allerede udtalt, ligger det nær at formode, at denne Type er opstaaet ved en Forbindelse af Leggingen med Fodbeklædningen. Typen synes at være i Tilbagegang, men er dog endnu vel bevaret i det centrale Omraade, hvor den har antaget de ovenfor omtalte monstrøse Former.

— Sandalstøvler med meget kort Skaft forekommer over Størstedelen af det eskimoiske Omraade saavel som i det nordøstlige Asien. Et *tschuktschisk* Eksempel ses i Tavle XV, 2 (611, 80, P A M.); dets Skaft naar kun lidt ovenfor Ankelen. Ligesaa kortskaftede Former anvendes i Alaska, navnlig til Hjemmebrug og i Umiaken[2]). Hos Centraleskimoerne anvendes *Sko*, af amerikanske Etnografer kaldt Mokkasiner, hvilken Betegnelse dog er vildledende, da disse Former i Henseende til Snit er grundforskellige fra de nordamerikanske Indianeres Fodbeklædning.

Tavle XV, 6 (957, 71, P A M.) er en Sko fra *Aivilik-Eskimoerne*. Materialet er svært, afhaaret Sælskind. Saalen har ganske det samme Sandal-lignende Udseende som i de studerede eskimoiske Støvler; den bestaar af eet Stykke Skind, bøjet op omkring Foden og rynket fortil og bagtil. Overdelen af Skoen bestaar af et Vriststykke og et bageste Stykke. Den øverste Rand kan trækkes sammen ved Hjælp af en Løbesnor, som drages ud bagtil og gaar gennem en Løkke, udskaaret i Randen af Saalen paa hver Side, hvorefter den knyttes over Vristen. I Virkeligheden har denne Sko ganske Udseende som det nederste

[1]) Olearius. S. 172. Fig.

[2]) Nelson. S. 42 og Pl. XXI, 4.

Parti af en centraleskimoisk Sælskindsstøvle; utvivlsomt har den samme udviklingshistoriske Oprindelse som denne og er at opfatte simpelthen som en forkortet Sandalstøvle.

I K U M. findes fra Kong Williams Land adskillige Eksempler paa Sko, af hvilke nogle ikke afviger synderligt i Henseende til Snit fra den her afbildede Aivilik-Sko, medens andre ser ud, som om de var opstaaede ved Forkortelse af Skindstrømpen. — Netchillik-Eskimoerne anvender ikke alene Sko som udvendig Fodbeklædning, men bærer ogsaa korte Renskindssokker inderst paa Foden[1], svarende til den korte Fugleskindsstrømpe, der anvendes af Polareskimoer[2].

Fra Anderson River afbilder Mason[3]) en meget lav Sko, bestaaende af et Stykke Sælskind, bøjet op om Foden og rynket fortil og bagtil, med et lille trekantet Vriststykke; ved en Løbesnor drages den øverste Rand sammen. En lignende Sko afbilder Boas fra Victoria Land[4]). Boas afbilder flere centraleskimoiske Sko, af hvilke en er forsynet med Skaft, der rækker til ovenfor Ankelen[5]). Fra Eskimoerne ved Ungava Bay afbilder Turner Sko, der ligeledes er forsynede med kort Skaft[6]). Vestgrønlænderne har i ældre Tid anvendt lave Sko, der meget har lignet de centraleskimoiske Former[7]). — Østgrønlændernes Sko af Isbjørneskind er allerede omtalt.

De eskimoiske Sko maa altsaa opfattes som Variationer dels af Sandalstøvlen, dels af Skindstrømpen, idet de kun afviger ved Kortheden eller ved Mangelen af Skaft.

— Ovenfor (Side 167) er omtalt, at Sandalen og Strømpen er eller har været anvendt sammen som Fodbeklædning ikke alene i nogle Egne af Amerika og Japan, men ogsaa i Europa; paa Island anvendes saaledes den Dag i Dag Sandal i Forbindelse med Strømpe. Det vil derfor være nærliggende at undersøge, om den af disse to Urformer udviklede Type, Sandalstøvlen, hvis østlige Udbredelsesomraade i det foregaaende er behandlet, ogsaa har et *vestligt* Udbredelsesomraade. — Det viser sig da, at der hos *Ostjaker* og *Voguler* forekommer en Støvleform, som tydeligt bærer Præg af at være en Sandalstøvle.

Tavle XV, 7 (348, 1/6, P A M.) er en *vogulisk* Støvle. Saalen er

---

[1]) Amundsen. S. 164.
[2]) E. K. Kane. II. S. 23.
[3]) Mason. Pl. 4, Fig. 2.
[4]) og [5]) Boas. II. S. 106. Fig. 155 og 154.
[6]) Turner. Fig. 42 og 43.
[7]) H. Egede. S. 73.

et Stykke haaret Renskind med Haarsiden vendende udad, bøjet op omkring Fodens Sider og rynket fortil og bagtil; Rynkerne er sammenholdt ved Hjælp af en gennemtrukket Senetraad. Denne Saal er ved Kastesøm syet til Skaftet, som bestaar af afhaaret, med Ellebark rødfarvet Renskind, og som fortil foroven ender med en Læderrem, bestemt til Opbinding. Langs Randen af Saalen gaar en Læderrem, der er fastsyet tre Steder paa hver Side, og gennem de fremkomne Løkker er trukket de frie Ender af Remmen, ved hvilke Støvlen snøres fast omkring Ankelen. Der kan næppe være Tvivl om, at denne Saal oprindelig har været en Sandal; dens ejendommelige Form lader sig næppe forklare paa nogen anden Maade.

Af samme Type er Kd. 17, K N M., en *ostjakisk* Støvle fra Lapinskija Jurte, mellem Obdorsk og Mushi. Saalen er her gjort af Hovedhuden af en Ren, saaledes at selve Pandehuden kommer under Foden; Saalen bøjer højt op om Foden, fortil er den rynket, bagtil er Rynkning unødvendig, idet her er en lodret Søm paa hver Side, hidrørende fra Indsnit til Hullerne efter Geviret. Haarsiden vender udad, men langs Saalens Rand er Haarlaget afskaaret. Paa hver Side er der skaaret tre Huller nær Randen af Saalen, og gennem disse er draget en Rem, som derefter knyttes over Vristen. Det ca. 60 cm lange Skaft er, som i det foregaaende Eksempel, af rødbrunt farvet, afhaaret Renskind; det bestaar af et stort Stykke Skind, samlet ved en median Søm bagtil, og endvidere et Vriststykke, der naar højt op i Skaftets Forside. Skaftets Længde er størst fortil, og her ender det i en Læderrem, ved hvilken Skaftet kan bindes op til Brogens øverste Kant.

Af samme Type er ogsaa 4810, 242, HHM.

Hos Samojederne er denne Sandalstøvle vistnok ukendt. Dens Forekomst hos Ostjaker og Voguler synes noget isoleret, dog er det ikke usandsynligt, at beslægtede Former i Virkeligheden har en vid Udbredelse i tilgrænsende Egne. Det er bl. a. muligt, at nogle af de nordasiatiske Renbelling-Støvler, og specielt de vestlige Former, er paavirkede af Sandalstøvlens Snit, selv om dette ikke med Sikkerhed lader sig afgøre. Renbelling-Støvlernes ret indviklede Snit vil jeg dog ikke omtale før i Slutningen af dette Kapitel.

Sandalstøvlens vestlige Udbredelsesomraade strækker sig ret langt mod Syd. *Vakhanerne* i Pamir anvender saaledes en Støvleform, der ganske sikkert maa antages at være opstaaet ved en Forbindelse af Skindstrømpe og Sandal. I K N M. findes to Eksemplarer af denne Støvleform (begge mærkede Q, 67). Skaftet dannes af to Stykker tyndt

brunfarvet Læder med median Søm fortil og bagtil; i det ene Eksemplar ophører dette Skaft imidlertid ikke ved Randen af Saalen, men fortsætter sig ind under Foden og danner saaledes i Virkeligheden en hel Skindstrømpe, udenpaa hvilken er fastsyet Saalen, der bestaar af tykt Læder og har en lignende Form som i andre Sandalstøvler, opbøjet rundt om Foden og rynket. Jeg skal ikke her komme ind paa et nærmere Studium af disse Former, da de ligger saa langt udenfor det arktiske Omraade. Heller ikke skal jeg fordybe mig i en Undersøgelse af *tibetansk* Fodbeklædning, men blot gøre opmærksom paa, at her sandsynligvis ogsaa kan paavises Sandalstøvler; den nationale, af Kina upaavirkede tibetanske Støvle har en Saal af raa Yak-Hud, der er bøjet op omkring Foden og groft rynket[1]). — I Omraadet mellem Ostjakernes Land og Pamir vil Sandalstøvlen sandsynligvis kunne paavises hos et eller flere Folk; saaledes vil en sammenlignende Undersøgelse af *kirgisisk* Fodbeklædning, som jeg forøvrigt ikke her skal komme ind paa, gøre det sandsynligt, at de kirgisiske Støvleformer er at opfatte som stærkt omdannede Sandalstøvler.

Saaledes faar Sandalstøvlen et *vestligt* Udbredelsesomraade, der i Udstrækning og Formrigdom ingenlunde staar tilbage for dens *østlige* Udbredelsesomraade. Men mellem disse to er udbredt en anden Formgruppe: *de af Mokkasinen udviklede Støvleformer.*

B. Mokkasinstøvlen.

I et tidligere Arbejde[2]) har jeg i Hovedtræk gjort Rede for de vigtigste Mokkasinformer og deres geografiske Udbredelse. I det følgende vil vi betragte nogle Eksempler paa, hvorledes Mokkasinen omdannes og ved at gaa i Forbindelse med Leggingen bliver til en Støvle.

I forrige Kapitel er omtalt (Side 174), at Leggingen og Fodbeklædningen hos en Del af de nordlige Dénéer er forenet til et Slags Støvle eller »legging-moccasin«, som disse Former kaldes af amerikanske Etnografer; »legging moccasins« hørte ogsaa til Kvindedragten hos Arapahoerne[3]) og andre Prærie-Indianere samt i Puebloregionen. Jeg skal dog

---

[1]) Rockhill. S. 686. Pl. 2. Fig. 4.

[2]) »Mokkasiner«. Geogr. Tidsskr. Hefte V. 1914.

[3]) Kroeber: Arapaho. S. 28 og 47. Fig. b.

ikke her komme nærmere ind paa et Studium af disse Former, men blot fremhæve, at der ikke kan paavises noget Slægtskab mellem de nordamerikanske »legging-moccasins« og den eskimoiske Fodbeklædning.

Større Betydning har Forbindelsen af Mokkasin og Legging haft i det nordlige Asien. Interessante Overgangsformer findes hos Ainoerne, Giljakerne, Orotschonerne og Lamuterne, illustrerende Udviklingen fra Mokkasin til Støvle.

Tavle XV, 12 (829, 391, P A M.) er en Støvle fra *Ainoerne* paa Sachalin. Foden er af hvidgarvet Sæl-Læder, bestaaende af Fodstykke og Vriststykke af et lignende Snit som i den almindeligst forekommende Mokkasintype fra Amurlandet[1]). I Hælens T-Søm er Sidegrenene skraat nedløbende. Fortil er Fodstykket stærkt rynket og bøjet op i en stærkt fremtrædende Spids; Rynkningen er styrket ved Gennemtrækning af tre parallele Snore (Hamp). Skaftet er af Sælskind med Haarsiden ud; det kan ikke opfattes som opstaaet ved en Udvikling af Mokkasinskaftet, thi medens dette er aabent fortil, vender Sømmen i Støvleskaftet bagtil. Snarere maa dette Klædningsstykke opfattes som en Mokkasin, der er forbundet med en Legging. Foroven bagtil er der en lille Split i Skaftet; de øverste 1½ Tomme kan slaas ned og er indvendig beklædt med blaat Tøj og prydede med paasyede Pyntesnore. Støvlens Længde er ca. 37 cm.

Tavle XV, 11 (202,54, P A M.) er ligeledes en Mokkasinstøvle fra Sachalin, men stammer fra *Giljakerne*. Foden er af svært hvidgarvet Læder (Phoca barbata), Skaftet af haaret Sælskind med Haarsiden ud. Fodens ejendommelige Mokkasinsnit ses af Tavle XV, 11 a. Fodstykket er meget kunstfærdigt skaaret; Hælsømmen opstaar ved, at den trekantede Klap b syes sammen med de skraa Sider q og q', og n syes sammen med n'; det bliver som i det foregaaende Eksempel en T-Søm med skraat nedløbende Grene. m og m' syes sammen over Vristen, a bøjes op, rynkes stærkt og syes til p og p'. Vriststykket er her en temmelig bred og kort Kile; i Midtlinjen er det klemt til en fremstaaende Fold. Skaftet er af samme Snit som foregaaende, med Søm bagtil og en Øgningssøm i den ene Side. Øverst er en Styrkekant af Sælskind med Haarsiden indad, men den kan slaas ned, hvorved der viser sig en smal Bort af paasyet sort og rødt Tøj. Skaftets Længde er ca. 45 cm.

Der kunde fremføres endnu flere Variationer af Mokkasinstøvlen fra Ainoerne og Giljakerne; navnlig varierer Snittet af Støvlens Mokkasin-

---

[1]) Jvf. Fig. 6 i »Mokkasiner«.

agtige Fod-Parti. De beskrevne Eksempler vil dog være tilstrækkelige til at vise, at de to tidligere omtalte Urformer, Mokkasinen og Leggingen (der begge findes saavel paa Jeso og Sachalin som i Amurlandet) ved at forbindes danner en Støvleform. — Paa Forhaand ligger det nær at antage, at Mokkasinen ogsaa kunde omdannes til Støvle ved en simpel Forlængelse af Skaftstykket; herpaa kender jeg dog intet sikkert Eksempel.

Naar først Mokkasinen har udviklet sig til en Støvle, vil Mokkasinsnittet let kunne ændre sig og tilsidst forsvinde. Men saa længe Hælsømmen bevares i Fodstykket, er man endnu ikke kommet helt bort fra Mokkasintypen. Den T-formede Hælsøm er kun paa sin rette Plads i Mokkasinen — den kan kun gøre Nytte, hvor eet Stykke Skind skal beklæde hele Foden. Af særlig Interesse er derfor dens Forekomst i ret højt udviklede Støvleformer, fra *Orotschonerne* og *Lamuterne*; her optræder den som en Slags Rudiment, der bidrager til den rette Forstaaelse af disse Formers Udviklingshistorie.

Tavle XVI, 1 (1854, 14/2, P A M.) er en Støvle fra *Orotschonerne*; den anvendes af Mænd til Vinterbrug (om Sommeren anvendes Mokkasin og løs Legging)[1]). Skaftet er af Elsdyrskind, Haarsiden vender indad. Saalen, der er af temmelig tykt og stift Læder, er skaaret som et Mokkasin-Fodstykke med en tydelig T-Søm i Hælen, syet med Forsting paa Ydersiden; fortil er den bøjet op over Taaspidsen og rynket. Skaftet er af et Snit, som forekommer meget almindeligt i tungusiske Støvler, og som stemmer ganske godt overens med Snittet i de foran omtalte Mokkasinstøvler. Vristkilen genfindes saaledes ogsaa her, men gaar lidt højere op i Skaftet og er foroven lige afskaaret; den er prydet paa lignende Maade som Vristkilen i den giljakiske Støvle Tavle XV, 11 med en median Fold, der er dannet ved at knibe Skindet sammen, og som i dette Tilfælde er gennemsyet med Forsting for at holde sig i det bløde Skind. Selve Skaftstykket har, ligesom i de giljakiske og Aino-Mokkasinstøvlerne, Sømmen mediant bagtil. Støvlen er 55 cm lang, foroven kantet med en smal Styrkekant af Semslæder. I Henseende til Snit staar den de foran beskrevne Mokkasinstøvler meget nær; Fodstykket naar dog mindre højt op paa Foden, nærmer sig altsaa mere til at være en Saal.

Samme Udseende har Fodstykket i Tavle XVI, 2 (1854, 15, P A M.), der ligeledes er en Mandsstøvle fra Orotschonerne. Skaftet er derimod ikke her af samme Snit som i det foregaaende Eksemplar, hvilket skyl-

---

[1]) Gerstfeld. Ermans Archiv. XVII. S. 583—584.

des, at der er anvendt et andet Materiale, hvide Rensdyrbellinger; den forreste af disse naar ud over Vristen, frem til Fodspidsen, hvor den mødes med Saalen. Bagsiden af Skaftet udgøres af een Belling, og i hver Side er indsat en halv Belling. Mellem Saal og Skaft er paa hver Side indsat en horisontal Kile af samme Materiale, fortsat med et særligt Stykke bagtil, over Hælen. Støvlen er temmelig kort, 40 cm; foroven er den pyntet med en bred Bort af Semslæder, beklædt med Shirting og broderet med oversyede Pyntesnore.

Disse to Former, der endnu i den T-formede Hælsøm bærer Mærket af deres Oprindelse, kan opfattes som Udgangspunkter for to Rækker af Støvleformer, der afviger fra hinanden ved Materialets Art, som i den ene Række er Renens eller Elsdyrets Bellinger, i den anden almindeligt haaret eller afhaaret Ren- eller Elsdyrskind. I Størsteparten af disse Former mangler den T-formige Hælsøm, der bliver overflødig, samtidig med at Mokkasinens Fodstykke bliver til Saal i den af Mokkasinen opstaaede Støvle; ikke desto mindre er Overensstemmelserne mellem Formerne indenfor hver af disse to Rækker saa betydelige, at der næppe kan være Tvivl om, at Oprindelsen er fælles — ogsaa for de Formers Vedkommende, hvor det umiskendelige Mokkasin-Mærke er gaaet tabt.

Som Betegnelse for den ene af disse Rækker vil jeg anvende Ordet »Belling-Støvle«; den anden Række vil jeg derimod betegne med Ordet »Semslæder-Støvle«, idet Semslæder er det hyppigst anvendte Materiale. Jeg vil først betragte den sidstnævnte af disse Rækker.

Allerede hos Orotschonerne findes Støvler af blødt Skind, hvis Saal er næsten flad, saa at den T-formede Hælsøm er bortfaldet. Heller ikke skorter det paa et Slags Overgangsformer, hvor T-Sømmen vel endnu findes, men er ganske lille, fordi Saalen allerede er næsten flad, saa der kun er ringe Plads til Hælsømmen (Eksempel: 1854, $^{20}/_{2}$, P A M.). Tavle XV, 9 (1854, $^{93}/_{2}$, P A M. — en Kvinde-Støvle) kan tjene som Eksempel paa en Orotschoner-Støvle uden Hælsøm; Saalen er, ligesom i de foran beskrevne Mokkasinstøvler, af tykt og stivt Skind (ugarvet Elsdyrhud?), men er næsten flad, kun ganske lidt opbøjet langs Randene, hvor den er syet til Støvlens Overdel, der bestaar af Ren-Semslæder. Skaftets Snit er forøvrigt i dette Tilfælde noget afvigende fra det sædvanlige, idet der ikke findes noget særligt Vriststykke; Skaftet bestaar af to Stykker Semslæder, forbundne ved en lodret Søm i hver Side, og det forreste af disse Stykker gaar ud over Vristen til Fodspidsen. Støvlen er stærkt prydet med paasyede Borter af Shirting og med Renhaarssømme. Udsmykningens Mønster er tydeligt paavirket

af Bellingstøvlens Snitmønster; særlig mærkes den ornamentale Bort langs Siden af Foden, mindende om den horisontale Stribe, der altid forekommer i Bellingstøvlens Fod. Samme Materiale og Udsmykning findes i mange Orotschoner-Støvler, af hvilke nogle har den T-formede Hælsøm, medens andre mangler den. Skaftets Snit er hyppigst som i Tavle XVI, 1, bestaaende af Skaftstykke og Vriststykke; i nogle Tilfælde fortsættes Vriststykket dog af en Stribe, der strækker sig op gennem hele Skaftets Forside (Eksempel: 341,4, P A M.) — dette kan betragtes som en Overgangsform til det i Tavle XV, 9 anvendte Skaftsnit.

Over Hælen ses i XV, 9 to korte Baand, som er indsyede i Skaftet paa hver Side, og som ved at knyttes sammen tjener til at indsnævre den nederste Del af Skaftet bagtil, som altid er udsat for at blive udvidet under Brugen. Dette Hælbaand findes ofte i Semslæder-Støvler uden Hælsøm, sjældnere i saadanne med Hælsøm; utvivlsomt er det ogsaa mere nødvendigt i Støvler med flad Saal end i saadanne, hvor Saalen endnu har Karakter af et Fodstykke, der naar op om Hælen. Hyppigt er Hælbaandene saa lange, at de kan drages omkring Ankelen og knyttes fortil over Vristen.

Semslæder-Støvler med flad Saal og med en Overdel bestaaende af Skaftstykke og Vriststykke anvendes af alle Tunguser, og der kan næppe være Tvivl om, at disse Former, der i Henseende til Snit staar hinanden overmaade nær, i Virkeligheden maa opfattes som højere udviklede Mokkasinstøvler, opstaaede ved Forbindelse af Mokkasin og Legging. Overgangsformerne er saa vel repræsenterede i Amurlandet, at Udviklingen kan følges Skridt for Skridt. Dette behøver dog ikke at opfattes som Vidnesbyrd om, at Udviklingen fra Mokkasin til Støvle er foregaaet netop her; forøvrigt er det sandsynligt, at Semslæder-Støvler med T-formet Hælsøm ogsaa vilde kunne findes i andre Dele af det tungusiske Omraade, navnlig hos Lamuterne, hvor der findes Renbelling-Støvler med dette Oprindelses-Mærke.

Den *fuldt udviklede tungusiske Semslæder-Støvle* varierer ikke meget, og jeg skal af Pladshensyn indskrænke mig til at beskrive et typisk Eksempel. Som saadant kan gælde Tavle XVI, 5 (696,2, P A M.), hvis nærmere Lokalitet er ukendt, men som at dømme efter Udsmykningen maa antages at hidrøre fra den *vestlige* eller *centrale Del* af det tungusiske Omraade. Materialet er Ren-Semslæder, farvet rødbrunt med Ellebark. Saalen, af særlig svært Læder, er flad; i mange andre tungusiske Semslæderstøvler er den dog lidt opbøjet omkring Foden og rynket fortil og bagtil. Overdelen bestaar af et Skaftstykke (foroven

lidt sammenlappet), som bagtil er samlet ved en median Søm, samt et Vriststykke, der kileformet strækker sig op i Skaftets Forside. Sømmen mellem Skaftstykke og Vriststykke er markeret ved en paasyet Række af smaa Glasperler; en bred horisontal Perlebort smykker Skaftet lige under Knæet, og derfra løber to smalle lodrette Perleborter ned paa hver Side; endvidere er Vriststykket smykket med Perlebroderi. Selv om den oprindelige Mokkasinstøvle her er temmelig omdannet, genfindes dog i Snittet de samme tre Stykker: Saalen, der har udviklet sig af Mokkasinens Fodstykke, Vriststykket, der ligeledes stammer fra Mokkasinen, og Skaftstykket, der repræsenterer Leggingen.

I den her afbildede Form er Skaftet meget langt, foroven skraat afskaaret, saa det fortil løber ud i en Spids, der er forsynet med Bindebaand, bestemt til at knyttes i Løkker i Brogen. De midt paa Skaftet fastsyede Baand omvikles og knyttes lige under Knæet. Derimod mangler de ellers hyppigt forekommende Ankelbaand; disse er aldrig, saaledes som i Sandalstøvlen indsyede i Saalsømmen, men altid fastsyede til selve Skaftet ovenfor Saalen og bestemt til at vikles horisontalt om Ankelen.

Som tidligere omtalt anvendes endnu hos Tunguserne løse Leggings; sammen med disse bruges halvlange Støvler, som ikke naar helt op til Knæet, og Leggingen, hvis nederste Part gaar indenfor Støvleskaftet, beklæder da særlig Knæet og Laaret. De lange tungusiske Støvler, som naar helt op til den korte Brog og derved ganske overflødiggør Leggingen, er utvivlsomt opstaaet derved, at den løse Legging *anden Gang* er gaaet i Forbindelse med Fodbeklædningen; et Vidnesbyrd herom er, at den langskaftede tungusiske Støvle hyppigt ved en horisontal Søm er delt i en øvre og en nedre Halvdel. I 1070, $^{84}/_{2}$, P A M., en dolgansk Kvindestøvle, er den nederste Halvdel, til lidt nedenfor Knæet, af Semslæder og af samme Snit som i Tavle XVI, 5; den øvre Halvdel bestaar derimod — som mange tungusiske Leggings — af en Forside af Renbellinger og en Bagside af Semslæder.

I tungusiske Skindstrømper eller Inderstøvler genfindes i Reglen Semslæder-Støvlens Snit. Dette er en Gentagelse af det i foregaaende Kapitel omtalte, ofte forekommende Træk, at Inderstøvlens Snit præges af Yderstøvlens (jvf. Side 164). —

Som Eksempel paa en *jakutisk* Semslæder-Støvle fremføres Tavle XVI, 6 (1071, $^{67}/_{2}$, P A M.). Materialet er temmelig svært Læder (af Heste- eller Oksehud). Saalen er flad, men sender fortil en smal Kile op gennem Overlæderet. Denne Kile er utvivlsomt et Træk, der stammer fra gammel tyrkisk Fodbeklædning. I kirgisisk og i anden cen-

tralasiatisk Fodbeklædning bøjer Saalen ofte op om Foden og ender fortil i en Spids. Som tidligere omtalt, maa det anses for overvejende sandsynligt, at den kirgisiske Fodbeklædning har udviklet sig af Sandalen og Strømpen. Det er derfor ogsaa sandsynligt, at Jakuterne oprindelig har baaret en Sandalstøvle; men denne er nu saa stærkt omdannet, at intet Sandal-agtigt er bevaret i Saalen. Maaske er den jakutiske Støvle i nogen Grad paavirket af den tungusiske. Skaftet har nemlig et Snit, der undertiden findes i tungusiske Støvler: Vriststykket er lige afskaaret foroven og fortsættes af en lodret Stribe, der strækker sig op gennem Skaftet. Ankelbaandene er maaske ogsaa et fra Tunguserne laant Træk. — Den brede Bort foroven er prydet med Metal-Beslag istedetfor — som hos Tunguserne — med Perle-, Renhaars- og Skindbroderier.

Fra *Jukagirerne*, hvis Dragt er stærkt paavirket af Tungusernes, stammer den i Tavle XVI, 9 afbildede Støvle (398, 5, P A M.). Materialet er gulbrunt Semslæder. Saalen er flad, kun ganske lidt opbøjet fortil. Vriststykket fortsætter sig gennem Skaftets Forside med en lodret Stribe; Skaftets Snit er saaledes næsten identisk med den jakutiske Semslæderstøvles og med nogle orotschoniske Formers. Oversiden af Foden er rynket ved to Forstingssømme, der løber mediant fra Fodspidsen op over Vristen; dette Træk minder om den orotschoniske Mokkasinstøvle Tavle XVI, 1.

Fra Tschuktscherne og Korjakerne kender jeg ikke noget Eksempel paa Semslæderstøvler af tungusisk Snit. Derimod genfindes dette Snit hos de *nordvestlige Dénéer*; som det ses af Tavle XI, 10, er den nedre Del af det ejendommelige af Brog og Fodbeklædning kombinerede Klædningsstykke, som bæres af disse Indianere, skaaret fuldstændig som den typiske tungusiske Semslæderstøvle. Det maa antages, at der ogsaa her foreligger en af Mokkasin og Legging opstaaet Form.

Fra Ostjakerne, Vogulerne og Samojederne kender jeg ingen Form, der viser Lighed med den tungusiske Semslæderstøvle; dette kan dog for den samojediske Dragts Vedkommende bero paa, at jeg ikke har haft Lejlighed til at gøre mig bekendt med dennes Sommerformer.

Hos Lapperne bruges, som omtalt i min Artikel »Mokkasiner«, ved Sommertid en Art Mokkasin, som i Snit minder stærkt om Former fra Amurlandet, men som ikke er gaaet i Forbindelse med Leggingen[1]). Om Vinteren anvender Lapperne Fodbeklædning af haaret Materiale

---

[1]) Lapkvinderne i Finmarken syer ganske vist Støvler, men kun for at sælge dem til fremmede (Leem, S. 81).

— Bellinger eller Renens Pandehud — af et Snit, der tydelig ses at være afledet af Sommerskoens, men ændret i Overensstemmelse med Materialets Fordringer.

Ogsaa i det arktiske Asien anvendes ved Vintertid *Fodbeklædning af haaret Skind*, og ogsaa her er Renbellinger det mest anvendte Materiale.

Som ovenfor vist (Tavle XVI, 2) anvendes hos *Orotschonerne* Mokkasinstøvler, hvis Fodstykke med den T-formede Hælsøm bestaar af svær, afhaaret Hud, medens Skaftet er af Renbellinger. Ogsaa fra *Lamuterne* kendes Renbelling-Støvler med T-formet Hælsøm. Som Eksempel tjener Tavle XVI, 3 (334, 85, P A M.), en halvlang Støvle, ganske vist fra det wiljuiske Distrikt, men dog helt af lamutisk Type. Fodstykket eller Saalen er af tykt, afhaaret, men ugarvet Skind; den er bøjet op omkring Fodens Sider, fortil rynket, og har bagtil, som sagt, T-formet Hælsøm. Støvlens Overdel bestaar af hvide Bellinger; der er fire Bellinger i Skaftet, og den forreste af disse naar et lille Stykke ud over Vristen, men fortsættes af et trapezformet Stykke, der naar helt ud til Fodspidsen. Mellem Saal og Skaft er der paa hver Side (ligesom i den orotschoniske Bellingstøvle) en Kile af Renbelling med Spidsen vendende fremad. I de vigtigste Sømme i Skaftet er indsyet Mellemlæg af rødfarvet Skind (lagt dobbelt). Lige over Fodspidsen er indsat et lille firkantet Skindstykke, hvis øverste Kant er markeret ved indsyede røde Frynser. Den brede Bort, der afslutter Skaftet foroven, er prydet med Skind- og Perlebroderi. Øverst er der en Løbegang af blødt Semslæder, ved hvilken Støvlens Rand kan drages sammen. (I K N M. findes en lamutisk Støvle af samme Type fra indfødte i Omegnen af Ochotsk; den er prydet med særdeles smukt Skindbroderi).

I mange lamutiske Renbellingstøvler mangler dog den T-formede Hælsøm. Dette gælder saaledes den i Tavle XVI, 4 afbildede Form (724, 4/2, P A M.), der ellers i de fleste Henseender er en Gentagelse af det foregaaende Eksempel. Saalen er et Stykke svært, afhaaret Skind, der bøjer lidt op omkring Foden; men istedetfor Hælsøm findes her en svag Rynkning af Saalens Rand, bagtil saavelsom fortil. Overdelen er af hvide Renbellinger og stemmer i Henseende til Snit og Udsmykning med det foregaaende Eksempel; den eneste Afvigelse er, at Skaftet bestaar af fem Bellinger istedetfor fire, saa at der er en median Søm bagtil. — I 445, 1/5, P A M., en lang Renbellingstøvle fra Lamuterne i Anadyrdistriktet, er Saalen endnu stærkere omdannet, idet den er sammenstykket af de smaa tykke og stridhaarede Skindlapper, der sid-

der mellem Renens Klove — et Materiale, der er meget yndet næsten overalt i det arktiske Asien og Europa til Støvlesaaler.

Den fuldt udviklede tungusiske Bellingstøvle varierer i Henseende til mindre Detailler i Snittet, navnlig vedrørende Sidekilerne mellem Saal og Skaft, der i nogle Tilfælde strækker sig bag om Hælen og frem til Fodspidsen, undertiden er kortere, og endelig kan fordobles. Adskillige Variationer kan ogsaa paapeges, vedrørende Udsmykningen af Skaftets Forside og øverste Rand. Endelig kan der, som ved Semslæderstøvlen, skelnes mellem korte og lange Former, af hvilke de sidste naar saa højt op, at de slutter sig til den korte Brog og overflødiggør Leggingen. Ogsaa i de lange Bellingstøvler kan der lejlighedsvis paavises Spor, der viser, at de er opstaaede ved Forbindelse af den korte Støvle med Leggingen; navnlig kan den korte Støvles broderede Bort være bevaret paa sit rigtige Sted lige under Knæet (Eksempel: 334, 91, P A M. Fra wiljuiske Distrikt).

De af Jakuterne, Dolganerne og Jukagirerne anvendte Bellingstøvler afviger ikke eller dog kun i ringe Enkeltheder fra de tungusiske.

Jeg skal ikke her komme ind paa en nøjere Redegørelse for den tungusiske Bellingstøvles Variationer. Lighederne mellem de forskellige Former er i Virkeligheden overvejende. Jeg vil blot endnu fremføre et Par typiske Eksempler.

Tavle XVI,8 (334, 73, d/2, P A M.) er en tungusisk Renbellingstøvle fra det wiljuiske Distrikt Den flade Saal er af svært, ugarvet Skind. Overdelen er af brune Renbellinger. Den bageste Belling i Skaftet naar helt ned til Saalen, men den forreste og Side-Bellingerne er skilte fra Saalen ved to horisontale Striber Renbelling, der fortil støder sammen over Fodspidsen. Knæet i Støvlen er dannet af det Parti af Bellingen, der har siddet paa Renens forreste Fodled, og som er særlig svært. Den forreste Belling i Skaftet rækker ikke helt ned til Vristen, men fortsættes af en anden, der danner Vristpartiet. Den lille trekantede Øgning, der er indsat nederst i den forreste Belling, hidrører fra, at Huden mellem Klovene maa skæres fra Bellingen, hvorved der fremkommer et Hak i dennes nederste Rand. Denne Øgning har forøvrigt givet Anledning til et Ornament, som er gentaget nede over Fodspidsen, og som ret ofte findes i tungusiske Støvler (saavel som i samojediske og ostjakiske, se nedenfor). De forreste Sømme er prydede med smalle, perlebroderede Indlæg, og i Saalsømmen samt flere af Skaftsømmene er indsyet som Mellemlæg en Strimmel Semslæder, lagt dobbelt.

Tavle XVI, 10 (38, 94, P A M.) er en Renbellingstøvle af en Type, som anvendes meget af Tunguserne i det Turuchanske Distrikt og for-

øvrigt ogsaa af Dolganerne. Den næsten flade Saal er gjort af Renens Pandehud (i andre lignende Eksemplarer er Saalen af svært Renskind med Haarsiden indad). Overdelen er af Renbellinger. Langs Saalens Rand gaar en Stribe Belling rundt om Foden, og over denne lignende Sidekiler som i de orotschoniske og lamutiske Støvler. Skaftet bestaar af fire Bellinger, af hvilke den forreste gaar ud over Vristen og kun ved den smalle Siderand er skilt fra Saalen. Huden fra Renens forreste Fodled danner ogsaa her Knæ i Støvlen. I de forreste Skaftsømme er der indlagt perlebroderede Borter, og en bred Tværbort findes lige under Knæet. Paa hver Side under Knæet er der fastsyet en smal Læderrem, der kan vikles om Støvleskaftet; fortil foroven er der to Læderremme, ved hvilke Støvleskaftet bindes fast til Brogen.

Medens denne sidste Form viser ikke uvæsentlige Ligheder med samojediske og ostjakiske Bellingstøvler, navnlig i Fodens Snit, viser den foregaaende, i XVI, 8 afbildede, ikke mindre betydelig Overensstemmelse med korjakiske og tschuktschiske Bellingstøvler.

Tavle XVI, 7 (1791, 36, P A M.) er en typisk *tschuktschisk Renbellingstøvle*. Saalen er et Stykke svært ugarvet Skind. Skaftet bestaar af fire Bellinger, af hvilke den bageste (ligesom i XVI,8) naar ned til Saalen; den forreste Belling og Sidebellingen er ogsaa her skilt fra Saalen ved to horisontale Striber, der fortil naar sammen over Fodspidsen. Et Lighedspunkt med den foregaaende Støvle er ogsaa det Træk, at en Tværsøm deler den forreste Belling nedenfor Vristen. Overensstemmende med, at den tschuktschiske Legging-Brog er længere end den tungusiske breechcloth-Brog, anvender Tschuktscherne kun til specielt Brug lange Støvler. Det her afbildede Eksemplar naar til Knæet; den øverste Del er en 5 cm bred Kant af almindeligt Renskind med Haarsiden indad, bestemt til at dækkes af Buksebenene. I hver af de bageste Skaftsømme er indsyet en smal Skindrem, der kan vikles om Ankelen. — Korjakerne anvender Bellingstøvler af ganske lignende Snit (Eksempel: 1755, $^{2}/_{a}$, P A M., korjakisk Støvle fra Kamtschatka).

Korjakerne og Tschuktscherne anvender ogsaa ganske korte Bellingstøvler, som kun naar lidt op over Ankelen, men dog i Snit stemmer temmelig nøje med det her givne Eksempel.[1])

— En typisk *samojedisk Renbellingstøvle* er afbildet i Tavle XVI, 11 (1528, $^{4}/_{2}$, P A M); det er en stor og grov, kun lidet udsmykket Støvle, fra Jurakerne i det Turuchanske Distrikt. Saalen bestaar af flere smaa Stykker Skind; dens midterste Del er nemlig gjort af den Hud, som

[1]) Bogoras. S. 238. Fig. 171. Jochelson. S. 594. Fig. 123 a.

sidder mellem Renens Klove, og uden om dette midterste Parti er indsat Stykker af almindelig Renbelling. Bagtil er indsat et halvrundt Stykke, der danner en Hæl. Saalen er omgivet af en bred Rand af hvid Belling, der omslutter Fodens Sider og er endnu bredere end den i vesttungusiske Støvler iagttagne Siderand (jvf. XVI, 10). Ovenfor denne Siderand kommer en kort Sidekile. Disse to Elementer, Sideranden og Sidekilen, mangler aldrig i nogen samojedisk eller ostjakisk Renbellingstøvle. Skaftet bestaar af seks Striber, nemlig en forreste og en bageste Renbelling, samt paa hver Side to halve Renbellinger. Den forreste Renbelling, der gaar ud over Vristen og mellem Sidekilerne naar frem til Sideranden, er smykket med en indlagt Tværbort af anderledes farvet Skind med rødt Klæde i Sømmene. Denne Tværbort findes i alle samojediske og ostjakiske Bellingstøvler og er ogsaa ret hyppigt forekommende i lange tungusiske Bellingstøvler. Den sidder i samojediske Mandsstøvler (som den her afbildede) oppe under Knæet, i Kvindestøvler næsten helt nede ved Vristen[1]) for ikke at skjules af Pelsen. Rødt Klæde er ogsaa indsyet i Sidekilens øvre Sømme. Men ofte er samojediske og ostjakiske Bellingstøvler endnu langt stærkere udsmykkede med Indlæg og Mellemlæg af Skindstrimler og farvet Klæde i de forreste Sømme. Ved Mellemlæg af farvet Klæde markeres ogsaa ofte den lille trekantede Øgning, der er indsat nederst i den bageste Belling, lige over Hælen (jvf. den ovenfor omtalte tungusiske Støvle XVI,8, hvor et tilsvarende Ornament er indsat over Taaspidsen). Støvleskaftet er særlig langt fortil og forsynet med en Skindrem, for at kunne bindes til Brogen.

Den mosaikagtig sammensatte Saal ses tydeligt i Tavle XVI, 13., Saalen af en *vogulisk* Vinterstøvle (338, $^{45}/_{2}$, P A M.) De skraverede Stykker er Klovlapperne, det øvrige er almindelig Renbelling.

Variationerne indenfor de samojediske, ostjakiske og voguliske Bellingstovler er endnu mindre betydelige end indenfor de tungusiske. Saalen kan være gjort helt af Renbellinger; den forreste Belling kan afsmalnes og slutte lige over Vristen, og de to tilgrænsende Side-Bellinger fortsættes ud til Sideranden; eller der kan være udskaaret en smal Kile af den forreste Belling mediant fortil, for at den bedre skal passe til Vristen. Disse og lignende mindre Variationer vilde maaske kunne faa Betydning, dersom Museumsmaterialet var bedre stedsbestemt. — Jeg skal her kun opholde mig ved en meget iøjnefaldende og ofte bemærket Variant af den samojediske Bellingstøvle, der navnlig fore-

[1]) Jackson. S. 63.

kommer hos de awamske Samojeder. Tavle XVI, 12 (1347, $^{37}/_{2}$, PAM.) viser denne mærkelige Støvleform, som Middendorff[1]) har sammenlignet med en Elefantfod. I Virkeligheden drejer det sig her kun om en særlig udviklet Form af den samojedisk-ostjakiske Bellingstøvle (analog til den hos Aleuterne forekommende Form af den eskimoiske Sandalstøvle, jvf. XV, 4. Man genfinder ovenfor Saalen (der er af svært Renskind) Sideranden, som her er dobbelt, og ovenfor denne den korte Sidekile. Støvlens ejendommelige Façon beror udelukkende paa Skaftets store Vidde, der er saa betydelig, at Vrist-Rundingen næsten er forsvundet. Saa meget mærkeligere er det, at Sidekilen er bibeholdt; den er i Virkeligheden aldeles overflødig og maa betragtes som et rent Rudiment. Af hvad Grund de østlige Samojeder giver deres Støvler denne mærkelige Form, er ubekendt; maaske har det vide Skaft nogen praktisk Betydning derigennem, at det tillader Anvendelsen af en stor Mængde Skohø.

— Den samojedisk-ostjakiske Bellingstøvles vigtigste Lighedspunkt med den vest-tungusiske Bellingstøvle er Sideranden. Denne kan maaske tænkes at være opstaaet af den Sidekile, som allerede er paavist i Orotschonernes Bellingstøvle; dog er det ogsaa muligt, at den har en anden Oprindelse. Den Omstændighed, at Sideranden er det mest typiske Træk i de vestsibiriske Bellingstøvler, kunde tyde paa, at denne Ejendommelighed har en dybt liggende Grund, og det ligger da nær at formode, at den skyldes Paavirkning fra Sandalstøvlen, der, som tidligere vist, findes i Brug hos Ostjaker og Voguler. Saalen i Forbindelse med Sideranden skulde i saa Fald repræsentere den oprindelige Sandal, og den vestsibiriske Bellingstøvle vilde saaledes blive at opfatte som analog med den nordøstasiatiske »Skostøvle« (jvf. Side 189). Bellingstøvlen er dog i saa Fald kommen betydelig længere bort fra Urtypen end »Skostøvlen«; samtidig er Vristbaandene forlængst tabte. — Under alle Omstændigheder er den vestsibiriske Bellingstøvle en stærkt omdannet Type, og rimeligvis indeholder den Træk baade fra Mokkasinen og fra Sandalstøvlen. — Maaske kunde der saaledes være Grund til at opfatte det halvrunde Hælstykke, der ofte findes i Saalen (jvf. XVI, 11) som et mokkasinagtigt Træk; de nordlige Lapper anvender nemlig et lignende Hælstykke i deres Belling-Sko, der er en i Overensstemmelse med Materialet omdannet Mokkasin.

---

[1]) Middendorff. IV. S. 1415.

VIII

HEL-DRAGTER

Den Tanke at klæde hele Legemet i eet Dragtstykke er utvivlsomt meget gammel; thi Dragter af »Combination«-Form er vidt udbredte. Endog indenfor Tropperne findes saadanne Former — ganske vist drejer det sig i disse Tilfælde ikke om Klædedragt i egentlig Forstand, men om Kostymer, der anvendes ved religiøse Ceremonier eller i Krig. I KNM. findes saaledes en Maskedragt fra Guineakysten, der er knyttet af grove Snore og har Form som en fuldstændig Combination, endog forsynet med Hætte. Meksikanske Krigere anvendte som Krigsdragt et Slags Combination af Jaguar- eller Pumaskind; maaske var denne Dragt mindre at opfatte som en Beskyttelse mod de fjendtlige Vaaben, end som et Slags religiøs Maskedragt, der skulde give Bæreren overmenneskelige Egenskaber[1]) og indgyde Fjenderne Rædsel. Saadanne Dragter er ofte afbildede i meksikanske Billedskrifter. Det ligger nær at formode, at Snittet har været et lignende, som det der anvendtes af Nordvestindianerne i deres Maskedragter af Bjørneskind; disse bestod af en hel Bjørnehud, der bares paa Ryggen. Dens Hoved var forarbejdet som Maske, og den var forsynet med Ærmer, delvis gjorte af Bjørnens Forbenshud med Kløerne vedhængende[2]). Dersom der endnu til dette Kostyme føjedes et Par Ben-Futteraler af den nedre Del af Bjørneskindet, vilde Combination'en være færdig.

Indenfor det arktiske Omraade har Combination-Formen en stor geografisk Udbredelse; her er den ikke Fest- eller Krigskostyme, men virkelig Klædedragt. — Videst udbredt er den som Barnedragt; som saadan findes den hos mange Centraleskimoer. Eskimoerne i Ungava-

[1]) Jvf. Eduard Seler: Gesamm. Abh. II. S. 617—618.

[2]) Amerikas Nordwestküste. Taf. 12.

Distriktet klæder Spædbørnene i et Slags Combination af Renkalveskind, nedskaaret i Ryggen, saa Barnet kan komme i den; den samme praktiske Spædbørnedragt anvendes af disse Eskimoers Naboer, de saakaldte Nenenot-Indianere[1]. Hos Iglulirmiut Eskimoerne er Børnene nøgne til to-tre Aars Alderen, under hvilken Tid de bæres paa Moderens Ryg under hendes Pels; derefter iføres de en Combination af Renkalveskind, der er aaben i Ryggen, hvor den lukkes ved Hjælp af Baand[2]. Netchillik-Eskimoernes Børn bærer en lignende Dragt indtil 6 Aars Alderen[3].

Hos Tschuktscherne og Korjakerne er Barnedragten ligeledes en Combination. Tavle XIII, 5 (395, 10 b, PAM.) viser en saadan tschuktschisk Barnedragt. Den er Yderdragt og anvendes sammen med en Inderdragt af samme Snit, men med Haarsiden indad. Materialet er et ungt Renkalveskind (3 Maaneders Kalv). Dragten bestaar, som det ses, af Bul, Ærmer og Benhylstre ud i eet, og dertil en Hætte, eller maaske rettere en meget høj Krave, der bagtil naar helt op omkring Barnets Hoved. Snitmønstret ses af XIII, 6. Næsten hele Dragten er skaaret ud af eet Skind. Halsaabningen, hh, udskæres i Skindet nærmest Nakkeenden. Klappen n bruges som Bagstykke i Hætten, der forøvrigt dannes af to Sidestykker og en Hageflap, som ikke er medtagne i Snitmønsteret. Halsaabningen er saa vid, at Barnet igennem den kan komme i Dragten; ved at knytte de to Baand paa hver Side af Hageflappen kan Halsaabningen noget indsnævres. Nakkeskindet bøjes ned og danner Rygsiden af Bullen, idet den syes sammen med l l, som danner Bullens Sider. Ærmer dannes af ææ; i Underærmet indsættes ku; den runde Lap c lukker Ærmet for Haanden. Gennem Sidespalten sp, der er kantet med langhaaret Hundeskind, kan Barnet stikke Haanden ud. Den bageste Halvdel af Skindet er kløvet mediant; i den øverste Del af den saaledes fremkomne Spalte indsættes Kilen ki, som giver Vidde over Maven. Af bb dannes Benhylstrene, der forneden lukkes ved de runde Stykker dd. Ligesom i de centraleskimoiske Børne-Combinations findes ogsaa her en højst nødvendig Skridtaabning; men denne kan her lukkes ved en Skindklap, kl, der er fastsyet bagtil, drages frem mellem Benene og fortil holdes oppe ved Hjælp af et Baand, der bindes om Livet. — Bogoras giver en ret fuldstændig Skildring af denne Dragts Anvendelse og dens forskellige Modifikationer, svarende til Børnenes forskellige Alder. De helt spæde Børns Combi-

---

[1]) Turner. S. 209 og S. 291.

[2]) Lyon. S. 317.

[3]) Amundsen. S. 148.

nations har ingen Aabninger for Hænder eller Fødder. De lidt større Børn faar Lov til at føre Hænderne ud igennem Ærmespalterne. Endnu større Børn har Benhylstrene aabne forneden og forsynes med særlig Fodbeklædning. Denne Dragt bæres indtil en Alder af mellem 6 og 8 Aar, derefter faar Børnene voksen Dragt paa[1]). — Ganske samme Dragt bæres af korjakiske Børn[2]). Den anvendes ogsaa hos de asiatiske Eskimoer[3]), og synes at have været anvendt hos de gamle Kamtschadaler[4]).

I Virkeligheden anvendes Barnedragter af Combination-Form vistnok hos endnu flere Folk i det nordlige Asien, selv om det maa antages, at den nu er sjælden og de fleste Steder gaaet af Brug, da den ikke omtales i Litteraturen. Jeg har saaledes i PAM. paatruffet en Barne-Combination (1854, 63), der skal stamme fra Orotschonerne; Materialet er meget tykhaaret Renskind med Haarsiden indad — Orotschonerne er nemlig fattige paa Rener, og kan derfor ikke i samme Grad som Tschuktscherne og Korjakerne vælge det heldigst mulige Dragtmateriale. Fortil er denne Combination helt aaben og lukkes ved Bindebaand paa samme Maade som den tungusiske Kaftan. Den har ingen Hætte, men en opstaaende Krave. Benhylstrene ender som Støvler af et Snit, som er almindeligt i tungusiske Semslæderstøvler. Ærmerne er lukkede, men forsynede med Sidespalte. Skridtaabningen er ogsaa her lukket ved en Klap.

I denne breechcloth-lignende Klap genfinder vi sandsynligvis det gamle Genitalklæde, hvoraf breechcloth-Brogen er opstaaet; det er i denne Forbindelse ikke uden Interesse, at Eskimoerne, som ikke har breechloth-Brogen, heller ikke — saavidt det kan ses af Litteraturen — anvender en saadan Klap i Forbindelse med den Combination-formede Barnedragt.

Fra den øvrige Del af det arktiske Omraade foreligger der ikke — mig bekendt — i Litteraturen nogen klar Meddelelse om, at Barnedragter af denne Form anvendes. Dog er det næppe usandsynligt, at denne Forms Udbredelse er eller har været langt betydeligere, end det nu vides. Kracheninnikow skriver, at den kamtschadalske Barnedragt ligner den samojediske; dette tyder paa, at Krachaninnikow har set eller hørt omtale en lignende Form fra Samojederne, skønt en saadan ikke — saavidt jeg ved — ellers omtales i Litteraturen.

[1]) Bogoras. S. 251—252.

[2]) Jochelson. S. 601—602.

[3]) Nelson. S. 30.

[4]) Kracheninnikow. I. S. 178.

Hos Lapperne i Jæmtland og det sydlige Vesterbotten har jeg faaet oplyst, at de endnu indtil for faa Aar siden anvendte en Combinationformet Barnedragt af Skind eller Vadmel. *Gukkies mouga*, »Lang-Brog«, kaldtes denne Dragt, som nu synes at være gaaet ganske af Brug, men dog er i friskt Minde baade hos gamle og unge, da de selv har brugt den i deres Barndom. Den findes ikke omtalt i Litteraturen. Ifølge de Beskrivelser, Lapperne har givet mig af denne Dragt, var den skaaret ud af eet Stykke, med Søm langs Benenes Inderside og langs Skuldrene; i Ryggen var den aaben, men blev hægtet eller bundet sammen med Remme. Snitmønstret maa have været omtrent som Tavle XIII, 7 (hhh, Halsaabning, ææ, Ærmegab, bb, Bukseben). Der var i Reglen ingen Ærmer; over denne »Langbrog« bares en Pels eller Vadmelskofte. Om Sommeren i Varmen havde Børnene dog kun denne Combination paa. Den var forsynet med en lignende Skridtaabning, som den der findes i de eskimoiske og nordøstasiatiske Barne-Combinations; denne Aabning var *kun* hos Drengene lukket med en Klap, for Kuldens Skyld. Børnene var to tre Aar gamle, naar de fik denne Dragt, og bar den til henimod ti Aars Alderen eller endnu lidt længere. Snittet af gukkies mouga viser nogen Overensstemmelse med det sydlappiske Brogsnit, og i Virkeligheden er denne Form — som ogsaa det lappiske Navn antyder — *en forlænget Brog*.

Skønt der i den tschuktschiske Barne-Combination findes et enkelt Træk, der minder om Ponchoen: den i Skindet udskaarne Halsaabning, ligger det dog nær at formode, at det ogsaa her drejer sig om en Forlængelse af Legging-Brogen; det særdeles kunstfærdige Snit skyldes maaske en senere Udvikling og er i hvert Tilfælde kun muligt, hvor Dragtens Størrelse er saa ringe, at et enkelt Skind rækker til.

De tschuktschiske og korjakiske Kvinder bærer i Stedet for Inderpels en Klædning af Combination-Form. De tschuktschiske Kvinder bærer dog ingen Yderpels over deres Combination, naar de er hjemme eller i Nærheden af Hjemmet; Korjakinderne bærer derimod ofte Yderpelsen ogsaa hjemme, idet de skammer sig for at vise sig for fremmede uden denne. Muligvis er dette Blufærdighedshensyn et sent udviklet Træk; Kamtschadalinderne, der oprindelig bar en lignende Combination, havde ligesom de tschuktschiske Kvinder ikke anden Husdragt[1]). — Ogsaa hos de asiatiske Eskimoer paa Tschuktscherhalvøens Østkyst samt paa St. Lawrence og Diomedes-Øerne bærer Kvinderne denne

[1]) Kracheninnikow. I. S. 59.

Dragt[1]); derimod synes den ikke at være anvendt som Kvindedragt i Amerika.

Fra de beskrevne Barne-Combinations afviger denne Kvinde-Combination ved at mangle Skridtaabning. Endvidere mangler den Hætte, men har en meget vid Halsaabning, gennem hvilken den tages paa. De tschuktschiske Kvinder plejer under Arbejde at drage højre Arm og Skulder ud; herved blottes ogsaa Halvdelen af Overkroppen. Snittet er temmelig kompliceret, men kan i Hovedsagen beskrives saaledes: Dragten er fra øverst til nederst dannet af to symmetriske Halvdele, forbundet ved en smal median Stribe for og bag[2]). Ogsaa i dette Tilfælde tyder Snittet paa, at Formen er opstaaet ved Forlængelse af en Legging-Brog.

I Vest- og Østgrønland er Combination-Formen repræsenteret ved den saakaldte »Springpels«, en gammeldags, nu næppe mere anvendt Fanger-Dragt, der anvendtes ved Hvalfangst[3]). En vestgrønlandsk Springpels er afbildet i Tavle IX, 1 (efter et Eksemplar i KNM.). Materialet er »Vandskind«. Denne Dragt bestaar af Bul, Hætte, Ærmer, Handsker, Brog og Støvler i eet. Den har kun to Aabninger, en til Ansigtet og en anden midt i Bullens Forside; gennem denne sidste, som kan udvides stærkt, tages Dragten paa, hvorefter Aabningen lukkes ved Sammentrækning af Løbesnoren. Hættens Rand kan paa samme Maade strammes omkring Ansigtet. Før Hvalfangeren iførte sig denne Dragt, pustede han den op med Luft. Blev Umiaken væltet af Hvalen, da kunde Grønlænderen endnu redde sig ved at flyde paa Vandet, idet Springpelsen virkede som en stor Svømmeblære. »De som forstaae sig vel paa at gaae i den, kan i den stærkeste Kulde holde ud at ligge i Søen saa længe som de vil«, siger Glahn. Af stor Nytte var Springpelsen under Arbejdet med at flænse Hvalen. — Det her afbildede Eksemplar bestaar af to Sælskind, som er forbundne ved en median Søm, idet hver danner et »Ben« og det halve af Bullen. I Bullens Forside er indsat flere Kiler, for at den der værende Aabning skal kunne udvides tilstrækkeligt. Dertil kommer Hætten, som er af et særligt Stykke og har det almindelige grønlandske Snit; den gaar ned i Bullens For- og Bagside med en bred »Hætterod«. Endvidere Ærmerne, der ender i Handsker af et hos Eskimoerne almindeligt Snit, samt Saalerne, der har den sædvanlige eskimoiske Form, opbøjede og

[1]) Nelson. S. 30.

[2]) Bogoras. S. 245. Jochelson. S. 589—592.

[3]) Glahn. S. 148—149. Holm. S. 61,

rynkede. Det mest karakteristiske ved dette Snit er den mediane Søm, der gaar helt gennem Bullen. Derved afviger denne Bul fra de eskimoiske skjorteformede Pelse, og der er derfor ingen Grund til at formode, at denne Combination-Form er udviklet af Skjorten; langt snarere er det ogsaa her Legging-Brogens Snit, der ligger til Grund.

En Undersøgelse af de arktiske Combination-Formers Snit fører saaledes til den Opfattelse, at disse Former maa opfattes paa den Maade, der er udtrykt i det lappiske Navn »gukkies mouga«, »Lang-Brog«. Det synes at være af Brogen — og vel at mærke: af Legging-Brogen — at disse Snitmønstre er udviklede. Deraf tør dog ikke sluttes, at ingen Combination har været baaret, før Legging-Brogen var opstaaet; selve den Ide at klæde hele Legemet i et enkelt Klædningsstykke, er, som vi har set, vidt udbredt og sandsynligvis ældgammel. Det er meget muligt, at den ældste Combination har været en hel Dyrehud, der for at opnaa mystisk-religiøs Virkning droges paa, saavidt muligt saaledes som Dyret havde baaret den. Det lader sig maaske ogsaa tænke, at meget primitive Combination-Former kan have udviklet sig direkte af Slaget, der jo ofte har Karakter af Universal-Dragt; dog kender jeg ikke saadanne Former. Men de indenfor det arktiske Omraade forekommende, i Henseende til Snit højt udviklede Combination-Former kunde sikkert ikke opstaa, før deres Forløber, Legging-Brogen, var blevet til.

At der af et Klædningsstykke, som oprindelig er bestemt til kun at beklæde en Del af Legemet, kan udvikle sig Former, som beklæder større Dele af eller hele Legemet, derpaa kunde der nævnes Eksempler nok. De indiske Kvinders Sari og Mændenes Dhotir er saaledes oprindelig et Genitalklæde og bæres endnu ofte som saadant, men kan ogsaa bruges til at beklæde hele Legemet[1]); af lignende Karakter er Somaliernes Dragt[2]), og Loango-Negeren anvender saa meget Tøj til sit Lændeklæde, at han om Natten og i køligt Vejr kan hylle hele Legemet deri[3]).

At Combination-Formerne i det arktiske Omraade hovedsagelig forekommer som Børnedragt, indenfor et mindre Omraade ogsaa som Kvindedragt, og endelig som en gammeldags Jægerdragt til en speciel Jagt, tyder paa, at denne Formgruppe er meget gammel.

---

[1]) Rosenberg. Taf. 19 og Taf. 380.

[2]) Hildebrandt. Z. f. Eth. VII. S. 6.

[3]) Guessfeldt. Z. f. Eth. VIII. S. 204.

IX

TILBAGEBLIK OG RESULTATER

I den foregaaende Undersøgelse er først behandlet Dragtens Materiale og den ved Dragtens Forarbejdelse anvendte Teknik (Kap. II); dernæst er behandlet selve Dragtformerne, navnlig deres Snit (Kap. III—VIII).

A. Materiale og Teknik.

Skønt den første Del af Undersøgelsen er affattet i stor Korthed, er dog følgende Forhold derigennem belyst:

Der anvendes til Klæder næsten alle de Skindsorter, som er tilgængelige og lader sig anvende. Renskind er allevegne et foretrukket Materiale, især til Vinterpelse. Fiskeskind synes i en lidt ældre Tid at have været meget anvendt til Sommerdragten, særlig hos saadanne Folk, der lever af Flodfiskeri; for Flod- og Kyst Folkene har ogsaa Fugleskind en meget stor Betydning. I Nærheden af Kysterne anvendes overalt — i større eller mindre Grad — Sælskind til Fodbeklædningen, men dog uden Sammenligning mest af Eskimoerne; Østeskimoerne og nogle, især de østlige, Centraleskimoer samt — i tidligere Tid — Aleuterne anvender det ogsaa til andre Dele af Dragten, særlig gælder dette de østlige Eskimoer, hvor Sælskind er det vigtigste Dragtmateriale og har langt større Betydning end i nogen anden Del af det arktiske Omraade. De øvrige Skindsorter er af underordnet eller lokal Betydning (Hundeskind i Kamtschatka, Spermophilus-Skind i Alaska).

I Skindbehandlingen findes et vist fælles Grundlag, der dog ikke indeholder mange Træk ud over dem, som er fælles for alle Folk. Overalt spiller Tænderne samt Hænder og Fødder en Rolle ved den mekaniske Bearbejdelse. Overalt udspændes Skindene til Tørring. Men

Maaden, hvorpaa Udspilingen sker, varierer; videst udbredt er det Brug at udspænde Skindet horisontalt over Jorden; en særlig nordamerikansk Brug er Udspænding i en Træramme. At denne sidstnævnte Metode hos Tschuktscherne kun anvendes til Sælskind, kunde tyde paa, at den er lært af Eskimoerne. De ved Skindbehandlingen anvendte Skrabere og Knive behandles af Pladshensyn ikke her; et Forhold af særlig Interesse har jeg dog gjort opmærksom paa: overalt hos de eurasiske Arktikere saavel som hos mange nordamerikanske Indianere anvendes Skrabere, der føres med begge Hænder, »tvehaandede« Skrabere kunde man kalde dem, og desuden ogsaa »enhaandede« Skrabere; hos Eskimoerne derimod findes ingen tvehaandede Skrabere, men til Gengæld højt udviklede enhaandede. — Kun sjældent anvendes Huden i raa Tilstand (dog undertiden til Støvlesaaler); de anvendte Garvemidler varierer. Af særlig Betydning er det, at Brugen af Fedtgarvestoffer er næsten ukendt hos Eskimoerne, hvorimod den er af største Betydning for alle de andre Arktikere saavel som for Eskimoernes indianske Naboer. De anvendte Fedtstoffers Natur varierer betydeligt; en Blanding af Hjærne og Lever er yndet baade hos flere nordasiatiske Folk og hos Indianerne. Ogsaa Anvendelsen af Søfugleæg er kendt saavel i Nordasien som i nogle Egne af Nordamerika. En Slags Erstatning for Garvning har Eskimoerne i Urinbehandlingen, der i Virkeligheden er at opfatte som en Vaskning af Skindene med Urin, og som erstattes med Vaskning med Vand i en Del af det centraleskimoiske Omraade. Behandling af Skindene med Bark, af de fleste Naturfolk opfattet hovedsagelig som en Farvning, er udbredt næsten overalt i det arktiske Omraade, fra Lapland til Østgrønland, dog vistnok ukendt hos Centraleskimoerne, ligesom den ogsaa er ukendt hos de allerfleste nordamerikanske Indianere. Røgning af Skindene, særlig de afhaarede, bruges i det meste af Nordasien og hos de fleste nordamerikanske Indianere, men hverken af Eskimoerne eller af de europæiske Samojeder og Lapperne.

I Henseende til den ved Syningen af Klæderne anvendte Teknik og de herhen hørende Redskaber saavel som Traadens Beredning raader der i Hovedsagen en iøjnefaldende Overensstemmelse hos alle Arktikere.

Som et nødvendigt Tilbehør til Fodbeklædningen anvendes overalt Skohø eller Substituter herfor, saasom Løv, Lonicera Bast eller Renhaar. Kæmning af Skohøet er et vidt udbredt Træk.

B. De enkelte Dragtformer og deres geografiske Udbredelse.

I denne anden Del af Undersøgelsen har det været nødvendigt at anvende større Udførlighed, da Studiet af Dragtens Snit hidindtil har været temmelig upaaagtet.

Følgende seks Formgrupper er paavist, af hvilke hver enkelt har udviklet sig af sin Urtype:

1. *De af Ponchoen udviklede Former.* Herhen hører næsten alle Skjorteformerne i det arktiske Omraade; enkelte Undtagelser gives dog — saaledes er en Skjorteform hos Dénéerne udviklet af Kappen, og i mange samojediske Pelsskjorter spores endnu Kaftansnittet. Den geografiske Udbredelse af Ponchoen og de af den udviklede Former har vist sig i Hovedtrækkene at være følgende: fra de ostindiske Øer, hvor Ponchoen forekommer sparsomt, strækker Udbredelsesomraadet sig mod Øst ud over Mikronesien og Polynesien, i hvert Fald saa langt som til Tahiti; endvidere mod Nord, hvor den er paavist i Indochina og paa Øen Hainan. Det ligger nær at formode, at den har eksisteret langs hele den østasiatiske Kyst, men er fortrængt af kinesiske og japanske Former; muligvis findes endnu i Ainokvindernes Klædedragt en af Ponchoen udviklet Form, nemlig en skjorteformet Inderklædning af Hjorteskind[1]). — Hos Kamtschadalerne, Korjakerne og Tschuktscherne findes en Række af Skjorteformer, for Størstedelen højt udviklede, men dog ikke stærkere omdannede, end at deres Snit endnu med Lethed kan forstaas ud fra den Betragtning, at de er opstaaede ved hensigtsmæssige Ændringer af Ponchoen, i de fleste Tilfælde med Toskindsskjorten som Mellemform. En Undtagelsesstilling indtager maaske Kvinde- og Ligdragten hos Korjakerne, hvis ejendommelige Snit viser Tilknytning til en hos nogle nordamerikanske Indianere forekommende Kvindedragt og maaske oprindelig er opstaaet af et Slags forlænget Skørt. Hos Tschuktscherne finder vi derimod saavel i Kvindedragten som i nogle Former af Mandsdragten selve det oprindelige Ponchosnit repræsenteret. — I Amerika har Ponchoen og de af den udviklede Skjorteformer en overordentlig vid Udbredelse; dens Omraade omfatter det meste af Sydamerikas Andes, en stor Del af Mellemamerika og Meksiko samt næsten hele det øvrige Nordamerika. Alle eskimoiske skjorteformede Pelse maa antages at være opstaaede af Ponchoen, i de fleste Tilfælde med Toskindsskjorten som Mellemform; det rene Ponchosnit genfindes dog i Østgrønlændernes Mands-Yderpelse. De eskimoiske Pelse udmærker sig

[1]) Siebold. S. 13.

forøvrigt ved en meget høj Grad af Udvikling. En vis Modsætning spores mellem vestlige og østlige Former, og som et særligt Dragtomraade maa betragtes det sydvestlige Alaska med Aleuterne. — Gaar vi fra Tschuktscherne og Korjakerne mod Vest, da træffer vi paa en betydelig Afbrydelse i Skjorteformernes Udbredelsesomraade. Først i de ostjakiske, voguliske og samojediske Pelsskjorter træffes igen af Ponchoen udviklede Former, afvigende i enkelte Detailler fra de nordøstasiatiske, men overensstemmende med disse ved en meget betydelig Vidde af Bullen, der stiller de eurasiske Pelsskjorter i Modsætning til de amerikanske. — Den lappiske Pelsskjorte afviger mærkelig nok mere fra de ostjakiske og samojediske Former end fra den tschuktchiske Mandspels: med sidstnævnte stemmer den overens ved Mangelen af Hætte og ved de svajede Rygsømme. Forøvrigt findes den simple Poncho endnu hos Lapperne, ligesom den i Oldtiden fandtes hos Germanerne; det simple Ponchosnit er paavist saavel i den sydlappiske Rongka som i estniske og ostjakiske Skjorter, og det genfindes forøvrigt hyppigt i europæiske Skjorteformer. Allerede i Oldtiden eksisterede Ponchosnittet ved det østlige Middelhav; her mødtes det med skjortelignende Former af anden Herkomst. Af disse andre Former har Chitonen, ifølge Heikel, bredt sig mod Nord til Landene omkring Østersøen; men jeg har ikke fundet noget Spor af den i de arktiske Skinddragter (at den forøvrigt meget vel kan optræde i Skind, det fremgaar deraf, at de hos Nordvest-Indianerne anvendte Elghudspansere har Chitonsnittet, idet en saadan Form bestaar af et Stykke Skind, der er taget saaledes om Kroppen, at venstre Side er helt dækket, idet en Nedskæring giver Passage for venstre Arm; over Skuldrene er den holdt oppe ved Sammensyning eller ved et særligt Bærestykke og i højre Side staar den aaben. Eksempler: 16a og 211, 21, PAM.).

2. *De af Kappen udviklede Former.* Den ærmeløse Kappe eller Slaget findes næsten overalt paa Jorden med Undtagelse af de arktiske Egne, hvor den kun er paavist hos Vesteskimoerne og de nordligste Indianerstammer. Større Betydning i arktisk Klædedragt har de af Kappen udviklede Kaftanformer, som i Nordasien endog afbryder Skjorteformernes Udbredelse paa et stort Stykke, nemlig i det tungusisk-jakutiske Omraade. Det er paavist, at det tungusiske Kaftansnit maa antages ved meget simple Ændringer at være opstaaet af den ærmeløse Kappe. Det er endvidere paavist, at dette Kaftansnit endnu genfindes — i noget afændret Form — i den ostjakiske og i den samojediske Kvindedragt, og at det tydelig spores i de af asiatiske Samojeder anvendte skjorteformede Mandspelse. Det er ligeledes paavist, at

det tungusiske Kaftansnit, og tilmed i sin mest primitive, mod Øst raadende Afart, genfindes i nogle Déné-Skjorter, Side om Side med den af Ponchoen opstaaende Toskindsskjorte; dette, i Forbindelse med den af Lyon omtalte Kappe-Form fra Iglulirmiut-Eskimoerne, tyder paa, at Kaftanens Udbredelsesomraade til en Tid har naaet ind i det nordlige Amerika.

Et Supplement til den tungusiske Kaftan er Brystdugen; at Brystdugen findes hos asiatiske Samojeder og hos vestlige Dénéer staar i fuld Overensstemmelse med den Kendsgerning, at det tungusiske Kaftansnit kan spores i disse Folks Klædedragt.

3. *Legging-Brogen* har, ligesom de af Ponchoen udviklede Pelsskjorter, et *østligt* og et *vestligt* Udbredelsesomraade. Det østlige omfatter det nordligste Amerika (Eskimoerne og de nordlige og nordvestlige Dénéer) og strækker sig herfra ind i det nordøstlige Asien, hvor Legging-Brogen hører til den tschuktschiske Mandsdragt. I nogle Tilfælde synes et trekantet Forklæde at kunne spores i den vestlige Legging-Brogs Snit, hvilket stemmer overens med, at det trekantede Skamhylle ogsaa paa anden Maade kan paavises i dette Omraade. Allerede paa Tschuktscherhalvøen optræder breechcloth-Brogen, hvis Udbredelsesomraade naar herfra til det nordlige Lapland, hvor Legging-Brogens vestlige Udbredelse begynder, omfattende det meste af Europa. De sydlige Lapper bærer en Legging-Brog, der maa antages at være meget gammel. Allerede hos Nordlapperne træffes forøvrigt Legging-Brogen, idet den — i meget primitiv Skikkelse — bæres af Børnene og for en Menneskealder siden ogsaa bares af de voksne Kvinder. — Af Legging-Brogen er udviklet Combinations, som findes i de samme Omraader. Den i dette Arbejde paapegede Barne-Combination fra Orotschonerne og den af Kracheninnikow omtalte samojediske Barne-Combination maa opfattes som Legging-Brogsnittets sidste Spor indenfor det Omraade, hvor det nu er fortrængt af breechcloth-Snittet.

4. *Breechcloth-Brogen* har ligesom de af Kappen udviklede Former et samlet og *centralt* Udbredelsesomraade. Den er paavist fra Tschuktscherhalvøen til det nordlige Lapland og mod Syd indtil Mongoliet. Det ligger nær at formode, at foruden Jakuterne ogsaa nogle af de øvrige tyrkiske Folkeslag bærer breechcloth-Brog; jeg har dog ikke haft Lejlighed til at konstatere dette. Jeg har ikke kunnet paavise noget Eksempel paa breechcloth-Brogen fra Amerika; men selve Urtypen, breechcloth, er vidt udbredt i det indianske Nordamerika — dog synes den at mangle eller have manglet langs Vestkysten, og hos Eskimoerne findes der ikke Spor af den (bortset fra de hos Bogoras afbildede, vist-

nok fra asiatisk Paavirkning stammende Former af breechcloth-Brogen hos de asiatiske Eskimoer).

5. *Sandalstøvlen*, der er opstaaet ved en Forbindelse af Skindstrømpen med en bestemt Sandaltype, bestaaende af et Stykke Skind, der er bøjet op omkring Foden og fastholdt ved Snøring gennem Huller i Randen, har ligesom de af Ponchoen opstaaede Former og ligesom Legging-Brogen et *østligt* og et *vestligt* Udbredelsesomraade. Det østlige falder delvis sammen med Legging-Brogens; dog er Sandalstøvlen ikke paavist hos nogen nordamerikansk Indianerstamme, heller ikke hos de nordlige og nordvestlige Dénéer. Derimod er den den typiske eskimoiske Fodbeklædning og anvendes desuden meget i det nordøstlige Asien, hvor den i en særlig Modifikation, »Skostøvlen«, maa antages at være meget gammel. — Mod Vest er Sandalstøvlen paavist hos Ostjakerne og Vogulerne samt hos Vakhanerne i Pamir, og der er Mulighed for, at saavel tibetansk som kirgisisk Fodbeklædning er stærkere omdannede Sandalstøvler — ligesom det forøvrigt maaske vilde kunne paavises, at ogsaa mange europæiske Støvleformer er udviklede af Sandal og Strømpe. — Denne Formgruppes Urformer, Strømpe og Sandal, anvendes sammen af sydamerikanske Andes- og Pampas-Folk og flere Steder i Europa; de skal endvidere, ifølge usikre Kilder, have været brugt af eskimoiske Stammer.

6. *Mokkasinen og Mokkasinstøvlen.* Mokkasinen er i Kapitel VI stillet mellem Fodbeklædningens Urformer. Af Undersøgelsen fremgaar det imidlertid med meget stor Sandsynlighed, at Mokkasinen er opstaaet af Skindstrømpen ved specielt Brug af denne; forsaavidt er det mindre heldigt at betegne Mokkasinen som en Urform. Paa den anden Side har af Mokkasinen — i Forbindelse med Leggingen — udviklet sig en anseelig Række af arktiske Støvleformer.

Det store Rum mellem Mokkasinens asiatiske Forekomster og Lapland udfyldes delvis af *Mokkasinstøvlen.* Som det er paavist i Kapitel V er af Mokkasinen i Forbindelse med Leggingen udviklet en meget stor Del af de i Asien forekommende Støvleformer. Endog de ostjakiske og samojediske Renbellingstøvler maa rimeligvis opfattes som Mokkasinstøvler, selvom et enkelt Træk i Fodens Snit muligvis skyldes Paavirkning fra Sandalstøvlen. Ligeledes maa de korjakiske og tschuktschiske Bellingstøvler opfattes som Mokkasinstøvler.

Idet der mellem Amurlandet, Lapland og Beringsstrædet saaledes overalt er paavist Støvleformer, der er udviklede af Mokkasinen, bliver den Antagelse mindre usandsynlig, at der ligger en fælles Oprindelse til Grund for de næsten identiske Mokkasinsnit, der forekommer i

Amurlandet og Mongoliet, samt mod Vest i Lapland og mod Øst i det nordvestlige Amerika.

Udviklingen fra Skindstrømpe til Mokkasin er — antager jeg — fremkaldt ved Sneskoen. Sammen med Sneskoen, der spændes paa som en Sandal og antagelig har udviklet sig af Sandalen, kan nemlig ikke anvendes nogen Sandal — Point Barrow-Eskimoerne foretrækker endog at bruge en Skindstrømpe sammen med Sneskoen, i Stedet for den ellers anvendte Sandalstøvle.

Mokkasinen og Mokkasinstøvlerne faar saaledes en geografisk Udbredelse, der stemmer overens med de af Kappen udviklede Formers og breechcloth-Brogens deri, at den fra et centralt Omraade i Nordasien straaler ud mod Øst og Vest. Ganske vist er Mokkasinformerne naaet længere ud, end de to andre Formgrupper, og Forbindelsen mellem asiatiske, nordeuropæiske og nordamerikanske Mokkasiner er dels tilsløret derved, at Mokkasinen i Nordasien er omdannet til en Støvle, dels afbrudt af Sandalstøvlens østlige Udbredelsesomraade, der indtager Landene omkring Beringshavet. Afstanden mellem de asiatiske og de amerikanske Mokkasinformer er dog ikke meget stor, naar det tages i Betragtning, at den tschuktschiske Renbellingstøvle stemmer væsentlig ovens med den tungusiske og altsaa maa antages ligesom denne at være en Mokkasinstøvle, og at de nordvestlige Dénéers Fodbeklædning i Snit stemmer overens med de tungusiske Semslæderstøvler, der ligeledes har udviklet sig af Mokkasinen.

C. To Dragtkomplekser.

Disse seks Formgrupper deler sig, naar Hensyn tages til deres geografiske Udbredelse, i *to Komplekser*, hver indeholdende tre Formgrupper.

Det ene af disse Komplekser, A, omfatter Gruppen 1, *de af Ponchoen udviklede Former*, 3, *Legging-Brogen*, og 5, *Sandalstøvlen*. Det andet Kompleks, B, indeholder Grupperne 2, *de af Kappen udviklede Former*, 4, *breechcloth-Brogen*, og 6, *Mokkasinen og de af den udviklede Former*. Det førstnævnte Kompleks karakteriseres ved, at Formgrupperne har et østligt og et vestligt Udbredelsesomraade, adskilte fra hinanden ved et centralt Omraade i Nordasien; dette centrale Om-

raade indtages af det andet Kompleks af Formgrupper, og disses Udbredelsesomraader forgrener sig iøvrigt herfra mod Øst og Vest.

De i de to Komplekser staaende Formgrupper svarer til hinanden to og to, og kan aabenbart erstatte eller fortrænge hinanden. Den naturligste Forklaring paa Komplekset A's ejendommelige Udbredelsesforhold er den, at en ældre sammenhængende Udbredelse er afbrudt i det centrale Omraade, og at Adskillelsen herved er fremkommen mellem de østlige og de vestlige Forekomster.

Dersom denne Forklaring er rigtig, da er Komplekset A det ældste, og først efter at det har udbredt sig i det arktiske Omraade, har Komplekset B's Dragtformer udbredt sig.

D. Dragtkompleksernes Oprindelse.

Forskellen mellem de to Komplekser er saa betydelig, at den Mulighed er ganske udelukket, at det sidstes Former skulde have udviklet sig af det førstes; endog de respektive Urformer er forskellige. Heraf følger, at de to Dragtkomplekser tilhører og er Udtryk for to forskellige Kulturstrømme, der til forskellig Tid er naaet ind i det arktiske Omraade.

For at danne os en fyldigere Forestilling om disse Kulturstrømmes Beskaffenhed vil det være naturligt at undersøge, hos hvilke Folkeslag henholdsvis det første og det andet af de nævnte Dragtkomplekser er fyldigst repræsenteret. Det viser sig, at det første Kompleks intet Steds er saa godt repræsenteret og saa udelukkende anvendt som hos Eskimoerne, og at det andet har sin fuldeste Udvikling hos Tunguserne. Det første af disse Folks Kultur er i udpræget Grad knyttet til Kyster og Floder, det andet Folks Kultur er i lige saa udpræget Grad knyttet til Indlandet.

Dette Forhold stemmer fortrinligt med den Antagelse, at Komplekset A er det ældste, B det yngste. Den første Befolkning, der trængte ind i det arktiske Omraade, maa nemlig antages at have fulgt Kysten og Floderne. Indtil denne Dag er Kysten og Flodernes Omegn i Regelen de bedst befolkede Dele af Landene, fordi de byder de bedste Livsbetingelser. Ogsaa for de i erhvervskulturel Henseende mindst udviklede Folk er Flodlandskaber og Kyster tiltrækkende; og det maa

paa Forhaand anses for saa godt som utvivlsomt, at disse Dele af de boreale og arktiske Omraader er først befolket.

Netop fordi Komplekset A er ældst, er dets Udbredelsesforhold særlig indviklede og vanskelige at tyde. Noget lettere er det at skaffe sig Overblik over og Forstaaelse af Komplekset B's Udbredelsesforhold; det er som et yngre Lag, der har bredt sig udover eller fortrængt de ældre Dannelser, og som derfor ligger fremme i Dagen. Vil man ved Hjælp af de givne Kendsgærninger forsøge at rekonstruere de arktiske Dragtformers Udviklingshistorie, er det derfor lettest at begynde med Komplekset B.

At spore Udviklingens Veje og Udgangspunkter ved Hjælp af dens Resultater er et fristende, men saare vanskeligt Arbejde, og der udkræves stor Varsomhed for at undgaa forkerte Slutninger. Lettest er det i Virkeligheden at paavise Formernes *Vandringsveje*, thi disse er ofte ret tydeligt markerede ved Formernes Udbredelsesforhold, vanskeligere er det at paavise Vandringens *Retning*, og allervanskeligst at finde *Udgangspunktet*.

At søge Udgangspunktet der, hvor de primitiveste Former findes, er ved første Øjekast fristende, men kan i mange Tilfælde føre til forkerte Resultater. I selve det Omraade, hvor Formerne først har udviklet sig, kan de primitiveste Former meget let være udryddede som en Følge af selve Udviklingen. I Virkeligheden vil primitive Former langt lettere kunne holde sig i afsides Egne eller saadanne, der ligger langt borte fra Udviklingscentret; herved kan endog Formernes Rækkefølge blive vendt ganske om, saaledes at de ældste Former, der har haft længst Tid til at udbrede sig, er naaet længst bort fra Udviklingscentret, medens de yngre og højest udviklede Former ligger nærmest ved dette. Vil man i et saadan Tilfælde søge Udgangspunktet der, hvor de mest primitive Former findes, da tager man fejl saavel af Udgangspunktet som af Formernes Vandringsretning.

Paa den anden Side er det ikke mindre farligt at søge Formernes oprindelige Udspring i den geografiske Lokalitet, hvor Udviklingen har naaet højest; thi Formerne forbliver ikke uforandrede efterat have forladt det første Udgangspunkt. Dette kan endog stagnere, og Udviklingen tage ny Fart i andre Egne, hvor Livsforholdene er særlig gunstige for de paagældende Formers fortsatte Udvikling.

Af særlig stor Betydning er det, om der kan paavises *divergerende Udviklingslinjer*, der udgaaende fra en fælles Grundform frembringer forskellige Resultater. Kan saadanne Udviklingslinjers geografiske Van-

dringsveje og Retninger tilnærmelsesvis bestemmes, da kan der heraf næsten altid med temmelig stor Sandsynlighed drages Slutninger angaaende Udgangspunktets Beliggenhed.

E. Dragtkomplekset B.

Med Hensyn til Udbredelsen af Kompleks B's Formgrupper er der gjort den Iagttagelse, at de alle findes repræsenterede indenfor det tungusiske Omraade (og hertil kunde føjes: det mongolske). Ogsaa hos Samojederne findes alle Formgrupperne, men dog — i det mindste for Kappeformernes Vedkommende — stærkt omdannede og blandede med Komplekset A's Former. Endnu videre kan de enkelte Formgrupper spores, hos Lapperne, hos Ostjakerne og Vogulerne, hos Korjakerne og Tschuktscherne, hos mange nordamerikanske Indianere — men her optræder de dog ikke samlede, men blandede med Komplekset A's Formgrupper. Da B er det yngre Kompleks, der har fortrængt og blandet sig med A, maa B's Oprindelse utvivlsomt søges der, hvor alle dets Formgrupper er ublandede tilstede — altsaa indenfor det af Tunguser og Mongoler beboede Omraade, samt muligvis det Omraade, hvor Samojederne levede, før de ved at vandre mod Nord fik deres Klædedragt paavirket af Komplekset A.

Det kan ikke paa Forhaand anses for sikkert, at alle B's Formgrupper er opstaaede paa det samme Sted — selv om det vel er sandsynligt, at de samlede og samtidigt er kommen ind i Nordasiens ekstreme Klimaomraade. Det er derfor hensigtsmæssigt, at betragte hver af de tre Formgrupper for sig.

Den tungusiske Kaftan har vist sig at optræde i en vestlig og en østlig Form, af hvilke den sidstnævnte karakteriseres ved, at det Skind, som danner Bullen, naar ud i Ærmet og danner den øverste Del af dette, medens i den vestlige Variant Bul og Ærme er adskilt ved en Ærmesøm. At den østlige Variant staar nærmest ved det oprindelige, sandsynliggøres derved, at Schamandragter fra det turuchanske Distrikt har den østlige Variants Karaktermærke, omend noget udvisket. — Interessant er det, at der i den samojediske Dragt kan paavises den samme Snitejendommelighed, som er Karaktermærke for den østlige Variant af Tunguser-Kaftanen; dette tyder paa, at Samojederne engang har baaret Kaftaner af samme Snit. Dette Snit har — i hvert Fald

tilnærmelsesvis — været det, som er fremstillet i Tavle X, 1 (en lamutisk Inderkaftan); dette er forøvrigt det simplest mulige Kaftan-Snit og maa antages at være opstaaet direkte af den ærmeløse Kappe. Samojederne antages at være vandrede mod Nord fra Altai og de sajanske Bjærge, hvor endnu de sprogligt beslægtede, men stærkt tatariserede Sojoter bor. Tunguserne er sikkert ogsaa vandrede fra Syd mod Nord, og er maaske komne fra Transbaikalien, hvor deres Omraade grænser til Burjaternes, og hvor de bor saa sydligt som Onons og Arguns Dale. Der er altsaa Grund til at antage, at der i Bjærglandene langs Kinas Nordgrænse, Sydøst, Syd og Sydvest for Baikalsøen, har været anvendt Kaftanformer af det mest primitive tungusiske Snit, skønt her nu bæres den højere udviklede mongolske Kaftan med det store Overslag, der af Buddhisterne slaas over fra venstre til højre.

Da det mest primitive tungusiske Kaftansnit tydelig ses at være opstaaet ved en ringe Forbedring af den ærmeløse Kappe, ligger det nær at formode, at Overgangen fra Kappe til Kaftan er sket netop indenfor det nævnte Omraade, Bjærglandene Syd, Sydøst og Sydvest for Baikalsøen. Det er dog muligt, at Udviklingen fra Kappen til den ældste Kaftan er sket endnu noget sydligere; til Afgørelsen af dette Spørgsmaal kræves et Studium af de centralasiatiske Kaftanformer, hvortil jeg ikke har haft Lejlighed.

Brystdugen, der maa antages at være ældre end Kaftanen og at have været anvendt sammen med den ærmeløse Kappe, har sin største Betydning, saalænge Kaftanen og breechcloth-Brogen holder sig paa et forholdsvis primitivt Trin, men aftager i Størrelse, naar disse bliver mere udviklede, og er i nogle Tilfælde helt forsvundet.

Breechcloth-Brogen er i sin simpleste Form paavist hos Mongolerne. Dens Udvikling er gaaet i en af to Retninger, idet den enten er forlænget opad eller nedad, hvorved den henholdsvis bliver enten Underlivsbeklædning eller Benbeklædning. Den sidste Udviklingsretning er fundet repræsenteret allerede hos Mongolerne, desuden hos Sojoterne, Samojederne, Vogulerne og Lapperne. Den førstnævnte Udviklingsretning viser sig i de tungusiske Broge, af hvilke de mest primitive (især mod Øst) endnu er temmelig lave, medens de mest udviklede (især mod Vest) er saa høje, at de beklæder Underlivet. De korjakiske og tschuktschiske breechcloth-Broge er korte i Livet, men stemmer med de tungusiske ved ikke at være udviklede til Benbeklædning; naar de korjakiske breechcloth-Broge er forsynede med lange »Ben«, da skyldes dette, at Leggingen er forbundet med Brogen (jvf. Tavle XIII, 4). Den lave og korte breechcloth-Brogs Udbredelse er paavist indtil Eskimoerne ved

Beringsstrædet; disse har antaget den fra deres asiatiske Naboer, thi hos de amerikanske Eskimoer er dette Brogsnit ukendt.

Vandringsvejene for breechcloth-Brogens to Udviklingsrækker udgaar fra de samme Bjærgegne Syd, Sydøst og Sydvest for Baikalsøen, hvor vi fandt Grund til at antage, at det mest primitive Kaftan-Snit engang har eksisteret. Her, eller ikke meget langt herfra, maa breechcloth-Brogen være opstaaet. At de primitiveste breechcloth-Broge findes hos Mongolerne, er intet Bevis for, at Typen er opstaaet hos dette Folk; det viser blot, at de primitiveste Former har kunnet holde sig her. — At Tibetanerne, medens de gaar med en Slags Kaftan, endnu ikke har vænnet sig til at bære Brog,[1]) kan maaske tages som Vidnesbyrd om, at breechcloth-Brogens Oprindelsesomraade ligger noget nordligere end Kaftanens. — Som tidligere omtalt (S. 152) findes det primitive breechcloth paa Øerne langs Asiens Østkyst; i Virkeligheden er de paagældende Former dog noget smallere, end det breechcloth maa antages at have været, hvoraf breechcloth-Brogen har udviklet sig — dette har været af samme Type, som det der i Nordamerika havde en saa vid Udbredelse. Man maa altsaa antage, at breechcloth af denne bredere Type har været kendt i det Omraade, hvor breechcloth-Brogen er opstaaet. Det brede breechcloth er en varmere Dragt end det smalle, svarende til det indre Fastlands strengere Klima.

Spørgsmaalet om Mokkasinens og Mokkasinstøvlens Opstaaen og Vandringsveje er et ret indviklet Problem. Min Antagelse, at Mokkasinen er udviklet af Strømpen som en Følge af Sneskoens Opstaaen af Sandalen, støttes, som det er vist, af faktiske Forhold; og det har ikke været mig muligt at finde noget, som taler derimod. Spørgsmaalet om Mokkasinens Oprindelsesomraade er altsaa nøje knyttet til Spørgsmaalet om, hvor Sneskoen er opstaaet. Da nærværende Arbejde imidlertid ikke omfatter noget Studium af Sneskoen, maa det forsøges at udlede et Resultat af Mokkasinformerne selv og deres Udbredelsesforhold.

Mokkasinen maa, ligesaavel som de andre Formgrupper af Komplekset B, antages at være opstaaet indenfor det Omraade, hvor dette Kompleks er fuldt repræsenteret. Deraf følger, at Oprindelsen ikke maa søges i Amerika og heller ikke i Nordeuropa; thi begge Steder optræder Mokkasinen sammen med Former af Komplekset A. Heller ikke

---

[1]) Rockhill. S. 686. Endog Tanguterne Vest for Kukunor anvender ikke Brog (Stein. Z. f. Ethn. VII. S. 38). Tibetanernes Fodbeklædning maa, som tidligere nævnt, opfattes som en Sandalstøvle og hører altsaa til Komplekset A; smaa Børn løber ofte rundt nøgne eller kun med Støvler paa.

vil Oprindelsen med Held kunne søges hos Ainoerne; thi deres Dragt bærer, skønt paavirket af den japanske, Spor af oprindelig at have tilhørt Komplekset A; herhen hører foruden Sandalen ogsaa Kvindernes skjorteformede Underklædning. Ganske vist forekommer hos Ainoerne et stort Antal af mer eller mindre udviklede Mokkasinformer og endogsaa Strømpeformer, der maaske kan tydes som Overgangsformer til Mokkasinen; men selve dette Forhold, at saa mange, langtfra lige hensigtsmæssige Udviklingstrin findes Side om Side, tyder afgjort ikke paa, at Ainoerne har stor Evne til at gøre Fremskridt paa Fodbeklædningens Omraade; thi i saa Fald vilde de kluntede og uhensigtsmæssige, primitive Former forlængst være afskaffede til Fordel for de højere udviklede Former. Langt snarere repræsenterer Ainoerne et Slags Randomraade, hvor et fremmed Udviklingscentrums Produkter ligger aflejrede fredeligt Side om Side, skønt Aldersforskellen imellem dem maaske beløber sig til Aartusinder. — Heller ikke hos Giljakerne er der Grund til at søge Mokkasinens Herkomst; hos et saa udpræget Kyst- og Flodfolk vilde Sneskoen næppe kunne opstaa, selv om de nu anvender Ski. Giljakernes Dragt kender jeg forøvrigt ikke fuldt ud; men i nogle Henseender, navnlig for Kaftanens Vedkommende, er den aabenbart stærkt kinesisk paavirket, og i andre Henseender, navnlig i Fodbeklædningen, er den utvivlsomt tungusisk paavirket (ikke kinesisk, saaledes som flere Forfattere skriver, blot paa Grundlag af den opbøjede Taanæse!).

Mokkasinens Oprindelse maa altsaa søges indenfor det tungusiske og mongolske Omraade. De Mokkasinformer, som er paavist her, har det højest udviklede og tillige videst udbredte Mokkasinsnit — det som med mindre Variationer er paavist i Nordvestamerika, i Lapland, i Amurlandet og Mongoliet. Det er af dette Snit, at de Mokkasinstøvler har udviklet sig, som udgør Hovedmængden af Nordasiens Fodbeklædning. Dette Mokkasinsnit er aabenbart det højest udviklede, det sidste, der fra Udviklingscentret er spredt ud over den nordlige Verden. Men som Følge af, at det i Nordasien har undergaaet yderligere Omdannelse til Mokkasinstøvle, har dette Snit i uforandret Form kun holdt sig i Randomraaderne.

Da Mokkasinen ligger til Grund baade for tungusisk og samojedisk Fodbeklædning og desuden anvendes af Mongolerne, er det rimeligt at formode, at Mokkasinen er opstaaet omtrent i den samme Egn, hvor den første breechcloth-Brog maa antages at have udviklet sig. Denne Formodning støttes stærkt af de orografiske og klimatiske Forhold i disse Egne. Syd for de omtalte Bjærgegne er Klimaet overordentligt tørt, og Vintersneen derfor sparsom; men netop her, hvor Mokkasinen

formodes at være opstaaet, vilde et Folk, der vandrede ind fra Syd, blive stillet overfor klimatiske Forhold, der i høj Grad kunde fremskynde en Udvikling af Snesko og Mokkasin: meget lave Vintertemperaturer og ret betydelige Snefald. Paa den anden Side vilde det paagældende Folk, saasnart denne værdifulde Kulturerhvervelse var gjort, være i Stand til at udnytte Livsmulighederne i de nordlige Lande i større Udstrækning end ethvert andet Folk, der manglede disse Kulturerhvervelser.

Andreas M. Hansen[1]) er ved en sammenlignende filologisk Undersøgelse af forskellige Folkeslags Navne paa Ski, kommet til det Resultat, at Skiens Oprindelse maa søges indenfor det samme Omraade, hvor jeg mener at maatte søge Sneskoens og Mokkasinens Udspring. Der er intet til Hinder for, at baade Sneskoen og dens fuldkommengjorte Form, Skien, kan have deres Oprindelse indenfor den samme geografiske Provins; de Faktorer, som bevirkede Sneskoens Opstaaen, maa nødvendigvis ogsaa have fremskyndet dens videre Udvikling.

Under alle Omstændigheder maa utvivlsomt Sneskoen og dens yngre Formgruppe, Skien, ved deres Fremkomst have bevirket en Revolution i de nordlige Landes Kultur og Befolkningsforhold. Dette nye Færdselsmiddel gav nemlig sine Besiddere uhyre og uvurderlige Fordele. Det er sikkert Sneskoen, der har bevirket, at Dragtkomplekset B kunde fortrænge det ældre Dragtkompleks A fra en saa stor Del af dets tidligere Udbredelsesomraade. Det er nemlig Sneskoen, som har muliggjort en Indlandskultur i de nordlige Lande.

Medens den ældre Kultur, hvortil Dragtkomplekset A hører, var bundet til Kyster og Floder, var Indlandskulturen, udstyret med Snesko og Mokkasiner, i Stand til at udnytte de store Landstrækninger mellem Floderne til Jagt i langt højere Grad, end det tidligere havde været muligt. Ogsaa i Krig betød Sneskoene en meget betydelig Fordel. Og saaledes var det muligt, at Dragtkomplekset B kunde trænge helt frem til Ishavet, skønt Kaftanen er Pelsskjorten absolut underlegen i det arktiske Klima. Denne Kaftanens Underlegenhed har dog bevirket, at de nordlige Tunguser ved Vintertid paa længere Rejser anvender Pelsskjorte, og endvidere er den Skyld i, at de samojediske Mænd[2]) er

---

[1]) Nansen. S. 94—100.

[2]) Mandsdragten er hos flere arktiske Folkeslag varmere, mere indrettet paa at beskytte imod det ekstreme Vejrlig end Kvindedragten. Dette hidrører dels fra, at Kvinderne i og for sig modstaar Kulden bedre end Mændene, paa Grund af deres mere udviklede subcutane Fedtvæv; dels beror det paa, at Kvinderne i mindre Grad end Mændene færdes borte fra Huset eller Teltet. Dette sidste gælder ogsaa Børnene, hvis Klædedragt derfor

gaaet over fra Kaftanen til Pelsskjorten. Mod Vest er Mokkasinen og breechcloth-Brogen naaet frem til Lapland, men Kaftanen har ikke kunnet naa nær saa langt. Ligeledes har Pelsskjorten holdt sig hos Tschuktscherne og Korjakerne, til Trods for at det tungusiske Kaftansnit i nogle Déné-Dragter spores i en Skjorteform, som er opstaaet ved Kaftanens Omdannelse.

Ellers er det kun de værdifuldeste Dele af Komplekset B, Mokkasinen og Sneskoen, der har kunnet bane sig Vej til Amerika og vinde en betydelig Udbredelse der, muliggørende et betydeligt Opsving af Indlands-Jægerkulturen. De mange Mokkasinformer, som findes i Nordamerika giver Oplysninger om Mokkasinens Udviklingsgang; de Former, som er naaet længst mod Øst og Syd, er i Almindelighed de mest primitive, idet disse er kommet først til Amerika og derfor har udbredt sig længst. Særlig primitive Former findes ogsaa i et saadant Randomraade som det nordlige Kalifornien og Oregon. Forøvrigt er der ingen Tvivl om, at Mokkasinen ogsaa i Amerika er undergaaet Udvikling.

— Undersøgelsen af Komplekset B's Udbredelsesforhold har saaledes vist en *straaleformig Udbredelse* af Formgrupperne, tydende paa, at B-Formerne har et fælles Oprindelsesomraade, som er beliggende Syd, Sydøst og Sydvest for Baikalsøen.

(For at undgaa Misforstaaelse vil jeg gøre opmærksom paa, at Vandringer af Dragtformer saavel som andre Kulturerhvervelser meget vel kan foregaa uden at være knyttet til Folkevandringer i større Stil — ved krigerisk eller fredelig Berøring mellem Folkene, f. Eks. ved Handelsforbindelser. I det arktiske Omraade er endog Handel med Klæder ingenlunde ukendt. I Følge Wrangel[1]) besøger Tschuktscherne om Sommeren i Baidarer og om Vinteren i Slæder St. Lawrence-Øen og Ukiwok-Øen, leverer Tobak og *varme Klæder* og indtusker Hvalrostænder.

— I *teknisk* Henseende viser Komplekset B visse Afvigelser fra og

---

ligeledes i Reglen er mindre effektiv end de voksne Mænds. (Dog maa bemærkes, at Spædbarnedragten i mange Tilfælde er en meget virksom Beskyttelse mod Kulde, jvf. Kap. VIII). Som Følge heraf findes i Kvinders og Børns Dragt undertiden gamle Former, som ikke mere anvendes i Mandsdragten. At en Form anvendes af Kvinder og Børn, men ikke af Mændene, kan derfor tyde paa, at den er særlig gammel. — Paa den anden Side kan Kvinderne under stærk fremmed Indflydelse hurtigere og lettere skifte Mode end Mændene, netop fordi de er mere uafhængige af Klimaet; som Eksempel herpaa kan nævnes Kamtschadalindernes hurtige Antagelse af russisk Klædedragt.

[1]) Wrangel: Beiträge. I. S. 61.

visse Overensstemmelser med Komplekset A. Baade de første og de sidste har Betydning for Kendskabet til Dragtens Historie.

I Skindbehandlingen er der to Træk, som synes at være knyttede til Komplekset B, nemlig Brugen af den tvehaandede Skraber samt Røgning af Skindene. De tvehaandede Skraberes Udbredelse falder delvis sammen med Mokkasinens og Mokkasinstøvlens. Røgningen af Skindene er vidt udbredt hos nordamerikanske Indianere og maa antages ligesom Mokkasinen at være kommet til Amerika fra Nordasien. Derimod er Røgningen ikke naaet længere mod Nordvest end til de asiatiske Samojeder.

Syteknikken er væsentlig ens for begge Komplekser, ligeledes Traaden og de ved Syningen anvendte Redskaber. Syteknikens særlig høje Udvikling hos Eskimoerne synes at hvile paa det samme Grundlag, som forefindes hos de andre Arktikere. Overensstemmelsen gaar endog saa vidt, at det samme rørformede Naalehus er udbredt hos Lapperne, hos Folkene i Amurlandet, hos Tschuktscherne og Korjakerne samt hos Eskimoerne. Ogsaa i den ved Dragtens Udsmykning anvendte Teknik raader en forbavsende Overensstemmelse; fra Lapland til Vestgrønland og saa sydligt som Amurlandet og Ainoerne er det lykkedes mig at paavise Renhaarsbroderiet eller i det mindste dets Teknik. — Skønt der indenfor Skindbehandlingen ingenlunde raader Ensartethed, er dog Anvendelsen af Bark udbredt fra Lapland til Østgrønland og saa langt mod Syd som de sydlige Tunguser og Burjaterne.

Disse Overensstemmelser mellem de to Dragtkompleksers Teknik lader sig bedst forklare ud fra den Antagelse, at det yngre Kompleks har overtaget dem fra det ældre. Dersom dette er rigtigt, da maa Komplekset A's Udbredelsesomraade tidligere have indbefattet store Dele af det Omraade, der nu indtages af Komplekset B, og bl. a. maa det have omfattet Amurlandet.

F. Dragtkomplekset A.

Medens vi for B's Vedkommende med ret stor Sandsynlighed kunde afgøre, indenfor hvilket geografisk Omraade Formerne har deres Udspring, er det betydelig vanskeligere at paavise A's Oprindelses Omraade. Dette beroer dels paa Komplekset A's Ælde, der medfører, at sekundære Udviklingscentrer har faaet Tid til at ændre Formerne betydeligt;

og endvidere derpaa, at A's Udbredelse er afbrudt over en betydelig Strækning i Nordasien.

A's Formgrupper er udviklede i forskellige Retninger hos de forskellige Folk og indenfor de forskellige geografiske Provinser, hvor de findes. Videst udbredt er i Nutiden de af Ponchoen udviklede Former, og det er disse, der leverer det rigeste Materiale for Studium. Det har vist sig, at der raader en vis Modsætning mellem de amerikanske og de eurasiske Dragtformer — en Modsætning, som viser sig ved første Blik, idet de eurasiske Former er meget videre end de amerikanske. I de amerikanske Former, selv i de højt udviklede eskimoiske Hættepelse, bestaar Bullen nemlig kun af to Skind (naar Materialet er Skind af større Dyr, som Ren eller Sæl). De eurasiske Arktikere er derimod kommen ud over Toskindssnittet, idet de indsætter brede Sidestykker i Pelsens Bul. Medens Skjortens Udvikling hos Eskimoerne kulminerer i Østeskimoernes tætsluttende og korte, næsten Trøje-lignende Pels, er den eurasiske Pelsskjorte næsten et transportabelt Hus. Den eskimoiske Pels giver friere Bevægelighed, og dens Udvikling har aabenbart været paavirket af de Fordringer, som Kajakens Brug stiller til Klædedragten. De eurasiske Pelsskjorter er tungere at bære, men yder til Gengæld en virksommere Beskyttelse mod Kulden, idet de netop paa Grund af deres Vidde tillader et opvarmet Luftrum mellem Legemet og Dragten, vel aflukket forneden ved Bæltet. Klædt i sin Renskindspels lader den eurasiske Arktiker sig rolig sne ned, hvis han overraskes af en Snestorm borte fra Hjemmet; han sover trygt under Sneen, og naar Uvejret er forbi, graver han sig ud. Denne Fremgangsmaade er vel kendt hos Lapperne, og Steller omtaler den fra Kamtschadalerne [1]). Rimeligvis er det den samme Skik, der ligger til Grund for den fabelagtige Meddelelse hos Ysbrandt Ides, at Ostjakerne, naar de paa Jagt overfaldes af Snestorm, lægger sig nøgne i Sneen for at dø hurtigere og med mindre Pine(!) [2])

I nærværende Arbejde er Hættepelsens Udviklingshistorie ikke behandlet, da dette vilde nødvendiggøre et vidtløftigt Studium af Hovedbeklædningen, som ikke er medtaget her; men de studerede Hættepelse viser, at Hættens Konstruktion og den Maade, hvorpaa den er forbundet med Pelsens Bul, ikke er den samme i Eurasien og hos Eskimoerne. En meget udbredt eurasisk Hættetype er den, hvis Snit er afbildet i Tavle II, 4 (Snitmønster af Tavle II, 3). Hætten bestaar her af et Midt-

[1]) Steller. S. 372

[2]) Ides. S. 26.

stykke (b) og to Sidestykker (a). Dette Snit findes ofte i tschuktschiske og korjakiske Hættepelse; det findes ligeledes i en lamutisk Hætteskjorte af Semslæder (445, 1. 8, PAM.) og i en meget lignende Semslæders-Hætteskjorte fra Thnaina-Indianerne paa Kenai-Halvøen (178, Etholéns Saml. HHM.) I løse Huer findes dette Snit saa langt mod Vest som hos Lapperne. men det synes at mangle fuldstændig hos Eskimoerne, som til Gengæld har uddannet mindst to heltud ejendommelige Hættesnit. I eurasiske Hættesnit findes ogsaa andre Hættesnit foruden det nævnte, men intet, der røber nogen Forbindelse med de eskimoiske. Heraf kan udledes, at der hos Eskimoerne er foregaaet en selvstændig Udvikling fra den oprindelige hætteløse Skjorte til Hætteskjorten, og at dette Udviklingsskridt ligeledes i Eurasien er foregaaet selvstændigt. Af indianske Hætteskjorter kender jeg kun den nys omtalte fra Kenai-Halvøen, og dens Snit stammer utvivlsomt fra Asien; formodentlig gælder dette ogsaa de af andre nordlige Dénéer baarne Hætteskjorter.

Heraf følger, at de eskimoiske og de øvrige arktiske Skjorteformer har skilt sig ud fra hinanden paa et Tidspunkt, der ligger forud for Hætteskjortens Opstaaen. — Forøvrigt er der ogsaa mellem de korjakiske og tschuktschiske Hættepelse paa den ene Side og de ostjakiske og samojediske paa den anden ret store Forskelle i Hættens Konstruktion; men ved Hjælp af et større Materiale, end det der har staaet til min Raadighed, vilde der maaske kunne paavises forbindende Overgange. Forskellene er nemlig her ikke saa fundamentale som mellem de nordøstasiske og eskimoiske Hættepelse.

Legging-Brogen viser ikke stor Variationsevne; det samme Snit genfindes med mindre Afændringer saavel indenfor dens østlige som indenfor dens vestlige Udbredelsesomraade. Mest varierer Legging-Brogen hos Eskimoerne, men Forskellighederne angaar mest kun Buksebenenes Længde. Det vil næppe være muligt indenfor denne Formgruppe at paavise bestemte divergerende Udviklingslinjer.

Sandalstøvlen har — ligesom de andre af B's Formgrupper — sin største Formrigdom hos Eskimoerne. I det nordøstlige Asien findes den repræsenteret ved adskillige Former, der er helt eller næsten identiske med vesteskimoiske og antagelig skyldes eskimoisk Paavirkning. Dog findes der ogsaa i Nordøstasien Former, der har et mere originalt Præg, deriblandt de ejendommelige Former, som er benævnet »Skostøvlen«, og som kun sjældnere findes paa den amerikanske Side af Beringsstrædet, hvorfor det maa antages, at de er udviklede i Nordøstasien — men af en Sandalstøvle af eskimoisk Karakter.

Den ostjakisk-voguliske Sandalstøvle har derimod en ganske ejen-

dommelig Karakter, selv om den maa være udviklet af de samme Ur-Former som den eskimoiske. Ligeledes er de i Pamir og Tibet forekommende Sandalstøvler ejendommeligt udviklede og stærkt afvigende fra de andre.

Det viser sig altsaa, at Komplekset A's Former er udviklede paa ret forskelligartet Maade indenfor de forskellige Dele af det østlige og vestlige Udbredelsesomraade. Og dog er det maaske umuligt, i hvert Fald saare vanskeligt, at paavise Udviklingslinjer og i Sammenhæng dermed geografiske Vandringsveje, der kunde lede til Opdagelse af Dragtkompleksets første Udgangspunkt. En væsentlig Aarsag hertil er sikkert den Omstændighed, at dette Dragtkompleks nu er indskrænket til Randene af det Omraade, som det engang har indehaft. Den Mulighed er nemlig meget nærliggende, at A's Oprindelsesomraade netop ligger indenfor det Gebet, som er erobret af B.

Saa meget lader sig imidlertid med Sikkerhed sige, at de eskimoiske Dragtformer er udskilte paa et ret tidligt Trin, inden Hætten var forbundet med Skjorten, og rimeligvis inden Sandalen havde indgaaet fast Forbindelse med Strømpen. I Overensstemmelse hermed har den eskimoiske Dragt bevaret adskillige primitive Træk, bl. a. de fra den første Toskindsskjorte stammende Sidesømme i Bullen. I Skindbehandlingen er bevaret et meget primitivt Træk, Mangelen af Fedtgarvestoffer, som sikkert har været ejendommelig for den ældste arktiske Dragt. — Visse forbindende Træk kan paavises mellem den eskimoiske og den tschuktschisk-korjakiske Dragt; de fleste af disse kan dog forklares som hidrørende fra senere Tiders gensidige Paavirkning. Af mere oprindelig Natur er maaske den Overensstemmelse, at Forsideskindet i den tschuktschiske Mandspels ligesom i de fleste eskimoiske Pelse strækker sig over Skuldrene paa begge Sider af Halsaabningen et lille Stykke ned i Rygsiden.

I Nordøstasien er der ophobet en stor Mængde Dragtformer. Maaske kan intet andet Omraade af samme Størrelse opvise en saadan Rigdom af Snit, der tildels adskiller sig ved fundamentale Særegenheder, og som viser Tilknytning til vidt adskilte og fjerne Egnes Dragttyper. Den tschuktschiske Mandspels viser saaledes ikke alene et med de eskimoiske Pelse overensstemmende Træk, men den minder, som det er paavist, ved andre Ejendommeligheder om det lappiske Pelssnit. Den korjakiske Kvinde- og Ligpels har et meget mærkeligt Snit, der muligvis er beslægtet med en hos nogle Indianerstammer forekommende Kvindedragt. Og nogle korjakiske og kamtschadalske Pelse viser — navnlig i Bullens Snit — stor Overensstemmelse med de ostjakiske

Pelse[1]). Dertil kommer, at der i mange tscuktschiske Mands- og Kvindepelse er bevaret selve Ponchosnittet, de arktiske Skjorters Urform.

En saadan Rigdom af Former med saa fjærne Tilknytninger vil maaske friste til den Antagelse, at der i Nordøstasien maa søges et Udgangspunkt for Komplekset A's Formgrupper En saadan Antagelse vilde dog harmonere meget slet med de geografiske Forhold; fra det nordøstlige Asien kunde der ganske vist tænkes at være udgaaet Impulser til Amerika; men i Forhold til det øvrige Eurasien er Nordøstasien en Afkrog, hvorfra Kulturstrømme næppe kan være udgaaet. — Forøvrigt tyder en saadan Ophobning af Dragtformer, som den der har fundet Sted i Nordøstasien, langt mere paa, at her foreligger et *Randomraade*, hvor ældre og yngre Former er skyllede hen og anvendes Side om Side. Nordøstasiens brogede Formrigdom hidrører maaske fra, at det er Randomraade, ikke alene i Forhold til Asien, men ogsaa i Forhold til Amerika.

Vandringsvejene for Komplekset A's Dragtformer er i den Grad afbrudte og udslettede af de yngre B-Former, at det ikke med det Materiale, der staar til min Raadighed, er muligt at finde det oprindelige Udgangspunkt. Der er dog intet, som taler for, at dette første Udviklingscentrum maa søges indenfor noget af de Omraader, hvor A nu findes. Disse Omraader har tværtimod Karakteren af at være Randene af det ældre samlede Udbredelsesomraade; sandsynligvis maa derfor det ældste Udviklingscentrum søges indenfor det Gebet, hvorfra A-Formerne nu er fortrængt af B.

G. Eskimoiske Formers Oprindelsesomraade.

Kun hos Eskimoerne har A-Formerne faaet Lov at være uforstyrrede, og her kan der paavises bestemte Udviklingslinjer, der imidlertid ikke giver nogen Oplysning om Dragtkompleksets første Oprindelsessted, men derimod tjener til at paavise et specielt sekundært Udviklings-Centrum for den eskimoiske Dragt.

Den eskimoiske Dragt udmærker sig ved en rig og selvstændig Udvikling, uforstyrret af Dragtkomplekset B. Der lader sig paavise divergerende Udviklingslinjer og desuden en vis Lagdeling.

---

[1]) Maaske vilde et rigere ostjakisk og kamtschadalsk Materiale vise endnu flere Lighedspunkter. Erman har paavist, at de ostjakiske og kamtschadalske Navne for Støvle og Strømpe er beslægtede, hvorimod Tunguser og Jakuter anvender helt andre Ord herfor. Erman: Reise. III. S. 449.

Divergensen viser sig navnlig i Hættepelsen. Der er her paavist østlige og vestlige Træk, som mødes i det centrale Omraade. Til de vestlige Træk hører de dobbelte Hætterødder, Ærmekilen og Hættens trekantede Topstykke, til de østlige den enkelte Hætterod og Hættens mediane Topsøm. Dette Forhold lader sig simplest forklare udfra den Antagelse, at der i det centrale Omraade er sket en Forbindelse af Hætte og Pelsskjorte, og at Hættepelsens Snit derefter har udviklet sig i to forskellige Retninger under dens Udbredelse mod Vest og Øst. Ifølge denne Antagelse er altsaa en Del af det centraleskimoiske Omraade, nemlig Egnene Vest og Nordvest for Hudsonbugten, et sekundært Udviklingscentrum for arktisk Dragt, idet de eskimoiske Former er udgaaet herfra[1]).

Denne Antagelse, der støttes af det Resultat, hvortil Steensby er naaet gennem antropogeografiske Studier, nemlig at Eskimokulturen er opstaaet i Landet mellem Hudsonbugten og Mackenzie, kan endvidere anvendes til at forklare det ejendommelige Forhold, at visse eskimoiske Dragtformer og Elementer af Skindbehandlingsstekniken findes i den østlige og vestlige Del af det eskimoiske Omraade, men mangler i Midten. En saadan Udbredelse er paavist for Uringarvningen og for Tarmskindsskjorten. Østlige og vestlige Eksempler paa Uringarvning og Tarmskindsskjorter ligner hinanden saa meget, at der ikke kan være Tvivl om deres fælles Oprindelse. Naar de ikke forekommer i det centrale Omraade, da maa dette hidrøre fra, at de er fortrængte herfra ved Indvandring af Eskimostammer, der ikke kendte disse Kulturerhvervelser — men dette stemmer fortrinligt med den Antagelse, at det centrale Omraade er den eskimoiske Kulturs Udviklingscentrum; thi netop i Udviklingscentret maa man vente at finde Formernes Udbredelse afbrudt, dels fordi her sker Nydannelse, og dels fordi her rykker nye Befolkningselementer ind.

I de Omraader derimod, som ligger længst borte fra Udviklingscentret, kan man vente at finde gamle Former bevarede. Overensstemmende hermed findes Kajakskørtet i Grønland og en nærstaaende Form paa Aleuterne, medens det mangler paa hele det mellemliggende Stykke. Det trekantede Forklæde findes i den østgrønlandske Kvindenatit, og jeg har paavist Sandsynligheden af, at det ogsaa fandtes paa Kadjak

[1]) Side 14 er omtalt Glahns af filologiske Iagttagelser uddragne Slutning, »at de første Grønlændere have klædt sig alle i Fuglehams Underpeldse, men Reenskinds Overpeldse«. Dette stemmer fortrinligt med min Antagelse, at den ældste eskimoiske Dragt er udgaaet fra et sekundært Udviklingscentrum Vest og Nordvest for Hudsonbugten; thi Sælskind spiller her endnu kun en underordnet Rolle som Dragtmateriale.

og Aleuterne. Det simple Ponchosnit er paavist i den østgrønlandske Mands-Yderpels; og paa Aleuterne, Kadjak og i det sydvestlige Alaska fandtes endnu, før den europæiske Civilisation forstyrrede disse Øers etnografiske Forhold, en Skjorteform med Bærestykke, mindende om indianske Former; men i hele det mellemliggende eskimoiske Omraade har Pelsformerne det karakteristiske eskimoiske Toskindssnit, varieret paa forskellig Maade.

Studiet af Dragten fører saaledes til den Opfattelse, at den eskimoiske Kultur ikke paa een Gang har bredt sig ud over sit Omraade, men at der fra det centrale Gebet er udgaaet flere paa hinanden følgende Strømninger, hver medførende nye Former. I Randomraaderne, længst mod Vest og Øst, findes derfor nogle af de først udviklede Former, medens de er fortrængte i det centrale. Paa den anden Side har Formerne ogsaa under deres Vandring ud mod Randen undergaaet Ændring og Udvikling; dette viser sig f. Eks. i den fra det centrale Omraade mod Øst tiltagende Forkortning af Pelsens Bul.

— De eskimoiske Dragtformers Udbredelsesforhold udmærker sig altsaa ved en lignende Straaleform, som den der er paavist for B-Formernes Vedkommende; det er netop denne straaleformede Udbredelse, der gør det muligt tilnærmelsesvis at bestemme Udviklingscentret.

H. Den ældste sluttede Dragts Oprindelsesomraade.

Før jeg afslutter denne Undersøgelse, vil jeg gøre endnu et Forsøg paa at bestemme Dragtkomplekset A's Oprindelsesomraade. Studiet af Formerne har ikke kunnet føre helt til Maalet, men dog gjort det sandsynligt, at det ældste Udviklingscentrum har ligget indenfor det af B Formerne nu indtagne Gebet. Endvidere maa A-Formerne fra første Færd af have tilhørt en Kultur, der var knyttet til Kyster og Floder. For at komme endnu et Skridt videre maa jeg fremsætte nogle Betragtninger af mere almindelig Natur.

Den sluttede Dragt er en Kulturerhvervelse af saa høj Rang, at den ikke kan være gjort af Mennesker paa et altfor primitivt Trin. Hermed stemmer ogsaa den Kendsgærning, at den først i historisk Tid har udbredt sig over hele Europa og endnu er i Fremgang over Verden.

Spørgsmaalet om den arktiske Dragts Oprindelse har intet at gøre med Spørgsmaalet om den ældste Indvandring til Amerika. Arkæologiske Fund viser, at Mennesket eksisterede i Amerika allerede under

Istiden. Amerika har altsaa faaet sin første Befolkning under ganske andre klimatiske Forhold end de nuværende — den første Indvandring kan meget vel være foregaaet, endnu før den første Begyndelse til Klædedragt var opstaaet. — Den sluttede Dragt maa antages at være en saa sen Erhvervelse, at de klimatiske Forhold ved Tidspunktet for dens Opstaaen ikke har været meget forskellige fra de nuværende.

Langs Fastlandenes Vestsider har Menneskelivet kunnet trænge langt frem mod Nord, uden at en sluttet Dragt viste sig uomgængelig nødvendig. Hos Nordvestindianerne var Dragten saaledes indtil Nutiden kun lidet udviklet; Slaget eller den ærmeløse Kappe spillede en fremtrædende Rolle baade i Mands- og Kvindedragten. Kvinderne bar Frynseforklæde. En simpel Poncho var kendt, men kun lidet anvendt. Skindskjorte, breechcloth og Mokkasin anvendtes lejlighedsvis, men sidstnævnte synes at være indført fra Indlandsstammerne, og da breechcloth ligeledes var forholdsvis sjældent, ligger det nær at formode, at ogsaa denne Form skyldes Laan fra Indlandsboerne. Nordvestindianernes oprindelige Dragt maa saaledes antages at have været særdeles uudviklet, og i Overensstemmelse hermed staar deres overordentlige Haardførhed overfor Kulde. Langsdorff har set Koloscher-Mænd løbe ganske nøgne over Isen den 31. Okt. om Morgenen i 8 Graders Kulde for at bade i Stranden[1]).

Paa Aleuterne og Kadjak var Fod- og Benbeklædning endnu paa Opdagelsens Tid ikke almindelig anvendt. Støvler brugtes mest af Mændene og bares ikke altid. Brog anvendtes kun af Mændene og ikke altid. Skønt Fodbeklædningen var udviklet til en særegen Form, viser dens Snit dog væsentlig Overensstemmelse med Eskimoernes, og den maa antages at være indført fra disse (samt maaske for »Skostøvlen«s Vedkommende fra Nordøstasien). Brogen er antagelig ogsaa kommet til Aleuterne fra Eskimoerne. Den ældre aleutiske Dragt bliver da Skindskjorten, hvis Snit viser betydelige Afvigelser fra det eskimoiske, samt muligvis et trekantet Forklæde. Utvivlsomt har i en endnu ældre Tid den aleutiske Dragt været endnu mere sparsom; Dall har ved sine arkæologiske Undersøgelser paa Aleuterne fundet de ældste Rester af Skindbehandlingsredskaber i »the lower Mammalian layer«, og han formoder, at den første Brug af Pattedyrs Skind til Klæder begyndte i Slutningen af den saakaldte Fiskeperiode, der af Fundene ses at være gaaet forud for Jagtperioden[2]). Heraf følger med Nødvendig-

---

[1]) Langsdorff. II. S. 116.

[2]) Dall. Shell-heaps. S. 78.

hed, at Pattedyrskind ikke har spillet nogen Rolle i den aleutiske Dragt under største Delen af Fiskeperioden og den forud for denne gaaende Strandperiode, hvor Skaldyr leverede det meste af Føden. Maaske har Fugleskind, Fiskeskind og Spermophilusskind her været anvendt tidligere end Havpattedyrenes Skind; men Dragten maa utvivlsomt ogsaa i Henseende til Snit før Jagttidens Begyndelse have været betydelig mindre udviklet end paa Opdagelsestiden. Nordvestamerika og Aleuterne kan derfor antages at være blevet befolket, før den sluttede Dragt var naaet til disse Egne. Den koldeste Maaneds Middeltemperatur er jo her ikke meget langt under 0.

Derimod vilde en Fremtrængen gennem det nordøstlige Asiens Kystland under klimatiske Forhold, der i nogen Grad lignede de nuværende, sikkert være ganske umulig uden en sluttet Dragt. Det Folk, som først er vandret ind i Nordasiens ekstreme Klimaomraade, maa have udviklet en sluttet Dragt.

Fra hvilken Side er denne første Indvandring sket? fra Øst, fra Vest eller fra Syd?

Sandsynligheden taler meget stærkt for, at den første Strøm maa være kommet fra Syd. Bevægelser fra Vest og Øst maatte tilbagelægge lange Strækninger gennem mindre gunstige Egne, før de naaede den Vinter-Isotherm, antagelig mellem -5^0 og -10^0, som med tvingende Nødvendighed kræver en sluttet Dragt. Derimod er Vejen fra Syd ikke lang; her var Bevægelsen mindre udsat for at løbe sig træt, inden den naaede det ekstreme Klimagebet. Fra Syd maa derfor antages at have været en stærkere og hurtigere Tilstrømning af Befolkningselementer. En Tid lang har de frygtelige Vintertemperaturer dæmmet op for denne Strøm. Men saa snart de første Skridt var gjort henimod en sluttet Dragt, kunde Udnyttelsen af det nordlige Asiens rige Muligheder for en fiskende og jagende Befolkning begynde. Det varme Sommerklima har i høj Grad tjent til at lokke Indvandrerne frem, og det strænge Vinterklima har tvunget dem til at forbedre deres Dragt.

Da Ponchoen findes i det sydøstlige Asien, saa langt mod Nord som paa Øen Hainan, og da den ene af de til Komplekset A hørende Formgrupper er udviklet af Ponchoen, er det sandsynligt, at Ponchoen sydfra er ført mod Nord langs Asiens Østkyst. Mellem Hainan og Jeso er ganske vist ikke paavist noget Spor af Ponchoen; men dette kan forklares derigennem, at yngre Dragtformer, stammende fra Fastlandet, har bortskyllet den. Ainokvinderne bærer derimod en Hjorteskindsskjorte under Kimonoen; jeg har ikke haft Lejlighed til at se denne,

men sandsynligvis er den udviklet af Ponchoen og er at opfatte som en Rest af den oprindelige Ainodragt.

Det er muligt, at den sydfra kommende Poncho allerede paa Jeso eller Sachalin er blevet omdannet til en Skjorte; derimod er Legging-Brogen ikke udviklet her, da Brogformer i det hele taget er ukendte hos Ainoerne, som derimod anvender løse Leggings. Ligesaalidt er Sandalstøvlen opstaaet her.

Men Amurlandets ekstreme Klima (Middeltemp. for Jan. ved Amurs Munding: — 20°) nødvendiggør en højere udviklet Dragt end Sachalins eller Jesos, og her anvendes ogsaa i vore Dage højt udviklede sluttede Dragtformer. Ganske vist er Amurlandet nu oversvømmet af Dragtformer, der hører til Kompleks B; men disse har fortrængt ældre Dragtformer af Komplekset A. I Virkeligheden kan intet andet geografisk Omraade bedre end Amurlandet tænkes at være Udviklingscentret for Dragtkomplekset A. Amurlandets Klima vilde nemlig ikke alene i høj Grad nødvendiggøre en saadan Udvikling; men naar først den sluttede Skinddragt havde udformet sig her, sydfor den asiatiske Kuldepol, da vilde denne betydelige Kulturerhvervelse gøre en videre Fremtrængen mulig over Landet omkring Baikalsøen langs de nordasiatiske Floder mod Nord, Øst og Vest.

Ifølge den her skitserede Udbredelsesteori har altsaa A-Formerne en fælles Oprindelse, og deres Udspring maa søges i det østlige Asien, sydfor Kuldepolen. Som en Indvending mod Teoriens Gyldighed vil sikkert blive fremført den Kendsgærning, at de Urformer, hvoraf Komplekset A er opstaaet, findes paa flere og vidt adskilte Steder i Verden. Ponchoens Udbredelse er foran omtalt. Hvad skulde være i Vejen for, at Ponchoen paa flere Steder kan have udviklet sig til Skjorte? og hvad hindrer forøvrigt, at ogsaa selve Urformen, Ponchoen, kan have udviklet sig paa flere adskilte Steder, uafhængige af hverandre?

Hertil maa svares: Selvfølgelig er det muligt, at samme eller væsentlig samme Kulturerhvervelse kan gøres to eller flere Gange; men saadanne Gentagelser hører dog sikkert til de sjældne Undtagelser. For det første kan nemlig en af Livsvilkaarene stillet Opgave som oftest løses paa mere end een Maade — selve det Faktum, at der i det arktiske Omraade findes flere end eet Dragtkompleks, er et Vidnesbyrd herom. For det andet vil en Kulturerhvervelse, naar den først er gjort, altid brede sig med større eller mindre Hast over det geografiske Omraade, hvor den er nyttig — og netop herigennem forhindres i Regelen, at den samme Kulturerhvervelse gøres anden Gang paa et andet Sted. Saadant er kun muligt, hvis det sker samtidig eller omtrent samtidig

— og de antropogeografiske Forhold er saa afvekslende, at Kulturudviklingen ingenlunde kommer til at forløbe paa samme Maade og samtidig indenfor de forskellige geografiske Provinser.

At Ponchoen forekommer i Europa, lader sig uden Vanskelighed forklare derved, at den er kommet østfra sammen med de højere udviklede Skjorteformer. Ponchoen forsvinder nemlig ikke straks, fordi Skjorten udvikles af den; den kan endnu derefter anvendes som en løs Overklædning i Regn eller Kulde. Det er netop i denne Egenskab, Ponchoen har holdt sig i Europa, og rimeligvis er det ogsaa i denne Egenskab, den er kommet ind.

Ogsaa de i Amerika forekommende Ponchoformer kan meget vel tænkes at have deres Oprindelse i Asien og at være kommet ind samtidig med de af Ponchoen udviklede Skjorteformer. Naar den simple Poncho derefter i Amerika har udbredt sig til Folk, som ikke har antaget Skjorten, da kunde dette hidrøre fra, at den simple Poncho, netop fordi den er lettere at fremstille end Skjorten, formaar at udbrede sig hurtigere end denne. — I Peru er der forøvrigt sket en Udvikling fra Ponchoen til simple Skjorteformer; her er altsaa for saavidt et sekundært Udviklingscentrum, hvilket dog ikke har faaet synderlig Betydning.

Den af Ponchoen udviklede Skjorte er en under det arktiske Klima saa overordentlig hensigtsmæssig Dragtform, at den, naar den først er opstaaet, nødvendigvis maatte blive vidt udbredt i de nordlige Lande, idet den muliggjorde Menneskeliv i Egne, der paa Grund af det strenge Vinterklima forhen havde været ubeboelige, og tillige i andre, allerede beboede Egne fortrængte mindre hensigtsmæssige Dragtformer. Saaledes har Ponchosnittet i Evropa fortrængt Chitonsnittet, der dog var naaet helt op til Landene om Østersøen. I det nordlige Amerika har de af Ponchoen udviklede Former muligvis fortrængt en ældre af Skørtet udviklet Dragtform, som dog endnu bæres af Cree-Kvinderne og nogle andre Indianerstammers Kvinder.

— A-Formernes Udbredelse vilde utvivlsomt — dersom den ikke i det centrale Omraade var afbrudt af B-Formerne — vise en lignende Straaleform, som er karakteristisk for B-Formernes og for de eskimoiske Dragtformers Udbredelse. Paa lignende Maade, som det er paavist for B-Formernes Vedkommende, maa ogsaa A-Formerne fra et Udviklingscentrum være vandrede ud mod Øst og Vest, ændrende sig under Udbredelsen, men dog bevarende meget af det oprindelige, medens de ældre Former i selve Oprindelsesomraadet fortrængtes af yngre.

For det arktiske og boreale Omraade som Helhed gælder det altsaa,

at to af hinanden uafhængige Dragtkomplekser, tilhørende en ældre og en yngre Kulturstrøm, har kæmpet og endnu kæmper om Pladsen. Deres oprindelige Udviklingscentrer ligger sandsynligvis i Nærheden af hinanden, idet det ældre kan antages at have været Amurlandet, medens det yngre med ret stor Sikkerhed kan henlægges til Egnene Syd, Sydøst og Sydvest for Baikalsøen.

THESES

1) Den arktiske Dragt er udsprungen af to Grupper af Urformer; A. Poncho, Legging, Strømpe og Sandal. B. Kappe, breechcloth, Mokkasin.

2) De af Gruppen A udviklede Former »Dragtkomplekset A« er først opstaaet. Senere er fremkommet de af Gruppen B udviklede Former, »Dragtkomplekset B«.

3) Dragtkomplekset A findes ublandet og højest udviklet (men med flere meget primitive Træk) hos Eskimoerne.

4) Dragtkomplekset B, der findes ublandet hos Tunguserne, har fra først af tilhørt en Kultur, som — væsentlig i Kraft af Sneskoen — var i Stand til at udnytte Landstrækningerne mellem Floderne.

5) Mokkasinen er udviklet af Skindstrømpen, som en Følge af Sneskoens Opstaaen; denne sidste er udviklet af Sandalen.

6) Dragtkomplekset B er udgaaet fra Bjærgegnene nær Mongoliets Nordgrænse, Syd, Sydøst og Sydvest for Baikalsøen. Dragtkomplekset A kan antages at have sit første Udgangspunkt i Amurlandet.

7) Den ældste Kultur i det arktiske og boreale Omraade har været knyttet til Kyster og Floder.

8) Rensdyrnomadismen indeholder i Vogtningen af Renen, samt i Indfangningens og Slagtningens Teknik visse Træk, som stammer fra Jægerkulturen. Derimod findes i Anvendelsen af Renen som Træk-, Ride-, Last- og Malkedyr Elementer, laante fra sydligere Egnes Nomadisme.

9) Mellem de arktiske Folks Renhaarsbroderi og de nordamerikanske Indianeres Pindsvinepigbroderi raader en saa betydelig Overensstemmelse i Henseende til Teknik og Mønstre, at disse to Arter af Udsmykning maa antages at have en fælles Oprindelse.

10) Et Kulturcentrums geografiske Beliggenhed kan bestemmes ved Hjælp af de derfra udgaaede divergerende Kulturstrømme.

11) Naar der indenfor samme geografiske Provins forefindes forskellige Udviklingstrin af en Kulturerhvervelse, da bør dette ingenlunde opfattes som Bevis for, at Udviklingen er foregaaet indenfor den paagældende geografiske Provins. Langt snarere vil Forholdet være det, at de forskellige Udviklingstrin udefra til forskellig Tid er kommet ind og endnu ikke har naaet at fortrænge hinanden.

12) Som Led i den ved Kraniedeformering anvendte Teknik forekommer hos mange Folk en Massage-lignende Behandling af Spædbarnets Hoved i Forbindelse med Brugen af stramme Bind og snævre Huer; til Grund for disse Metoder synes altid at ligge hygiejniske Motiver: Beskyttelse mod Kulde og især Ønsket om at fremskynde Fontanellernes Lukning. Disse Motiver er rimeligvis ældre og oprindeligere end Kravet om at ændre Hovedets naturlige Form; dette Krav og de deraf fremkaldte ekstreme Deformeringer har først udviklet sig, efter at Hovedformningen var fremkommet som Resultat af hygiejniske Forholdsregler.

LITTERATUR

Ahlquist, Aug.: Unter Wogulen und Ostjaken. Helsingfors. 1883.

Allen, H. T.: Atnanas; Natives of Copper River, Alaska. (Rep. of Smithsonian Inst. 1886. Part I. Washington. 1889).

Amerikas Nordwest-Küste, neueste Ergebnisse ethnologischer Reisen. Aus den Sammlungen der königlichen Museen zu Berlin herausgegeben von der Direction der ethnologischen Abtheilung. Berlin 1883.

Amundsen, Roald: Nordvestpassagen. Kristiania 1908.

Anutschin. Zur Geschichte der Bekanntschaft mit Sibirien vor Jermak. Alte russische Erzählung »Ueber die unbekannten Völker der Ostgegend«. Nach dem Russischen des Prof. Dr. Anutschin von D. H. Michow. Band XL der Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien. Wien 1910.

Appelgrén-Kivalo, Hj.: Finnische Trachten aus der jüngeren Eisenzeit. Helsingfors 1907.

Aspelin, J. R.: Rejse i Altai og gennem Sojoternes Land. (I det finske Dagblad Usi Suometar, 1888, Num. 223). (Finsk).

Beechey, F. W.: Voyage to the Pacific and Bering Strait. London 1831.

Behrens, Wilhelmine: Ethnografisk Beskrivelse over Nord-Grønland. Kbh. 1860.

Bessels, E.: Die amerikanische Nordpol-Ekspedition. Leipzig 1879.

Boas, Franz: The central Eskimo. (Sixth Rep. Bur. Am. Ethnology, Washington, 1888). — Citeret: Boas I.

Boas, Franz: The Eskimo of Baffin Land and Hudson Bay. (Bull. Amer. Mus. Natural. Hist. vol. XV New York 1901—1907). Citeret: Boas II.

Waldemar Bogoras: The Chukchee. — (The Jesup N. P. Exp. Mem. of the Am. Mus. Nat. Hist. Vol. VII. Leiden, New York. 1909).

Boye, Vilhelm: Fund af Egekister fra Bronzealderen i Danmark. Kbh. 1896.

le Brun, Corneille: Voyages par la Moscovie, en Perse et aux Indes Orientales. Amsterdam 1718.

Bushnell, D. J.: The Choctaw of Bayou Lacomb. Louisiana. (Bull. 48, Bur. Am. Ethnology, Washington 1909.)

Castrén, M. A. Nordiska resor och forskningar. Vol. IV. Helsingfors 1857.

Catlin, George: Letters and notes on the manners, customs, and condition of the North American Indians. Vol. I—II. New York and London 1844.

Chappell, E.: Voyage of H. M. S. Rosamund to Newfoundland and the southern coast of Labrador. London 1818.

Cook, James: A Voyage to the Pacific Ocean. Performed in the Years 1776, 1777, 1778, 1779 and 1780. Vol. I—III. Sec. Edition. London 1785.

Cranz, David: Historie von Groenland. Leipzig 1765. Vol. I.

Dalager, Lars: Grønlandske Relationer. Sammenskrevet ved Frederikshaabs Coloni, Anno 1752. Kiøbenhavn.

Dall, W. H.: Alaska and its Resources. London 1870.

Dall, W. H.: On succession in the shell-heaps of the Aleutean Islands. (Contributions to North American Ethnology. Vol. I. Washington. 1877).

Demant Hatt, Emilie: Med Lapperne i Højfjeldet. Stockholm 1913.

Dixon, R. B.: The Northern Maidu. (Bull. Am. Mus. of Natural. Hist. Vol. XVII. 1905.).

Dixon, R. B.: The Shasta. (Bull. Am. Mus. Natural. Hist. Vol. XVII). 1905.

Dobbs, Arthur: An account of the countries adjoining to Hudsons Bay. London. 1744.

Dutton, W. H.: The boots and shoes of our ancestors. London 1898.

Egede, H.: Det gamle Grønlands nye Perlustration. Kbh. 1729.

Egede, P.: Efterretninger om Grønland. Kbh. 1788.

Ellis, H.: Reise nach Hudsons Meerbusen in den Jahren 1746 und 1747. Goettingen 1750. (Oversat fra Engelsk).

Engelhardt, Conr.: Thorsbjerg Mosefund. Kbh. 1863.

Erman, A.: Reise um die Erde (1828, 29, 30). Historischer Reisebericht. Vol. I—III. Berlin 1833. Citeret: Erman.

Erman's Archiv. Berlin 1841—65.

Fellman, Jak.: Anteckningar under min vistelse i Lappmarken. Borgå 1844.

Finsch, O.: Reise nach West-Sibirien im Jahre 1876. Berlin 1879.

Franklin, John: Narrative of a Journey to the shores of the Polar Sea in the years 1819, 20, 21, 22. London 1825. Third Ed. Vol. I—II.

Franklin, John: Narrative of a second Expedition to the shores of the Polar Sea in the years 1825, 26, 27. London 1828.

Gadow, Hans: In northern Spain. London 1897.

Georgi, J. G.: Reise im russischen Reich (1773—74). St. Petersburg 1775. Vol. I—II.

Georgi, J. G.: Russland. Beschreibung aller Nationen des russischen Reiches. Leipzig 1783.

Gerard, W. R.: Virginia's Indian contributions to English. American Anthropologist. Vol. 9. 1907.

Gerland, G.: Atlas der Völkerkunde (Berghaus' Physikalischer Atlas, Abtheilung VII). Gotha 1892.

Gerstfeld: Ueber die Bewohner des Amur-Landes. Ermans Archiv, XVII—XVIII. Berlin. 1858—1859.

Gilder, W. H.: Schwatka's Research. London 1881.

(Glahn, H. C.) Anmærkninger over Hr. David Crantzes Historie om Grønland. Kbh. 1771.

Gmelin, J. G.: Reise durch Sibirien, Vol. II. Göttingen 1752.

Goddard, P. E.: Life and culture of the Hupa. (Pub. Univ. Cal., Am. Archæol. and Ethn. Vol. I. Berkeley, 1903).

Gomes, E. H.: Seventeen years among the Sea Dyaks of Borneo. London 1911.

Hatt, Gudmund: Mokkasiner. (Geografisk Tidsskrift. 22. Bind. Hefte V. S. 172—182. København 1914).

Heikel, A. O.: Die Volkstrachten in den Ostseeprovinzen und in Setukesien. Helsingfors, 1909.

Heyne, Moriz: Körperpflege und Kleidung bei den Deutschen von den ältesten geschichtlichen Zeiten bis zum 16. Jahrh. Leipzig, 1903.

Hitchcock, R.: The Ainos of Jeso. Japan. (Report of the U. S. Nat. Mus. 1890. Washington 1891).

Hodge, F. W.: Handbook of American Indians north of Mexico. Vol. I—II. (Bur. Am. Ethn. Bull. 30. Washington 1907—1910).

Hoernes, M.: Natur- und Urgeschichte des Menschen. Vol. II. Wien und Leipzig. 1909.

Hoernes, M.: Urgeschichte der bildenden Kunst in Europa. Wien 1898.

Hofmann, Ernst: Der nordliche Ural und das Küstengebirge Pae-Choi. Vol. II. St. Petersburg 1856.

Holm, G.: Ethnologisk Skizze af Angmagsalikerne. (Meddelelser om Grønland X. København 1888).

Holmberg, H. J.: Ueber die Völker des russischen Amerika. Helsingfors 1855.

Ides, Ysbrant E.: Driejaarige Reize naar China te Lande gedaan etc. Amsterdam 1704.

Islawin, W.: Das Hauswesen, die Rennthierzucht und die Gewerbsthätigkeit der Samojeden der Mesenschen Tundra. (Zeitschrift für allgemeine Erdkunde. Neue Folge. X. Berlin. 1862).

Jackson, F. G.: The great frozen Land. Narrative of a winter journey across the tundras and a sojourn among the Samoyeds. London. 1895.

Jochelson, Waldemar: The Koryak. (The Jesup North Pacific Expedition. Mem. of the Amer. Mus. Nat. Hist. Vol. VI. Leiden og New York. 1908).

Kane, E. K.: The second Grinnel Expedition in search of Sir John Franklin. I—II. Philadelphia. 1856.

Kelly, J. W.: Memoranda concerning the arctic Eskimos in Alaska and Siberia. (Bureau of Education. Circular of Information No. 2. 1890. Wash. 1890).

Kolben, Peter: Reise an das Africanische Vorgebürge der guten Hofnung. Nürnberg 1719.

Kollmann, Paul: Der Nordwesten unserer Ostafrikanischen Koloni. Berlin 1898.

Kracheninnikow: Histoire et Description du Kamtschatka. I—II. Amsterdam. 1770.

Kroeber, A. L.: (The Arapaho. Bull. Am. Mus. Nat. Hist. Vol. XVIII. New York 1902—07).

Kumlien, Ludwig: Contributions to the natural history of arctic America, made in connection with the Howgate Polar Expedition, Washington 1879.

von Langsdorff, G. H.: Bemerkungen auf einer Reise um die Welt in den Jahren 1803—1807. Frankfurt a. M. 1812. Vol. I—II.

Leem, Knud: Beskrivelse over Finmarkens Lapper. Kbh. 1767.

Lepechin, Iwan: Tagebuch der Reise durch verschiedenen Provinzen des russischen Reiches. (1768—69). Vol. I—III. Altenburg. 1774.

Lewis and Clarke: Travels to the source of the Missouri river and across the American Continent to the Pacific Ocean, performed in the years 1804, 5, 6. London 1804.

Lisiansky, Urey: A Voyage round the World in the years 1803, 4, 5, 6. London 1814.

Litke, F.: Rejse omkring Verden (1826, 27, 28, 29.) Vol. I—II. St. Petersborg 1835. (Russisk).

Low, A. P.: Rapport de l'expedition du gouvernement du Canada à la Baie d'Hudson et aux iles arctiques à bord du navire du gouvernement »Le Neptune«. 1903—4, Ottawa 1912.

Lyon, C. F.: Private Journal during the recent voyage of discovery under Captain Parry. London 1824.

Mackenzie, Alexander: Voyages from Montreal, on the river St. Lawrence, through the continent of North America to the frozen and pacific Oceans. In the years 1789 and 1793. London 1801.

Mac Ritchie: The Aïnos. (Internationales Archiv für Ethnographie, Supplement zu Band 4. Leiden, 1892).

Martin, F. R.: Sibiriaca, ein Beitrag zur Kenntniss der Vorgeschichte und Kultur sibirischer Völker. Stockholm 1897.

Mason, Otis, T: Primitive travel and transportation. (Rep. U. S. Nat. Mus. 1894. Washington 1896). Citeret: Mason.

Mason, Otis, T.: Aboriginal skin-dressing. (Rep. U. S. Nat. Mus. 1889. Wash. 1891).

Mason, Otis, T.: The Ray collection from the Hupa Reservation. (Rep. Smithson. Instit. 1886. Part I. Wash. 1889.)

Middendorff, A. Th. von: Reise in den äussersten Norden und Osten Sibiriens während der Jahre 1843—44. Vol. IV. St. Petersburg 1875.

Morice, A. G.: Notes on the Western Dénés. (Transactions of the Canadian Institute. Vol. IV. Toronto 1894.)

Morice, A. G.: The great Déné Race (Anthropos. I—IV. 1906—1909).

Murdoch, J.: Ethnological results of the Point Barrow Expedition (Ninth Rep. Bur. Am. Ethn. Wash. 1892).

Musil, A.: Arabia Petraea. III. Wien 1908.

Musters, G. C.: At home with the Patagonians. London 1873.

Müller, Ferdinand: Unter Tungusen und Jakuten. Leipzig 1882.

Müller, Johann Bernhard: Leben und Gewohnheiten der Ostjacken. Berlin 1726.

Nansen, Fridtjof: Paa Ski over Grønland. Kristiania 1890.

Nelson, E. W.: The Eskimo about Bering Strait. (18th ann. Rep. Bur. Am. Ethnol. Wash. 1899.)

Nordenskỏld, A. E.: Vegas Färd kring Asien och Europa. Stockholm 1880—1881.

Olearius, Adam: Vermehrte Moscowitische und Persianische Reisebeschreibung. Schleswig 1663.

Ost, H.: Lehrbuch der chemischen Technologie. Hannover 1907.

Pallas, P. S.: Reise durch verschiedenen Provinzen des russischen Reichs. Vol. I—III. St. Petersburg 1776.

Pallas, P. S.: Sammlung historischer Nachrichten über die Mongolischen Völkerschaften. Vol. I. St. Petersburg 1776.

Parry, W. E.: Journal of a Voyage for the discovery of a North-West Passage. London 1821.

Pekarski, E. og Zwjetkow: De ajanske Tunguser (Særtryk af Jiwaja Starina). St. Petersborg 1911. (Russisk).

Petitot, E.: Monographie des Déné-Dindjié. (Dictionaire de la langue Déné-Dindjié. Paris 1876.)

Pfeiffer, L.: Beitrag zur Kenntniss der steinzeitlichen Fellbearbeitung. (Zeitschr. f. Ethn. XLII. S. 839—895. Berlin 1909).

Purchas his Pilgrims (by Samuel Purchas). Glasgow 1905 (Ny Udgave).

Ratzel, Fr.: Völkerkunde. Vol. I—II. Leipzig und Wien 1894.

Reiss und Stübel: Das Todtenfeld von Ancon in Peru. Vol. I—III. Berlin 1880—87.

Richardson, John: Arctic searching Expedition. Vol. I—II. London 1851.

Rink, H.: Eskimoiske Eventyr og Sagn. Kbh. 1866.

Rink, H.: The Eskimo Tribes. (Meddelelser om Grønland XI. København 1887).

Rockhill, W. W.: Notes on the Ethnology of Tibet (Rep. U. S. Nat. Mus. 1893).

Rohrbach, C., und Kretschmer, A.: Die Trachten der Völker. Leipzig 1860.

Rosenberg, A.: Geschichte des Kostüms. Berlin, 1907 o. f.

Ross, John: A Voyage of Discovery. Vol. I. London 1819.

Ross, John: Second Voyage in search of a North-West Passage. London 1835.

Sagoskin, L.: Rejse i det russiske Amerika. St. Petersborg 1847. (Russisk).

Saritschew: Rejse. Vol. I—II. St. Petersborg 1802. (Russisk).

Sauer, Martin: Account of a geografical and astronomical Expedition. London 1802.

Schellhas: Vergleichende Studien auf dem Felde der Maya-Alterthümer. (Intern. Archiv für Ethnographie. B. III. Leiden 1890.)

Schoolcraft: Information respecting the history, condition and prospects of the Indian Tribes of U. S. Part VI. Philadelphia 1851—57.

Schrenck, Leopold von: Reisen und Forschungen im Amurlande. Vol. III. St. Petersborg 1881—1895.

Schrenk, A. G.: Reise nach dem Nordosten des europäischen Russlands. Dorpat 1848.

Schurtz, H.: Grundzüge einer Philosophie der Tracht (mit besonderer Berücksichtigung der Negertrachten). Stuttgart 1891.

Schurtz, H.: Urgeschichte der Kultur. Leipzig und Wien. 1900.

Schwostow og Davidow: Rejse i Amerika. Vol. I—II. St. Petersborg 1810. (Russisk).

Seler, Eduard: Gesammelte Abhandlungen. Vol. III. Berlin. 1908.

Shufeldt: Navaho Tanner. (Proc. Nat. Mus. 1888. Wash. 1889).

Siebold, H. v.: Ethnologische Studien über die Aino auf der Insel Jesso. (Zeitschr. f. Ethn. XIII. Berlin 1881).

Neu entdecktes Sieweria, von dem Suchendem (Schleissing). Hamburg 1691.

Sirelius, U. T.: Uber einige Traggeräte und Umschlagetücher bei den finnisch-ugrischen Völkern. (Zeitschr. der Finnischen Altertumsges. Band XXVI. 1912.)

Sjeroschevski, V. L.: Jakuterne. St. Petersborg 1896. (Russisk.)

Sljunin: Den ochotsk-kamtschadalske Kreds. Vol. I. St. Petersborg 1900. (Russisk).

Steensby, H. P.: Om Eskimokulturens Oprindelse. Kbh. 1904.

Steensby, H. P.: Contributions to the Ethnology and Anthropogeography of the Polar Eskimos (Meddelelser om Grønland, Vol. XXXIV. Kbh. 1910). — Citeret: Steensby.

Steinen, K. v. d.: Unter den Naturvölkern Zentral-Brasiliens. Berlin 1894.

Steller: Beschreibung von dem Lande Kamtschatka. Frankf. u. Leipzig. 1774.

Strutt, J.: Manners, Customs, Arms, Habits etc. of the Inhabitants of England. London 1774.

Thalbitzer, W.: Ethnographical collections from east Greenland (Meddelelser om Grønland, Bind XXXIX. Kbh. 1914).

Thierry, A.: Histoire d'Attila. I. Paris 1856.

Turi, Johan: Muittalus samid birra. En Bog om Lappernes Liv. Udgivet med dansk Oversættelse af Emilie Demant. Stockholm 1910.

Turner, Lucien: Ethnology of the Ungava District (11th Rep. Bur. Am. Ethn. Washington 1894.)

Waitz, Th. (& Gerland): Anthropologie der Naturvölker. I—VI. Leipzig 1860—77.

Weinhold, Karl: Altnordisches Leben. Berlin 1856.

Weiss, H.: Kostümkunde. Zweite Aufl. Stuttgart 1881—83. Vol. I—II.

Wenjaminow: Ueber die aleutischen Inseln und deren Bewohner (Ermans Archiv II. Berlin 1842.)

West, Emilie: Vejledning til methodisk Undervisning i kvindeligt Haandarbejde. København 1889.

Wiener, Charles: Perou et Bolivie. Paris 1880.

Williams, S. Wells: The Middle Kingdom. New York 1871. Vol. II.

Witsen, Nicolaes: Noord en Oost Tartarye. II. Amsterdam 1705.

Wrangel, F. v.: Reise längs der Nordküste von Sibirien, 1820—1824. I—II. Berlin 1839.

Wrangel, F. v.: Statistische und ethnographische Nachrichten über die russischen Besitzungen an der Nordwestküste von Amerika. St. Petersb. 1839 (Beiträge zur Kenntniss des russischen Reichs. I.)

Zeitschrift für Ethnologie. Citeret: Z. f. Ethn. (Herunder Hirth, Olshausen, Hildebrandt, F. v. Stein, Guessfeldt m. fl.)

FORTEGNELSE OVER FIGURERNE

INDHOLDSFORTEGNELSE

FORKORTELSER

PAM. Musée d'Anthropologie et d'Ethnographie de l'Académie Impériale des Sciences de St.-Pétersbourg.

HHM. Historiska Museet, Helsingfors.

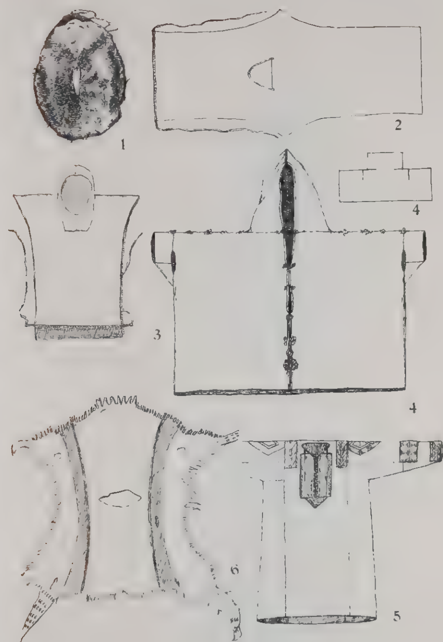
KNM. Nationalmuseet, København.

KUM. Universitetets etnografiske Museum, Kristiania.

TRYKFEJL

Side 10, Linje 24. Tedruktscher, læs: Tschuktscher.
— 11, 156 og 157. Ysbrandt, læs: Ysbrant.
— 80, Linie 12 og 13 f. o.: Aglegmjuterne, læs: Aglemiuterne.
— 208, Linie 3 f. o.: Tropperne, læs: Troperne.

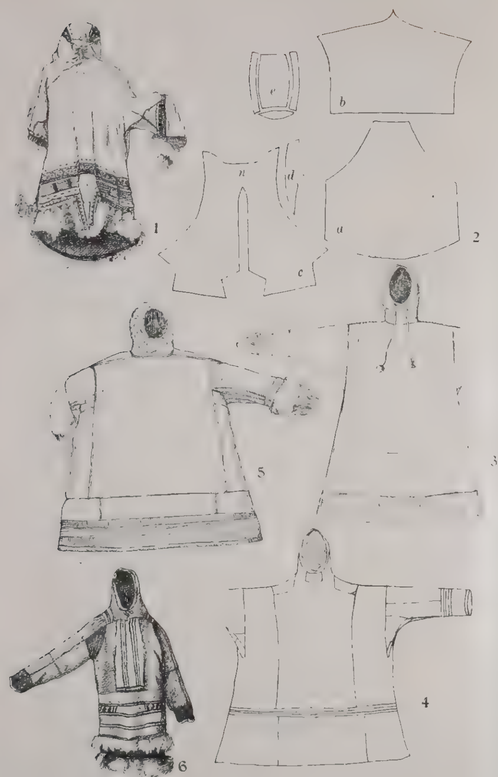
I.



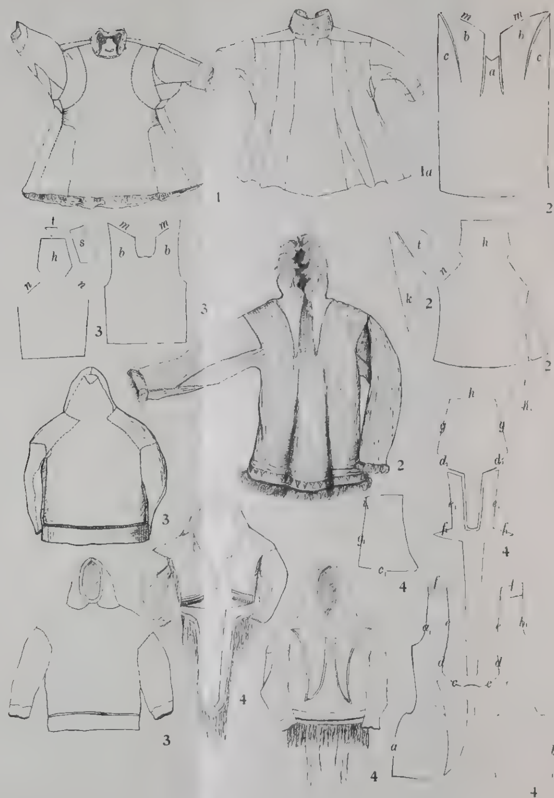
II.



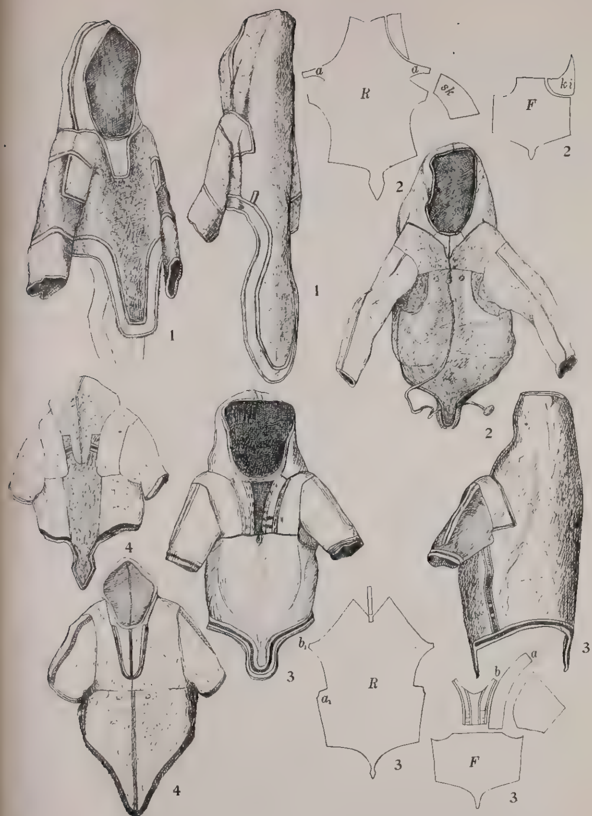
III.



IV.



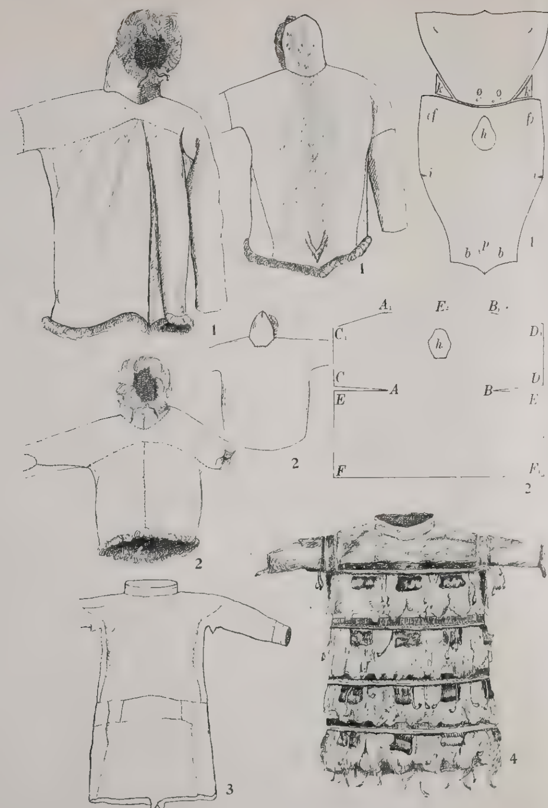
V.



VI.

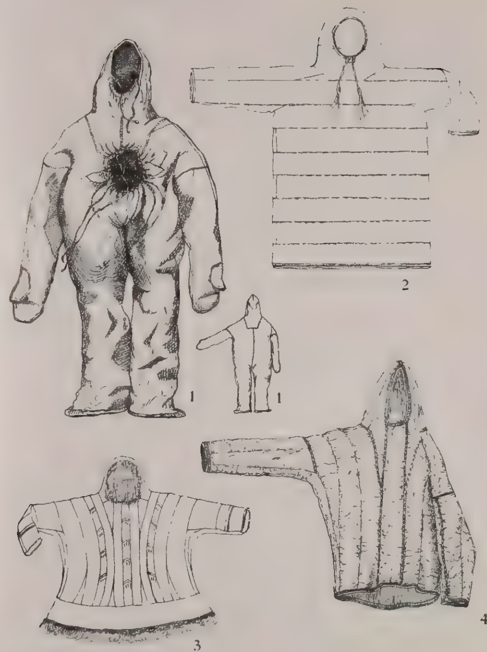


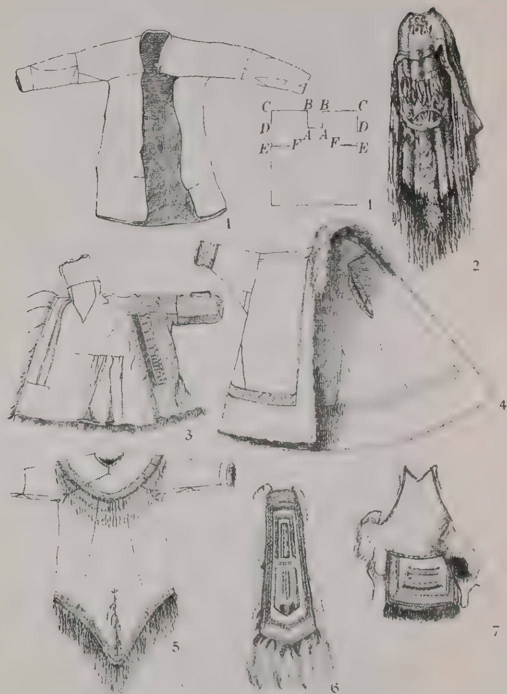
VII.

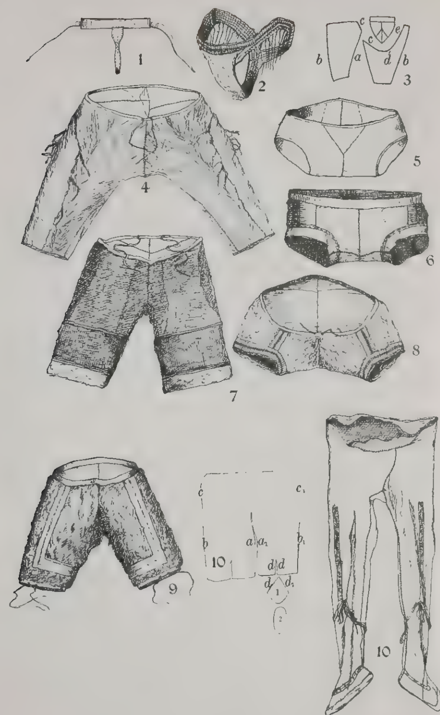


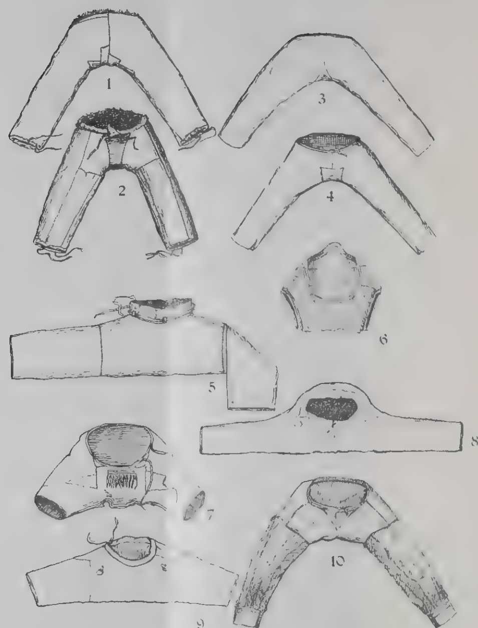
VIII.

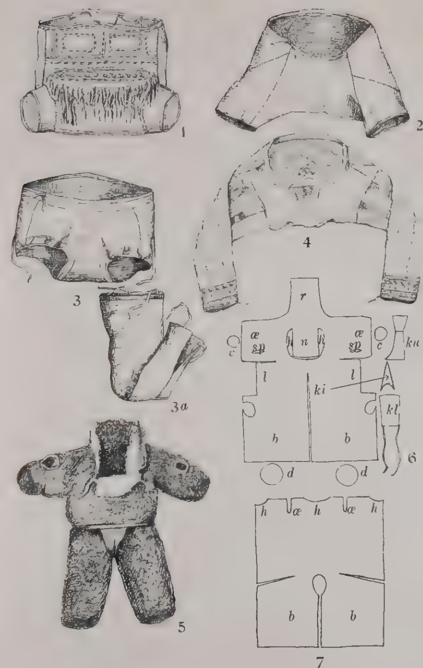



1
1
2
3
4


C
B
B
C
D
A
A
D
E
F
F
E
1
1
2
3
4
5
6
7


1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
10


1
2
3
4
5
6
7
8
9
10


1
2
4
3
3a
r
æ
sp
n
c
ku
l
ki
kl
b
6
d
5
h
7


1
2a
2
4
3
3a
7
6
5
8
9
10
11


1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11a
11b
11
12


1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13

